

శ్రీ రస్తు

శ్రీ హయగ్రీవాయ నమః

—ॐ—

తత్తతత తేదారాస్తర్వాణా విరచితమ్

పుత్రరత్నాకరం నామ

చంద్రశాస్త్రమ్

తత్తతత దీశోధినీ, జ్ఞానదీప, మణినిధి, సృసింహ
భాగవతీయ పుత్రరత్నార్ణవాక్షేప్త శ్చతుర్భివాఙ్
ఖ్యాతైః సద్వ్రత దీశోధినీ, మణినిధిభ్యాం

వ్యాఖ్యానాభ్యాం సహితమ్

—ॐ—

సాహితీవిదుషా హాసనాభిజనేన

సరిసింహశాస్త్రీణా

యథామతి సమ్యక్పరికోధితమ్

శ్రీమత్సహాయర కర్ణాట సింహాసనాధీశ్వర

శ్రీమత్కృష్ణరాజేంద్రాస్థానధర్మధికారిణా

చక్రవర్త్యయంగార్యేణ

ప్రతిష్ఠాపితానాం విద్యాతగ్గిశ్యాఖ్యానాం

ముద్రాశాలాయామ్

అడధికారిభిః

ముద్రాపితంచనత్ విజయతేతమామ్

ఇధానీమేతన్మూల్యమేకరూప్యమ్

సక ౧౯౧౨.

THE ACADEMY OF

SCIENCE

వృత్తరత్నాకరం నామ బాలానాం సుఖబుద్ధయే, ఇతి॥ సుఖసంతానసి
 ద్ధ్యధానం సుఖస్య సంతానః పరివాహః తస్య సిద్ధిః ఫలనం పైవాధానః
 పరియోజనం యతః కియాయాం యథాభవతి తథానత్వేతి నమనవి
 శేషణం, నిరంతరం సుఖఫల మిచ్ఛతాపురుషేణానుష్ఠితయా నమ
 స్కారరూపయాత్రియయాపః సన్నః పరమేశ్వర స్తస్మై తత్ పరియచ్ఛ
 తి, యథా సేవయా ననుధాధిపతిస్సేవకాయ గామాదీతిభావః, య
 ద్వా, అధా శబ్దో హేతు వచనః సుఖసంతానసిద్ధి హేతుభూతం శం
 కరమితి శబ్దర విశేషణం । నను సక్రొందనాదయః సుఖహేతుత్వేన
 పసిద్ధాః కథమివాశ్వరస్య తద్ధేతుత్వముచ్చతే ఇతి చెన్నేవం, తెషాం
 స్వాకింత్యేణ సుఖహేతుత్వం నాపపద్యతే కింతహి? పరమేశ్వరాను
 గృహీతానామేవ, యదనుగ్రహాత్తుచ్ఛాలపి సుఖహేతువౌభవంతి కి
 మువక్తవ్యమస్తి పరమేశ్వరస్య కల పః పంచహేతుభూతః సుఖహే
 తురితి । సుఖసంతాన ఇత్యస్య పదస్యాన్యోపి కశ్చిదధానః, శోభనంచ
 తత్ ఖం ఆకాశంచేతి సుఖం సుఖమేవ సంతానోయస్య సతథా, అత్ర
 సంతానపదేన పుత్రోపి వక్షింతః, అన్యత్రాపి 'సంతానాధానవిధ
 యే' ఇతి ప్రయుక్తత్వాత్ । తేన కార్యం లక్ష్యతే, ఆకాశోయస్య కార్యం
 ససుఖసంతానః శబ్ద ఇతి యావత్, శబ్దాదాకాశస్యాత్పత్తిరితి సాం
 ఖ్యాదిశాస్త్రసిద్ధా॥ తదుక్తం ॥ ప్రకృతే మహాత్మాహాత్మాహాత్మాహా
 రోహజ్జారతః పంచతంత్రాత్ప్రేషం చ తంత్రాత్ప్రేభ్యో భూతాని ఇతి॥
 వైష్ణవపురాణేచ ॥ భూతాదెస్తువికుర్వాణా చ్ఛబ్దతంత్రాకంతతః ।
 పసజశబ్దతంత్రాదాకాశశబ్దలక్షణమితి॥ యద్వా, సుఖే శోభనాకా
 శేన సంతానోయస్య సతథేతి, అత్ర సమధాత్వేన కంతేకాల ఇత్యాదివత్
 వ్యధికరణ బహువ్రీహిసాధుత్వాదదోషః । శోభనాకాశే విస్తా
 రోయస్య సుఖసంతానః శబ్ద ఇత్యధానః, వ్యోమ్ని వీచీతరంగన్యాయే
 న శబ్దః పరినరతీతి న్యాయవే శేషిక శాస్త్రవిదాం మతం॥ యద్వా, సు

ప్రథమోధ్యాయః

ఖస్యశోభనాకాశస్య సంతానఃకార్యం సుఖసంతానః శబ్దః, అత్రోవే
 శేషికాది మతానుసారేణ శబ్దస్య స్వసమవాయికారణ మాకాశం
 ప్రతికార్యత్వసిద్ధేః తత్సంతానత్వ ముక్తమితివేదితవ్యం । అత్రా
 కాశస్య సౌష్ఠ్యవకధనెన శబ్దస్య సౌష్ఠ్యవముచ్యతే కార్యకారణయో
 రెకస్యప్రశంసా ఇతరస్యాపిభవతీత్యాయాత్ - యథా - వెతసశాఖ
 యాచానకాభిశ్చ వికసంతీత్యుక్త్వా ఆపావే శాంతా ఇత్యుహః ప్ర
 శంసతిశ్రుతిః - ముఖేన కారణభూతానామపాం ప్రశంసాకార్యభూ
 తానాం వెతసశాఖాచావకానాం ప్రాశస్త్యంబ్రవీత్ శ్రుతిః ॥ పితుఃశ్రీ
 వణంయోదదాశదంతా ఇత్యత్రీయాదృశస్య పుత్రీస్యాతిగరిమయుక్తై
 షుగుణైషు స్తుతేషు పితురప్యతి మహతీఖ్యాతిజగతిభవేత్ తాదృ
 శః కశ్చిత్పుత్రః సోమసకాశాత్ప్రాధ్యతే - తెనచకార్యభూతస్య
 పుత్రీస్య ప్రశంసాయాం కృతాయాం కారణభూతస్యపితు ప్రాశ
 స్త్యమాఖ్యాతం భవతి । అతపవమహద్విరభిహితం ‘పరాశరాత్
 జం వందేశుకతాతం తపానిధిమ్’ ఇతి । యథాచ లౌకికవ్యవహారే
 దేవదత్తాయేమాంగాం దేహి అస్యపితా శ్రోత్రియ ఇత్యుక్తేదేవ
 దత్తస్యైవ శ్రోత్రియ పితృకతయా గుణవత్త్వముక్తంభవతి - య
 జ్ఞదత్తాయేమాం భూమిందేహి అస్యపుత్రోన్మాచాన ఇత్యుక్తే
 యజ్ఞదత్తస్యైవా నూచానపుత్రజనయితృత్వద్వారాప్రశంసాకృతా
 భవతి తద్విదత్ప్రావీత్యసంధేయమ్ । ఖసంతానాయస్య సఖిసంతా
 నః శబ్దశోభనశ్చాసాఖ సంతానశ్చైతి పశ్యాత్కమధారయః, స
 ర్వప్రకారేణాపి సుఖసంతానపదేన సమ్యక్ బ్రహ్మచ్యతే తస్మిన్ధ్యభా
 మిత్యాదిపూర్వవత్ - ఎతదుక్తంభవతి - నిరింతరిసుఖప్రాప్తయే స
 మ్యక్ బ్రహ్మసారాయచభగవంతం చంద్రశేఖరం పుణ్యమామీహి । సు
 ఖప్రవాహ సమ్యక్ బ్రహ్మసారయోః గ్రంథకరణమూలకారణతయా
 ఉభయమపి గ్రంథకృతోవివక్షితమేవ - బ్రహ్మచ్యతాచారం నిరింతరి

సవ్యాఖ్యానే - వృత్తరత్నాకరే

చికెశవాభ్యాంపూజితం, గౌరీభాస్కగుహాపెతం అగజాగజాన్యషడా
 నైస్సహితం-గౌరీవినాయకోపేత మిత్యపిపారః, తత్తీక్షమాగజాన
 నాభ్యాంయ క్తమిత్యర్థః, ఆభ్యాంవిశేషణాభ్యాం శంకరస్య సర్వదేవ
 తా ప్రాధాన్యము క్తంభవతి - కించ - దేవతానాం బహిరంగాంత
 రంగ భావోదర్శితః, తతశ్చవిరించాదిష్వేకే కామపి దేవతామధీష్టు
 ఫలదాంమన్యమానాబహవః పురుషాఃపునరుపాసతే వయంతసుర్వా
 సామాసాం దేవతానామధీశం శంకరముపాస్తహేవాంఛిత ఫల
 ప్రాప్తయితిభావః । ననుభవతునామ సకలదేవదేవోవృషభవా
 హునః సచాభిలషితందాస్యతితుభ్యమితికానామ ప్రత్యాశాస్తీత్యత
 ఆహ, లొకశంకరమితి । సకలభగవాన్ భవానీపతిః సాధారణేభ్యాపి
 జనెభ్యోభీష్టం ప్రయచ్ఛతిస్వభక్తాయ ప్రయచ్ఛతీతి కిమువక్తవ్యమ
 స్తీతిభావః - వేదార్థశైవశాస్త్రజ్ఞ ఇత్యనెనస్వగురొః వేదవ్య
 ముక్తంస్వస్యశ్రోత్రియ పుత్రీత్వంచసూచితం- తస్యపుత్రోస్తి కేదా
 రశ్శివపాదాచనై రత్యిత్యనెన స్వాచారస్సంకీర్తితాభవతి । కేన
 కేదారేణ, ఇదమితిభావిపత్తి సంధానెననిదిశతీ । ఛందఃఛందశ్శా
 స్త్రా, లక్ష్యలక్షణసంయుతం, లక్ష్యత్యతిలక్ష్యముదాహరణం - ల
 క్ష్యతేనేనెతి లక్షణంసూత్రం, ఇతిరవ్యావర్తకస్య ధర్మస్యవాచకం
 వాక్యమితియావత్, లక్ష్యంచతల్లక్షణంచెతి లక్ష్యలక్షణం యల్లక్ష
 ణత్వేనోచ్యతే లక్ష్యమపితదేవేత్యధః, తేనసంయుతం వృత్తరత్నా
 కరంనామ వృత్తరత్నాకరఇతిప్రసిద్ధం, కేచిత్సుల్లింగత్వేన పఠంతి,
 వృత్తానాంరత్నాకరస్సమునః యస్తిః ఛందసితత్తథేతివా, వృత్తా
 న్యేవరత్నాని తేమాంకరస్సమూహః యస్తిః తత్తథేతివా, తేమాం
 కరముపలబ్ధిస్తాన మితివావ్యాఖ్యేయం, బాలానామ పుత్రత్వన్నా
 నాం అశిక్షితచ్ఛందశ్శాస్త్రాణాంవా, తత్ప్రవణీకృతమతయో బా
 లశబ్దేనవివక్షితాః సప్రకృతాః, తేమాం శాస్త్రగ్రంథాధికారాభా

వాత్, సుఖబుద్ధయేనుఖేనావబోధాయ, సుఖసంతానసిద్ధ్యధః మి-
త్యనేనశ్వర నమస్కారస్యప్రయోజనం కథ్యతే బాలానాంసుఖేనావ-
బోధాయేత్యనేన గ్రంథకరణ్య ప్రయోజనముచ్యత ఇతి భేదోద్ర-
ష్టస్యః ॥ అయమత్రాన్వయక్రమః॥ వేదాధః శైవశాస్త్రజ్ఞః ప్రబ్ర-
హ్మకొభూద్విజ్ఞోత్తమః, తస్యపుత్రోస్తికెదార శ్శివపాదాచః నెరతః
తేన బ్రహ్మచ్యుతాచితం శారీభాస్యగుహాపేతం లోకశంకరం
శంకరం సుఖసంతానసిద్ధ్యధః సంతానాదం లక్ష్మ్యలక్ష్మ్యసంయుతం
వృత్తరత్నాకరం నామచ్ఛందః బాలానాం సుఖబుద్ధయే క్రియత ఇతి॥
సుఖసంతానసిద్ధ్యధః శంకరం సత్వాఛః శాస్త్రం క్రియత ఇతి
ఈశ్వరవిశేషణత్వపక్షాన్వయః ॥ ౩ ॥

మణినిధి వ్యాఖ్యానమ్.

మణినిధిః ॥ శ్వేతాంభాధిస్థితందేవం శుద్ధస్ఫటికవిగ్రహమ్ ।
వాగ్విభూతిప్రదం సాక్షాద్దేవగంధర్వకంధరమ్ ॥ నృసింహాయజ్ఞ-
నః పుత్రోనారాయణపురోహితః । నృత్తరత్నాకరవ్యాఖ్యాన మాత-
నోతియథామతి ॥ అధపారిష్పితస్య గ్రంథస్యావిఘ్నపరిసమాప్తిప్ర-
చయగమనాధః మిష్టదేవతా నమస్కారంకరోతి ॥ సుఖసంతానెతి॥
సుఖస్యసాఖ్యస్య సంతానః అవిచ్ఛేదః, యద్వాశోభనః సంతానః
ప్రచయగమనం అవిచ్ఛేదనలొకస్య గ్రంథస్యప్రచారణతియావత్
తస్యసిద్ధ్యధః బ్రహ్మచ్యుతాచితం కమలజ కమలాకాంత పూజ-
తం శారీవినాయకాపేతం గిరిజాగజాస్యసనాధం లోకశంకరం లోక-
స్యభువనస్యజనస్యవాసుఖకరం శంకరం శంభుం నామిస్తామి । శారీభా-
స్యగుహాపేత మితిపాలేగిరిజా గజానన మదానన సమేతమిత్యధః॥
౧ । వెదార్థాః శైవశాస్త్రాణి జానాతీతి తత్త్వజ్ఞః ప్రబ్రహ్మకనామా
ద్విజ్ఞోత్తమః బ్రాహ్మశ్రేష్ఠ యః ప్రసిద్ధత్వేనాభూత్ తస్యప్రబ్ర-
హ్మశివపాదాచ్ఛనే చంద్రచూడ చరణారాధనెరతః తత్పరః పుత్ర

సవ్యాఖ్యాన - వృత్తరత్నాకరే

కెదారాఖ్యైః సతి ॥ ౨ ॥ తెనెతి ॥ తెనకెదారేణ ఇదంఛందః క్రియ
తే । ననుఛందాః సితావదుక్తాదిభేదేనషడ్వింశతిభిర్యతి తత్కథ
మేకవచననిదేశః? ఇతిచేన్న, జాత్యేకవచనమిదం, అథవా ఛంద
శ్శబ్దైః సప్తశ్శాస్త్రం లక్ష్యతే, ఇదంఛందశ్శాస్త్రమిత్యధః-లక్ష్యల
క్షణసంయుతం వృత్తరత్నాకరంనామిత్యన్వయః । ఎతదేవఛందసాం
లక్ష్యం లక్షణంచభవతి, దాలానామజ్ఞానాంనతుశిశూనాం సుఖబుద్ధ
యేసుఖేన బోధాయ, లక్ష్యతఇతిలక్ష్యం ఉదాహరణం ॥ లక్ష్యతే
ననెతిలక్షణం సూత్రం, ఇతరీవ్యావతక కథమన్య వాక్యమితి
యావత్ ॥ ౩ ॥

పింగళాదిభిరాచార్యైర్యదుక్తంశాకికంద్విధా । మా
త్రావణవిభేదేన చ్ఛందస్తదిహకథ్యతే ॥ ౪ ॥ ష
డధ్యాయవిబద్ధస్యచ్ఛందసాన్యపరిస్ఫుటమ్ । ప
మాణమితివిజ్ఞేయం షట్త్రింశదధికంశతమ్ ॥ ౫ ॥

ధీశో॥ఛందశ్శాస్త్రైః సప్తశాకికంవేదికంచెతిఛందోద్వివిధందృశ్యతే,
తత్రీకతరదుచ్యత ఇత్యాకాంతాయామాహ ॥*॥ పింగళాదిభిరాచా
ర్యైర్యదుక్తంశాకికంద్విధా । మాత్రావణవిభేదేన చ్ఛందస్తది
హకథ్యతేఇతి ॥ పింగళాదిర్యేషాంతే పింగళాదయః, ఆదిశబ్దైః సర్వ
మాననాగసైంకాశ్యపాదయః ఛందశ్శాస్త్రకతారోగ్యహ్యంతే,
తేరాచార్యైః ॥ స్తో ॥ ఆచినాతిహితాశాస్త్రాధిక మాచారేష్ఠాప
యత్యపి । స్వయమాచరతేయస్తా దాచార్యసైంకాశ్యతే, ఇత్యుక్తల
క్షణైః లాకికంలాకవిదితం మాత్రావణవిభేదేన మాత్రావృత్తం
వణవృత్తమిత్యనన భేదేనయచ్ఛందః ద్విషాక్తంతదిహస్తిక్ వృ
త్తరత్నాకరే సంక్షేపణకథ్యతేనతు స్వకీయయైవకేవల యామ
త్యాన్పూర్వంకిమపీతి । తేనస్వగ్రంథస్యప్రమాణాత్పన్న చిరంతన
నిబంధనమూలకతయా ప్రామాణ్యమసూచయదితివేదితవ్యమ్ ॥౪॥

అథస్వనిబంధస్యా ధ్యాయాసంఖ్యాం గ్రంథసంఖ్యాంచాహ॥*॥ షడ
ధ్యాయనిబద్ధస్య ఛందసోస్యపరిస్ఫుటం । ప్రమాణమితివిజ్ఞేయం ష
ట్క్రింశదధికంశతమితి॥ షడధ్యాయనిబద్ధస్య సంజ్ఞామాత్రా వృత్త
సమవృత్తౌఽధః సమవృత్తవిషమవృత్త షట్ప్రీత్యయ నిణాయరూ
పేష్షడ్భిరధ్యాయైః గ్రథితస్యాస్యఛందసః ఛందశ్శాస్త్రస్య వృత్తర
త్నాకరాఖ్యస్య పరిస్ఫుటంప్రకటం ప్రమాణంగ్రంథసంఖ్యా షట్క్రిం
శదధికం షట్క్రింశతాగ్రంథైరధికంశతమితి విజ్ఞేయమిత్యధః ॥
అయమత్రాన్వయః, షడధ్యాయనిబద్ధస్యాస్యచ్ఛందసఃపరిస్ఫుటం
ప్రమాణంషట్క్రింశదధికం శతమితివిజ్ఞేయమితి ॥ ఇదమత్రానుసంధే
యం ॥ ప్రథమేఅధ్యాయేద్వావింశతిగ్రంథా శ్రుయోదశాక్షరాణి
చ ॥ ద్వితీయేధ్యాయే త్రియస్త్రింశత్ గ్రంథాః సప్తదశాక్షరాణిచ ॥
తృతీయేపంచచత్వారింశత్ గ్రంథాః తీన్యక్షరాణిచ ॥ చతుర్థేసప్త
గ్రంథాః త్రింశదక్షరాణిచ ॥ పంచమేఽకోనవింశతిఃగ్రంథాః ఏకమక్ష
రంచ ॥ షష్ఠేఅష్టేగ్రంథాః । తెష్వతేషునర్వేషు మిళితేషు ద్వా
త్రింశదక్షరాణిచైకొగ్రంథఇతి గణనాయాంతతంచ షట్క్రింశచ్చ
గ్రంథాభవంతి ॥ గ్రంథాపహార పక్షేపపరిహారాధః న్యూనాధిక
సంఖ్యా వ్యవచ్ఛేదఃకృతః ॥

మణి ॥ పింగళేతి ॥ పింగళోనామనాగరాజః సవీవాస్యశాస్త్రస్య
ప్రవతఃకః, ఆదిశబ్దైసకాశ్యప ప్రభృతయో గృహ్యంతే । లాకికం
నవేదోపగభీతం, మాత్రావర్ణావిభేదేనయచ్ఛందః మాత్రా
చ్ఛందః వర్ణాచ్ఛందఇతిభేదేన ద్విధాఉక్తం తదిహాకధ్యతే ॥ ౪ ॥
షడితి ॥ సంజ్ఞామాత్రా వృత్తసమవృత్తౌఽధః సమవృత్తవిషమవృ
త్తషట్ప్రీత్యయ నిణాయరూపైః షడ్భిరధ్యాయైః నిబద్ధస్య కఠితస్య
అస్య ఛందశ్శాస్త్రస్య వృత్తరత్నాకరస్య పరిస్ఫుటంప్రకటం ప్ర
మాణంశ్లోక సంఖ్యాద్వాత్త్రింశదక్షరా త్తక గ్రంథాఇతియావత్, ష
ట్క్రింశదధికంశతం ॥

మ్యరస్తజభన్దైలాన్తై రేభిదశభిరక్షరైః । స

మస్తంవాఙ్మయంవ్యాప్తం త్రైలోక్యమివ విష్ణునా ॥౬॥

ధీశో॥ సర్వేషాం ఛందసాం గణగురులఘ్నాత్మకత్వాదాజాతాన్
లక్షయితుముద్దిశతి ॥ * ॥ మ్యరస్తజభన్దైలాన్తై రేభిదశభిర
క్షరైః । సమస్తంవాఙ్మయంవ్యాప్తం త్రైలోక్యమివ విష్ణునా, ఇతి ।
మశ్చయశ్చరశ్చసశ్చతశ్చజశ్చభశ్చనశ్చమ్యరస్తజభనాః, మ్యరస్తజభ
నాఽపిషాం స స్థితి తథోక్తైః, గశ్చలశ్చగ్లాగురులఘూ అంతాయే
షాంతాని తథోక్తైః ఏభిఃదశభిరక్షరైః అవినాశిత్యగుణయోగాన్నక్ష
రంతి సచ్యవంతతత్త్వక్షరాణిభైః త్రైలోక్యం త్రయోలాకాస్త్రైలో
క్యం కృత్స్నంజగదివేత్త్యధః । విష్ణునేతి, వ్యాపిత్య గుణయోగా
చ్చంకరోభిధీయతే, అన్యథాబ్రహ్మచ్యుతాచిత మిత్యాది శంకర
విశేషణస్య శివపాదాచనరత ఇతి గ్రంథకారవిశేషణస్యచ వేయ
ధ్యంస్యాత్ ॥ తై వాగమేమశివస్య సర్వదేవతాప్రాధాన్యేన సర్వ
లోకవ్యాపి త్వేన ప్రసిద్ధత్వాత్, విష్ణుశబ్దస్యవేవేష్టీతి విష్ణుఃఇతివ్యు
త్పత్తైః । ఉక్తంచవివరణ, త్రైలోక్యమివ విష్ణునేత్యేషాపమా వ్యా
ప్తిమాత్రేవగంతవ్యా, విష్ణువ్యాప్తావిత్యస్తాధాతోః శౌణాదికనుప్ర
త్యయసతి విష్ణుశబ్దః శివపరొభవతీతి ॥ తదయమధః ॥ యథాశ
శంకరేణాఖిలం జగద్వ్యాప్తం తద్వత్ మయరసతజభనగలా ఇత్యే
వం ప్రకారైస్సంకెతికే దశభిదశశసంఖ్యావిశిష్టై రక్షరైర్లిపి
భిః సమస్తంసర్వం వాఙ్మయం వాఙ్మాలంవ్యాప్తం-మగణ-యగణ-ర
గణ-సగణ-తగణ-జగణ భగణసగణ గురులఘుభిర్విना వచనజాతం
నాస్థితి । సనువణానాం గురులఘురూపాణాం విన్యాసవిశేషాః
గణశబ్దేన ప్రతిపాద్యంతే తత్కథంపునగతేరిత్యనుక్తంభవతి? త
యోఃగురులఘ్నోప్యధగుపాదానంచనిరర్థకమితి, బాధం, త్రిషణ్ణ
వద్వాదశ పంచదశాష్టాదశై కవింశతిచతుర్వింశత్యక్షరాత్మకపాదాని

చృందాంసి నిమిత్తీశ్రుత్య పృథగ్గురు లఘూపదేశోమాభూత్ తె
 షాంగణై వ్యాప్తత్వాత్ - ఎకాక్షరపాదద్వ్యక్షరపాదప్రభృ
 తీనీతరాణిచ చృందాంసిగణవ్యతిరేకేణ గురుణావా లఘునావా
 గురుభ్యాంవాలఘుభ్యాంవా గురులఘుభ్యాంవాలఘుగురుభ్యాం వా
 వ్యాప్తాని సందృశ్యంతే - తన్నిమి త్తం పృథగ్గురులఘూపదేశోపే
 షీతపవ - కించ గణానామమాత్రావృత్తైషు ద్వాత్ర్యియశ్చత్వా
 రోవావశాః, వణవృత్తై త్రియోవశాః, సకదాచిదప్యేకస్య వ
 ణస్య గణత్వం సంభవతి, తస్మాద్గణవ్యతిరిక్తైకాక్షరవ్యాప్తచృం
 దోపేక్షయా గురులఘూపృథగుపదిష్టే, కించ గణానాం లక్షణావ్య
 న్యాని గురులఘ్వాల్పక్షణై అన్యేతాన్యత్రాని సర్వాణ్యత్రా ప్రబం
 ధే వక్తవ్యానితతశ్చోద్దేశ కాలేగణవ్యతిరేకేణ గురులఘూపృథగు
 పదేష్టవ్యాతి పృథగుపదిష్టే, తస్మాత్తయోః పృథగుపాదానం సార్థ
 కమితిసిద్ధం । ఏతేన గురులఘు వ్యతిరేకేణ గణా పాదానంనిరర్థక
 క మిత్యేతదపి ప్రత్యుక్తమ్ ॥

మణి ॥ మృతిః లాంతైః లకారసహితైఃమృరస్తజభృగైః మయ
 రసత జభనగలైరిత్యధః ఏభిదకశభిరక్షరైః అస్తానాంగణానాంగు
 రులఘ్వాశ్చ సంజ్ఞాభూతైః సమస్తానిఖిలంవాఙ్మయ మక్షరజాలం
 వ్యాప్తంవ్యాప్తతం, తత్ప్రదృష్టాంతమాహ - త్రేలోక్యం త్రిలోకీ
 విష్ణునా త్రివిక్రమేణేవ॥ తద్యథా, మృగితి మగణయగణాపుచ్యతే,
 రిగితిరగణః, స్తరితిసగణతగణౌ, జిగితిజగణః, భ్నగితిభగణసగణౌ,
 గిగితిగురుః, లిగితిలఘుః । ఉపరియదాతావదేతాన్యక్షరాణికధ్యం
 తే తదాపవమేవం జ్ఞాతవ్యం మకారోయదాకధ్యతే తదామగణ
 ఇతి, ఏసమన్యేపి ॥ ౬ ॥

* సర్వగుమోముఖాస్తతా యరావస్తగతాన

* శ్రితబౌధే కాళిదాసః ॥ ఆదిమధ్యావసానేషు యరతా
 యాంతిలాఘవమ్ । భజసాగౌరవంయాంతి మనోతుగురులాఘవమ్ ॥

తే । గృహ్యద్వ్యజ్ఞోత్థితీలానాం ప్రాభవస్త్యత
 గణాస్త్రీకాః ॥ ౭ ॥ జ్ఞేయాస్సర్వాదిమధ్యాంత గు
 రువాంత్రీచతుష్కలాః । గణాశ్చతులః ఘూపె
 తాః పంచార్వాదిమసంస్థితాః ॥ ౮ ॥

ధీశో ॥ అ॥ ఉద్దిష్టానామక్షరాణాం క్రమేణ లక్షణమాహ ॥ * ॥
 సర్వగుమోక్షముఖాంతలోకాయరావస్తగతాసతా । గృహ్యద్వ్య
 జ్ఞోత్థితీలానాం ప్రాభవస్త్యతగణాస్త్రీకాః, ఇతి సర్వగురవో వక్ష్య
 మాణలక్షణాః యస్మిన్ సర్వగుః మఃమసంజ్ఞాభవతి, ముఖమాదిః
 అంతమధ్యశ్చ లోలఘుయయోస్తా ముఖాంతలోకాయచాయ
 సంజ్ఞరసంజ్ఞాభవతః, అంతఃఅంత్యః చరమః గోగురుశ్చలోలఘుశ్చ
 యయోస్తావంతగతా సతా ససంజ్ఞతసంజ్ఞాభవతః, గృహ్యద్వ్య, గ్
 గురుః మధ్యశ్చ ఆద్యశ్చ యయోస్తా గృహ్యద్వ్య-జ్ఞోజసంజ్ఞభసం
 జ్ఞాభవతః, త్రిలః త్రియోలాః లఘువాయస్మిన్ సత్రిలః సః ససంజ్ఞా
 భవతి, అతాస్మిన్ ఛందశ్చాస్త్రీత్రికాః, త్రియోవణాః పరిమా
 ణమేషామితి విగ్రహాః, తదస్య పరిమాణమితకపిత్యయః - త్యక్షర
 పరిమితా ఇత్యధః - అష్టాగణాభవంతి - అస్మిన్ శాస్త్రే గురు
 లఘురితి పుల్లింగనిదేశోవణాస్య విశేష్యత్వాభిప్రాయేణేతి వే
 దితవ్యం । మగణాదీనాం క్రమేణాదాహరణాన్యక్తానిచ్చందోవిచి
 త్యాం ॥ మః, ధీశీస్త్రి ॥ యః - వరాసా ॥ రః - కాగుహా ॥ సః -
 వసుధా ॥ తః - సాతేక్వ ॥ జః - కదాస ॥ భః - కింవద ॥ సః - సహస,
 ఇతి । ఎతాన్యేవ గణానాం స్వరై రేవ గణనీయత్వం సవ్యంజనైరిత్య
 తాపి చక్రమాణం । అయం క్రమనియమశ్చ మధ్యా పస్తారతో ల
 బ్ధత్వాత్ కృతఇతివిజ్ఞేయం ॥ ౭ ॥ అ॥ ఆర్వాదిగణానాం విశేషమా
 హ ॥ * ॥ జ్ఞేయాస్సర్వాది మధ్యాంతగురవోత్రీ చతుష్కలాః । గణా
 నాపేతాః పంచార్వాదిమ సంస్థితాః, ఇతి ॥ సర్వాదిమ
 ధ్యాంతగురవః సర్వగురురాది గురుమధ్య గురురంతగురుశ్చసర్వా

ప్రథమోధ్యాయః

దిమధ్యాంతగురవః గురుశబ్దశ్చ ప్రత్యేక మభిసంబధ్యతే- అశోచన్
దశ్యాస్తైచతుష్కలాః చతస్రః కలామాత్రాయేమాం-

లాః- చతుర్లక్షమూసేతాః చతుర్లక్షునా అన్యైః

ఆర్యాదిభిః, ఆదిశబ్దేనవై తాభీయమాత్రాసమకతద్భ్య

హణమ్ । అతాఃయ మన్వయః, చతుష్కలాః చతుర్లక్షమూ

సేతా స్మర్యాదిమధ్యాంత గురవః పంచగణాః ఆర్యాదిమసంస్థితా

ఇతిజ్ఞేయాఇతి । అత్రైదమనుసంధేయం, ఆర్యాదిగణానాం నాక్షరై

గణనా కింతుచతస్రామాత్రా ఏకోగణ ఇతిగణనయా మాత్రా

భిరేవ, తథాచఏకీలఘురేకామాత్రా గురుః ద్వైమాత్రే ఇతిమా

త్రాగణనీయాః తాపిషిష్టరేరేవ గణ్యన్తేన వ్యంజనైః - తదుక్తం

కలికాలసర్వజ్ఞైః - సవ్యంజనేనమాత్రా లఘునైకాభవతి గురుణా

ద్వై, ఇతి- ఏవంచసతి గురుద్వయేన మాత్రాచతుష్టయేసిద్ధే సర్వగ్న

రుతి ద్విగురురేవ గృహ్యతే సచమగణాః, ఆదిమధ్యాంతగురువోన్య

మ భగణజగణసగణాః, చతుర్లక్షమూర్నమ అధికేనై కేనలఘున్యా

యుక్తోనగణాః । అత్రైతాని క్రమేనోదాహరణాని ॥పద్మా ॥ షట్పత్తి

విధాని ॥ వనితా ॥ వితరతి ॥ ఇత్యేతేషాం పంచానామేవ చతుర్నా

త్రాత్తకత్వాదా ర్యాదిగణత్వముక్తం, అన్యేషాంతూ త్రయాణాం

గణానాం పంచమాత్రాత్తకత్వా దార్యాది గణత్వంసఘటతే, ఇతి ॥

మః ॥ అధగణానాం సంజ్ఞాముక్తౌలక్షణమాహ ॥ సర్వగు

మణితి ॥ త్రిణిశ్రీణ్యక్షరాణిగణాః, తత్ప్రసికమాత్రోలఘుః, ద్విమా

త్రోగురుః, సర్వగురుతితీణ్యస్వక్షరాణి యదిగురుభిః పదా

మగణాః, యథా, తామ్రాక్షి, ను గాంతలౌకాయకౌ యగణరగణౌ

యథాసంఖ్యం ముఖేతదౌంతి మధ్యేచలఘుయుక్తౌ, ముఖలఘుః

యగణాః, మధ్యలఘుఃరగణాః, యథా-గతాసా, ఇతియగణాః, మోద

తే, ఇతిరగణాః । అంతగతాసతో అంతేఅపసానే యథాసంఖ్యం గురు

లఘుయుతౌ సగణతగణౌ, అంతగురుః సగణః అంతలఘుస్తగణా
 త్యథాః, యథా, పచతే, ఇతిసగణః, సాయాతి, ఇతితగణః । గృహ్య
 ద్యాజ్ఞే, జగణభగణౌ గురుమధ్యగుర్వాదీ, మధ్యగురుఃజగణః,
 ఆదిగురుభగణిత్యథాః, యథా-తనౌతి, జగణః సీదతి, భగణః ।
 తిలఃతిలఘుఃసః సగణః సర్వలఘురిత్యథాః, యథా, వదతి । గణాః
 త్రికాఃత్ర్యక్షరాః అష్టాభవంతి । ఇత్థంగణజ్ఞాపకోదాహరణాని కధ్యం
 తే, శ్లో॥ తామ్రాక్షిమోగతాసాయో మోదతేరః ప్రకీర్తితః । పచ
 తెసస్తుసాయాతితస్తనౌతిజకారకః॥ భస్మీదతిచనశ్చిక్తౌ వదతీగణా॥
 స్తృతాః । భూమ్యంబ్యగ్నిమరుద్వ్యోమ సూర్యచంద్రద్వయదేవతాః,
 ఇతి॥౨॥ వణచ్ఛందసంగణానుక్త్వామాత్రాఞ్చందసామూర్వాదీనాం
 గణవిశేషానాహ ॥ జ్ఞేయైతి ॥ అత్రీమాత్రాఞ్చందసీ చతుష్క
 లాః చతుర్మాత్రాఃగణాః నతుత్ర్యక్షరాః ఏకోగణశ్చతుర్మా
 త్రాః ద్వ్యక్షరస్త్యక్షర శ్చతురక్షరౌవాభవతి, మాత్రాసంఖ్యేవా
 త్రప్రమాణంనాక్షరసంఖ్యా॥ సర్వాదీతి॥ సర్వగురురేకోగణః, యథాః
 శ్రీమాన్ ఇత్యత్రీ శ్రీఇతిమాత్రాద్వయంమాన్ ఇతిమాత్రాద్వయం,
 గురౌద్విమాత్రాత్వాత్ । ఆదిగురురేకోగణః, యథా, రాజతి ఇ
 త్యత్రౌరా ఇతిమాత్రాద్వయం జతి ఇతిమాత్రాద్వయం । మధ్యగు
 రురేకోగణః- యథా, రథేన ఇత్యత్రీర ఇత్యైకామాత్రాథే ఇతిద్వై
 మాత్రేన ఇత్యైకామాత్రా । అంతగురురేకోగణః యథా, శుభధీ
 అత్రీశుభ ఇతిమాత్రాద్వయంధీ ఇతిమాత్రాద్వయం । చతుల్
 ఘుఃశ్చైకోగణః యథా, శశిముఖిఇతి, ఎవం పంచగణాః, ఎతదు
 క్తంభవతి ఆర్యాదిషుపంచైవగణాః నాష్టాసర్వగురురేకః - ఆదిగురు
 రేకః- మధ్యగురురేకః అంతగురురేకః చతుల్ఘురేకః, ఇతి॥ య
 థా క్రిమముదాహరణాని ॥ శ్రీమాన్ రాజతిరథేన శుభధీశ్శశి
 ముఖి, ఇతి ॥

* సానుస్వారోవిసగ్గాంతో దీఘోఽయ క్తపరశ్చ
లః । వాపాదాంత స్వసాగ్వక్రో జ్ఞేయోఽన్యోమా
త్రికోల్పజుః ॥ ౯ ॥

ధీశో ॥ ఎవంగణానాం లక్షణమభిధాయ క్రమప్రాప్తం గురుల
ఘులక్షణమాహ * సానుస్వారోవిసగ్గాంతో దీఘోఽయ క్తపరశ్చ
యః । వాపాదాంత స్వసాగ్వక్రో జ్ఞేయోఽన్యోమాత్రికోల్పజుః, ఇతి ॥
అనుస్వారేణబిందునాసహవతఃత ఇతిసానుస్వారః, వినగోఽ బిందుద్వ
యరూపఃసః అంతేయస్యాసావిసగ్గాంతః, అనేనజహ్వములియో
పధ్దానీయాచ గృహ్యేతే - దీఘోఽద్విమాత్రః-అ-ఈ-ఇత్యాదిః ।
య క్తపరః య క్తస్సంయు క్తవణః - అత్రయ క్తత్వం నామ హ
లౌహాలంతరేణ సంయోగాద్భవతి-నస్వరసంయోగేన । యదు క్తం
పాణినీనా, హలౌనంతరాస్సంయోగః, ఇతి (యుజ్యత ఇతియు క్తమిత్య
నయావ్యుత్పత్త్యా హల్లాత్ప్రస్యాపి త్వద్మద్ ఇత్యాద్యుదాహరణౌ
నురోధితయాయు క్తత్వమస్తి?) పరః అంసతరనణః, య క్తఃపరో
యస్తాదసాయ క్తపరః, వాశబ్దోవికల్పార్థః, పాదాంతఃపాదస్యాం
తేనతఃమానః, తుశబ్దః పూర్వోక్తైభ్యస్య విశేషనూచనై । అసా
వణఃఇతిశేషః గ్వక్రోగ్ గురుసంజ్ఞాకొవణః ప్రస్తారేవక్రో కుటిలరే
ఖాకారః ఇందుకలాకారసదృశాకార ఇతియావత్, భవతీతిశేషః,
అన్యః యధోక్తాస్థురోరన్యః మాత్రికహస్యః, అ, ఇ, ఊ, ఇత్యా
దిః ల్ లఘుసంజ్ఞకః ఋజుఃప్రప్తారేరుజురేఖాకారః-ఊర్ధ్వార్ధస్సం
స్థానరేఖైకదేశ సదృశఇతియావత్ । రేఖాప్రమాణంచషష్ఠైర్ధాన్వీ
యేవత్యతి-అత్రాయమన్వయః- యోమాత్రికసానుస్వారోభవతిఅ
సావశోఽగురుర్భవతి, యోమాత్రికోవిసగ్గాంతో భవతిఅసాచగు

* శ్చు॥ సంయుక్తాంతం దీఘంసానుస్వారం విసగ్గాంతం క్త
మ్ । విజ్ఞేయమక్షరం గురుపాదాంతస్థ వికల్పేన ॥

రుజ్జ్వేయః, యోవణాః దీఘాః ద్విమాత్రోభవత్య సాగురుజ్జ్వేయః, యోమాత్రికొయు క్త పరోభవత్యసాగురుజ్జ్వేయః, యోమాత్రికః సాదాంతోభవతి అసాతువాగురుజ్జ్వేయః అసాగ్ వక్రోభవతి అన్యోమాత్రికొవణోల్ ఋజుః జ్ఞేయః, ఇతి ॥

మణి ॥ సానుస్వారఇతి ॥ లఃలఘుః ఇహప్రైశ్యకం సంబధ్యతే, సానుస్వారోలఘుః గురుభవతి, యథా, తం, యం, విసగ్గాంతఃలఘుః గురుభవతి, యథా, కః, స', దీఘః ప్రసిద్ధః, సోపిగురుభవతి, యథా, మా, సా, యు క్తః పరః యస్తాశ్చ యు క్తపరఃలఘుః గురుభవతి-యథా, వహ్నిరిత్యశ్రవకారాత్ హ్నిఇతిసంయోగః పరోభవతితతో వన్య గురుత్వం, ఏవమన్యతాప్యన్నేయమ్, పాదాంతోలః వాగురుః వికల్పేన గురుః స్యాత్ ॥ గ్ వక్రో, ల్ఋజుః, ఇతిచ్ఛేదః । ప్రస్తారసమయేభూమాగ్ గురుః వక్రో కతన్యః ఏవమధఃచంద్రాకార సదృశ ఇతియావత్ । అన్యోమాత్రికః ఏకమాత్రః ల్ వ్రాన్యః ఋజుః అరుటిలః ఊర్ధ్వధస్సంస్థాన రేఖాకదేశ సదృశః । ఏవంకార్యః ॥

పాదాదావిహవణాస్యసంయోగః క్రిమసంజ్ఞకః । పురస్థితేన తేన స్యాల్లఘుతాపి క్వచిద్గురోః ॥ ౧౦ ॥
ఇదమత్రోదాహరణం ॥ తరుణంపక్షపశాకం నమోదనం పిచ్ఛిలానిచదధీని । అల్పవ్యయేన సుందరిగ్రామ్య జనోమ్మప్తమశ్నాతి ॥ ౧౧ ॥

ధీశో ॥ అ ॥ యు క్తపరోలఘు గురురుజ్జ్వేయ ఇత్యుక్తలక్షణస్య గురోః క్వాచిత్కం లఘుత్వమాహ * పాదాదావిహవణాస్య సంయోగః క మసంజ్ఞకః । పురస్థితేన తేన స్యాల్లఘుతాపి క్వచిద్గురోః, ఇతి ॥ ఇహాలిప్తే ధందశ్వాస్త్రే పాదాదేపాదస్యాహ, స్థితిస్థితిశేషః, వణన్యసంయోగః క్రిమసంజ్ఞకః క్రిమిఇతిసంజ్ఞాయస్యన లభో

క్తః * శైవాద్విభాషితక ప్రియయ । పురస్థితాన అగ్రగణన క్రిమ
స జ్ఞాతాన హేతుభూతానపూర్వస్య వణాన్యగురొః క్వచిత్కదాచిత్
లఘుతాలఘుత్వసపి భవేత్ స్యాత్ - ఛందశ్శ్చైత్యరేవైవముక్తం । ఇతి॥
సర్వాస్వపిచ భామాసుర హాయుక్తేక్షరేపరే । పూర్వవణాలతాశ్చేష్టా
క్వాదికేవాపరేక్షచిత్, ఇతి । అన్యాయచుధాః, సర్వాస్వపిసంస్కృత
పాత్రతాపభ్రాశైవైశాచమాగధీ శౌరసేనీలక్షణానుభామానురేఖ
ణ హకారైవానాయుక్తేక్షరేపరే పూర్వస్యపాదాంత గతస్యవణా
స్య లతాలఘుతా వికల్పేన ఏష్టా-రేఖచయుక్తే ' పుష్పేషు, భ్రమ
రొవనతద్రుమే ' , గ్రామేజయతిప్రాజ్ఞః ' ఇత్యాదీన్యదాహరణాని ।
పాకాంసంయుక్తే ' భవతిహాస్యః ' , ఏషహాస్యస్య ' జయతిహియ
మ్ ' ఇత్యాదీని । పాదాదావిత్యాదినా సంయుక్తమాత్రే క్రిమసంజ్ఞ
కేక్షరేపరేపూర్వస్య గురౌర్వణాన్య క్వాచిత్కలఘుత్వముక్తం,
సర్వాస్వపీత్యాదినాతుర హాయుక్తేవాక్వాదికేవాపర ఏవనసంయుక్త
మాత్రే ఇతినియమ ఉక్తఇత్యవగంతవ్యం ॥ ౧౦ ॥ అ ॥ పాదాంతగత
స్యహాస్యస్యాపి వికల్పేనగురుత్వం యుక్తపరస్యగురొః క్రిమపరవై
క్వచిల్లఘుత్వంచ దర్శయతుమాహ * ఇదమత్రోదాహరణమితి । *
తరుణంసమకపశాకం ననోదనం పిచ్ఛిలానిచదధీని । అల్పవ్యర న
సుందరిగ్రాహ్యజనో మృష్టచుశ్చాతి, ఇతి॥మృష్టంవాధురమిత్యధాః,
అత్రీద్వితీయచతుర్థ పాదాంతయోర్వణా యో గురుత్వం తృతీ
యపాదారంభస్య లఘుత్వంచ దర్శితమితిః శ్లేయమ్ ॥

మణి ॥ పాదాదాపీతి ॥ ద్వితీయచతుర్థయోః పాదయోః ఆ
దౌవణాన్యవణేన సహ సంయోగః క్రిమసంజ్ఞకః, సంయోగశబ్దేన
సంయుక్తం లక్ష్యతే । పురఃఉపరిస్థితేన క్రిమేణ అధస్థితస్యగురొః
లఘుతాక్వచిత్ వికల్పేనభవతి । అన్యగ్రంథకారః స్వయమేవోదా
హరణం దర్శయతి ॥ ౧౦ ॥ తరుణమితి ॥ అత్రీతురీయపాదాదిభూతేన

గ్రావిత్వసేనకృమ సంజ్ఞాకేనవిత్వస్య గురుత్వైపిలఘుత్వ మాత్రం
స్వీకృతమ్ ॥

అభిభూతరసాదీనాం జ్ఞేయాస్సంఖ్యాస్తులోకతః । జ్ఞే
యః పాదశ్చతుర్థోఽంశోయతి ర్విచ్ఛేదసంజ్ఞికా ॥

ధీశో ॥ అ ॥ స్వశాస్త్రాపజీవ్యసాంకెతికాక్షరాణి దర్శయిత్వా అ
న్యాభిరపి సంజ్ఞాభిస్సంజ్ఞాతాదర్శయతి * అభిభూతరసాదీనాం జ్ఞే
యాస్సంఖ్యాస్తులోకతః । జ్ఞేయఃపాదశ్చతుర్థోఽంశోయతివిచ్ఛే
దసంజ్ఞికా, ఇతి॥ అభిభూతరసాదీనాం, అభియఃసముద్రాః చత్వారిః,
భూతాని పృథివ్యాదీనిమంచ, రసాస్తిక్తాదయష్టత్, ఆదిశబ్దేనస్వరాః
నిపాదాదయస్సప్త, వసవః ॥ శ్లో॥ ధరోధుఃపస్తధాసోమ ఆపశ్చై
వాఽనిలోఽనలః । ప్రత్యూషశ్చప్రభాసశ్చ వసవోష్టాప్రకీర్తితాః,
అగ్నయఃఆహవనీయాదయస్త్రయ ఇత్యాదీనిగృహ్యంతే । ఏవంవి
ధాఃసంఖ్యాః లోకతఃవృద్ధవ్య వహరాత్ జ్ఞేయాః వేదితవ్యాః, లో
క్యతే జ్ఞాయతేశాస్త్రాథో నేనేతివృద్ధవ్యవహరోపి లోకఇత్యుచ్య
తే । వృత్తస్యచతుర్థోఽంశోభాగః పాదఇతిజ్ఞేయః । ఉక్తపరిపాట్యా
గణనయాచతుర్ణామవ్యం శానాంచతుర్థత్వోప పత్రేపాదత్వం
ఘటతే, అతఏవచతుష్పాత్ శ్లోకఇతి వ్యవహరస్యోపసత్తిః । యతిః
విచ్ఛేదఃపదచ్ఛేదఇతినంజ్ఞాయస్యాసాని విచ్ఛేదసంజ్ఞికా, భవతీతి
శ్చేషః । విచ్ఛేదోయతినంజ్ఞక ఇతిపాఠస్సుప్తుః ఉక్తంచదండినా ॥
శ్లో॥ శ్లోకేషునియతస్థానం పదచ్ఛేదంయతినిదుః, ఇతి ॥ పింగళముని
నాతు విశేషఉక్తః॥ ధాతునామ్నామభేదేనవిరామోవిరతిర్యతిః । స్వ
రసంధ్యాప్త సౌందర్యాత్తద్భేదపీఠ్యతేక్వచిత్, ఇతి॥ అస్యాయమర్థః-
ధాతవోదూవాదయః, నామానిప్రాతిపదికాని, తేషామభేదేనవిరా

† సంజ్ఞై వసంజ్ఞికా, స్వాభేకః । విచ్ఛేదస్య సంజ్ఞికా విచ్ఛే
దసంజ్ఞికా, ఇత్యథాంగీకారేన కొవిక్లేషః, ఇతిజ్ఞేయమ్ ॥

మోవిచ్ఛేద, విరామపదం స్వయమేవ వ్యాచక్షే విరతిరితి | యతి
 రితి, నామభవతీతి శేషః | స్వరసంధిః స్వరాణాం పరస్పరసంధిః తేన
 ప్రాప్తం సాందర్యం సాకుమార్యం తన్వాత్ యతిః తద్భేదేపి ధాతు
 ప్రాప్తిపదిక భేదేపి క్వచిదిత్యత ఇతి | ధాత్వభేదోయథా, 'శోభాం
 పుష్పతృధిః మిత్యశ్చి', మందాకాగ్నిరాజలధిషడగ్రే మ్హ్వాసతౌతా
 ద్దుహచేదితి వచనాచ్చతుర్భిరక్షరే ర్యత్యాభావ్యత్వాత్ పుష్పతీత్య
 స్తి పదేప్రత్యయవశా ద్భిన్నోపిధాతోరభేదాత్ సదోషోస్తి |
 ప్రాతిపదికాభేదోయథా, 'స్పర్శక్షిప్తామయమితనభనావ కృత్వా
 రయంతీమ్, ఇత్యేతచ్చచ్చత్తం మందాకాగ్నితా, అతోత్సరినభనతి
 పదస్యప్రకృతి ప్రత్యయయోరంతరాశే దశానామక్షరాణామతీతత్వే
 యత్యాభావ్యత్వాత్ పదస్యభేదేపి ప్రాతిపదికస్యా భేదాదదోషః |
 ప్రాతిపదిక భేదేపి సాందర్యంయథా, 'మేఘాలొకభవతి సుఖినో
 ప్యన్యథావృత్తిచేతః, ఇత్యత్రాపిశబ్దే భేదేపివజః పదాంతాదతీతి వి
 హితస్వరసంధి వశేన సాకుమార్యస్య ద్వస్తత్వాదదోషః | ధాతుభే
 దేపి సాందర్యంయథా, 'నవిద్వాంసంచేష్టాఽవతి సుతకళతాదిరచి
 తా' ఇత్యేతద్వచ్చత్తం శిఖరిణీ, అతః- రసైరుదైర్భిన్నాయ మనస
 భలాగశ్శిఖరిణీ' ఇతివచనాత్ వడ్భిరక్షరైః యత్యాభావ్యం-అత్రా
 ఽవతిధాతో భేదేపి అకస్సవణేదీఘుః ఇతి విహితేన స్వరసంధివశేన
 ప్రాప్త సాకుమార్యత్వాన్నదోషః | ఏవ మన్యత్రాపి ద్విస్తవ్యమ్ ||

మఃశి || అభీతి || లోకతః సమృద్ధవహారాత్ సంఖ్యామర్యాదా,
 ఉపరిష్టాత్ యదాఅభ్యాదిప్రియోగః తదాతత్తత్సంఖ్యాజ్ఞేయా-య
 థా, అబ్ధయశ్చత్వారః ప్రసిద్ధాః, భూతానిపంచ, రిసాఃషట్, ఏవ
 మన్యత్రాపి ద్విస్తవ్యమ్ | శ్లోకచతుర్ధాశః పాదోష్ఠేయః, పదవి
 చ్చిత్తీయః || ౧౨ ||

యుక్సనుం విషమలచాయక్ స్థానం సద్భినిగద్య

తే । సమమధానమంవృత్తం విషమంచత్రిధామత
మే ॥ ౧౩ ॥ అంఘ్రియోయస్యచత్వారస్తుల్యలక్ష
ణలక్షితాః । తచ్ఛందశ్శాస్త్రతత్త్వజ్ఞానమంవృత్తం
ప్రచక్షతే ॥ ౧౪ ॥ ప్రథమాంఘ్రిసమోయస్య తృతీ
యశ్చరణోభవేత్ । ద్వితీయస్తుర్యచద్వృత్తం తద
ధానమమచ్యతే ॥ ౧౫ ॥ యస్యపాదచతుష్టే-వి
లక్ష్టభిన్నంపరస్పరమ్ । తదాహువిషమంవృత్తం
శస్త్రశ్శాస్త్రవిశారదాః ॥ ౧౬ ॥

ధీశో ॥ * యుక్తమావిషమంచాయుక్త స్థానంసద్భిన్నగద్యతత్త్వైః ।
సమంద్విణీయచతుర్థా వస్తాఽన్ధానం యుగితేనద్భిర్విద్వద్భిః సగద్య
తేజఃచ తే-విషమం ప్రథమతృతీయ పంచమాదిస్థానంచాయుగితీతి
యోజనా ॥ ౧౭ ॥ వణావృత్తానాంవిభాగమాహ * సమమధా
నమంవృత్తం విషమంచతథాపరమితి ॥ సమంవృత్తమధానమన్య
త్తంతాభ్యామపరం విషమంవృత్తంచ, ఇతి త్రివిధం ‘వృత్తమితిశై
వః’ తథాతేన ప్రకారేన సద్భిన్నగద్యతత్త్వైః ఇతినబంధః ॥ ౧౮ ॥ క్రి
మేనాతేషాం సామాన్యలక్షణమాహ * అంఘ్రియోయస్య చత్వార
స్తుల్యలక్షణలక్షితాః । తచ్ఛందశ్శాస్త్రతత్త్వజ్ఞానమంవృత్తం ప్ర
చక్షతే ॥ అయమధానః । యస్యవృత్తస్యచత్వారః అంఘ్రియః
పాదాస్తుల్యలక్షణలక్షితాభవంతి శందశ్శాస్త్రతత్త్వజ్ఞానః శందశ్శా
స్త్రయూథాధానవిదఃతే వృత్తం సమంసమవృత్తంబ్రహ్మచారితి ॥ ౧౯ ॥
* ॥ ప్రథమాంఘ్రిసమోయస్య తృతీయశ్చరణోభవేత్ । ద్వితీయస్తు
ర్యచద్వృత్తం తదధానమమచ్యతే ॥ యస్యవృత్తస్య తృతీయశ్చ
రణః పాదః ప్రథమాంఘ్రిసమః ప్రథమపాదసమానోభవేత్ - ద్వితీ
యః పాదఃతుర్యచద్వృత్తపాద సమానోభవేత్ తద్వృత్తమధా
నమమిత్యచ్యతే, శందశ్శాస్త్రజ్ఞేరితీశైవః । అత్రప్రథమతృతీయ

యో? ద్వితీయచతుర్థయోశ్చ పాదయోస్సావ్యేసతి ప్రథమస్య
 ధృశ్య ద్వితీయస్యార్థశబ్దచ పుష్పరంసామ్యోదధృశ్యసమత్వము క్తం
 నతుప్రథమత్వతీయ పాదద్వయాత్తకమేకం, ద్వితీయచతుర్థపాద
 ద్వయాత్తకమేకం, అనయోస్సావ్యేసత్యార్థ సమత్వమితి, సామ్య
 సంభవాత్ (సంభవేచాసమన్యత్తమేవ తదితిభేదాన్తి ధై) ఉక్తంచటి
 కామూం । తద్వ్యత్తమేకేనాభేనైతరాధృశ్య సమత్వాదధృశ్య
 మన్యత్తమితి ప్రచక్షత ఇతి । వివరణేచ । అధృశ్యయోస్సమయో
 స్సామ్యం వివక్షితమితి ॥ ౧౫ ॥ * ॥ యస్యపాదచతుష్కేపి లక్ష్య
 భిన్నంపరస్పరం । తదాహుర్విషమన్యత్తం ఛందశ్శాస్త్రవిశారదాః
 ఇతి । పాదచతుష్కేపి లక్ష్యలక్ష్యంభిన్నం అసదృశగురులఘువిన్యా
 సమ సమవర్ణరూపంచ । అయమధః, యస్యవృత్తస్య చత్వా
 రోపిపాదాః పరస్పరం వినదృశగురులఘు విన్యాసావా అసమానవ
 ర్ణసంభ్యానాభవంతి ఛందశ్శాస్త్రవిశారదాః తద్విషమం వృత్త
 మాహురితి ॥ యస్యస్యార్యావృత్తాన్యే తాదృశభవంతితథాపి మ
 హాకథేవాస్తి, కథమ్ ? ఉచ్యతే, మాత్రావర్ణవిభేదేన చ్ఛంద
 స్తేనా కథ్యత ఇతి ప్రవిజ్ఞాతమధృశ్య మనుసరన్ ఆచార్యోద్వితియో
 నాధ్యాయో మాత్రావృత్తానాం లక్షణంచక్షురి- త్వతీయచతుర్థ
 పంచమైరధ్యాయై వర్ణవృత్తానాం, తత్ప్రమాణాన్వృత్త లక్షణల
 క్షితాగ్యార్యావృత్తాని, వర్ణ వృత్తలక్షణలక్షితాని విషమవృత్తాని,
 మాత్రానియమలర్యావృత్తానాంచవర్ణనియమ, వర్ణనియమోవి
 షమవృత్తానాం సమాత్రానియమః, ఆత్రానాస్యాఽపి వ్యాప్తిలక
 షణస్యేతి ॥ ౧౬ ॥

మణి ॥ యగితి ॥ సమస్థానయక్ విషమస్థానవయక్ ఇతి
 సద్భిన్నిగద్యతే ॥ వృత్తభేదానాహ, సమవృత్తం ఆధృశ్యసమవృత్తం
 విషమవృత్తమితి త్రిధామలం. త్రివిధం ॥ ౧౭ ॥ ఆఘోయకైః ॥

అంఘ్రియఃపాదాః ॥ ౧౮ ॥ ప్రథమేతి । యస్యవృత్తస్య ॥ ౧౯ ॥ య
స్యేతి ॥ లక్ష్మలక్ష్మణమ్ ॥ ౧౯ ॥

ఆరభ్యైకాక్షరాత్పదాదేక్షైకాక్షర వధిః ॥
పృథక్పృథోభవేత్పాదే ర్వావత్షష్టింశతింగతం ॥
౧౭॥ తదాధ్వణంచండన్యస్తాదిదండకాఃపరిక్షేర్తితాః ।
శేషంగాధాస్త్రిభిష్షష్టిశ్చరణైశ్చోష్ణపలక్షితాః ॥ ౧౮ ॥
ఉక్తాఽత్యుక్తాతథామధ్యై పరిష్టాఽన్యాసుపూర్వి
కా । గాయత్రిష్టిగనుష్టుప్ బృహతీపజ్జిరైవచ ॥
౧౯ ॥ తీష్టుప్బజతిచైవ తథాతిజగతిమతా । శక్వ
రీసాతిపూర్వాస్యా దప్యత్కప్తీతథాస్తతే ॥ ౨౦ ॥
ధృతిశ్చాతిధృతిశ్చైవ కృతిఃప్రకృతిరాకృతిః । వికృ
తిస్సంకృతిశ్చైవ తథాభికృతిరుత్కృతిః ॥ ౨౧ ॥ ఇ
త్యుక్తాశ్చందసాంసంజ్ఞాః క్రమశోచత్తీసాంప్రతమ్ ।
లక్షణంసర్వవృత్తానాం మాత్రావృత్తానుపూర్వక
మ్ ॥ ౨౨ ॥ ఇతిశ్రీకేదారాంత ర్వాణికృతేపుత్ర
రత్నాకరే ప్రథమోద్ధ్యాయః ॥

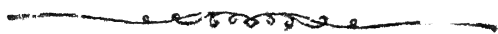
ధీశో ॥ ౨ ॥ ఛందస్సురూపభేదందశయతి * ఆరభ్యైకాక్ష
రాత్పదాదేక్షైకాక్షరవధిః ॥ పృథక్ఛానాభవేత్పాదే ర్వా
ష్టష్టింశతింగతమితి ॥ ఏకమక్షరంయస్య సఏకాక్షరః, ఏక్షైకాక్ష
రవధిః ॥ ఏక్షైకనాథికనాక్షరైః వృద్ధిపాపిత్వైః షష్టింశతింగతం
షష్టింశతంసంఖ్యాంప్రాప్తా, పాదభవానామక్షరాశా మితిశేషః ॥
అయమస్వయః, ఏకాక్షరాత్పదాదావధ్యై ఏక్షైకాక్షరవధిః ॥

‡ అత్ర, ఏకాక్షరాత్పదాదావధ్యై షష్టింశతీయారత్
షష్టింశతి పర్యంతమైకైకాక్షర వధిః ॥ పాదేః గతము ఏతం
ఛందః పృథక్ఛానాభవేతివ్యయోముక్తః ॥

పాదైరుపేతం, ఎకాక్షరైః చతుర్భిః పాదైరుపేతం చతురక్షరం
 నక్ష్యమాణోక్తాఖ్యం ఛందోభవతి-ఏవంద్వైక్షరైశ్చతుర్భిః పాదైరు
 పెతమస్తాక్షరం కిమపి ఛందోభవతి-త్యక్షరైశ్చతుర్భిః పాదైరుపేతం
 ద్వాదశాక్షరం కిమపి చ్ఛందః - చతురక్షరైశ్చతుర్భిః పాదైరుపేతం
 షోడశాక్షరం కిమపి చ్ఛందః-ఉత్తరత్రాప్యేచమేకైకాక్షరవర్ధితైః
 షడ్వింశతిపద్యస్తాక్షర సంఖ్యాకైః పాదైరుపేతాని చ్ఛందాని పృథ
 క్పృథక్ భవంతీతి || ఉక్తంచజయదేవేన || చత్వార్యాద్యస్తాక్షరా
 నిచతుశ్చతుర్వృద్ధిరేవామితి || ౧౭ || * తదూర్ధ్వః చండవృష్ట్యాది
 దండకాః పరికిరీతాః తాః || తదూర్ధ్వం తస్మాత్ షడ్వింశత్యక్షర
 పాదాచ్ఛందస ఉర్ధ్వః ముపరి, చండవృష్ట్యాదీత్యాదిశబ్దేన అణాణ
 ణావవ్యాళ జీమూతలీలాకరోద్దామ శంఖభుజంగాఖ్యానాం దండ
 కభేదానాంగ్రహణం || ౧౭ || * శేషంగాధాస్త్రిగిష్టాద్విశ్చరణై
 శ్చొపలక్ష్మితాః || శేషంయథోక్తలక్షణాచ్ఛందసోన్యత్ గాధానా
 మపరికిరీతాః తాః సంబంధః | తాః కీదృశ్యః ఇతిచేత్తత్రాహ, త్రి
 భిః షడ్విర్యా, చకారేణ చతుర్భిర్వాచరణైః పాదైరుపలక్ష్మితా సూ
 చితాః | గాధాఽస్త్రిలింగ బహువచనాంతస్యాపి షడస్య శేషమి
 త్యనన సామానాధికరణ్యం, యథావేదాః ప్రామాణ్యమితి || ౧౮ ||
 కృమేనైషాం ఛందసాం సంజ్ఞాం దశకయతి * ఉక్తైర్మత్తుక్తైర్తథా
 మధ్యా ప్రతిష్ఠాన్యాసుపూర్వీకా | గాయత్రీష్టిగనష్టప్చ బృహ
 తిపత్తిరేవచ || త్రిష్టుప్చజగతిచేవ తథాఽతిజగతిమతా | శక్వరీ
 సాఽతిపూర్వాస్యా దప్యత్యస్తీతథాస్తౌతే || ధృతిశ్చాతిధృతిశ్చైవ
 కృతిః ప్రకృతిరాకృతిః || వికృతిస్సంకృతిశ్చైవ తథాఽభికృతిరత్యం
 తితి | సుపూర్వీకాఽన్యా ప్రతిష్ఠా, సుపూర్వీకా సుశబ్దపూర్వీకా సు
 ప్రతిష్ఠైత్యర్థః | సాఽతిపూర్వా, సాశక్వరీ అఽతిపూర్వా అతిశబ్దపూ
 ర్వా అతిశక్వరీత్యర్థః | అప్తిశ్చ అత్యప్తిశ్చ | అప్యత్యస్తీ || ౨౦ || అ ||

ఉపసహరతి * ఇత్సుకైశ్చందసాంసహజాః క్రమశబ్దాః ॥ ౧౭ ॥
 వత్సుమాణాధ్యానుప్రతిపాద్యసుఖం పరిణానీశే వత్తిసాంప్ర
 తం । అనుసంవృత్తానాం మాత్రాప్రత్యానుపూర్వమితి ॥ సా
 ప్రతిం ఇదానీ. మాత్రా వృత్తానుపూర్వకం మాత్రాన్వృత్తం ఆర్వా
 హే తాళయాదితత్ అనుపూర్వం ప్రశమం యస్మిన్ - సుఖ నిజస్య
 భాభవతి తథానచ్చివచన క్రియాపిశేషం । అయమర్చాక్షణః,
 ఇదానీమననప్రాప్తం సవృత్తానాం అనుసంమాత్రావణావిధేదే
 నెత్యాది కృతోద్దేశ శ్రీమారుసారేణ మాత్రాన్వృత్తమాదా క
 త్వాధ మామితి ॥ ౧౮ ॥ ఇతిశ్రీమతా కవిశామూలెన శ్రీన్యా
 థేన విరచితాయాం ధీశోధిన్యభిస్సాయాం పుత్తరత్నాకర వ్యా
 ఖ్యాయాం ప్రథమోధ్యాయః ॥

మఃశి ॥ ఆరభేతి ॥ ఏకాక్షరఃపాదః చతురక్షరఃశ్లోకః, తత్ ఏకా
 క్షరాత్ పాదాదారభ్య ఏకైకాక్షర వర్ణితైఃపాదైః యావత్త
 డ్విశత్యక్షరః సాదోధవతితావత్ప్రకర్షణం భవతీత్యక్షణః ॥ ౧౯ ॥
 తదూర్వామితి ॥ స్పష్టం ॥ ౧౮ ॥ అకచ్ఛందసాం నామధేయపూ
 ర్వికాం సంస్కామాసా ॥ ఉక్తై ॥ సుపూర్వికా సుశబ్దపూర్వా సు
 ప్రతిష్ఠాత్యక్షణః ॥ ౧౯ ॥ బిష్టబిలి ॥ అనిపూర్వాసా అనిశక్త్య
 ఖణః । అప్రిశ్చలత్యప్రిశ్చలప్రత్యప్రీ ॥ ౨౦ ॥ ధృణిరితి ॥ అభిశ్చలి,
 అతిశ్చలిరిత్యపిపారః ॥ ౨౧ ॥ ఉపసంహరతి ॥ ఇతి ॥ మాత్రాప్ర
 త్యానుపూర్వకం మాత్రాన్వృత్తం ప్రథమకక్ష్యత ఇత్యక్షణః ॥ ౨౨ ॥
 ఇతిశ్రీ నారాయణపురాహిత విరచితే మణినిధిసమాఖ్యానె పుత్త
 రత్నాకర వ్యాఖ్యానె ప్రథమోధ్యాయః ॥

—* అథ ద్వితీయోధ్యాయః *—

—శ్రీ ఆర్యావక్రరణం శ్రీ—

లక్ష్మైశ్చత్సప్తగణా గోపేతాభవతి నేహవిషమేజః ।

పస్తో యం నలఘూవా ప్రధమేధేః నియతమా

ర్యాయాః ॥ ౧ ॥

ధీశో ॥ ౧ ॥ ప్రధమేధ్యాయే స్వశాస్త్రోపజీవ్యాభిః సజ్జాభిః
స జ్ఞితానాం స్వరూపందర్శయిత్వానూతా వృత్తానుపూర్వ్యం స
ర్వవృత్తానాం లక్షణం వచ్చితి వర్ణితం, తదనుసారేణూతా వృ
త్తలక్షణ ప్రతిపాదయిష్యమాద్వితీయోధ్యాయగుమారభ్యతే తత్ప్ర
తావదాదా వార్యావృత్తానాం లక్షణమూహ * లక్ష్మైశ్చత్సప్తగణా
గోపే తాభవతినేహవిషమేజః । మ. ఘృతయంచ నలఘూవాప్రధమే
ధేః నియతమార్గాయాః, ఇతి ॥ లక్ష్మలక్షణం, సప్తేభిష్చదం,
గణాశ్చరుమా త్రాలక్షణాః, గోపేతా, గురుణైకేనాధికేనోపే
తా, సప్తగణాభవతి అనంతరమేకో గురుశ్చభవతీత్యధః । ఇహ
అస్మిన్నార్యావృత్తై విషమే, స్థానభేదాః । ప్రధమేత్యత్యయంచ
మే సప్తమేచస్థానభేదాః । మ. ఘృతానేసమే అయంజగణః, చశ
బ్దోపకల్పాధః - సశ్చలఘుశ్చనలఘు, ద్వంద్వైకవద్భావో సపుం
సకలింగత్వంచ । సగణోన్మోలఘుశ్చభవతి, చత్వారోలఘువాభ
వతీతియావత్ । పునర్వాశబ్దోపకల్ప స్త్రీకరణాధః - మ. ఘృతా
నేజగణోవా నలఘూవాభవతీత్యధః । నియతమవ్యభిచారి, ఆర్యా
యాచర్యాశ్చవృత్తస్య । అయమన్వయః- ఆర్యాయాః ప్రధమేధేః
ఏతన్నయతంలక్ష్మ గోపేతాస్సప్తగణా, ఇహవిషమేజానభవతి, మ
ఘృతయంచ నలఘూవాభవతీతి । అథవా చశబ్దోన్మధారణాధః
వాశబ్దోపకల్పాధః । మ. ఘృతానే జగణవభవతి నలఘ్వేవవా
భవతినాన్మోగణా భవతీత్యధః । అన్వయశ్చ - మ. ఘృతయంచవా

నలఘుచనాభవతీతి || షష్ఠాయఃనలఘూవేతి పారశ్చేత్సన్ధ్య-తదా
 నలఘూఇతిపదం-ఎకవద్భావపక్షానాశ్రియణాత్తుల్లింగ ప్రథమా
 ద్విసచనాంతం, వాశబ్ద్యభయత్ర సంబంధః । అనేనగ్రంధేనార్యా
 యాః పూర్వాధికస్యలక్షణముక్తం, పశ్చాధికస్య లక్షణంవక్ష్యతి
 అత్రవిషమెషు స్థానెషు జగణనిషేధాదన్యేషాం గణానామనుజ్ఞా కృ
 తాభవతి, సమేషుస్థానెషు సర్వేహంగణానా మవిశేషప్రప్తౌ స
 త్యాంషష్ఠేస్థానె సమేషజగణోవా నలఘునాభవతీతి పిశేయోపాదా
 నాత్ జగణనలఘుచ్యతిక్తగణ నిషేధఉక్తోభవతీతి వెదితవ్యం ||౧||

మణి || ఏవంప్రథమేనాధ్యాయేన సజ్ఞాపరిభాషే ఆరచయ్య
 మాత్రా వృత్తులక్షాప్రతిపాదయిషయా ద్వితీయాధ్యాయస్స
 మూలభ్యతే || కేదారస్యకృత్ప్రత్యా బాహ్యస్య మహాత్మనః । ల
 క్ష్యంచలక్షణంయోధేయః ప్రచక్రేయయేవసా || అధోభాభ్యామా
 ర్యాభ్యా మూర్వాలక్షణసామాన్యం ప్రతిపాదయతి|| లక్ష్యేతి || తత్ర
 ప్రథమార్థయా ద్వితీయార్థాపూర్వాధికనచ పూర్వాధికలక్షణం
 ద్వితీయార్థాచరమాధికన ఉత్తరాధికలక్షణం- ఏతదార్థయాః
 ప్రథమేధేనియతం లక్ష్యేత్యన్వయః || సప్తగణాః గోపతాః ఏకేన
 గురుణా సమేతాఃగణాఃసప్త || సనుమాత్రాచందసి పంచగణానా
 మ్జ్ఞావిత్కుక్తం తత్కథంసప్తగణా ఇతిచేత్సన్ధ్యం, తఏవపంచగణాః ప
 ర్యాయేణా వృత్తావ్యత్యాసేనపునః పునరాగచ్ఛంతి! గణాశ్చతుష్క
 లాః సప్తగణాశ్చ అష్టావింశతికలాభవంతి గురుశ్చద్వికలాః, తదార్థా
 యా ప్రథమాధేత్రింశత్కలాః, ఇహవిషమే అయుక్తోస్థానెజగ
 ణానభవతి, ప్రథమస్త్రీతీయః పంచమస్సప్తమోవాగణావణాచ్ఛంద
 న్యుక్తో జగణోనభవతీత్యధికః, షష్ఠోగణః అయంజగణః భవతి, అ
 త్రీపక్షాంతరమాహ, నలఘూవేతి । షష్ఠోగణః నలఘూవా విక
 త్ప్రథవతి, సశ్చలఘుశ్చనలఘూ । అస్యా పూర్వాధికజగణష

ప్రశ్నోద ప్రశ్నం, నలఘుషష్టత్వ ముత్తరార్యాపూర్వాధేః । ప్రథ
 మాధేః లక్షణాయథా, లక్ష్యైర్లక్ష్యైః ॥ ౧ ॥ ణాగ్
 లక్ష్యైర్లక్ష్యైః ॥ ౧ ॥ తి ॥ నైః ॥ ౧ ॥ వి ॥ ప ॥ మేః ॥ ఇతి
 త్రిశ్చస్తోత్రతత్వం ద్విప్రశ్నం । అథతాః కలాః గణశోభజేత్ ॥ యథా
 లక్ష్యైః ॥ ౧ ॥ తత్స ॥ ౨ ॥ ప్రగణా ॥ ౩ ॥ గోః ॥ ౪ ॥ తాభవ ॥ ౫ ॥
 తినా ॥ ౬ ॥ పిషమే ॥ ౭ ॥ ఇతిన ప్రగణాః ప్రశ్నైకం చతుర్మా
 త్రాః, జగతిగురుః పవమనృత్రావ్యూహ్యం । అత్రార్యాగణలక్షణం
 ద ప్రశ్నం, విషమేష్టా నేజగణోనదృష్టం, పఠః జగణః, అస్యాశ్చ మా
 థేః చర మాధేః స్యలక్షణం వత్సమాణ మప్యస్తి ॥ ౧ ॥

షష్ఠ్యైర్ద్వితీయలాన్వై, పరకేముఖలాచ్చ సయతిపద

నియమః ॥ చరమేధేః పంచమకె, తస్మాదిహభవతి

షష్ఠీలః ॥ ౨ ॥ ‡

ధీశో ॥ అథవికల్పేనాపదిష్టేనలఘుప్రయోగే నియమమాహ *
 షష్ఠ్యైర్ద్వితీయలాత్పరకేన్దేముఖలాచ్చ సయతిపదనియమః, ఇతి ॥ షష్ఠ్యై,
 గణ ఇతిసామధ్యాయేత్ సన్నిధతై, నైసతి, నశ్చలశ్చానయోస్తమా
 హారః స్థంత స్థి, నలఘుచిసతీత్యధః । ద్వితీయలాత్ ద్వితీయలక్షణాః,
 అర్వాగితిపదంపంచమీ సామధ్యాయేత్సన్నిధతై, అన్యారాదిత్యాది
 నాపంచమీ । ననుయదిద్వితీయలాదిత్యస్యాః పంచమ్యాఅన్యారాది
 త్యాది సూత్రవిహితత్వం తతానిమధ్యాయదర్వాగిత్యస్య దిగ్వాచినః
 పదస్యసన్నిధిం చాభ్యుపేత్యై తదనుకూలం వ్యాఖ్యానం క్రియతే,
 తహిఃపరస్తాదిత్యస్య దిగ్వాచినః పదస్యసన్నిధి మభ్యుపేత్యై తదను
 కూలమేవ వ్యాఖ్యానం కస్తాన్నస్యాదితిచెన్న, లక్ష్యైర్ద్వితీయలాద

‡ శ్రీ ॥ యస్యాః పాదేప్రథమేద్వాదశ మాత్రాస్తథాత్వతీ
 యేపి । అష్టాదశద్వితీయే చతుర్ధశకే పంచదశసాయాః ॥

ర్వాగ్యకైర్దృశ్యమానత్వాత్, అపరతాగ్రభావాత్, ఆభియంతప్ర
 యోగవిరోధాచ్చ-ఎవము త్తరవాక్యయోరపి వ్యాఖ్యాయం । పరకే
 షష్ఠాత్, సప్తమిత్వధః, న్లేసతిముఖలాత్ ప్రథమలక్షణాః సయ
 తిపదనియమః పదచ్ఛేదః, భవతితి శేషః । ప్రథమాధ్యాయప్రపంచితా
 యతిభః వత్తిత్యధః । అయమన్వయః-షష్ఠేన్లేసతిద్వితీయలాత్ పర
 కేన్లేసతిముఖలాచ్చ అర్వాక్ సయతిపదనియమః, ఇతిషష్ఠేద్వితీయలా
 త్పరకేన్లాయముఖలాచ్చ భవతిపదనియమ ఇతికచిత్ పంచ । తదా నీమ
 మవ్యాఖ్యాయం, షష్ఠేస్థానఇతి శేషః । పరకేసప్తమేస్థానాన్లేసగణ
 లఘూ, భవేతాంచేదితి శేషః । అన్యత్పూర్వవత్ - అయమన్వయః,
 షష్ఠేన్లాయదిభవేతాం తదాద్వితీయలాదర్వాక్ పదనియమోభవ
 తి, పరకేన్లాయదిభవేతాం తదాముఖలాదర్వాక్ పదనియమోభవతి
 తి । అపరతం, షష్ఠేద్వితీయలాన్లే పరకముఖలాచ్చ సయదిపదని
 యమ ఇతిపాఠమంగీకర్వాణాన్లే ఇత్యన్యపదన్య * యన్యచభావేన
 భావలక్షణమితి సూత్రవిహిత సప్తమ్యంతత్వం సప్తమీసామన్యక
 ప్రాప్తసతి పదసన్నిధించాభ్యుపేక్ష్యవ్యా కుర్వతే-తదయుక్తం, సతి
 యదిపదయోరసన్వితత్వాపత్తైః ॥ అ ॥ నలఘుప్రయోగనియమ క
 థనన్యప్రసక్తత్వాత్ ఆర్యాయా అపరాధేనలఘునిసతి నియమ
 మాహ * చరమేధేపంచమకెతస్మాదితి ॥ చరమేద్వితీయే, పంచ
 మసవపంచకతస్త్రిగణేతత్థానాన్లేసతిపూర్వవత్, తస్మాత్ ముఖ
 లాత్ । అయమన్వయః, చరమేధేపంచమకెన్లేసతి తస్మాన్ముఖలాద
 ర్వాక్ పదనియమోభవతితి । పాఠాంతరపక్షే చరమేధేపంచమకే
 థాన్లేనాయదిభవేతాం తదాతస్మాన్ముఖలాదర్వాక్ పదనియమోభవ
 తితి । పూర్వాధఃస్యోక్తీయతి నియమఉత్తరాధఃస్యాపి భవతిఉ
 త్తరాధఃస్యోక్తీపి పూర్వాధఃస్యేతి వెదితవ్యం, తథాబహుశోభి
 యుక్త ప్రయోగదర్శనాత్ ॥ అ ॥ అపరాధం లక్షణమాహ *

ఇహభవతివష్టాలగతి ॥ ఇహచరమేధా ఏతస్మియతం లక్ష్మేషా
 ర్వేణ సంబధ్యతే, కింతదిత్యతహా, వష్టాలగతి । వష్టః, గణగతిశ్చ
 షః, లఃలఘుః । ఏతదుక్తంభవతి - ఆర్యానామపరాధాన్యాసి ల
 క్ష్మతత్పుష్టగణా ఇత్యాదిలక్షణం సమానం చతుష్కలస్య పుష్టస్యగ
 ణస్య స్థానై ఏకపివలఘుగణాన్వైవ క్లిష్టతి నచతుష్కలోగణ ఇత్య
 యమేవ విశేషః । అయంచనియమోజగణ పక్షాంగీకారసవభవతి
 నలఘుపక్షాంగీకారే అపరాధాన్యాసి పుష్టస్థానలఘ్వనభవత్ ।
 సవతస్యాసి స్థానేఏకోలఘుః ప్రయోజ్యః । తదుక్తవివరణే ॥ నల
 ఘుపక్షేనాహభవతి వష్టాలగతి ॥ యుక్తంచేతత్ సర్వలఘుత్వేన
 స్లోకకరణేతథైవాభియుక్తైస్సర్వత్ర సీయుజ్యమానత్వాత్ । లక్ష్మ
 తదిత్యాది స్లోకద్వయప్రతిపాదిత లక్షణవదుదాహరణ మప్యేతదేవ
 స్లోకద్వయం-ఏవమా పంచమాధ్యాయ పరిసమాప్తేదక్షన్యం ॥ ౨౩ ॥

మూఁకి ॥ అన్యాయమునలభుపక్షాత్పక్షమాహ, పక్షభితి ॥ పక్ష
గణానైసతి నలభునిసతి ద్వివీధియలాత్ ద్వివీధియాలలభురారభ్యసయ
తిపదనియమః నియమేనపదవిచ్చిత్తిత్యర్థః, యరకేషష్టాత్పరస్మిన్
సప్తమేగణానైసతి నలభునిసర్వలభాపితియావత్, ముఖిలాత్ అ
ద్యాల్లభౌరారభ్యయతి పదనియమః, ద్వయవష్యత్రిపూర్వాధే
దోష్టన్యం-చసయతి-ఇతివష్టః, పదనియ-ఇతినప్తవశ్యగణః, అత్రి
యతీరపి ద్వివీధియాత్పరీధిమాదక్షిణః క్రమేణదృష్టా ॥ ఏవంక్రీభి
రధైః పూర్వాధేనస్మేతేన ముక్త్యాఉత్తరాధేనస్మేతేన మా
హ చరవభితి ॥ లర్యాయాశ్చరమేధేన వంచమకే, గణానై సతీత్య
ధ్యాహారన్యం, తస్మాత్ ముఖిలాత్ యోపదనియమభ్యర్థః ఉ
త్తరాధేన వంచమోగణాన్సర్వ లభుశ్చేదేనమితిభావః । ఇహేతే, ఇ
హచరమాధేన పక్షిగణః లలభురేవభవతి, ఇదవష్యత్రిదోష్ట
న్యం ॥ యథా ॥ చరమేధేన వంచమకే తస్మాదేవభవతి

౬ షష్ఠాః కిలఃకృతి । లఘురేవవత్తగణః, పంచమశ్చనలఘురూప
 కృతి పంచమగణే ప్రధమేలఘాయతిరిపి దృష్టా । ఉదాహరణం *
 శ్రీదేవీ పీతద్ధగుణా పద్మాభానళినజన్తవవంద్యా । దద్యాద్ద్యక్షకరుణా
 ద్రాక్ష సకలాభాన్ సతతమార్కాసా * మాయాంవిభావయన్
 యోజగతాం జనిభుమన్విధన విధిచతురః । అనిశంలీలాకురుతే
 త్వార్యాంమమ దిశతుసంజ్ఞస్త్రీం । పూర్వోక్తలక్షణమేతయోరపి ని
 రూపయేత్ । లత్రీదశద్వయోపి లక్షణస్యపక్షద్వయా క్రాంతిత్వా
 త్ శ్లోకద్వయమ్ ॥ యథా, విషమేనజగణః, పష్టోజగణః, ఉత్తరాద్ధే
 తథితిలఘురేవ షష్ఠాగణః, ద్వితీయశ్లోకేపష్టోగణః నలఘూ, పదవి
 భాగశ్చద్వితియాల్లఘో, సప్తమోపిగణఃనలఘూ, ముఖలాత్పదవి
 చ్చిత్తిశ్చ, ఉత్తరవశేపంచమోగణః నలఘూ, ముఖలాద్యతిః, తు
 ణ్ణితిలఘురేవ షష్ఠాగణః ॥ ౨ ॥

త్రిష్వంశకేషుపాదో, దశయోరాద్యేషు దృశ్యతే
 యస్యాః । పఞ్చేతినామతస్యా, శ్చందోవిద్భిన్నమా
 ఖ్యాతమ్ ॥ ౩ ॥ ఉల్లాఘ్యుగణత్రీయమాదిమం, శక
 లయోద్వయోభావతిపాదః । యస్యాస్తంపింగళ
 నాగో, విభులామభినమాఖ్యాతి ॥ ౪ ॥

ధీశో ॥ ఆ ॥ ఆర్యావిశేషమాహ * త్రిష్వంశకేషు పాదోదశ
 యోరాద్యేషు దృశ్యతేయస్యాః । పఞ్చేతినామతస్యాశ్చందో విద్భి
 న్నమాఖ్యాతమితి ॥ అంశకేషుఅంశావంశకాః, ఆర్యాయాదశ
 యోస్తుప్తగణాత్తకత్వాదోగం ఏకోంశకాభవతి, అతఃత్రిష్వంశ
 కేష్విత్యుక్తే త్రిషుగణేష్విత్యుక్తస్యాత్ । వక్ష్యతీచసంలంఘ్య గణ
 త్రీయమాదిమమితి । త్రిషుతేషుసత్త్విత్వభావః దశయో పూర్వా
 భావపరాభావయో, ఆద్యేషుతదౌభవేషు - యస్యాఃఆర్యాయాః,
 అన్యత్సగమం । అనుమన్వయః, యస్మాదశయోరాద్యేషుత్రి

ష్వశకేషు పూణేశు పాదోద్భవతేఛందోవిద్భిః తస్యాః పథ్యే
తినామ సమాఖ్యాతమితి । అత్రోత్ప్రీష్టంశ కేషు పాదఇత్యుక్తి సామ
ధ్యాదవశేఽప్తైః ప్రతిదళంద్వితీయః పాదోభవతీతిగమ్యతే, సర్వే
ష్వపి వృత్తైషుపాదాంతేషు యతిర్నియతా, సంధిసమాసాతు పరిధ
మ ద్వితీయయోఃపాదయోః పరస్పరభవతః, ఏవంశ్రుతీయ చతు
థయోః, నద్వితీయతృతీయయోః । తదుక్తంఛంద శ్శేఖరే । స్యా
న్నిత్యమేక పదవచ్ఛరణాంత సంధి రథాంతవజః మఖిలెష్వపి వృ
త్తికేషు, ఇతిః॥ (కావ్యప్రకాశేచ ॥ సంధిసమాసావధాన్యైః) అత్ర
సంధికార్యం నియమేనోక్తం-సమాసస్త్య నియతః ఉభయధాపివ్ర
యోగదర్శనాత్ । ఉక్తశ్లోకత్రయం పథ్యార్యాలక్షణకం ॥ ౩ ॥
కించ * సంలంఘ్యగణత్రయమాదిమం, శకలయోద్వయోభావ
తిపాదః । యస్యాస్తాం పింగళనాగో, విపులామభిసమాఖ్యాతీతి ॥
సంలంఘ్యఅతిక్రమ్య, పింగళశ్చాసా నాగాశ్చేపింగళనాగః పింగళ
ముగ్రానాగరాజ ఇతిసంప్రదాయః, విపులాం విపులాఖ్యాం అభిస
మాఖ్యాతి అభిముఖ్యేనసమ్యక్బ్రూతే । పింగళమునాస్వముఖ్యై
వేదము క్తంజగతః ప్రమాణమితి కిమువక్తవ్యమస్తీతిభావః । అత్రై
వమవ్యయః, యస్యాద్వయోరపి శకలయోః అదిమంగణత్రయము
ల్లంఘ్యపాదో భవతిపింగళనాగస్తామార్యాం విపులామభిసమాఖ్యా
తీతి ॥ అత్రచతుర్థగణమధ్యే పాదసమాప్తినివక్ష్యేతేతి గమ్యతే
లక్ష్యవశాత్, తథాపి ॥ త్రయమా, ఇతి తృతీయోగణః, దిమంశ,
ఇతిచతుర్థః, అత్రదిమంశత్యేతావతాపాదస్సమాప్తోద్భవతే । ఉ
త్తరాధే, గళనా, ఇతితృతీయోగణః, గోవిపు, ఇతిచతుర్థః, అత్ర
తుగోఇత్యేతావతాపాదఃసమాప్తః, తస్మాద్దణత్రయమతిక్రమ్యచతు

‡ కావ్యాలంకార సూత్రేష్వపి । నిత్యంసంహితైశ్చ పదవ
త్స్వదేష్వధాంతవజః, ఇతి ॥

ధ్వజము ధ్యేయత్రికుత్రిచిత్ పాదసంచారప్రభవితవ్య మితినిశ్చయతే ॥

మ 3॥ ఏవ సామాన్య లక్షణముక్త్యా విశేషలక్షణమాహ, త్రి
స్వీతి । యస్యాః ఆర్యా నూః దశయోరధఃయోః ఆద్యేషుప్రాస
మితిమ త్రిష్వంతకేమ త్రిమగణేషు పాదాదృశ్యతైతస్యాః ఆర్యా
యాః పధ్యేషినామ । యథా, త్రిష్వం ౧శకేషు ౨పాదౌ ౩దశ
యో రరాద్యై ౪ షుదృశ్య ౬ తేయ ౭ సాన్తి ౮ తత్రితృతీయ
గణేపాదౌవిచ్ఛిన్నం, విషమేనబగణః, పష్టాదగణః, సప్తగణశ్చ ౧౦
రుసహితత్వంచ ఇతిసామాన్య లక్షణమపి ద్రష్టవ్యమ్ । ఏవము త్తద
శైషి మష్టగణాలము రేవ ॥ ఉదాహరణం ॥ తామిందుమింబనక్తాం
చసలామీతుంగవీన వక్షాజాం । పథ్యాస్తరాసుభద్రాః సీతాంధ్యా
యః భృశంక్లాంతః ॥ పథిమాగే, ఆస్త ఇతిపదచ్ఛేదః, పథ్యాపద
స్ఫురణార్థం పథ్యాస్తశ్చత్వక్తం । అత్రాపిలక్షణద్రష్టవ్యం ॥ 3 ॥
ఉల్లాఘ్యేతి ॥ యస్యాః ఆర్యా నూః ద్వయోః శకలయోరధఃయోః
ఆదిమంగత్రీయముల్లాఘ్యపాదః దృశ్యతేతాం పింగళనాగౌషపు
లామభినమాభ్యామి అత్ర, ఉల్లా, ఘ్యగణ, త్రియమా, ఇతిగణత్రీ
యమ్, పాదః, దిమం, త్రిచతుర్థగణమపి స్పృశతి, సామాన్యలక్షణం
ఉద్రష్టవ్యం ॥ ఉదాహరణం ॥ ఉల్లంఘ్యకులస్థిమాకులా, కమలేనీ
దళైలుశతిగోపీ । గౌవిందేనంగతచిత్రా-విపులామధనియంతే తి వా
పాదాంత ఇతిన్యాయాత్రికాంగురుః ॥ ౪ ॥

ఉభయార్థ యోజకారా, ద్వివీయతుర్యగమ
ధ్వజౌయస్యాః । చపలేతినామతస్యాః - పక్షిణే తం
నాగరాజేన ॥ ౫ ॥ అద్యందశసమస్తా, భజేతలక్ష్య
చపలాగతంయస్యాః । శేషేపూర్వజలక్ష్యై, ముఖచ
పలాసాదితామునినా ॥ ౬ ॥ పాక్షిణీతిపాదితమధే,
ప్రథమేప్రథమేతరేతు చపలాయాః । లక్ష్యయేత
నోక్తా, పక్షిణీభిః ఘనచపలా ॥ ౭ ॥

ధీశో ॥ కించ * ఉభయాధాన్యోజకౌచా ద్ద్వితీయతుర్యాగు
మధ్యగౌయస్యాః । చపలేతి నామతస్యాః ప్రక్షీలితంనాగరాజేనతి ।
జకారాజగణౌ ద్వితీయతుర్యా ద్వితీయచత్రాః, గణావిలిశేషః ।
గమధ్యగౌగురుద్వయ మధ్యగతౌ, ప్రధమగణాంత్య తృతీయగణా
ద్యయోః తృతీయగణాంత్య పంచమగణాద్యయోశ్చ గుర్వక్షరయో
మధ్యం ప్రాప్తావిత్యధాః । భవత ఇతి శేషః । నాగరాజేనపింగళ
మునినా, అయమన్వయః, యస్యాఉభయాధాన్యో ద్వితీయతు
ర్యా గణౌగురుమధ్యగౌ జకారాభవతః నాగరాజేనతస్యాః నామ
చపలేతి ప్రక్షీలితమితి ॥ ౫ ॥ కించ * ఆద్యందళంసమస్తం, భజేత
లక్ష్మచసలాగతంయస్యాః । శేషంపూర్వజలక్ష్మ, ముఖచపలాసాదితా
మనినేతి ॥ ఆద్యమాదాభవందళ మధాంచపలాగతం చపలార్యా
స్థా, శేషందళం అపరాధామిత్యధాః, క్షైత్యస్య వ్యాప్త్య పాదాం
తస్యైవ గురుత్వసిద్ధే స్త్రీయస్యాం శస్యచతుష్కలత్వమస్తి । ఉది
తాకథితా । అయమన్వయః-యస్యాః ఆద్యంగళం చపలాగతం స
మస్తంలక్ష్మభజేత, శేషందళంపూర్వజలక్ష్మభజేత సాముఖచపలాము
నినాదితేతి । శేషపూర్వజలక్ష్మ ఇతికేచిత్ పరంతి, తదాశేషేదళే
పూర్వజంపథ్యార్యాజాతం లక్ష్మలక్షణంయస్యాస్సాం పూర్వజా త్తాసా
ముఖచపలామునినాదితేతి సంబంధః ॥ ౬ ॥ కించ * ప్రాక్షప్తితిశాది
తిమధే, ప్రధమేప్రధమేతరేతు చపలాయాః । లక్ష్మశ్రయేతసా
క్తా విశద్ధసేభిజఃఘన చపలేతి ॥ ప్రాక్షప్తిదితం పథ్యార్యాగదితం,
అధాప్రధమే, ప్రధమేతరేద్వితీయేతు, తుశజ్ఞోవిశేషాధాః అస్య
ద్వ్యక్తం । అయమన్వయః యాప్రధమేధాన్యో ప్రాక్షప్తిపాదితంల
క్ష్మశ్రయేత ప్రధమేతరేతు చపలాయాః లక్ష్మశ్రయేతసా విశద్ధసే
భిజఃఘన చపలేత్యుక్తేతి ॥ ప్రధమేతరేచ చపలాయా ఇతికేచిత్పఠం
తి, తదాచశబ్ద ఉక్తసముచ్చయాధాః । అస్వయస్వైన్యం, యా

మపిలక్షణా భవేదభయోః । దళయోః కృతయ
తిశోభాం, తాంగీతింగీతవాక్ భుజంగేశశః ॥ * ॥
ఆర్యాద్విప్రీయకేఽభే, యగ్గతిలక్షణంతాన్యత్ ।
యమ్యభయోరపి దళయో, రుపగీతింతాం ముని
బూరితే ॥ ౨ ॥ ఆర్యాశకలద్వితయం, వ్యవ్య
యరచితంభవేద్యస్యాః । సాద్గీతికిలగదితా, తద్య
ద్యవ్యం శభేదసంయుక్తా ॥ 3 ॥ ఆర్యాపూర్వాధానం
యది, గురుతైకేనాధికేన నిధాయుక్తమ్ । ఇతరత్త
ద్యన్విఖిలం, దళంయదీయమ్యది కేయమార్యాగీతిః ॥
౪ ॥ ఆతిగీతిప్రకరణమ్ ॥

ధీశో ॥ అధగీతిప్రత్యలక్షణమాహ ॥ ఆర్యాప్రధమదళోక్తం, య
దికధమపి లక్షణంభవేదభయోః । దళయోఃకృతయతి శోభాం
తాంగీతింగీతవాక్ భుజంగేశశః ॥ ఆర్యాయోః ప్రధమదళోక్తం ప
ధ్యార్యాచూః ప్రధమస్యాఽర్థస్యోక్తం, కృతయతిశోభాం నలఘుప
క్షోక్తయతి నియమకృతాలంకారాం, అస్తిన్యత్తైపి నలఘుపక్షాం
గీకారేనతి తదర్థసుక్తోయతి నియమోభవేదిత్యర్థః । కృతయతిశో
భామిత్యక్తత్వాత్ గీతిమనలఘుపక్ష ఏవాంగీకరణీయోన జగణప
క్షఃకలిశంకామాభూత్, లక్ష్యవశేనతస్యాప్యంగీకారాత్ । ఏవము
త్తరతాపిద్రోష్టన్యం । గీతవానుక్తవాక్, భుజంగేశశః పింగళమునిః,
అయమన్వయః, ఆర్యాప్రధమదళోక్త-లక్షణముభయోరపిదళయోః
కధమపియదిభవేత్ భుజంగేశశఃకృతయతి శోభాంతాంగీతింగీత వాని

॥ శ్రీ ॥ ఆర్యాపూర్వాధానమం, ద్వితీయమపి యతీభవతి
హంసగతే । ఛందోఽదస్తదానీం గీతింతామమృతవాణి భాషంతే ॥

॥ శ్రీ ॥ ఆర్యోత్తరాధాతుల్యం ప్రధమాధామపి ప్రాయ
క్తంచేత్ । ఉపగీతికామినితా, మార్యాగాయంతి విద్వాంసః ॥

తి || ౧ || కించ || * || ఆర్యాద్వితీయకైర్థే, యగ్గదితంలక్షణంతస్యై
త్ | యద్యుభయౌరపిదళయో, రుపగీతింతాం మునిబూత్తై, ఇతి ||
ఆర్యాద్వితీయకేపథ్యార్యాద్వితీయే, స్వాధేః కప్రోత్యయః | గదిత
ముక్తం, మునిఃపింగళః | అయమన్వయః, ఆర్యాద్వితీయకైర్థే-
యల్లక్షణంగదితం తదుభయౌరపిదళయోః స్యాద్వదిమునిస్తా ముప
గీతింబూతఇతి || ౨ || కించ || * || ఆర్యాశకలద్వితయం వ్యత్యయ
రచితం భవెద్యస్యాః | సాద్గీతిః కిలగదితాతద్వద్యత్యంశ భేదసంయు
క్తేతి || ఆర్యాశకలద్వితయం పథ్యార్యాయా అథః ద్వయం వ్యత్యయే
న ఖిషర్యాసేనరచితం వ్యత్యయరచితం అపరాధలక్షణం పూర్వా
ధేః పూర్వాధలక్షణమపరాధ ఇత్యనన వ్యత్యయేన రచితమి
త్యర్థః, యస్యాఃగీత్యాః, కిలశబ్దః ప్రసిద్ధౌ, గదితాఉక్తా, తద్వదితి |
తచ్ఛబ్దైవపథ్యార్యా పరామృశ్యతే, యతినియమస్య తత్క్రొక్తత్వా
త్, యత్యంశభేదసంయుక్తా, యతిఃపూర్వాక్తా, అంశోగణః, యతి
శ్చాంశశ్చయత్యం శౌతయ్యైభేః దోయత్యంశభేదః తెనసంయుక్తా,
పథ్యాశ్చైవయతిగణ నియమవతీత్యర్థః | అయమన్వయః, యస్యా
గీత్యాశ్శకల ద్వితయం వ్యత్యయరచితం భవేత్ తద్వద్యత్యంశ
భేద సంయుక్తాసాద్గీతి గదితాకిలేతి || ౩ || కించ || * || ఆర్యాపూ
ర్వాధఃం యదిగురుణైకేనాధికేన నిధనెయుక్తం | ఇతరత్తద్వైఖి
లం దళంయదీయముశితేయ మార్యాగీతిరితి || ఆర్యాపూర్వాధఃం
పథ్యార్యా ప్రధమాధఃం, నిధనెఅవసానె, ఇతరత్ దళంఉత్తరా
ధః మిత్యర్థః, తద్వత్ పూర్వార్థవత్, అయమన్వయః | ఆర్యాపూ
ర్వాధఃం నిధనేఅధికేనైకేన గురుణాయుక్తంయది ఇతరద్దళంచ త
ద్వదేవ నిఖిలంయదిభవేదియ మార్యాగీతిరుదితేతి || ఆర్యాగీత్యాః
పూర్వాధేః పరాధేఃచాప్తౌ గణాభవెయురిత్యర్థః, అతఃపథ్యార్యా
దీనా మార్యాగీతి పర్యంతానాం సర్వేషామపివృత్తానాం నలఘుప

ఘోంగీకారే సతిసమానవిస యతిపదనియముః, సామాన్యలక్షణస్యా
 ౭బాధాత్ । అత్రవిశేషోక్తిస్తు శ్లోకపూరణాధాన్, లక్షణమేవ ల
 క్ష్యమపి భవేదితి ప్రతిజ్ఞాతత్వాత్ । అతఃపత్యర్యాలక్షణంగీతి లక్ష
 ణంచాస్తీత్యాస్యాగీతిరితి సంజ్ఞా౭సాన్ః ॥ ౪ ॥ * ॥ ఓతిగీతిజాతయః ॥

మఃశి ॥ అధగీతిపరీక్షరణం॥ ఆర్యేతి॥ ఆర్యాపరీధమదళోక్తం ఆ
 ర్యాపూర్వాధోక్తం లక్షణముభయోదళయో ద్వయోరధా
 యోః కథమపియదిధ వేత్ కృతయతిశౌభాంతాం భుజంగశఃపిగళ
 నాగః గీతిగీతవాక్ కథితవాక్, అధాద్వయేపి త్రింశంతాత్రిగీతిరి
 త్యధః ॥ ఉదా ॥ దెవంతిభువనవంద్యం, శశధరదళశైఖరం భజె
 సతతం । యద్యదౌవ్యకృతసమస్తం, యద్గీతిః ప్రాచ్యతేవ వక్షిత్వా
 ౧॥ ఆర్యేతి ॥ అర్యాయాఉత్తరాధాల్క్షణం యద్యుభయోరధా
 యోస్తహిఉపగీతిః, దళద్వయేపి సప్తవింశతిమాత్రా ఉపగీతిరి
 త్యధః ॥ ఉదా ॥ మాతహిమామాద్రికన్యే, మామగతిం పాహివి
 శ్వేశి । త్వాంప్రతినిజరనివహ్నే, రుపగీతిఃకల్ప్యతేప్రాయః ॥ ౨ ॥
 ఆర్యేతి ॥ ఆర్యాయాః పూర్వముత్తరంచాధాన్ వ్యత్యయరచితం వ్య
 త్యస్తం యదిభవేత్తహిఉద్గీతిః ॥ ఉదా ॥ మాతఃక్షీతిభృత్తనయే,
 హ్లాదయనితరాంద్యశౌ మూర్త్యా । యాలక్ష్మ్యజయతికలా, మిం
 దార్యాం స్తౌతిచాగమోద్గీతిః ॥ ౩ ॥ ఆర్యేతి ॥ ఆర్యాయాః పూ
 ర్వాధాన్ యదినిధనలంతేఅధికేనైకేన గురుణాయుక్తం ద్వాత్రిం
 శంతాత్రిం భవేద్వదీత్యధః । యదీయం ఆర్యాసంబాధి ఇతరముత్త
 రాధాన్ నిఖిలంపూర్వోక్తలక్షణోపేతం సప్తవింశతిమాత్రాంతద్వద
 ధికేనైకేన గురుణాయుక్తం ఏకోనత్రింశంతాత్రిమిత్యధః ॥ ౪ ॥ యదిభ
 వేదియమార్యా గీతిరిత్యుదితా ॥ ఉదా ॥ వందేగౌరీంతాంసుర, నివ

‡ చిస్త్రమిదమ్, ఎవంవ్యాఖ్యానె గీతిలక్షణాననుగమేనాన్య
 పృత్తస్యాస్యాగీతిరితి నామ్నవేవానుపపన్నత్వాత్, ఆర్యాలక్షణం

మోదిః క్షౌలక్ష్మీశ్చ సతతం వంద్యాః । ఉదపద్మః శ్రుతికిలితా-యదీ
యమభియాతిచార్యాగీతిః ॥ ౪ ॥ ఇతిగీతిప్రకరణం ॥

అథవే తాభీయపకీరణం ॥ షడ్విషమైశ్చైవమేకలా,
స్తాశ్చసమేస్యన్మోక్షరంతరాః । నసమాంత్రీపరాశ్చీతాకిలా, వైతా
తాకలా, వే తాభీయైఃతైరతాగురుః ॥౧॥ పర్యంతే
ర్యాతైర్ధైశ్చైవ, మాపచ్ఛందసికింసుక్తిభిరు క్తమ్ ॥౨॥

ధీశో॥ అథవే తాభీయజాతిలక్ష్యతే॥ షడ్విషమైశ్చైవమేకలా,
స్తాశ్చసమేస్యన్మోక్ష నిరంతరాః । నసమాంత్రీపరాశ్చీతాకిలా, వైతా
భీయైఃతైరతా గురుతి ॥ విషమే, పాదఇతిశైషః, కలాఃమాతాః
నిరంతరాః అన్యచధానాః, సమాసమథానై, ద్వితీయచతుర్థావస్థాష్ట
మస్థానేమస్థితా, అత్రీవేతాభీయై, పరాశ్చీతాఉపరిస్థాన స్థితకలా
మాశ్చీతా, వే తాభీయైఇతి సపుంసకలింగ సప్తమ్యైకవచనాంత ఏవ
పారః, నతు(స్త్రీ)లింగప్రధమైకవచనాంతః, ఛందోవిచిత్యాం వేతా
భీయమితి సపుంసకలింగైవ నిదికప్రత్యాయే ॥ తథాస్వయంచవక్ష్య
తి, ‘వదంత్యపరవక్త్రాక్ష్యం వేతాభీయంవిపశ్చితః, ఇతి ॥ అంతేఅవ
సానై రతారోరగణశ్చ్యో లఘుశ్చరీతా । అయమన్వయః, వేతా
భీయైవిషమేపాదేషట్ కలాఃస్యః, సమేపాదే అష్టైకలాస్యః, స
మేచషట్కలాః నిరంతరాశ్చోన్యః అంతేరతాగురుశ్చస్యః । అత్రస
మాకలాపరాశ్చీతానన్యాదితి । ఏతదుక్తంభవతి । ప్రధమతృతీయ
పాదయోరాదితఃషడ్భాత్రా అంతేరగణ లఘుగురువశ్చ భవేయుః,
ద్వితీయచతుర్థావయోః పాదయోః ఆదితోష్టైమాతాః, అంతేరగ
ణలఘుగురువశ్చ, తయోః స్థితానామప్తానాం కలానామధ్యేతిది
తః షట్కలాః అవ్యవహిత లఘురూపానభవేయుః అపితుగురుణా
గీతిలక్షణం చేతుభయమప్యత్రాస్తీతిహ్యస్య తన్నామత్వమ్ । త
స్మాత్ ధీశోధిన్యక్తమేవ యుక్తమితిశ్లేయమ్ ॥

వ్యసహితాభవేయః, సమస్తైష్వపి పాదేషుద్వితీయ చతుర్థవష్ట
స్థానస్థితామాతా తృతీయపంచమ సప్తమస్థానస్థితయామాత్రీయా
ద్వితీయచతుర్థయో రప్తమస్థానస్థితామాతా, చ నవమస్థానస్థితయా
మాత్రీయాచసహ ఏకగురుభావం సయాతీతీయానత్, ఏసంసక్తివే
తాళీయం నామవృత్తభవతీతి । న్యాయేత్, జ్ఞేయైత్యానినామ
గణ భగణజగణసగణ సలఘురూపాః సంచేవగణాకర్యా దిషుమా
త్రావృత్తైషు వ్యసస్థితా ఇతిప్రత్యపాది, కథంబదానీం మాత్రా
వృత్తైషి వే తాళీయేరగణస్యావకాశఇతిచేదుచ్యతే, యత్రసామాన్యే
సగణమాత్రాపదేశో దృశ్యతే, లక్ష్మ్యైతల్పప్రగణా, ఇత్యాదౌ త
త్రాగ్యాదిషు మాత్రావృత్తైషుగణాః సంచేవభవంతి, యత్రగణవి
శేషనిదేశో దృశ్యతేవై తాళీయేంతేరితా గురురిత్యాదిషు తత్రీయ
ధానిదిష్టాగణాభవంతీతి వ్యసస్థాద్రీప్తవ్యా, ఇతి ॥౧॥ అ॥ విశేష
మాహ ॥ * ॥ పర్యంతేక్యా తథైవశేషమాపచ్ఛందసికం సుధీభిరు
క్తమితి ॥ పర్యంతేషణ్ణామస్తానాంచకలానాం అంతేక్యారగణయగ
ణౌ, భవతిశ్చేదితిశేషః । తథైవవే తాళీయవదవ్యేగః, శేషమ
వశిష్టలక్షణం, అయమధిక, సర్వలక్షణం వే తాళీయవత్ అవసా
నేతు రగణలఘుగురూణాం వే తాళీయోక్తానాం స్థానేప్రతిపాదంరగ
ణయగణౌయదిభవతః తదాభేదచచ్ఛందసిక న్నామవృత్తంసుధీభి
రుక్తమితి ॥ ఇదమేకమధికం, అన్యదన్యధామేవం రచయితవ్యమిత్వ
భిప్రాయః । అధాంతరొక్తిస్తు నిరధికాకలిసానోక్తా । ఏతావతైవ
లక్ష్యలక్షణోక్తినిష్పత్తేః । ఏవముత్తరిత్రాప్యేకాధోక్తిషు ద్రి
ప్తవ్యమ్ ॥ ౨ ॥

మ ౩ ॥ అథ వే తాళీయప్రకరణం ॥ అథ వే తాళీయలక్షణమా
హ ॥ షడితి ॥ అత్రసహగణాపేక్షా, విషమేఅయుక్తే పాదేషట్కలా
మాత్రా, సమయుక్తే హదే అష్టలంఘ్యుః, తాళకలాః సమద్వి

తీయేచతుర్థేచ పాదేరంతరాః అసంసక్తానోన్ముః, నైరంతర్యమ
 త్రసర్వలఘు రూపతాసాప్రతిపిధ్యతే, తెనప్రధమత్వతీయపాదభా
 జాంమాత్రాణాంసర్వలఘురూపతాప్యన్జ్ఞాతాభవతి | ననమాతేతి |
 అత్రవై తాళీయే సర్వపాదేషు సమాకలాపరాశితాన, ద్వితీయా
 చతుర్థేషు వస్త్రీయా త్రా ద్వితీయచతుర్థయోరష్టమీచ తృతీయా
 పంచమీ సప్తమ్యాదియాత్రాసుచుచితానస్యాత్, పరయాసహాక
 స్త్రిగుర్వక్షరేసమావేశోన భవతితీయావత్, అంతేచతుశామపి
 పాదానామససానైతా రగణలఘుగురుశ్చస్యః | యథా || షష్ఠిద్వి
 గురుమేఽ ఇతిప్రధమేపాదే సముచ్చయేన షట్కలా | ష్టాసమే |
 ఇతిరగణః | క, లఘు, లాః, గురుః || ఇతిప్రధమ పాదః | తాత్పర్యం
 మేఽస్యః || ఇత్యష్టాకలాః, నానిరంతరగణః, త, లఘు, రాః, గు
 రు ఇతిద్వితీయపాదః | అత్రలఘువోనేరంతర్యేనస్థితాః | అత్రద్వి
 యోపాదయోనేరంతర్యస్యనిపెథఅవశ్యకొవివక్షితః, ఏవముత్త
 రాధేపి సమన్వయోబోధ్యః || ఉదా || చంద్రముఖంతాం-ర్పుపెక్ష
 ణాంమాధరగాత్రీం మేఘమెచకాం | స్థరచిత్తహిమాద్రినందినీం
 వై తాళీయైః కింమనోరథైః || వేతాళీయైఃవెతాళభూత చాస్తాపా
 యైః || ౧ || పర్యంతేర్యావితి | ఏవంవై తాళీయ సామాన్యలక్షణ
 ముక్త్యావిశేషం కథయతి | ఇతఃపరమేక్షేకస్య వృత్తస్యద్వాభ్యామే
 వపాదాభ్యాంలక్షణమాచక్షే అన్యవపి పాదాతథైవేత్యభిపాయః |
 పర్యంతేపాదావసానై ర్యారగణయగణౌ తథైవపూర్వోక్త వైతాళీ
 యవదేవ శేషంలక్షణంయన్యతత్ సుధీభిఃపౌపచ్ఛందసికన్నా మన్య
 త్తముక్తం | పూర్వవృత్తాదేకో గురురధికఇతి ఫలితమ్ | యథా ||
 ప, ర్యం, తె, ఇతిషట్కలాః, ర్యాతదై, ఇతిరగణః, వశేషం, యగ
 ణః, ఇతి || ఏవమూహ్యమన్యత్ర || ఉదా || మాతాగౌరీపితాశివో
 మే, భ్రాతృపద్మదనో గజాననశ్చ | నందీశముఖాగణాస్సయూధ్యా

స్తావచ్చుదసికం గిరొత్తసఖ్యః ॥ ఉపచ్చుదొనామవెదవ్యతీరికాఃపు
రాణాదయః తెహంసమూహః బేపచ్చుదసికం, అచిత్తహస్తిభే
నాష్టగితిశక్ ॥ ౨ ॥

అపాతలికాకథితేయంభాద్గురుకావళ పూర్వవదన్య
త్ ॥ ౩॥ తృతీయయుద్ధాక్షిణాంతికా, సమస్తపాదేషు
ద్వితీయలః ॥ ౪ ॥ ఉదీచ్యవృత్తిద్విజీయలః, సక్తో
గ్రేణ భవేదయుగ్మయోః ॥ ౫ ॥ పూర్వేణయుతో
ధపంచమః, పాచ్యవృత్తిరుదితేతియుగ్మయోః ॥ ౬॥

ధీశో ॥ కించ ॥ * ॥ అపాతలికాకథితేయంభాద్గురుకావళపూర్వ
వదన్యదితి ॥ పర్యంతభిత్త్యనుకృష్యతే, భాత్ భగణాత్ గురూవగు
రుకా, అధశబ్దలసంతర్యాధః, పూర్వనత్ వే తాళీయవత్, లక్షణ
మితి శేషః । అయమథః, మట్క-లాంతే అష్టకలాంతేచ భగణోభ
నతితతః పరంద్వాగురూభవతః అన్యల్లక్షణంవై తాళీయవత్ - ఏవం
సర్వంభవతిచత్ తహి సుధీభిరియమా పాతలికానామకథితేతి ॥ ౭॥
కించ ॥ * ॥ తృతీయయుద్ధాక్షిణాంతికా సమస్తపాదేషు ద్వితీయలః
తి ॥ పాదచతుష్టయేపి ద్వితీయలః ద్వితీయోలః మూత్రేతియావ
త్, తృతీయయుక్ తృతీయయానూత్రయా యుక్తోభవతి అన్యత్సర్వ
మప్యవికృతం, ద్వితీయాతుమాత్రాసమాపి తృతీయమాత్రయాసమా
మిళితైక్ గురుభావంపాప్నోతిత్సయమేవ భేదఇతి ॥ ౮ ॥ కించ॥*
ఉదీచ్యవృత్తి ద్వితీయలస్సక్తోగ్రేణ భవేదయుగ్మయారితి ॥ అ
యుగ్మయోః ప్రథమతృతీయయోః, పాదయారితి శేషః । ద్వితీయ
లః ద్వితీయోలః మూత్రేతియావత్, అగ్రేణ అగ్రగతేన తృతీయే
నైత్యధః లఘునామాత్రైః సామధ్యాల్లభ్యతే, సక్తేసంయు
క్తాయదిభవేత్ తదోదీచ్యవృత్తిగ్నామభవతి । ఏతదుక్తంభవతి
ఉదీచ్యవృత్త్యాపి సర్వలక్షణంవై తాళీయవత్, ప్రథమతృతీయ

యోః పాదయోఃద్వితీయమాత్రా తృతీయమాత్రీయా సహవిశి
త్వా ఏకగురురూపేనా వత్ప్రతిభివ్యయమేన వై తాళీయతో దాక్షి
ణాంతికాతశ్చభేదభితి || ౫ || * || పూర్వోద్వయతోధవంచమః ప్రి
చ్యన్య తిరుదితేతి యుగ్మయోరితి || అయమధః, సన్వలక్షణవై
తాళీయవత్, ద్వితీయచతుర్థయోః పాదయోః పంచమీయా
త్రాచతుర్థ్యామాత్రీయా సప్తైకగురుతాం ప్రిప్నోతిచేత్ అధే
యంసుధీభిః ప్రిచ్యన్యత్ప్రిప్నోమోదితేతి || ౬ ||

మః || ఆపాతలికేతి భాత్ భగణాత్ పరా గురుకౌగురుద్వయం,
అన్యద్వైతాళీయవత్ యస్యాస్మా ఆపాతలికనామవృత్తం, యథా ||
ఆ, పా, త, లి, షట్కలాః కాకధి, భగణః, తె, యం, గురుద్వ
యం || ఇత్యది || ఉదా || ఘంటానయనముదితాం త్వంవక్తి ము
ఖంతవస్థల్లదృగంతమ్ | ఆపాతలికేశ్వణుత త్వం కుప్యతికించదసాయ
ధిశాక్షి || ఘంటానయనా ఆపాతలికాచపిశాచ్యో, కుపితేనతిశాక్షి
ణితేననిహతే శ్శత్రుభిరమాణం సమృద్ధిర్హవతిహవః || 3 || తృతీ
యయుగితి || వే తాళీయలక్షణే సమానవి సమస్తపాదేషు ద్వితీయలః
ద్వితీయలఘుః తృతీయయుక్ తృతీయేనలఘునాయక్రోభవేచ్ఛేద్దాక్షి
ణాంతికానామవృత్తం భవతి | తద్వధా, తృ, లీ, య, యుక్ ఇతిష
ట్కలాః | దాక్షిణం, రగణః | తి, లఘుః | కా గురుః | విశేషస్తు
తీగతివణేద్వితీయా తృతీయాచ మాత్రా సంయుక్తా, ఏవముత్తర
త్రాపి || ఉదా || మహీపతేకితిరేధతే, తవాతులాత్రైలోక్యయా
యినీ | విపశ్చితోదాక్షిణాంతికా గృణాంతియాంకాంతస్వగఃక్షితౌ ||
దక్షిణానాం సమధానాం సమూహః దాక్షిణం, భిక్షాదిత్వాదణ్,
తస్యసమీపగతాదాక్షిణాంతికాః | కించ | రథోసలోదాక్షిణాపధశ్చ
రాశ్చతే సారభ్యశాలినః | మనోభవకొత్రి సామ్యయు జ్ఞహేశ్వరౌ
ప్రౌఢద్యదీహితం || యస్యమన్తశస్యఈహితం (క్రీ) షయీకరణ

రూపం సంనోరభంత్యత్ ప్రాప్త, అథకనారీశ్వరత్వాద్విలిఖావః । అ
స్మిన్వృత్తై చతుర్ణామపిపాదానాం ద్వితియోవణో గురుః ఘోర్య
ఇతినిష్కప్తాధః ॥ ౪ ॥ ఉదీచ్యవృత్తిరితి ॥ ఆయుః గ్నయోః ఆయు
జోపాదయోః, ద్వితీయలః అగ్రేణస్సస్తాదుఃస్థితేన ఆయునా ఏక
గురుసక్తః పూర్వవృత్తీయాయుశ్చైత ఉదీచ్యవృత్తిర్నామవృత్తం
భవతి, తద్బధా, దీప్తిదిద్వితీయత్యేయా ఆయురాయుక్తౌ తథ వ
ద్వితీయేపాదే ॥ ఉదా ॥ కరోతిబద్ధింహరేః పదేవాణం తచ్ఛరితా
నువణానై ॥ ఉదీచ్యవృత్తిస్సృణాంజనైః, కింవాధవరతైర్నవ
ణ్యతే ॥ ఉదీచ్యానాం విదుషాంవృత్తిః వేదుష్యంజనై ర్వణ్యత
ఏవేతిభావః ॥ ౫ ॥ పూర్వేశేతి ॥ యుగ్నయోద్వితియ చతుర్ణా
యోఃపాదయోః పంచమాలఘుః పూర్వేఃచతుర్థే నయతశ్చైత్
ప్రాచ్యవృత్తిర్నామ వృత్తభవతి ॥ యథాద్వితీయేపాదే, ప్రా ॥ ఆ
చ్య ॥ ౧ ॥ వృ ॥ ౨ ॥ త్రి ॥ ౧ ॥ ఇత్యతీవృ, ఇతిచతుర్ణపంచమాయుక్తౌ ॥
ఉదా ॥ మాంసేషురతిగ్గవాంపరం, భక్తిరప్యనుపమానురాసవే ॥
సాపేషుమతిశ్చయత్రసా, ప్రాచ్యవృత్తిరిహ కన్యతేకథం ॥ ప్రాచ్యా
శ్చీనాదయోష్టేచ్ఛాః ॥ ౬ ॥

యదాసమావోజయుగ్నకౌ, పూర్వయోగ్భవతితత్

ప్రవృత్తకమ్ ॥ ౭ ॥ అస్యయుగ్గరచితాపరాంతికా ॥ ౮ ॥

అయుగ్గవాచారుహాసిని ॥ ౯ ॥

— శ్రి ఇతి వే తాళీయప్రకరణమ్ శ్రి —

ధీనో ॥ కించ ॥ * ॥ యదాసమావోజయుగ్నకౌ పూర్వయో
గ్భవతితత్ప్రవృత్తకమితి ॥ పూర్వయోరుదీచ్యవృత్తిప్రాచ్యవృత్త్యోః
సమాతుల్యాపాదా యదా, భవత్యితితేషా, ఏవమాపాదా ఉదీ
చ్యవృత్తైః విషమపాదసమానా సమాపాదా ప్రాచ్యవృత్తైః స్సమ
పాదసమానావృత్త్యోః । తమోప్రవృత్తకంనామ వృత్తంభవతి,

ప్రవతకమితికెచిత్పరంతి || ఇదమపివై తాళీయ సద్యశంభవతి ప్రథ
మతృతీయయోః పాదయోః ద్వితీయాకలాతృతీయయా కలయాస
హావకగురుభావంగచ్ఛతి, ద్వితీయచతుర్థయోః పాదయోః పంచ
మికలాచతుర్థ్యా కలయాసహతం ప్రాప్నోతీత్యయంభేదః || కింఽచ ||
అస్యయు గ్గురచితాపరాంతికెతి || అస్యప్రవృత్తస్య యు గ్గురచితా
యు గ్గు పాదవద్విరచితా ప్రవృత్తస్య ద్వితీయచతుర్థపాదవత్
ప్రథమతృతీయపాదయోరపిలక్ష్య యథాభవతితథావిరచితేత్వస్య, సా
అపరాంతికానామ భవతి, అస్యా అప్యయంవై తాళీయాదిభ్యాభేదః,
చతుర్థ్యపిపాదేషాద్విత్తోష్టేమాత్రాః అనంతరంగణలఘుగురవః
పంచమీమాత్రా చతుర్థ్యామాత్రీయా సహావకగురుతాం ప్రా
ప్నోతిఅన్యల్లక్షణం వై తాళీయవద్భవతీతి | అయమేకః పాదః అన్య
త్రయోపిపాదా ఏవంరచయితవ్యా ఇత్కభిప్రాయః | తదుక్తిస్తు ని
రధికేతిన్యతా, ఎతావతైవలక్ష్య లక్షణాక్తినిష్పత్తైః - ఏవము
త్తరత్రాప్యేక పాదోక్తిమ ద్రష్టవ్యమ్ | ౮ || కింఽచ || * || అయు
గ్భవాచారుహసినితి || అస్యైత్యనుక్యవ్యతే, అస్యప్రవృత్తస్య అయు
గ్భవా విషమపాద భవాచారుహసిని నామభవతి | ఏతదుక్తంభవ
తి, చతుర్థ్యపి పాదేషు ఆదితః వక్ష్యాతాః అనంతరంగణ లఘు
గురవః ద్వితీయాచమాత్రా తృతీయయామాత్రీయా సహావకగురు
త్వం ప్రాప్నోతి అన్యద్వైతాళీయవదితి || భేదస్తు స్పష్టః || * || ఇతి
వై తాళీయజాతయః || * ||

మణి || యదెతి || ఓజయు గ్గుకౌ విషమసమా పాదౌ పూర్వ
యోః ఉదీచ్యవృత్తి ప్రాచ్యవృత్త్యోః సమాతుత్యాచేత్తత్ప్రవృత్త
కంనామవృత్తం, లక్షణంద్రష్టవ్యమ్ || ౯ || కరీశ్వరెనక్రీడితే, ప్రా
చురాసకరుణామయః పుమాన్ | గరు త్తతః సుంధమాశ్రితో, దృష్ట
వాంశ్చసనుతి ప్రవృత్తకం || నుతిప్రవృత్తకం స్తాతిప్రవృత్తం, స్వా

ధౌ=కః ॥ 2 ॥ అస్యేతి ॥ ఏతిదారభ్యద్వయోరథఃయో రేక్షే కన
పాదేనలక్షణమూహా । అస్యప్రవృత్తకస్య యుగ్మరచితా, ద్విత్వీయ
పాదలక్షణాయతాశ్చే చ్చత్వారోపిపాదా ఇత్యథాః; తహి=అపరాం
తికానామృత్తం ॥ ఉదా । ఇంద్రోనీలమణిమేచకల్పివం, కాచిదెత్య
జగ్మహౌకరేహరిం । కాననేతమపరాంతికాగతం, గోపికానహి వి
వేదతన్తూ ॥ అంతికాగతం సమీపమాపన్నం ॥ అపిచ ॥ తుంగ
పీనకుచభామంధరం, తుచ్ఛమధ్యమరవిందలొచనం । మాక్తికాభ
రణమచ్ఛవిగ్రహం - బాలచంద్రధరమాశ్రయేమహాః ॥ ఇయమప
రాంతికావణఃచ్ఛందసి త్రిష్టుభిరధోద్ధతా నామవృత్తభవతి ॥ ౮ ॥
అయుగ్మవేతి ॥ ప్రవృత్తకస్యేత్యధ్యాహతవ్యం - అయుగ్మవాప్ర
ధమపాదలక్షణాత్ యదిచతుష్వపిపాదేషు భవేత్ తహి=చా
రుహాసినీ నామవృత్తభవతి ॥ ఉదా ॥ కిరాంబుజైరక్షమాలికాం,
శుకంలిపిముద్రైకాంపరాం । ప్రబిభ్రీతీబ్రహ్మనల్లభాభవే త్వరశ్చ
రుహాసినీ ॥ ౯ ॥ ఇతివేతాభీయప్రకరణమ్ ॥

అథానన్తప్రకరణమ్ ॥ వక్త్రీనాద్యాన్నసాన్యాతా
మబ్ధేయో=అనన్తప్రకరణాత్ ॥ ౧ ॥ యజ్జాజ్ఞేనస
రద్భృతుః, పథ్యానక్త్రీప్రకీర్తితం ॥ 2 ॥ ఓజయో
జే=నవారిధే, స్తదేవవిపరీతాది ॥ 3 ॥ చపలావక్త్ర
మయుజా, నకారశ్చేత్పయోరాశేః ॥ ౪ ॥

ధీశో ॥ వక్త్రీవృత్తలక్షణమూహా ॥ * ॥ వక్త్రీనాద్యాన్నసా
న్యాతామబ్ధేయో=అనన్తప్రకరణాత్ ॥ వక్త్రీనామకద్యాత్ అక్ష
రాత్, పరమితిశేషః । నసానగణసగణౌ, అబ్ధేచతుర్భ్యో=అక్షరే
భ్యోపరం, అభిశదైవచతుష్ట్యసంఖ్యా వివక్షితా, చత్వారన్నగరా
ఇతిలోకప్రసిద్ధేః । యదుక్తం, జ్ఞేయూస్సంఖ్యాస్తులోకతత్వతి । యః
యగణః, అనన్తప్రకరణాధారణైవప్రమీ - అనన్తప్రకరణాదభవన్త

మన్యత్కర్తృశః - ఖ్యాతంప్రసిద్ధం । అయమస్వయః । అనన్యభియ
 ద్యాద్యాత్పరః ససాసన్యాతాం, అభ్యైః పరంపయస్సన్యత్ తహివ
 క్తం నామఖ్యాతమితి । ఏతదుక్తౌభవతి, అనన్యస్పృహోఽవాంతర
 జాతిత్వాదనుష్టుప్తసంధస్య ప్రతిపాదమప్తనణా త్కత్వాద్వక్రీవృ
 త్తానాంప్రతిపాదమస్తావేవ వణాభవేయః సమాత్మోఽతి ॥ నను
 మాత్మావృత్త ప్రతిపాదనాయద్వితీయస్యాధ్యా యస్యాగ్భత్వాత్ప్ర
 కృతం మాత్మావృత్తప్రతిపాదనం పరిత్యజ్య అప్రకృతంవణావృత్త
 ప్రతిపాదనంకియతే ॥ తస్మాత్ప్రకృతహాన్య ప్రకృతప్రక్రియే ప్రసజ్యే
 తెఞ్జితచేమచ్యతే, మాత్మానణావిభేదేన ఛందస్తదిహాకధ్యత ఇత్య
 త్రమాత్మా వృత్తవణావృత్త న్యతిరిక్త వృత్తసంభవానంగీకారాద
 న్యతరేషు వృత్తైషు వక్రీజాతైరప్యంతభావస్యా పెక్షితత్వాత్
 వణావృత్తాధ్యాయ వక్ష్యమాణగణవిన్యాస విశేషనియమవత్త్వా
 భావేన వణావృత్తైష్యంతభావానుపపత్తైః పారిశేష్యాద్ధాన్యాస
 విశేషనియమవత్త్వాభావ సాదృశ్యాచ్చమాత్మా వృత్తైష్యంతభా
 వః । అతలర్యావే తాఢీయనత్ వక్రీవృత్తానాం నిరూపణమ స్థిన్న
 ధ్యాయే క్రియమాణంయుక్తం భవతీతిసప్రకృతహాన్య ప్రకృతప్రక్రి
 యాప్రసంగః-ఇమమేవాధామభీప్రేత్య వివరణేనంక్షిప్యోక్తం, మా
 త్మావృత్తత్యేష్యస్యాఽనన్యస్పృహో రూపత్వాన్మాత్మాసంఖ్యాం వి
 హాయనణా సంఖ్యాశ్చోయణమితి । తస్మాత్సర్వమనవద్యమితి ౧॥ అ॥
 విశేషమాహ * యుజ్జాడేనసరిద్భతుః పథ్యానక్తం ప్రకీర్తిత
 మితి ॥ నాద్యాన్నసాన్యాతా మనన్యభీత్యేతాని పదానివక్రీప్ర
 కరణ పరిసమాప్తేరనువతంతే, యుజ్జాః ద్విఖీయచతుర్థా
 పాదయోః జేనజగజ్జేన, సహితంలక్షితం వ్యావృత్తమితీశేషః । సరి
 ధ్యతుఃసాగరాచ్చతుర్భ్యోక్షరేభ్యః పరమిత్యధః, పథ్యానక్త
 న్నామ ప్రకీర్తిత ముక్తయావార్యైః । అయమశః, అనన్యస్పృ

దసః యస్య ఆద్యాక్షరాత్పరం సగణసగణౌ సస్యాతాం ప్రథమతృతీ
యయోః పాదయోశ్చతుర్థావణా త్వరంయగణః ద్వితీయచతుర్థ
యోః చతుర్థావణాత్పరం జగణశ్చభవేత్త్వత్తం పథ్యానక్త్రం
నామపూర్వాద్రైరుక్తమితి || ౨ || కించ * ఓజయోజే న వారి
ధేస్తదేవవిపరీతాపితి || ఓజయోః ప్రథమతృతీయపాదయో, వారి
ధేస్సుముద్రాత్, తదేవపథ్యానక్త్రమివ, విపరీతాది విపరీతైశ్చ
ఆదిరస్య పథ్యానక్త్రస్య తత్తా, అయమగణః! ఆద్యాక్షరాత్పరం
సగణసగణౌ సస్యాతాం ప్రథమతృతీయయోః పాదయోశ్చతుర్థావ
ణాత్పరం జగణోభవతి ద్వితీయచతుర్థయో పాదయోః చతుర్థ
వణాత్పరం యగణోభవతి ఏవంచేద్విపరీత పథ్యానక్త్రం నామవృ
త్తభవతీతి || ౩ || కించ * చపలానక్త్రమయజ్ఞర్నకారశ్చైత్వ
యోరాశ్చేరితి || సకారోనగణః, పయోరాశ్చేస్సుముద్రాత్ | అన్య
త్పూర్వవద్యోజ్యం || ౪ ||

మణి || అథాననుష్టుప్ కరణం || వక్త్రమితి || యద్యపివణా
చ్ఛందస్యే వానుష్టుప్ కథ్యతేతథాపి కేచిదానుష్టుభదేదా అప్రీద
శ్యంతే! ఏతేచనతద్వ్యతిరిక్తాః, ఏతేషాంచతుర్థాక్షరాత్పూర్వం
సహిగణాపేక్షా, అక్షరప్రాధ్యాన్యనుస్తిపంచమవణాదారభ్యగణ
ప్రాణాన్యంచవత్కతే, తస్మాదత్రమాత్రా వృత్తప్రకరణేకధ్యంతే ||
అనుష్టుభిఆద్యాద్వణాత్పరం ససానగణసగణౌ సస్యాతాం ద్వితీయ
వణాదారభ్యేత్యధణః | అభ్యేశ్చతుర్థ్యాక్షరభ్యః షరంయగ
ణః యదిస్యాత్తహే వక్త్రం నామ వృత్తంఖ్యాతంప్రసిద్ధం | అతా
ద్యస్యాష్టచస్య చాక్షరస్య స్వరూపావచనాదగణసిద్ధం గురులఘ్నా
రిన్యతరత్వం వెదితవ్యమ్ || ప్రథమవణాత్పరం సగణసగణౌ సస్త
ఇత్యేతదప్రీ సామాన్యలక్షణం | ససాస్యా | ఇతిపంచమవణాదార
భ్యమగణః | ఏతదారధ్య ఏకైకేనాథేన లక్షణాకథయతి | ఉదా |

లక్ష్మీంద్రాశ్చదాశ్రీమాన్, ద్వైత్యానాంయోరిపుఃఖ్యాతః । శంఖం
చక్రింగదాం శాన్త్యంబిభ్రాశోవక్త్రమబ్జాభం ॥ అబ్జాభంశశాక
సంకాశం పద్మపద్మశంవా ॥ ౧ ॥ యుజోరితి । యుజోర్వృక్షయోఃపాద
యోః సరిద్భతుశ్చతుభ్యోరక్షరేభ్యః పరతః జేనజగణేనయుక్తం
పథ్యానక్త్రం నామవృత్తప్రకీర్తితం ప్రాక్తం, అయజోస్తునక్త్ర
లక్షణమేవ । యథా । సరిద్భయగణః । ప్రకీర్తితః । జగణః ॥ ఉదా॥
కరోత్యేవమచఃభేదం, పథ్యానక్త్రంసమాగతా ॥ విపాకేతుసుఖంధ
త్తై, సాక్షాద్ధిమక్రీయేవసా ॥ పథ్యారోగజభాజన నియమః ॥ ౨ ॥
ఓజయోరితి ॥ ఓజయో ప్రధమతృతీయయో పాదయోః వారిధో
చతుర్థావణాత్పరం జేనజగణేనయుక్తం తదేవవక్త్రం విపరీతాది
విపరీతవక్త్రం నామవృత్త భవతి ॥ యథా, నవారి । ఇతిజగణః,
శేషంపూర్వవత్ ॥ ఉ ॥ వక్త్రమూలౌక్యకొపతో, హరస్యవిపరీతం
తత్ । నిజరాస్తైశశంకిరే, వినాశమనపుష్పేషాః ॥ ౩ ॥ చపలేతి ॥
అయుజోఃప్రధమతృతీయ పాదయోఃపయోరాశేః చతుర్థాక్షరా
దుపరినకారః నగణశ్చైత్ చపలావక్త్రంనామ । యథా । క్త్రమ
యు । ఇతినగణః ॥ ఉదా ॥ ఉదితేతత్ప్రవిజయే, నృపాభీత్యాపరంస్వి
న్నాః । చపలావక్త్రకమలం, తదీయంతేనచాపశ్యే । తత్ప్రభారత
యుద్ధే విజయేలజానే ॥ ౪ ॥

* యస్యాంలస్సప్తమాయుగై, సాయుగ్గవిపులా
మతాః ॥ ౫ ॥ భనాబ్ధితోభాద్విపులా ॥ ౬ ॥ ఇథ
మ్యారశ్చతుర్థాత్ ॥ ౭ ॥ నాంబుధశ్చేన్నవిపులా ॥
౮ ॥ తోఽబైస్తత్పూర్వాన్యాభవత్ ॥ ౯ ॥ ఇత్యను
ష్టుష్పకరణమ్ ॥ * ॥

‡ శుక్రి ॥ పంచమంలఘు సర్వత్ర సప్తమం ద్విచతుర్థా యోః ।
షష్ఠఃగురుః విజానీయాదేతచ్ఛోకస్య లక్షణమ్ ॥

ధీశో || కించ * యస్యాంలస్సప్తమాయుక్తే సాయుగ్గవిపులామ
 తేతి || యస్యాంవిపులాయాం యుక్తేచాదెద్వితీయే చతుర్థేచసప్త
 మోవణోకలోలఘుస్సౌత్రి అయుగ్గయోః పాదయో శ్చతుర్థా
 వణాత్పరం యగణానియతోభవేత్ - సర్వేష్వపిపాదేష్వాద్వాక్ష
 రాత్పరం ససాసస్యాతాం ఏవంసతియుగ్గ విపులనామమతా, ము
 నేపింగళస్యేతిశేషః | పథ్యావక్త్రస్య యుగ్గయోఃపాదయోశ్చ
 తుర్థావణాత్పరం జగణోనియతః యుగ్గవిపులాయాస్తు నాయం
 నియమః సప్తచక్రవర్ణస్య లఘుత్వనియమ ఏవేత్యయమనయో
 ర్దేదః || ౫ || కించ * సైవతస్యాఖిలెష్వపీతి | సప్తమాలఙ్గతి పూ
 ర్వాస్తాదనువతతే, సర్వేష్వపిపాదేషు సప్తమోవణోకలఘుర్భవతి
 యది తహి తస్యాచార్యస్యసైవ యుగ్గవిపులామతేత్యధః || ౬ ||
 కించ * భేనాబ్ధిఞ్భాద్విపులేతి | అఖిలెష్వపీతి పూర్వాస్తాదనువతతే,
 సర్వేష్వపిపాదేషు అభిశస్సముద్రాత్ భనభగణేనయుక్తాభాద్వి
 పులాభకారాత్పరతోఽవస్థితావిపులాభవిపులనామ భవతీత్యధః
 || ౭ || కించ * ఇత్థమన్యారశ్చతుర్థాదితి | ఇత్థమనెనప్రకారేణ అన్యవి
 పులారః రగణశ్చతుర్థాత్ అక్షరాత్పరం, అయమధః, యథాచతు
 ష్విపి పాదేషు చతుర్థావణాత్పరతః స్థితేనభగణేనభవిపులా
 భూదిత్థరగణశ్చైద్రవిపులనామన్యత్తం భవతీతి || ౮ || కించ * నాం
 బుధేశ్వేన్న విపులేతి || స్వప్తమేతత్ || ౯ || కించ * తోఽబ్ధిస్తత్పూ
 ర్వాన్యాభవేదితి || అయమధః - చతుష్విపి పాదేషు అబ్ధిస్త
 గణశ్చైత్తత్పూర్వా తచ్చబ్ధేనతశ్చబ్ధః పరామృశ్యతే - తశ్చబ్ధపూర్వా
 న్యా విపులాతవిపులనామ భవతీతి || ౧౦ || - ఇతివక్త్రప్రకరణం -
 మణి | యస్యామితి || అత్రోనహిగణ నిఘంధః | యుగ్గేద్వితీ
 యేచతుర్థేచ పాదేసప్తమోవణాః లఘుస్యేత్ సాయుగ్గవిపు
 లామతా | యథా | మతాఇత్యత్ర మకారస్సప్తమాలఘుః || ౬౬ ||

వందెతామిందిరాం నిత్యమిందీవర విలోచనాం । యాకుచక్షితిభ్య
 ద్భుగ్న విపులాభాతిసంకజే । ౫ ॥ అనైకేనపాదేన లక్షణముచ్యతే ।
 భేదాతి । అద్భిత్తచతుర్థపక్షాత్పరం భేదభగణేన యుక్తాభాద్విపులా
 భగణాత్ప్రాప్త విపులత్యసః, అభవాభాద్విపులాభవిపులత్యచప
 ర్యాయః । యథా । భాద్విపు, ఇతిభగణః ॥ ఉదా ॥ దాననలెహా
 మిసతే-సంవధి-తాలోకముం । కాంత్యాభ్యశంభాద్విపులా, కీర్తి-
 శ్శుభాశుభియతి । భాత్ నక్షత్రాత్ ॥ ౬ ॥ ఇత్థమితి । చతుర్థాత్ ప
 ణాత్ రః రగణశ్చైత్ ఇత్తమన్యావిపులారాద్విపులానామర విపు
 లానామేతివా, ఉపరితధాపిప్రయోగాత్ । యథా, రశ్చతు, ఇతిరగ
 ణః ॥ ఉదా ॥ మందతరంగంధవాహా, మానవతీశ్వాసబాధుః । భౌ
 గిమదం సంవిధత్తై, రాద్విపులైశ్శంసదోక్తా ॥ అపిచ, మందగతామం
 జాభాషా, చంద్రముఖకుందదంతా । మందహాసాభాతిశీర్షి, స్వైరా
 విపులాకుచేనా ॥ ౭ ॥ నొంబుధేరితి । అంబుధేశ్చతుర్థపక్షాదుప
 రిణః సగణశ్చైన్న విపులానామవృత్తం భవతి । యథా, నవిపు, ఇతి
 సగణః ॥ ఉదా ॥ తుంగవీనస్తనభగా, మధ్యదేశేన విపులా । పంక
 జాక్షిణిముఖి, పార్వతీమామవతుసా । మధ్యదేశేన అనలగ్నస్థితేన
 విపులానూత్నా ॥ ౮ ॥ తోబైరితి । అభేశ్చతుర్థపక్షాత్పరంతః త
 గణశ్చైత్ సత్పూర్వా, తచ్చబైదనతశబ్దః పరామృశ్యతేత కారపూర్వా
 అన్యావిపులాతవిపులానామ తాద్విపులానామేతి వాప్యత్తేభవతి ।
 యథా, వాన్యాభ, ఇతితగణః ॥ ఉదా ॥ వెదాంతనిర్ణేతామతి,
 రాచార్యేరుద్దిష్టాముహూః । దృష్టవతోమేభామినిం, హంతవిపులా
 నస్థితా । అపిచ, రామోరామాం సీతాభిధాం, పార్వేశ్చపశ్యథ
 స్వీతదా । ఉచేదృష్ట్యా మాయామృగం, ప్రాక్తాసేయంతాద్విస్తృ
 తా । తాద్విస్తృతా తాద్విపులానామేత్యసః ॥ ఇత్యనుష్టుప్
 కరణమ్ ॥

అథ ఐహళశమాత్రాత్మక ద్విపాత్పరకరణం || ద్వికగు
ణితవసులఘురచలధృతిరిహ || ౧ || మాత్రాసమకం
నవమోల్లగతమ్ || ౨ || జాగౌవధాంబుధవి
ష్టోః || ౩ || తద్యుగళాద్వానవాసికాస్యాత్ || ౪ ||
బాణాప్తవసుయదిలక్ష్మిత్ర || ౫ || ఇహిహళశమా
త్రాత్మక ద్విపాత్పరకరణం || అథ ఐహళశమాత్రా
త్మక చతుష్పాత్పరకరణం || యదశితపీవిధ శుభల
క్ష్యయుతే, రాత్రాసమాదిపాదైః కథితం | అనియ
తస్మత్త పరిమాణయుక్త, ప్రధితంజగత్సుచపనా
కుశకం || ౧ || ఇహిహళశమాత్రాత్మక చతుష్పా
త్పరకరణం ||

భోక్ || ౨ || మాత్రాసమకస్య త్రజాతీనాం లక్షణమాహ * ద్వి
కగుణితవసు లఘురచలధృతిరిహేతి || ద్వాభ్యంగుణితావర్తి
తాద్వికగుణితాః. స్వాధోకన్ప్రత్యయః - సనవోఽప్తచతెలఘువ
స్యేతి వసులఘువః, సనుశబ్దేన అప్తసంఖ్యాపివక్షితా | అప్తవసవ
ఇతిశ్రుతేః లోకప సిద్ధేశ్చ, ద్వికగుణితావసులఘువాయస్మాన్విద్విక
గుణితవసులఘుః ఐహళశలఘుకేంద్రధాన్యః, ఇహాస్త్రిమాత్రాసమక
ప్రకరణేలచల ధృతినామన్యత్తభవతి | అచలధృతిరితీతికెచిత్ప
తలతి || అయమపకః, అత్రిహళశమాత్రాః ప్రతిపాదంనియతాభ
వంతి, ఐహళశమాత్రాయదిభిన్నరూపా భవంతితహ్యకలధృతి
హామి స్య త్తింభవతీతి || ౧ || కించ * మాత్రాసమకంనవమోల్లగత
ఇహిహళశమాత్రాసమకమితిరామ, నవమోసహితం ల్ లఘుః, గ్ గురుః
అలలశ్చగమ, భవతీతిశేషః | అయమపకః | ప్రతిపాదంపాడశమా
త్రాస్యః తానునవమిత్రాస్త్వన్యూడశమ్యాహ మాత్రియాన
వా...లగుభావం సగచ్ఛేత్ కలతిహిణ భిన్నలఘురూపైవస్యాత్

పంచదశీషాడశీచమాత్రే అన్యోన్యం సంయుజ్యపకగురుత్వం గచ్ఛే
 తాం, న్యతిరిక్తమాత్రాణాంగురులఘుత్వకల్పనాయథారుచిస్యాత్,
 తథాచసతిమాత్రాసమకం సామన్యత్తత్తథవతీతి || హోడశమాత్రా
 త్తత్తత్వం గుర్వంతత్వంచ ఎత్యమాణానాం విశ్లోకవాసవాసికాచి
 త్రాప చిత్రాణాం వృత్తానామపి సమానంవేదితవ్యం || ౨ || కించ*
 జోన్లావధాంబుధేవి శ్లోకఘటి || జః జగణః, స్థానగణలఘూ, అధశ
 బ్దోవికల్పాధః || తదుక్తం || వికల్పానంతరారంభ పశ్చాదా
 మంగళేషుధేతి || అంబుధేశ్చతస్పభ్యో మాత్రాభ్యః పరంజగణాభ
 యేత్ అధవాసగణలఘూభవేతాం తదావిశ్లోకోనామ వృత్తంభవ
 తీతి || ౩ || కించ* తద్యుగళాద్వాసవాసికాస్యాదితి || తద్యుగళాది
 తి తచ్చదైనామృభిః పరామృశ్యతే - అంబుధియుగళాత్ అష్టా
 భ్యోమాత్రాభ్యః పరమిత్యధః, అత్రాపిజోన్లావధే త్యేతాప
 దాన్యనువతఃకంతే, వాసవాసికానామ, అయమధః అష్టాభ్యో
 మాత్రాభ్యః పరంజగణోవాభయేత్ సలఘూవాభవతి, అన్యల్లక్ష
 ణంపూర్వవత్ తహి-వాసవాసికానామ వృత్తంభవతీతి || ౪ || కించ
 * బాణాప్తనవమయదిలశ్చిత్రేతి | భాణాప్తనవమ, బా. శబ్దేనపంచ
 త్వసంఖ్యావిషయేతా, కందర్పబాణః పంచేతిలోకపరిచ్ఛేదః | పంచ
 మాప్తనవమమేషు స్థానెష్విత్యధః | ల లఘుయదిచిత్రానామ |
 అయమధః, పంచమాప్తనవమ స్థానెమస్థితాః మాత్రాఃపూర్వ
 యాపరయావామాత్రాయాసహేక గురుభావంచగచ్ఛేయః, కథం
 తహి-భిన్నలఘునాభవేయః, అన్యల్లక్షణంపూర్వవత్, ఏవంచచ్చి
 త్రానామ వృత్తంభవతీతి || ౫ || కించ* అభియుగాద్భుచ్చేదుపచి
 త్రేతి | అయమధః, అష్టాభ్యోమాత్రాభ్యః పరంభగణాస్యాత్,
 అన్యపూర్వవత్, తహి-పచిత్రానామ వృత్తంభవతీతి || అభి
 యుగాద్భ్యు ఉపచిత్రేతికేచిత్పరింతి || తదాఅష్టాభ్యోమాత్రాభ్యః

పరంగః గురుః లలఘుః యః యగః శ్చ గల్యాభ వెయుర్యది హ్యుక్తా
 పచిత్రానామ వృత్తభవతీత్యధః ॥ ౬ ॥ (కించ * యదతీతకృతవి
 విధలక్ష్యయ్యతై, మాత్రాసమాదిపాదైః కలితం । అనియతవృత్త
 పరిమాణసహితం, ప్రధితంజగత్సుపాదాకుళకమితి ॥ అతీతాక్షక్తా
 శ్చ తేకృతై వివిధై నానాప్రకారైః లక్ష్యభిలక్షణైర్వ్యతాయు
 క్తాశ్చ అతీతకృత వివిధలక్ష్యయ్యతైః మాత్రాసమాదిపాదైః ఆది
 శబ్దైః శ్లోక వానవాసికా చిత్రోపచిత్రాణాం పాదాగృహ్యంతే క
 లితంబద్ధం, అనియతవృత్త పరిమాణసహితం అనియతేనవృత్తాక్షర
 పరిమాణేన సహితం, ప్రధితంప్రసిద్ధం, పాదాకుళకంనామ ॥ అయ
 మధః ॥ యదిమాత్రాసమక విశ్లోక వానవాసికాచిత్రోప చిత్రా
 ణాం వృత్తానాం మధ్యేకీమేణ వ్యతక్రమేణ వాయధేచ్ఛంద్వయో
 (స్త్రి)యూణాం చతుశ్శాఖా ఉక్తలక్షణైః పాదైర్వ్యక్తతదా పా
 దానాం న్యూనాధికసంఖ్యాక్షర కత్వాదనియతేన వృత్తపరిమాణేన
 సహితం యద్వ్యతే తద్వృత్తం పాదాకుళకంనామలొకేషు ప్రసి
 ద్ధమితి ॥ అస్మిన్ శ్లోకే ప్రధమఃపాదః చిత్రాస్యాత్ - పంచమా
 ష్టమనవమస్థానైః లఘూ స్థితాద్ధుర్వం తత్వాచ్చ, ఏనవిధల
 క్ష్యానుబంధేన కృతత్వాత్క్రమేవేత్యాది వ్యాఖ్యానంయక్తము
 త్పత్యమః?) ॥ ౭ ॥

మః ॥ అథషోడశమాత్రాత్త క ద్విపాత్ప్రకరణం ॥ ద్వికగుణితే
 తి ॥ అత్రసహిగణితేన, ద్విపాత్స్థానకః సచతుష్పాత్, షోడశమా
 త్రాఃపాదః ॥ వసుశబ్దేనాష్టత్వ సంఖ్యాచ్యతే, వసవాష్టాచతే లఘవశ్చ
 ద్వికేన ద్విత్వసంఖ్యయా, స్వాధేకే, గుణితాః అభ్యస్తాః వసుల
 ఘనః షోడశలఘూయస్యాః సాలచలధృతిర్నామ ఇహలక్ష్మి
 షోడశమాత్రాప్రకరణే, అచలధృతిరితీత్యపిపారః ॥ ఉ ॥ రణభువిదశర
 ధనుత మురుగుమధ, అచలధృతిమధిమమధ, మధిమమధిమ ॥ అపిచ ॥

హిమదుచిదళధరఫణి విలసితభవ । అచలధృతిహరనుత భవహృది
 విమల ॥ అచలధృతిహరఃస్కందః ఇంద్రోవా ॥ ౧ ॥ మాత్రాసను
 కమితి ॥ మాత్రాసమకం నామవృత్తా, గ్ గురుః అంబయస్యతత్
 గంతం గుర్వంతంభవతి, యత్రాసనమోవణః ల్ లఘురేవ అవశి
 స్టమాత్రాణాం గురులముద్వ కల్పనాయధారుచిప్యాత్ ॥ యథా ॥
 స, ఇతిసనమీమాత్రాలఘుః । తం, ఇతిచరమోగురుః ॥ ఉదా ॥ పి
 త్రాకధితాజనకస్కసుతా, మాత్రాసమకంవరయతిరామం ॥ మా
 త్రాజనన్యాభువానమకంసమం యథాభవతితథా, భూషేఽపి విష్ణు
 పత్నీత్వాదితిభావః ॥ అపిచ ॥ భ్రాత్రాకధితా దుఃపదస్యసుతా, మా
 త్రాసమకంవరయేతిచసా ॥ అత్రాసమకమపద్యశమననురూపం భూ
 పంమావరయేతి కధితా ॥ ౨ ॥ జోగాపితి ॥ అంబుధేశ్చతుర్థాః క
 కలాయాః పరంజఃగణః శౌగురుద్వయంచ యదిః శ్లోకోనామ ॥ య
 త్థా, వధాంబు, ఇతిజగణః । ధేర్వి, ఇతిగురూ ॥ ఉదా ॥ శౌరీపతి
 ముమాంతశ్చిత్తం, ప్రేక్షూచకాస్తుభాః శ్లోకః భావిశ్లోకః అభిప్ర
 య గభాః బిరుదపద్యః ॥ అపిచ ॥ ధమంపరిత్యజే భూలోకే, రాజా
 నరాజితేఽశ్లోకః । విశ్లోకఃవిగతయశాః-పద్యైశశసితశ్లోక ఇతికోశ ॥
 ౩ ॥ తద్యుగళాదితి ॥ తచ్చబైనాంబుధిః పరామృశ్యతే । శద్యుగళాత్
 అంబుధియుగళాత్ అష్టన్యూః మాత్రాయాః పరంజగణో గురు
 ద్వయంచ యదివాసవాసికానామ ॥ యథా, నవాసి, ఇతిజగణః,
 కాన్యా, ఇతిగురూచ ॥ ఉదా ॥ నీతిమతోష్కగమోదితార్థం, మా
 నయతో ధమంసంగ్రహేచ్ఛాః ॥ ౧ ॥ అపిచ, భూమిపతే శ్చతు
 రాజ్యధ్వన్యం, మంత్రబలాద్వాసవాసికాన్యాత్ ॥ ౨ ॥ వీతవ్లో
 కద్వయమేకాన్వయం ॥ నవాసికానూతనమాసనం మంత్రబలాదేవ
 భవతీతిభావః ॥ వాస్కాద్వికల్పాపమయోరేవాథే చ ప్రకీర్తితఇతి
 యాదవః ॥ ౪ ॥ బాణేతి ॥ బాణాష్టనవను పంచమృష్టమీ నవమీ

షకలాన లోయది లఘుశ్చైచ్చిత్రావృత్తం యథాః స్త్ర, ఇతి పంచ
మీః సు, య, అష్టమీనామహ్యచంఘవః ॥ ఉదా ॥ వీల్వాబ్జదళగుమ
లోరామః, చిత్రాంమృగరుచిమన్యతాంచేష్టే ॥ ౧ ॥ అపిచ ॥ వీల్వాబ్జదళ
గుమలః కృష్ణః, పాయాశ్చవిదధదధికా, జ్ఞప్తిః ॥ ౨ ॥ కిచ ॥ శోకాః
శమకదరచక్రాంకం, విద్యాత్రినదతియపథోచిత్రా ॥ అత్రోదా
హ్యశేషు త్రిమపద్యేషు ద్వితీయం తృతీయంచైకవాక్యం । ఇతి పోడ
శమాతాత్తక ద్విపాత్ప్రకరణం ॥ ౫ ॥ అథ పోడశమాతాత్తకచ
తుష్పాత్ప్రకరణం ॥ యః తి ॥ యత్ నృత్తం అతీతవివిధ శుభః క్ష
య్యతేః అతీతాఉక్తాశ్చ తే వివిధేనానాప్రకారైః సభైః రమణీ
యై లక్ష్యభిలక్షణైః యతాః సమేతాశ్చ జ్ఞైః మాత్రాసమాదిపా
దైః, ఆదికధైః స్వస్వలక్షణయత శ్లోకవాసవాసికా చిత్రాత్మకైః
పాదైః కథితంకల్పితం క్రమేణైవ రచితమితియావత్, ఏవంపదా
నాంభిన్నలక్షణత్వాదేవ అనియతవృత్త పరిమాణయుక్తం నియతే
న నియమితేనవృత్త పరిమాణేన నృత్తమేతావ దక్షరమిప్రమా
ణేన యుక్తంసహితం సభనతీతతథా, నియతవృత్తప్రమాణ రహిత
మితియావత్, ఏవంభూతమేతత్ జగత్సుప్రసిద్ధం పదాకుళకంనామ
వృత్తం భవతి, భిన్నలక్షణపాదత్వాత్ పదాకులకమిత్యన్వధాసంజ్ఞా
యథా ॥ మాత్రాసమకలక్షణం ప్రధమేపాదే । శు, ఇతి నవమీ
మాత్రాలఘురూపా । తై, ఇత్యంతోగురుః । ద్వితీయేపాదేవి శ్లో
కలక్షణం । సమాది, ఇతిజగణః । పాద్యే, ఇతిగురూ । తృతీయేవా
సవాసికా లక్షణం, అష్టమ్యాః కలాయాఃపరం, రిమాణ, ఇతిజగణః
యుక్తం, ఇతిగురూ । చతుధాచిత్రాలక్షణం । జ, ఇతిపంచమీ
సు, ఇత్యష్టమీ । చ, ఇతినవమీచ లఘుః ॥ ఉదా ॥ సురసంఘ
ముదిదితిజ సిద్ధవరై ధాత్రాతథైవనిత్యం ప్రణతాం । భజతసమ
స్త జనినాశకత్రీం, గిరిజామిహేతిచ పదాకులకం-ఇతి పోడశమా
తాత్తక చతుష్పాత్ప్రకరణం ॥ ౧ ॥

జయోద్విఃపప్టీ, అతిరుచిరాయా అష్టసంచాళత్, శ్రీయాఅష్టో,
 ప్రేయూష్టాడశ, ఇశ్యేనంసగ్రత్ర తత్తన్మత్రా సంఖ్యానువృత్తిర
 త్రానుసంధేయా । తస్మాదార్యాదీని వృత్తానిజాలేషంతి, యేష్య
 వాంతరభేదేషు ఏకామాత్రాసంఖ్యాసానువతఃతెయధావక్త్యాదిషు
 ఉపజాతిషు పదచతురూర్ధ్వేషుచ తానతుజాతిరహితానన్యత్రాని,
 తే ష్యేతేలఘ్వాని ప్రత్యయానప్రవతఃతే । అథేదానీమార్యాయా
 మయంలఘుప్రత్యయ ఉదాహ్రియతే । శ్లో॥ అక్షరాణీతుపట్టిశ్రిశ
 దార్యాణాంసంగీకుత్రచిత్ । కియంత్యతీలఘూనీతి ప్రశ్నామా
 త్రాపిడప్రతి ॥ అత్రాక్షరపిండః పట్టిశ్శ్రిశ్చ ౨౬, లద్వితయం ద్వీ
 సప్తతిః ౭౨, మాత్రాసంఖ్యాసప్తభాషత్ ౫౭ తద్రహితే అక్షర
 పిండ ద్వితయేశేషంపంచదశ, ౧౫, లస్తాత్తస్యమార్యాయాం పరి
 చదశలఘూనీతి ప్రబూరియత్ ॥ తద్యధా, గచ్ఛతిపురశ్శరీరం, థా
 వతిపశ్చాదసంస్తు తిండ్యః, చీనాంశుకమివకేతోః, ప్రతివాతంసీ
 యమాసస్య । అస్యామార్యాయాం పట్టిశ్చదక్షరాణి, షేషపం
 చదశలఘూని, అత్రాపూర్వాధేః అష్టలఘూనిఉత్తరాధేః సప్తల
 ఘూని । అథవై తాళయే, అక్షరపిండఃఅష్టశ్రిశత్, లద్వితయం
 పట్నప్తతిః ౩౬, మాత్రాసంఖ్యాపప్టీ ౬౦, తద్రహితాక్షర పిండే
 శేషం షోడశలఘూని, అత్రాపూర్వాధేఃఅష్టే, ఉత్తరాధేః చా
 ప్టే, ఇతి ॥ ౧ ॥

అథగురులఘ్నానోపాయః! వృత్తస్యలావినావణైః ;
 గావణాగురుభిస్తథా । గురవాలైదశశ్చైవత్యం,
 ప్రమాణమితినిశ్చితమ్ ॥ ౨॥ ఇహిగురులఘ్నానోపాయః॥

ధీశో ॥ అ ॥ ఆర్యాదివృత్తానాం గురులఘువణా నిదేశోపా
 యమాహ * వృత్తస్యలావినావణైః గావణాగురుభిస్తథా । గు
 రవాలైదశశ్చైవత్యం ప్రమాణమితినిశ్చితమితి ॥ వృత్తస్యపథ్యాన్య

దే, లా-మాత్రాః గాఃగురవః, భవంతీతిశేషః । లైలకాఃఘట్టి, దశైలధే, కృతేనతీతిశేషః । నీత్యంనియతం, పరీమాణంసంఖ్య, నీచ్యేశగజ్ఞాతం, అయమవ్యయ, వృత్తిస్యలాఃపైకార్థినా గాభవంతీ తీపమాణంనిత్యం నిశ్చలం । తథాలాఃగురుభ్యోనావణాఃఇతి పరీమాణం నిత్యంనిశ్చితం । తథాలా లైలినాదశేకృతేనతి గురవోభవంతీతి పరీమాణం నిత్యంనిశ్చితమితి ॥ అతఃగురుభ్యోనామితి శ్రిత్యోపా యోద్వయముక్తం, అననలఘుపజ్ఞాకౌపాయో ఘ్నక్తవిభవతి- తథాహ-గురవశ్చయత ఇజ్ఞానతి ఏకోగురుద్వయమాప్రి ఇతిగణ నయాగురుసంఖ్యయా యావత్పరీమాత్రాభవంతి తావదీమాణ త్రావిహమ అవశిష్ట మాత్రాసంఖ్యాకౌలఘువశతి జ్ఞాతశత్యం, అతఏవ లఘుపరిజ్ఞాకౌపాయః పృథగ్నితః । ఏతావత్పుక్తేస్యస్య స్తోకస్యాధో-2సప్తసివాభూత్, తస్మాత్పక్షీకరణాథా మిదముచ్యతే । పథ్యాగ్యాయాన్పుష్టపంచాశస్తాత్రాధవంతి, ఏవంవిపులాయా ముఖచపలాయా జఘుచపలాయా ఉద్గీత్యాశ్చ, గీతేష్వప్తిచూ- త్రాః, ఉపగీతేశ్చతుః పంచాశత్, ఆర్యాగీతేశ్చతుష్ఠస్తిః । వేతాళీ యస్యసప్తిః, ఏవమాపాతళికా ఉపగీతాంతకోదీచ్యన్మత్తి ప్రాచ్యవృత్తిప్రపతికా పరాంతికాదాహుహాసినీనా । బేషచ్ఛదసికస్యాష్ట పప్తి । పాదేషు షోడశమాత్రాణాం వృత్తానాంతుష్టస్తి । శిఖాయాః ఖంజామూశ్చతుర్వింశత్యధికం శతం-అనంగక్రీడాయా అష్టా వింశత్యధికశతం । అతీరుదిరాయాష్టాదశాధికం శతం । వణానియ మవతామపి వక్త్రీవృత్తానాం అత్యుసరౌధేనమాత్రానియతిరవగం తవ్యావవక్ష్యమాణానాం శ్రీవృత్తసృభృతీనాంచ । ఏవమేతావన్తా త్రాత్తకానాంవృత్తానాంమధేకశ్చిత్ పథ్యాగ్యవృత్తరచయిత్వ మయారచితస్య పథ్యాగ్యవృత్తస్య వణా ఏతావంతః గురవోలఘు వశ్చకియంతో భవేయూనియదిపృచ్ఛేతదాతే నేవోక్తానాం పఠా

నాంయావతీ సఖ్యాభవతి తానత్సంఖ్యా కాసుసప్తపంచాశతోమా
త్రాణాం మధ్యైత్యక్తాసు అవశిష్టామాత్రా యావత్సంఖ్యాకాభవం
తి తావంతవగురనావాద్యాః, గురుచ్యుతిరిక్తాక్షరసంఖ్యాకా లఘు
వోవక్తవ్యాః, తథాగురవధయంతః కతివణా లఘువశ్చైతియదిస్ప
చ్ఛైత్తదానై నైవోక్తానాం గురూణాంయావతీసఖ్యాభవతి తావ
త్సంఖ్యాకాసుమాత్రాసు సప్తపంచాశతో మాత్రాణాం మధ్యై
అపాస్తాసు పరిశిష్టామాత్రాయావత్సంఖ్యా కాభవంతితానత్సంఖ్యా
కావణావాద్యాః, గురుసంఖ్యాయాం ద్విగణితాయాం యావ
తీసంఖ్యాభవతి తావత్సంఖ్యాకాసు మాత్రాసు అపాస్తాసు అవశిష్ట
మాత్రాసంఖ్యాకాలఘువోవాద్యాః, తథాలఘువధయంతః కతివణా
గురవశ్చైతి యదిస్పృశ్చం కుర్వాత్తదా తదుక్తలఘుసంఖ్యాకాసు
మాత్రాసు సప్తపంచాశతో మాత్రాణాం మధ్యై పరిగమితాను అ
వశిష్టాసు మాత్రాసు అధీకృతాను ఏకస్యాశ్చ స్వమాత్రా యా
వత్యోభవంతి తావత్యో గురవోవాద్యాః, గురులఘుమిశ్రిణే సతి
యావతీసంఖ్యాతావత్సంఖ్యాకావణావక్తవ్యాః ||యథా|| త్రిష్వశ
కేషుపాదౌ, దశయోరాద్యేషు నృశ్యతేయస్యాః । పశ్యేతినామత
స్యా, శ్చందోవిద్భిససూఖ్యాతమ్-అస్తివృత్తే ౫౭ సప్తపంచాశ
న్తాత్రాః, వణాస్తు ౩౩ త్రియస్త్రింశత్, గురః శ్చతుర్వింశతి ౧౪,
లఘువః సవ, ౯, *

న్యాసః

వణాశ్చయన్తః గురవోలఘుచశ్చ	అవశిష్టామాత్రా) ౨౪
కియంతితిప్రశ్నః ।	శ్చతుర్వింశతిః) గురవధ
వృత్తమాత్రాః సప్త)) త్యుత్తరమ్
పంచాశత్,) ౫౭	వృత్తాక్షరాణిత్రియ) ౩౩
వృత్తవణాఃత్రియ)	(త్రిశత్,) —
(త్రిశత్) ౩౩	వృత్తగురిచశ్చరు)

ద్వింశతిః,) ౨౮
అవశిష్టాక్షరాణి నవ ౯ లఘవ
ఇత్యుత్తరమ్ ॥

గురువర్ణయంతః కతివర్ణాలఘు
వశ్చైతిప్రశ్నః ॥

వృత్తమాత్రాస్పృష్ట)
పంచాశత్,) ౫౭

వృత్తగురువశ్చతు)
ద్వింశతిః,) ౨౮

అవశిష్టమాత్రాస్పృష్టయః (స్త్రిం
శత్ - ౩౩

వర్ణాభిత్తుత్తరం.

వృత్తమాత్రాస్పృష్ట)
పంచాశత్ ౫౭)

ద్విగుణీకృతాగురువః)
అష్టచత్వారింశత్ ౮౪)

అవశిష్టమాత్రానవ, ౯, తావన్త

ఏనంవిపులాదిష్వపిబౌద్ధవ్యమ్ * (జ్ఞానదీపాభిధానం గాగ్య-గోపా
లమిశ్రీయవ్యాఖ్యానం ॥ అథైష్వేవవృత్తేషు గుర్వాది ప్రత్యయాన్

పథ్యావక్త్రేణాహ ॥ వృత్తస్యలాభతి ॥ లాఙ్గ్యేననశబ్దేన లఘువా
చినామాత్రాలక్ష్యంతే, వర్ణా శబ్దనాక్షరాణి లక్ష్యంతే, గాఃగుర్వ
క్షరాణి, త్రైః లఘుక్షరైః, దశేఅర్థాసతీత్యర్థః, ఉదయమర్థః ।

వృత్తస్యమాత్రా అక్షరైర్ద్విగాకృతాశ్చైత్ శేషాఃగుర్వక్షర సంఖ్యా
భవతి ॥ శ్లో॥ ద్విచత్వారింశ దేశస్యాం గీత్యాంసంత్యక్షరాణితు । కి
యంత్యుత్తరగురూణీతి ప్రశ్నోమాత్రాపదంప్రతి ॥ అత్రివృత్తస్యలాః

షష్టిః. ౬౦తాసువర్ణాసంఖ్యయా ౮౨ ద్విచత్వారింశతా రహితా
సుశేషాః అష్టాదశ, ౧౮ ఉత్తరాస్యాంగీత్యావష్టాదశ గురూణీతి

ఏవ లఘవభిత్తుత్తరం.

లఘవభిత్తుత్తరం సకతిః

గురువశ్చైతిప్రశ్నః ॥

వృత్తమాత్రాస్పృష్టపః)

చాశత్) ౫౭

వృత్తలఘవః నవ, ౯

అవశిష్టమాత్రాలష్ట)

చత్వారింశత్) ౪౮

అధీకరణేపకస్యాధః)

స్యమాత్రాశ్చతుర్వింశం)

శతీ, ౨౮, గురువభిత్తుత్తరమ్)

గురులఘుమిశ్రణేన వర్ణా

సంఖ్యాపరిణానం

వృత్తగురువశ్చతుర్ద్వింశతిః, ౨౮

వృత్తలఘువః నవ- ౯

సంకలితాస్పృష్ట)

(స్త్రింశత్ ౩౩వర్ణాభిత్తుత్తరమ్

బూర్యూన్ || తద్యథా || పర్వతరాజసుతాయాః పుత్రకాంక్షూరవ
 తిమండలేపచయోః | వదనేచకాంతిధరితే వలంతినయనాని సస్పృ
 హంశంభాః || ఇతి || వనాగురుభిస్తథేతి || వృత్తలాగురుభిర్వి
 కృతాశ్చేత్ శైషాఅక్షరసంఖ్యాభవతి || శ్లో || గురూణ్యుద్ధీతివృత్తై
 తుసుతి ద్వావింశతిః క్వచిత్ || అక్షరాణికియంత్యస్యా మితిమాత్రా
 విదంవదేత్ || అత్రీ వృత్తస్యలా, ౫౭ సప్తపంచాశత్, తస్యం
 గురుసంఖ్యయా ౨౨ ద్వావింశత్యా రహితాయాంశైషాః ౩౫ ష
 ణ్మత్రింశత్, తస్మాత్తస్యా ముద్గీత్యాం పంచత్రింశదక్షరాణీతివా
 చ్యం || తద్యథా || కెదారసామరతాః కాశీతలవాహినీగఃగా ||
 కంసుజఘానకృష్ణః కంబళవంతంబాధతేశీతమ్, ఇతి || అత్రీహిద్వా
 వింశతిగురూః, పంచత్రింశదక్షరాణి || గురవాలైదశఇతి || వృ
 త్తస్యమాత్రాలై లఘుభిః వినాకృతాశ్చేత్ శైషదశైకృతేలధే
 కృతేసతి గురుసంఖ్యాభవతి || ని || ఉత్సేధఖండవణేషు శస్త్రుచ్చే
 దేదళంమతమితిమెదిసి || శ్లో || ఉపగీత్యాంతుకస్యాం చిల్లఘూనిద
 శతత్రీతు | కతిగుర్వక్షరాణీతిప్రశ్నా మాత్రావిదంప్రతి || అత్రీవృ
 త్తస్యమాత్రాశ్చతుః పంచాశత్, ౫౮ తాసులఘుసంఖ్యయా ౧౩
 దశత్వరూపయారహితాసు శైషాః ౮౮ చతుశ్చత్వారింశత్, తాసు
 దశైసతి ౨౨ ద్వావింశతిః, ఏతావంత్యత్రీ గురూణీతి చాచ్యమ్ | తద్య
 థా || ఇహసూచితమాత్రాణామథానాం సూరిభిః పూజేః(?)
 ఉపగీతిరియంవక్త్రే నిత్యంస్థేయూదభిజ్ఞానామ్ || అత్రీహిచతుః చం
 చాశన్తాత్రాసులఘురూపాభిదశమాత్రాభి ర్వజితాస్వ వశిష్టా
 నాం ౮౮ చతుశ్చత్వారింశతో మాత్రాణామధీభూతాద్వావిం
 శతిః గుర్వక్షరసంఖ్యాభవతి | తస్మాదుపగీత్యాం ద్వావింశతిగుర్వ
 క్షరాణీకధయేత్ || నిత్యంప్రమాణమితి నిశ్చితమితి || ఇతిశబ్దో
 త్రిప్రదశనాధాః, తేనగురుప్రత్యయద్వారకో లఘుప్రత్యయః

ఘుప్రత్యయద్వారకోఽక్షరప్రత్యయశ్చ పరిగృహ్యతే, తయోరనుప
 దేశస్తు శిష్యబుద్ధుద్దీపనాధః । తథాహి-ఇహతావల్లఘు ప్రత్య
 యో గురుప్రత్యయశ్చేతి ద్వాప్రత్యయా అక్షరద్వారకాపుక్తా, ఏ
 వంగురుద్వారకావపి ద్వాప్రత్యయా సంభావ్యేతే, తథాలఘుద్వా
 రకాద్వా, తత్రగురుద్వాంకయోః లఘుద్వారకయోశ్చైకైక స్థితౌ
 కథితే శేషప్రత్యయా శిష్యైస్సన్వయమేవ ఊహ్యాభవేతామితి
 గ్రంథకారాభిప్రాయః । తావిదానీం బూమిః ద్విగుణగురుసంఖ్య
 యోనామాతాసంఖ్యాతు భవతిలఘుసంఖ్యా । లఘుసంఖ్యాయత
 మాతాదళమిహసంఖ్యాఽక్షరాణాంచ ॥ శ్లో ॥ ఆర్యాగీత్యాంగురూ
 ణ్యాసన్కస్యాం చిత్పంచవింశతిః । కియంతితులఘూనీతి ప్రశ్నామా
 త్రావిదంప్రతి ॥ అత్రమాతాసంఖ్య ౬౮ చతుష్షష్టిః, గురుసంఖ్య
 ౨౫ పంచవింశతిః, సాద్విగుణా ౫౦ పంచాశత్, తయాఊనాయాం
 మాతాసంఖ్యాయాం శేషాః ౧౮ చతుర్దశ, ఏతావంతితస్యాంల
 ఘూనీతివాచ్యమ్ ॥ తద్యథా ॥ అథనిజరాజ్యంతేన ప్రాశాసితశ్చేన
 శత్రురాజ్యంతేన । యేనాఽరాజ్యంతేన శ్రియాదిశోయస్య విహతి
 రాజ్యంతేన, ఇతి । శత్రురాజ్యంతేన రిపుపక్షి-వృత్తునా, ఇనశ్రి
 యా సూర్యశోభనయేనదిశః అరాజ్యంతలశోభ్యంతతేన నశేన నిజ
 రాజ్యం ప్రాశాసితశ్చేన, యస్య ఆజ్యంతేముద్ధమధ్యేవిహతి రం
 తరాయః-న - సర్వత్రజయ ఏవేత్యధః ॥ శ్లో ॥ అస్యామేవలఘూ
 న్యాసన్నార్యాగీత్యాం చతుర్దశ ॥ అక్షరాణికియంతిన్య రితిమా
 త్రావిదంవదత్ ॥ అత్రలఘుసంఖ్య ౧౮ చతుర్దశ, మాతా
 సంఖ్య ౬౮ చతుష్షష్టిః, తదుభయయోగ సజ్ఞా ౭౩ అష్టసప్త
 తిః, తద్దశం ౩౯ ఏకోనచత్వారింశత్, ఏతావంతితస్యామార్యాగీ
 త్యామక్షరాణీతివాచ్యం ॥ తద్యథా ॥ అథనిజరాజ్యంతేనలి పూ
 ర్వాక్షమేనాదాహరణమ్ ॥ ఏవమన్యత్రాప్యనుసంధేయం ॥)

మఃశి॥ అనన్యత్తానాం గురులఘుజ్ఞానోపాయమాహ ॥ నృత్త
స్మృతి ॥ వృత్తస్యజాల్యైకవచనం, నృత్తానామిత్యధాః, లాః మా
త్రాఞ్చత్యధాః, వజ్రైర్విదానాకృతైర్విదానాకృతాః గాః గురవోభవంతి,
అక్షరైర్విదానాకృతామాత్రాః గురవోభవంతీత్యధాః । వణాన్
గురుభిస్తథేతి ॥ గురుభిర్విదానాకృతావణాః లాః లఘువోభవంతి ॥
గురవోలైరితి ॥ లైఃలఘుభిఃవిదానాకృతావణాః గురవోభవంతి । అ
త్రిపూర్వం వజ్రైర్విదానాకృతామాత్రాః గురవః, ఇతి, ఇదానీంల
ఘుభిర్విదానాకృతావణాః గురవణైర్బాద్ధవృత్తమ్ ॥ దత్తేనిత్యమితి ॥
దత్తేఅథేనీత్యగనియతం ఇతిఎనంప్రమాణం గురులఘుప్రమితిః ని
శ్చితంవృత్తైః నిర్ణీతమ్ ॥ ఏతదుక్తంభవతి, యస్యకస్యాపివృత్త
స్యాధే తదక్షరాణిమాత్రాః కుగ్యాత్ తానుతదక్షరసంఖ్యాకా
విహాయశిష్టామాత్రాయా వత్యస్తావంతో గురవోభవంతి, తావద్భి
గురుభిర్విదానాకృతాః వృత్తానావణాయావంతస్తావంతో లఘువో
భవంతి, తావద్భిలఘుభిర్విదానాకృతాని వృత్తాధాక్షరణ్యపి గుర
వోభవంతీతి ॥ యథా ॥ వాగాధావివసంప్రకృతా వాగధాప్రదీప
త్తయే । జగతఃపితౄకావందే పార్వతీపరమేశ్వరౌ ॥ అన్యపూర్వస్తి
న్నధే ౨౭ సస్తనిశతికలాః- వణాన్స్తు ౧౬ యోడశ- త్రైవిదా
నాకృతాః కలాః ౧౧ ఏకాదశ, తావంతోగురవః, త్రైవిదానాకృతావ
ణాః ౫ పంచ-తావంతోలఘువః, త్రైవిదానాకృతావణాః ౧౧ ఏకా
దశ, తావంతోపి పూర్వవచేవగురవః *

న్యాసః.

గురుపరిజ్ఞానం

పూర్వదత్తేమాత్రాః ౨౭వస్తుని
శతిఅన్యపూర్వస్యవణాః ౧౬ యోడశ
త్రైవిదానాకృతా అవశిష్టాః కలాః
౧౧ ఏకాదశ తావన్మమగురవః.

లఘుపరిజ్ఞానం

వృత్తస్యఅథేనీత్యధాః ౧౫ యో
డశ, గురవః ౧౧ ఏకాదశ,
త్రైవిదానాకృతా అవశిష్టాః
౫ పంచ తావన్మమలఘువః ।

ప్రకాశాంతరే. గురుపరిజ్ఞానం.

వృత్తాధాక్షరాణి ౧౬ యోదశ
అస్తిన్నధేలఘుః ౫ పంచ,
తైర్విదాకృతాస్యవశిష్టాక్షరాణి
౧౧ ఏకాదశ,

ఎతావస్తవగురవః

కింఞ్చ ॥ అథప్రజానామధిపః
ప్రభాతేజాయా పృతిగాహిత
గంధమాల్యాం । వనాయపీతప్ర
తిబద్ధ వత్సం యశోధనోఢను

మృషేముమోచ ॥ అస్మిన్లోస్య ప్రధమదశేమాత్రాః ౩౫ పంచ
తింశత్, వణాః ౨౨ ద్వావింశతిః, తైర్విదాకృతామాత్రాః ౧౩
త్రయోదశ, తావంతోగురవః । ఏతైర్విదాకృతావణాః ౯ నవ,
తావంతోలఘుః । తైర్విదాకృతావణాః ౧౩ త్రయోదశ, తావం
తశ్చ పాగ్నద్గురవః । ఏవంసర్వత్రాపిశ్చైయమ్ ॥ ౨ ॥ ఇతిగురులఘు
జ్ఞానోపాయః ॥

అథభిన్నభిన్నమాత్రాసంఖ్యాత్మక ద్విపాత్పరకరణ

మ్ * శిఖిగుణిత దశలఘు రచిత మపగతలఘుయుగ

ళమపరమిదమఖిలమ్ ॥ సగురుశకలయుగళకవ పిసుప

రిఘువీత లలిత పదవితతి భవతిశిఖా ॥ ౧ ॥

ధీశో ॥ ౨ ॥ మాత్రాసమకానాం మధ్యేయోదశమాత్రాణి వృ
త్తానిలక్షణ్యై ఇదాసీంచూత్రాధిక్యేన భిన్నానాంలక్షణమాహ
* శిఖిగుణితదశ లఘురచితమపగత లఘుయుగళమిదమపర మఖిల
మ్ । సగురుశకలయుగళకమపి సుపరిఘటితలలిత పదవితతి భవతిశి
ఖాతి ॥ శిఖినొగ్నయః, అనేనత్రిత్వసంఖ్యావివక్షితా ॥ శ్రు ॥ త్రయో
వాఅగ్నయో హవ్యవాహనోదేవానాం కవ్యవాహనః పితృణా
గ్ం సహరతుఅసురరాణాం తపితహ్యేశగ్ం సంతేమాంవరిష్యతే
మామితిశ్చుతేః । త్రయోగ్నయశ్చహుతయశ్చ పంచైత్యదిణో
కప్రసిద్ధశ్చ ॥ శిఖిభిస్త్రిభిగుణితాః వగితాః శిఖిగుణితాః దశచ
తేలఘువశ్చేతి దశలఘుః - శిఖిగుణితాశ్చతే దశలఘువశ్చేతి శిఖి

గుణితదశలఘువః త్రింశల్లఘున ఇత్యధః, త్రేఃరచితం శిఖిగుణితదశ
 లఘురచితం, ఇదం, ప్రథమచరణమితి శేషః । ఇదమితి నపుంసక
 లింగసంక్షేపే ప్రయోగసామధ్యాయేన నపుంసకలింగస్య చరణశ
 బ్దస్యాధ్యాహరణవయోగ్య ఇతి గమ్యతే । చరణశబ్దస్యోభయలింగ
 త్వాత్, తదుక్తమమరసింహేన । ఓద ఫిశ్చరణోస్త్రయామితి ।
 సత్వధామితి పదమధ్యాహతుక ముచితం, తథాసతి శిఖిగుణితే
 త్యాదికస్యభవతి శిఖేత్యంతస్య వాక్యస్య ఓకశ్లోకత్వస్యాత్, తథా
 త్వేచేదమేకమధః కథం చిద్విరావక్యే శ్లోకః కథవ్య ఇతి చిరంత
 నవ్యాఖ్యానం విరద్ధైత । అపరచద్వితీయచరణం అఖిలం సత్వం,
 సగురుగురుసహితం, శకలయుగళకంచరణద్వయం, ఎవంరచితంచేదితి
 శేషః । సుపరిఘటితలలిత పదవితతి సమృద్ధిద్ధకోమల ఓదవిస్తృ
 తి ॥ అయమన్వయః ॥ శిఖిగుణితదశలఘురచితం అపగతలఘుయుగ
 శంసగురుచభవతి చెదిదప్రథమంచరణంభవతి, శిఖిగుణితదశలఘు
 రచితంఅఖిలం సగురుచభవతి చేదదమపరంచరణంభవతి - సుపరిఘ
 టితలలిత పదవితతిశకలయుగళక మప్యేవంరచితం చేచ్ఛిఖానామ
 వృత్తంభవతీతి । ఏతదుక్తంభవతి, శిఖావృత్తస్య ప్రథమేపాదే అ
 స్టావింశతిలఘువః అంతేగురుశ్చైకః, తృతీయేస్యేనం, ద్వితీయేపా
 దే త్రింశల్లఘువః అంతేగురుశ్చైకః, చతుర్థేపాదే ప్యేవమితి ॥ ౧ ॥

మణి ॥ శిఖిగుణితేతి ॥ శిఖిభిః అగ్నిభిః త్రిభిః గుణిత్రేః వర్ణితైః
 దశభిః లఘుభిః రచితం, త్రింశల్లఘువిరచితమిత్యధః, అపగతల
 ఘుయుగళం లఘుద్వయహీనం, అష్టావింశతి లఘురచితమితియా
 వత్, ఏవంపూర్వాధికలక్షణం । అపరచత్తరాధః ఇదమఖిలం
 ఓభిస్త్రింశతాలఘుభిః స పూర్ణం, సగురుశకలేతి ॥ శకలయుగళక
 మపి ధాద్యయమపి సగురుఅంతే గురుసహితంయదితహి శిఖా

నామద్విపాద్వృత్త భవతి- అత్ర సచతుభిః పాదైర్జ్యోతిః కిన్దుద్వా
భ్యామేవ । త్రిశతగుణాయాః క్షౌద్రసంఖ్యాన్యవకలనమిత్యేన క్షౌ
ఆప్టావింశతి లఘురచితమితి స్వభావేన ప్రభవపాదకథనసామర్థ్యే
వృత్తైర్వశక్యత్వాత్ శిఖిగుణితదశ లఘురచితమపగతి లఘుయుగళ
మిత్యుక్తమితి ద్రష్టవ్యమ్ ॥ ౬ ॥ నిశిచరపలిమధనతు కిపిరపదదిహ
శృణుకుఃపభుగధిషసహితమ్ । యువతిరితిదనక దుహారిరిన్యజనతి
మియమసుహృదిలరుచిరనలశిఖా ॥ నిశిచరచింతి రావల, కిపిహ
నూమాక, అనుహృత్ ప్రాణావహరణి ॥ ౭ ॥

వినిమయవిహిత శకలయుగళలఘు లలితపదకతతి

రచిత గుణనిచయా, శ్రుతిసుఖకృదియమపి జగతిజ

శిరఉపగత వతిజనతి భవతిజా ॥ ౮ ॥

ధీశో ॥ కించ ॥ * వినిమయవిహితశకలయుగళ లఘులలిత పద
వితతిరచిత గుణనిచయా, శ్రుతిసుఖకృదియమపి జగతిజశిర ఉపగత
వతిజనతి భవతిజాతేతి ॥ వినిమయేనశిఖాయాః పాదయోన్యత్వా
సేన విహితంశకలయుగళం యస్యాస్మా తథా లఘుభిలక వి తా కోమ
లాదానాంవితతి విస్తృతిర్యస్యాస్మా తథా రచితోగుణచయోయ
స్యాస్మా, వినిమయవిహిత శకలయుగళ లఘులలితపదవితతిశ్చ సా
రచితగుణనిచయా చేతివినిమయ విహితశకలయుగళ లఘులలితపద
వితతి రచితగుణనిచయేతిసమానాధికరణ సమాసః । శ్రుతిసుఖకృత్
శ్రోత్రసుఖకరీ ఇయమపిభిక్షాకారజశిరః జకారస్యమూధాః సం ఉ
పగతవతి ప్రాప్తవతిసతి ఖజానామ, ఖజాశిబ్దవర్తినో జకారస్య
మూధాఃసం ఇకారేప్రాప్తవతిసతి శిజ్జానామవృత్తం భవతీత్కర్థః
ఇదమప్యేకమధాం ॥ వితదుక్తంభవతి ॥ శిజ్జాయాః ప్రథమపాదే
త్రిశతగుణమః అవసానెగురుత్వైక్యకః, తృతీయేపాదపితథా, ద్వితీయే
పాదే ఆప్టావింశతర్థమువఃఅంతెగురుత్వైక్యకః, చతుర్థపాదపిదద్వయతి॥

మణి ॥ వినమయేతి ॥ వినమయవిహితైః విపర్యాసేన విన్య
 ప్తైః శకలయుగళలఘుభిః దళద్వయోక్త లఘువజ్జైః లలితయా
 హృద్యయా పదవిలత్యా పదపరంసరయారచిత స్సంపాదితో గుణ
 నిచయసన్నికుమార్యాది గుణవ్యూహో యస్యాస్స, యద్వా, విన
 మయవిహిత శకలయుగళ లఘుశ్చసౌలలిత పదవిలతిరచిత గుణ
 నిచయూచేతి సమానాధికరణసమాసః, శిఖాయాః పూర్వము త్తరంచ
 దళంయది పరివర్తనైవ వ్యత్యస్తతిహింశిజా నామచ్చత్తమిత్యర్థః ।
 అస్మిన్వృత్తై గురుద్వయయోగాభావేన ఖంజెతిసాక్షాద్యక్తు మశ
 క్కత్వాదాహ, జశిరిషతి । ఇతికా రేషిరిః జకారన్యఖజాదవతి
 నః మస్త్యం ఉగతవతిసతి, ఖంజెతిఫలితమ్, ఇయమపి శిఖావృత్త
 వత్ జగతిశ్చుతిసుఖకృద్భవతి అల్లి లఘుభిగుణరుణాచ పూర్వా
 ధణం ద్వాత్రింశంత్యై, ఉత్తరాధణం త్రింశంత్యైన్జేయం । ఉ ॥
 విబుధధుని ః హరభసితహలధర కమలజలగిధి శశధరరుచిరమను
 లమ్, కబళయతి నృపయశ ఇదమఖిలమిభివతి జగతి ఖిలు
 యుతఖజా ॥ అమలంనృపయశః విబుధధున్యాదీనాం రుచికబళ
 యతి, ఇతిఇ యుతఖజాఇకారేణ యక్తాఖజా, ఖంజేత్యధః ।
 యద్వా ॥ ఉ ॥ రుచిరతివిలసతినవరజనకర శిశుశకలరుచిరివహిమ
 గిదిమహితుః, సరసిజదళ సమమృదుళ తరుణతరణికిరణరుచిర చర
 ణనఖజా ॥ పద్మపద్మశయోర్బాల తపాతామ్రయోగౌరీ చరణ
 యోః సఖిశ్రిః ప్రధమాచంద్రకలా మనుకరోతీత్యధః ॥ ౨ ॥ ఇతి
 భిన్నభిన్నమాత్రా సంఖ్యాత్మక ద్విపాత్స్వకరణమ్ ॥

ఇతిభిన్నభిన్నమాత్రాసంఖ్యాత్మకద్విపాత్స్వకరణమ్ ॥

‡ అత్రహ్రస్వశ్చిన్త్యః । అతః ‘విబుధర్పుర’ ఇతిపాఠమం
 గీకృత్య కథంచిన్నిర్వాహ్యమ్ ॥

అష్టావధేః గాద్వ్యభ్యస్తాయస్యాస్యానంగక్రీడోక్తా
 దళమపరమపి వసుగుణిత సలినిధిలఘు కవిరచిత
 పదవితతిభవతి || ౧ || త్రిగుణనవ లఘురవసిత గు
 రుతిదళయుగ కృతతనురతిరుచిరా || ౨ || * || ఇ
 త్యేతచ్ఛద్విసాత్ప్రకరణమ్ * ఇతి శ్రీ కేదారాచార్యా
 కృతే వృత్తరత్నాకరే ద్వితీయాధ్యాయః || *

ధీశో || కించ || * అష్టావధేః గాద్వ్యభ్యస్తా యస్యాస్యానంగ
 క్రీడోక్తేతి || అధేః, ప్రధమ ఇతి శేషః, గాః గురవః, ద్వ్యభ్యస్తాః
 ద్వాభ్యాం వగితాః, అనంగక్రీడానామ, అయమధః | అనంగక్రీ
 డాయాః ప్రథమాధేః ప్రతిపాదంబోడశగురవః స్యురితి || అయ
 మేవపాదః, అన్యోప్యేక ఏవం రచయితవ్యః | సన్వంగక్రీడాయాః
 పూర్వాధము క్తం దృశంపునరపరాధ మిత్యత ఆహ | దళమ
 పరమపి వసుగుణిత సలినిధిలఘు కవిరచిత పదవితతి భవతీతి ||
 అపర దళము త్తరాధం, వసుశబ్దేనాప్తస్వ సంఖ్యావివక్షితా * అ
 ష్టావసవ ఇతి శ్రుతే లోకప్రసిద్ధేశ్చ, వసుభిః ప్రాసగుణితాః వధి
 తాః వసుగుణితాః సలినిధయశ్చ త్వారిశ్చై లఘవ ఏవలఘుకా
 శ్చైతి సలినిధిలఘుకాః, వసుగుణితాశ్చ తే సలినిధి లఘుకాశ్చే
 తి వసుగుణితసలినిధి లఘుకా, ద్వాత్రింశ్చ సుచ ఇత్యధః | తై
 ర్విరచిత పదవితతిభవతీతి || అనంగక్రీడాయా అపరాధేః ప్రతిపా
 దం ద్వాత్రింశ్చ సుచ ఏవన్యరితధః | అయమప్యేకపాదః, అ
 న్నోప్యేక ఏవం రచయితవ్యః | ౨ || కించ * త్రిగుణనవలఘురవసిత
 గురుతిదళయుగ కృతతనురతిరుచిరేతి | త్రిగుణనవలఘువో య
 స్యాస్యా త్రిగుణనవలఘు, సప్తశతలఘుమతీత్యధః | అవసితా
 వంతే గురుస్యాస్యా అవసితగురుః, ఇత్యనవప్రకారేణ దళయుగ

కృతతనుః అధః ద్వయకృత శరీరాంతరుచిరానామ, అయమప్యేకః
పాదః । అయమధః - అతిరుచిరాయాః ప్రతిపాదం సప్తవింశతి
లఘుచస్పృశః అవసానేగురుజ్ఞైర్భవతీతి ॥ ౫ ॥ *

ఇతిశ్రీమతా కవిశాదూర్ణేన శ్రీనాథేన విరచితాయాం

ధీశోధిన్యాఖ్యాయాం

వృత్తరాత్నాకరవ్యాఖ్యాయాం ద్వితీయోధ్యాయః ॥

మణి ॥ అష్టావతి ॥ యస్యాః అధఃపూర్వస్త్రిదశేద్వ్యభ్య
స్తాః ద్విగుణితాః అష్టాగాః సౌడశగురవః స్వః, అపరః ఉత్తరః ధ
మర్ధమపి వసుభిర్వైభిగుణితై రావృజైస్సలిలనిధి లఘుకైః చతు
లఘుభిః విరచితపదవితతిభవతి । గురుభిః పూర్వాధః లఘుభి
రుత్తరాధః చయది ద్వాత్రింశత్తాత్రస్యాదిత్యభిః, సాలనంగక్రీ
డాఉక్తాకథితా ఏతత్పూర్వాధః వణః చ్ఛందస్య నష్టభివిద్యు
న్తాలా పూర్వాధః వత్ ॥ ఉ ॥ వేదాంతేద్యంశంభవంచే యస్త్రి
జాతానంగక్రీడా, శ్రితిరపియమిహ పరమమభికలయతి జగతిమ
ధునిపురపియమనసః తిహ ॥ అనంగక్రీడామదనవిజయః । అపిచ ॥ ఉ ॥
వాక్త్యైర్వక్త్రైర్భావై హృద్యై యాసాలీలానంగక్రీడా, తృ
ణభిగతిచపలమతిరపి గుణలవవిరహాయుగపి పశురభిసరతిజగతి ॥
అనంగక్రీడారతం । రసికాయాంరమణ్యాం సాకూతోక్తి ప్రత్యుక్తి
పూర్వం యత్తదేవసురతం, సాధారణంతు గుణలవరహితః పశుర
ప్యనుసరతి ॥ త్రిగుణేతి ॥ అధేనాహ, త్రిగుణనవలఘుః సప్తవిం
శతిలఘుః, అనసితిగురుః అవసితౌ అవసానేగురుః యస్యాస్సాతథో
క్తా, ఇతివందనభయం కృతతనుః అధః ద్వయేపి రచితరూపా అతి
రుచిరానామభవతి, ద్వయోరపిదశయోలః క్షణస్య సదృశత్వాది
దమధఃపాదాత్తకం । శిఖాదీనామవాంతరభేదానసః తి ॥ ఉ ॥ వల

రిపునుణిదళ జలధరనిక రనిజఘని(?) జలనివహాలితై, వికచతరుణ
సరిసిజన్యశిమహాసి భవతిహిమమమతి రతిరుచిరా || శ్రీకృష్ణమెను
నొరజతితిభావః||౨||*ఇతిసమమా త్రాసంఖ్యాత్తక ద్విపాత్వకరణమ్||
ఇతిశ్రీ నారాయణపురోహిత విరచితే మణినిధిసమాఖ్యానె

వృత్త రత్నాకర వ్యాఖ్యానె

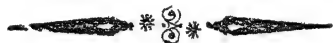
ద్వితీయోఽధ్యాయః.

శ్రీపంచజన పంచననాయ నమః.

— సవ్యాఖ్యానె వృత్తరత్నాకరే - తృతీయోధ్యాయః —

౧ ఉక్తాయామ్ స్మితిః || ౧ || ౨ అత్యుక్తాయామ్ ||

గౌశ్రీ || ౩ మధ్యాయామ్ | మోనారీ || ౧ || ౪

మృగీ || ౨ || ౪ ప్రతిష్ఠాయామ్ | ఘోషేత్కన్యా ||

౧ || ౫ సుప్రతిష్ఠాయామ్ | జ్ఞాగితిపక్షిః || ౧ ||

అవతారికా|| ఉక్తమాత్రావృత్తలక్షణమ్-అధేదానీమవసర
ప్రాప్తవణక వృత్తవిశేషలక్షణ ప్రతిపాదనాయ తృతీయచతుధక
పంచనూధ్యాయా స్సమారభ్యంతే, తత్రాధిక సమవృత్తవిషమ
వృత్తయో సమవృత్తాధీనత్వాత్ ప్రధమోద్దిష్టం సమవృత్త ము
క్తాదిచ్ఛదః క్రిమేణ విశేషలక్షణపూర్వకం దశకయతి * ౧ || ఉ
క్తాయామ్ || స్మితిః || ఉక్తాయా ఉక్తాభ్యై ఛందసి, సమవృత్తం
ప్రదశ్యత ఇతి శేషః | ఏవమత్యుక్తాయామిత్యాదిష్వపి వ్యాఖ్యే
యం | గోగురు రేకః ప్రతిపాదంచేత్ శ్రీనామవృత్తము క్తంభవతి-
అయమప్రేకపాదః, ఏవమాధ్యాయ పరిసమాప్తే ర్వేదితవ్యమ్||౧||

* ౨ || అత్యుక్తాయామ్ || శాస్త్రీతి || శాస్త్రాదురూపప్రతిపాదంచె
త్ శ్రీనామవృత్తంభవతి || ౧ || * మధ్యాయామ్ | మోనారీతి |
మోమగణః ప్రతిపాదంచెత్ నారీనామవృత్తంభవతి || ౧ || కించ *
రొమ్మగీతి || రఃరగణః ప్రతిపాదంచెత్ మృగీనామవృత్తంభవతి || ౨ ||
* ౪ ప్రతిష్ఠాయామ్ స్థాచెత్ స్యేతి || స్థామగణగురూప్రతిపాదం
చెత్ కన్యానామవృత్తంభవతి || ౧ || * ౫ సుప్రతిష్ఠాయామ్ || బ్లా
గితిపక్షీరితి | భృగణ గురూగురుశ్చన్యః ప్రతిపాదంచెన్నా
మ్నా పక్షీరితివృత్తంభవతి || బ్లాగురుః ప్రితిరితికచిత్పఠంతి, త
దాశా రగణ గురూగురుశ్చన్యః ప్రతిపాదంచెత్ నామ్నా ప్రితిరి
తివృత్తంభవతీతి వ్యాఖ్యాయం || ౧ ||

మః || ౨ || ఏవంద్వితీయాధ్యాయేన మాత్రాచ్ఛందసివృ
త్తానాం లక్ష్యంలక్షణంచ ప్రతిపాద్యవణాచ్ఛందోగతానాం వృత్తా
నాం లక్ష్యలక్షణే అనెన తృతీయాధ్యాయేన కథయతి | ఉక్తాయా
మితి || ఉక్తాయాం ప్రధమఉక్తాచ్ఛందసి || స్ఫీరితి, గ్ ఏకోగుమః
పాదాయది శీరితివృత్తంభవతి - చతుర్విగురుభిః శ్లోకోభవతీతి
యావత్ | అస్తిన్నధ్యాయే ఏకేనైవపాదేన లక్షణంలక్ష్యంచకథ్య
తే, విశేషాభావాత్ అన్యేపిత్రీయః పాదాస్తథైవత్యభిప్రాయః |
ఎతదెవోదాహరణం, ఏవముత్తరత్రాపి లక్ష్యలక్షణరూపతాన వి
స్తృతవా || ఉదాహరణమ్ || పా, యాత్ || శ్రీ, నః || ౧ ||
అత్యుక్తాయామ్ | శాస్త్రీతి || అత్యుక్తాయాం ద్వితీయేచ్ఛందసిశా
స్త్రా గురూపాదోయది శ్రీనామవృత్తంభవతి || ద్వ్యక్షరః పాదః
చతురక్షరమఘం అష్టాక్షరశ్లోక ఇత్యధః || ఉదా || సాధ్వీ, యా
స్యాత్ | మాన్యా, సాస్త్రీ || పతివ్రతాపూజ్యతిభావః || ౧ || మ
ధ్యాయామ్ | మోనారీతి || మధ్యాయాంతృతీయేచ్ఛందసిపాదోమః
మగణశ్చైత్ నారీనామవృత్తంభవతి | అస్తిన్నేనచ్ఛందసి వణా

వృత్తగణానాముత్పత్తిః । తతఃప్రథమో మగణస్సగ్వగురుః । యథా,
 శ్రీః కాంతా, ఆది లఘుర్వగణః, మురారి, మధ్యలఘుర్వగణః, పా
 ర్వతీ, అస్తగురుస్సగణః, మహతీ । అంతలఘుః తగణః, మాంపాహి,
 మధ్యగురుజగణః, విభౌతి, ఆదిగురుర్వగణః, శబ్ద-ర, సర్వలఘుర్వ
 గణః, విజయ ॥ ఏవమష్టై వృత్తాని మధ్యాయాం ప్రస్తారలబ్ధాని, అ
 మూక్రీమమేవానుసృత్యనుయరసలజభవతి ప్రాచారై ర్యస్సురేతమ్ ।
 ఇతఃపరముత్తరొత్తరం ద్విగుణితానివృత్తాని । యథా, ప్రోష్టా
 యాం యోడశ, సుప్రోలిష్టాయాం ద్వాత్రింశత్, గాయత్క్రిం చక్షు
 వ్యప్తిః, ఉష్ణిహి అష్టావింశత్యధికంశతం, అనష్టభిషట్పజ్ఞాశదధికం
 ద్విశతమ్ । ఏవముత్కృతి పర్యంతమవగంతవ్యమ్ । ప్రస్తారీత్యావృత్తా
 నామనంతత్వాదేక దేశతోవృత్తానికథ్యంతే । త్యక్తురోత్రోపాదః,
 ద్వాదశవణాత్తకేశ్చత్సర్వగణైశ్చోభవతి । ఏవముత్తరైష్యపి
 ఛందస్సుపాదః ఏకైకానిధికేన వణైశ్చనవధికతోభవతి ॥౬॥ యాసా
 ధ్వీ, యామాన్యా ॥ యాశాంతా, సానారీ ॥ ౩ ॥ ౧ ॥ రొమ్మగీతి,
 అస్మామెవచ్ఛందసి ద్వితీయంవృత్తచూహ, రః రగణః పాదోయది
 తహిమ్మగీవృత్తం ॥ ౬ ॥ మాధనం, వీక్షతే । సామ్మగీ, లోచనా ॥
 ఇతిద్వైవృత్తేలక్షితే । ఏతచ్ఛందోగతానా మష్టానామపివృత్తానాం
 గణశః యథాక్రీమముదాహరణాని కథ్యంతే । మగణేనయథా *
 శ్రీలక్ష్మీ, పాయాన్తాం - మాతాసా, లోకానాం । యగణేనయ
 థా * భజేతం, స్వయంయం । గ్మాంతే, మునీంద్రాః । రగణేనయ
 థా * పాతుమాం, దేవతా । యాహరె, ర్తానిసి । సగణేనయథా
 * అధసా, తరుణీ జగదే, వచనం తగణేనయథా * దేవేశ, మాం
 రక్ష । గోవింద, మానాధ । జగణేనయథా * సమేహి, మహేశ ।
 సదేహ- సురేశ । భగణేనయథా * శబ్ద-ర, సాయక । మామవ,
 శాశ్వత । సగణేనయథా * మురజి, దవతు । సతత, మిహహి, ఇతి ॥

౨ || ప్రతిష్ఠా మాం దూ చేత్క-స్యతి | ప్రతిష్ఠా మాంచతుర్థే చందసి
 మ్మామగణో గురుశ్చయదికన్యానామ || ౬ || ఆలింగంతీ, శారీశమ్భు
 మ్ | లజ్జాపూర్వా, భూభృత్యన్యా || ౧ || సుప్రతిష్ఠాయాం | భృ
 గితిపక్షిరితి | సుప్రతిష్ఠా మాం పంచశుభచందసి భృభగణగు
 నూగ్గురు శ్చయది భగణో గురుద్వయంచ పాదోయదితిహి
 పక్షినామమనృత్తం || ౬ || రాఘవబాణై, రాక్షసభతుః | ఛేద
 ముపాయా, దానసపక్షిః | రాక్షసభతుః | రావణస్య అనసపక్షిః
 దశశిరఃసి || ౧ ||

౬ గాయత్ర్యం | త్యైస్తస్తమధ్యా || ౧ || శశి
 వదనాన్యా || ౨ || త్సేచేద్వసుమతీ || ౩ || ౨ ఉష్ణి
 హి | మ్మాగస్స్యస్తదలెఖా || ౧ || మధుమదినస
 గాః || ౨ || కుమారలలితాన్యాః || ౩ || సరగాహం
 సమాలా || ౪ ||

ధీశో || * ౬ గాయత్ర్యం || త్యైస్తస్తమధ్యతి || త్యైతగణ
 యగణౌ ప్రతిపాదం చెత్తనుమధ్యానామ వృత్తంభవతి | త్యైస్త
 స్తనుమధ్యతి కెచిత్పఠంతి | తదాస్తభవతః || ౧ || కించ * శశివదనా
 న్యావతి || న్యౌనగణయగణౌ ప్రతిపాదంచెత్ శశివదనానామవృ
 త్తంభవతి | శిఖివదనాన్యావతి కెచిత్పఠంతి || ౨ || కించ || * త్సేచే
 ద్వసుమతీతి | త్యైతగణసగణౌ పాదోయది వసుమతీనామ వృత్తం
 భవతి | ఇదుప్రక్షిప్త పట్రిశదధిక శతగ్న్ధాతిరిక్తత్వాత్ |
 ఏతదస్యతిత్త్వం, చిరుతనవ్యాఖ్యాత్పభి రుపాత్తత్వాత్ పృత్పత్తి
 కిరిత్వాచ్చాస్య వ్యాఖ్యానం కృతమ్, నకేదారకృతత్వాభిప్రాయేణ
 ఉత్తతావిప్రక్షిప్తగ్రింధ వ్యాఖ్యానప్రయోజనమేవమేవదోష్ట
 వ్యమ్ || ౩ || * ౭ ఉష్ణిహి | మ్మాగస్స్యస్తదలెఖేతి | మ్మామగణ
 సగణౌగః గురుశ్చప్రతిపాదంచెత్ మదలేఖానామవృత్తంస్యాత్ |

౧ || కించ * మధుయదిననగాఇతి || నశ్చనశ్చగశ్చననగాః సగణద్వయం గురుశ్చప్రతిపాదంచైత్తస్థునామవృత్తం భవతి || మధుమతీనభగాఇతికే చిత్తరంతి. తదానగణభగణగురవః ప్రతిపాదంచైత్తస్థుమతీనామ వృత్త స్వాత్ || ౨ || కించ * కుమారలలితాజ్ఞాని ఇతి || జ్ఞానిజగణసగణో గురుశ్చ ప్రతిపాదంచైత్కుమార లలితానామ వృత్తంభవతి || ౩ || కించ * సరగాహంసమాలెతి || సరిగాఃసగణరగణగురవః ప్రతిపాదంచైద్దం సమాలానామవృత్తం భవతి || ఇదమపిప్రక్షిప్తం ||

హణి || గాయత్రిం । త్యోస్తస్తమధ్యేతి || గాయత్రిం వమౌ ఛందసిప్రతిపాదంత్యోతగణయగణౌ యదిస్తభవతః తహి తనుమధ్యా నామవృత్తం || ౬ || కాంతాననచ-దా, పాచిత్కుచకుభా । కాంతింహరిమాగా, లక్ష్మీస్తనుమధ్యాపిచ || మారాయుధభూతా, బాలాశఫరాక్షి । గౌరీశివమాయా, తస్వీతనుమధ్యా || ౧ || శశివదనాన్యవితి || అస్యామెవచ్ఛందసిన్యో సగణయగణౌ పాదశ్చైచ్ఛశివదనానామవృత్తం || * || కువలయనెతా, కుచభరతాంతా । అవతుసదాశీ, శ్వశివదనామాం || ౨ || త్సైచైద్వసుమతీతి || తస్యైతగణస్సగణశ్చ పాదోయదిస్యాతాం తహి వసుమతీనామవృత్తం || ౬ || అస్తాస్తభృత, స్సాం కేవిదధతి । రక్షత్యవికలం, మాతావసుమతీ || ౩ || ఉష్ణిహి || మాగస్సాన్యస్తదలేఖేతి || ఉష్ణిహిస్తమెఛందసిమా మగణస్సగణోగురుశ్చ, మదలెఖానామవృత్తం || ౬ || కాంతారేకరిణి, కీడతంజరాజమ్ । ప్రోద్వృత్తంవృతనోత్సా, నీలాభామదలేఖా || మదలెఖామదధారా, రలయోరధేదః || ౧ || మధుయదిననగాఇతి || సగణద్వయం గురుశ్చ, మధువృత్తం || ౬ || జగదఘహరణం, యదిహరిభజనమ్ । తదిహసిగదతం, మధుముఖకమలే || ౨ || కుమారలలితాజ్ఞాని ఇతి || జగణసగణగురవః, కుమార

లలితా ॥ ఉ ॥ భజజ్జగతియసా స్సతాప్రహతశక్తిః । ధృవంగిరి
తనూజా, కుమారలలితాసా ॥ శక్తిఃప్రభావః ఆయుధంచ, కమా
రతనయోగుహశ్చ ॥ ౩ ॥ సరగాహంసమాలేతి ॥ సగణరగణౌ గు
రుశ్చ హంసమాలా ॥ ఉ ॥ భువియాపద్మసంజ్ఞే. విజహరామ్బుదౌ
మైః । నభఆలొక్యనీలం, ఉదగాద్ధంసమాలా ॥ ౪ ॥

౮ అనుష్టుభి ॥ మోమోగోగోవిద్యున్తాలా ॥ ౧ ॥

ః ॥ భౌగితిచిత్రపదాగః ॥ ౨ ॥ మాణవకంభాత్త

లగాః ॥ * ౩ ॥ మ్నాగౌహంసరుతమేతిత్ ౪ ॥

జ్ఞానమానికాగతాచ ॥ ౪ ॥ ప్రమాణికాజరాల

గౌ ॥ ౬ ॥ నారాచికాతరాలగౌ ॥ ౭ ॥ (జ్ఞానాయ

దిసాకబరీ) ॥ ౮ ॥ వితానమేభ్యాయదన్యత్ ॥ ౯ ॥

ధీశో ॥ * ౮ అనుష్టుభి ॥ కించ * మోమోగోగోవిద్యున్తాలేతి ॥

మగద్యయం గురుద్వయం చెద్విద్యున్తాలా నామన్వృత్తభవతి ॥ ౧ ॥

భౌగితిచిత్రపదాగః ॥ భౌభగణౌగౌ గురుగఃగురుశ్చ ప్రతిపాదం

చెన్నామ్నా చిత్రపదేతిన్వృత్తభవతి । ఇదమపి ప్రక్షిప్తం ॥ ౨ ॥

కించ * మాణవకంభాత్తలగాః ॥ భగణతిగణలఘుగురవః ప్రతి

పాదంచెన్నావకన్నామన్వృత్తంస్యాత్ ॥ ౩ ॥ కించ * మ్నాగౌహం

సరుతమేతిదితి ॥ మ్నామగఃసగణౌ గౌగురూచప్రతిపాదం చెదేత

ద్ధసరుతం నామన్వృత్తంభవతి । ఇదమపిప్రక్షిప్తం ॥ ౪ ॥ కించ *

జ్ఞానమానికాగతాచేతి ॥ జ్ఞానరగణజగణౌ గతాచ గురులఘూ

చ ప్రతిపాదంచేత్ సమానికానామన్వృత్తం భవతి ॥ ౫ ॥ కించ *

ప్రమాణికాజరాలగావితి ॥ స్పష్టమ్ ॥ ౬ ॥ కించ నారాచికాతరౌ

ః సృ ॥ సర్వేవణాః దీర్ఘాయస్మాం విశామస్సృజ్జ్వదే
శ్వదేః । విద్వద్బలదైర్విశావాణి వ్యాఖ్యాతాసా విద్యున్తాలా ॥

* శు ॥ అద్యగతంతుర్యగతం పశ్చిమగంచాంతగతమ్ । య
త్రగురుస్సృతకథితం మాణవకాకీడమిదమ్ ॥

లగావితీ || స్వప్తమ్ || * వితానమేభ్యాయదన్యదితి || ఏభ్యన్యత్రి
 పదాదిభ్యః అన్యద్వృత్తం యత్తద్వితానంనావభవతి | విద్యున్య
 లాదయః గురులఘువిన్యాసక్రిమ సహితాః, వితానతుతథా నియ
 మనన్నభవతీత్యభిప్రాయః * గాగ్గ్యగోపాలమిశ్రీయం || వివమత్రి
 సప్తానాం పుత్రానాం విశేషనామాన్యక్తాని, అథా వశిష్టానాం ఏ
 కొనపశ్చాశ్చదధిక శతద్వయ సంఖ్యాకానాం పుత్రానాం సాధార
 ణం నామధేయమాహ || వితానమేభ్యాయదన్యదితి || ఏభ్యన్యద్వి
 న్తాలాదిభ్యోఽనుక్రాంతైభ్యాయదన్యత్ అస్తికఛఛదసివృత్తమస్తిత
 త్సర్వం వితానమిత్యుచ్యతే || ౮ || ౭ || కీచ * నారాచికాతకాల
 గావితీ || స్వప్తమ్ || ౮ ||

మః || అనుష్టుభి, మోమోగోగో విద్యున్తాలెతి | మగదన్వ
 యం గురుద్వయంచ విద్యున్తాలా || ఉదా || సాలాలాక్షిదూరేసీతా,
 కాలాఘూరః ప్రాప్తౌవాషణః | నీలేమేఘేదీప్తామహ్యం, వీడాం
 దత్తేవిద్యున్తాలా | ఇదంరామవాక్యం || ౧ || భౌగితచిత్రీకదాగ
 ఇతి || అనుష్టుభిప్రమేఛందసి భౌభగదన్వయంగ్ గురుగః గురుశ్చ
 చిత్రీకచిత్రీకృత్తం || ఉ || భూధరనాయకధన్వా, దీప్తమనోభవ
 వేరీ | నూమిహరక్షతుదాతా, నిజరచిత్రీకదానాం || అపిచ ||
 పూజయశశ్చసజస్రీం, భావయతత్ప్రీతి పత్తిం | హాపయసంస్మృతిపం
 క్తిం, పావకవచ్చిత్రీకదాంస్తః | నగ్గతిసంబుద్ధి, హేమనుష్యపావక
 వచ్చిత్రీకదాం సంస్మృతిపం క్తిం హాపయేత్యన్వయః | ప్రాగుక్తాయా
 న్నానుష్టుభానివక్తాదీని తాన్యత్రాంతభూతాని, భిన్నలక్షణా
 నామపి తేషామేకస్థిపద్యే ప్రవృత్తా ఉపజాతీత్వమ్ | ఉదత్తీద
 శ్శయిమ్యామః | తపస్స్విధ్యాయ నిరంతరపఞ్చ వాగ్విదాంవరం |
 నారదంశరపుచ్చ వాల్మీకిమునిపుంగవం, ఇత్యత్రిప్రధమేపాదే
 పంచలక్ష్యం, చతుర్థావశాదుపరి నగ్గత్యాత్ * చపలావక్త్ర

మయుజో నకారశ్చైత్తయోరాశే రితిలక్షణం । ద్వితీయపాదేప
 ధ్యావక్త్రం, చతుర్థసర్వాదూర్వకం జగణ్త్యాత్ - * యుజో
 జేససరిద్భుతః పధ్యావక్త్రం ప్రకీర్తిత మితిలక్షణం । తృతీయ
 పాదేవక్త్రం, చతుర్థాక్షరా దుపరియగణ్త్యాత్ * వక్త్రంనా
 ద్యాన్నసాస్యాతా మధ్యోన్యస్త్వభిఖ్యాత మితిలక్షణం । చతుర్థే
 పాదే ద్వితీయపాద ఇవపధ్యావక్త్రమేవ । ఏవమస్యత్రాపి తెషా
 మత్రిత్యానాంచ వృత్తానాం సంసర్గేణోప జాతిత్వం, సతువిషమ
 త్వం ॥ మాణవకంభాత్తలగాంతి ॥ భాత్భగణాదుపరితగణో లఘు
 గురుశ్చమాణకం వృత్తం ॥ ఉ ॥ కోశగృహం ప్రాప్యసుగ్రీ, శ్చా
 రుతరం సౌధకపతిః । వెదనిధింప్రాప్తమగ్రో, మాణవకం శ్రేష్ఠమ
 శాత్ ॥ మాణవకం బ్రహ్మచారిణం గురుదక్షిణాకాంక్షిణం, అధక
 తివదాన్యః, అశాత్ యావదభీషిత ధనగ్రహణాయ ఆజ్ఞాపయా
 మాస ॥ ౩ ॥ మ్నాగౌహంసరుతమేతదితి ॥ మగణనగణౌ గురుద్వ
 యంచ హంసరుతిమ్ ॥ ఉ ॥ కేశైభృకంగరుచిమగ్ర్యం, కాన్త్యా
 వారిభరశోభాం । ఏషాభూమిధరపుత్రీ, వాచాహంసరుతమేతి ॥ ౪ ॥
 జౌసమానికాగతాచేతి ॥ రగణజగణౌగురు లఘూచసమానికా
 నామ ॥ ఉ భూధరేంద్రపుత్రీదేవి, మారవేరిమానదాత్రి । నీల
 నీరజన్తగాత్రి, ధీస్సమానికామమాస్తు ॥ సమానికామానెన ప
 మాణెన సహితేత్యధః ॥ ౫ ॥ ప్రమాణికాజకాలగావితి । జగణ
 రగణౌలఘుగురుచ ప్రిమాణికా । అస్యానగస్వరూపిణీతి నామా
 ప్యస్తి ॥ ఉ ॥ మహేశ్వరస్యవైభవే, తదీయకత్వ తావిధౌ । అపౌ
 రుషేయతాంగతా, ప్రమాణికామమశ్రుతిః ॥ ఇదమేకంపద్యం వక్ష్య
 మాశాష్టి చ్ఛందోగతపశ్చచామర వృత్తసాధకంభవతి ॥ ౬ ॥

‡ శ్రీ, ద్వితుర్యషష్ఠమష్టనుం గురుప్రయోజితంయదా ।
 తదానివేదయంతి తాంబుధానగస్వరూపిణీమ్ ॥

నారాచికాతకాలగావితీ || తగణరగణౌ లఘుగురూచనారాచికా||
 ఉ || సుభారతోలనక్షమా, పామూఽభ్యముఖ్యకారణం! వాణిజ్యలా
 భకాంక్షీణాం, నారాచికాహిసాధనం || సమ్భారావస్తుని, పా
 మాఽభ్యనుభిక్త్యాసతాజ్ఞానం, నారాచికాధరూ || ని || నారాచీస్యా
 దేవణి కెత్యమరః || సాధనంకారణమ్ || ౭ || జ్ఞానాయదిసాకబరీతి ||
 తగణజగణౌ లఘుగురూచకబరీ || ఉ || పుష్పాకలితాకబరీ, తారా
 నిబిడాంరజనీం | హీతాంకురుతేనితరాం, కాంత్యాగ్రిజెఖలుతే ||
 వితానమెభ్యాయదన్యదితి || ఏభ్యఉక్తేభ్యోన్యత్తేభ్యః యదన్యద్న్య
 త్తం తద్వితానం నామభవతి | అన్యగణానుక్తేమిత బుద్ధినాపిమ
 యాసూత్రీముచ్యతే || జతేవితానం గురూస్యాదితి || జతేజగణ
 తగణౌ గురూగురుద్వయంచ వితానంనామవృత్తంస్యాత్ || ఉ ||
 దయాశుభావం విముఞ్చ్కౌ రుషాపయోధిం వితానం | హుతాశనా
 ప్రప్రదీప్తచకారరామస్తదాసః || వితానంజలశూన్యం || ని || క్రి
 తువిస్తారయోస్త్రీవితానం త్రిమతుచ్ఛకఇత్యమరః || ౮ ||

౯ బృహత్సామే, రాన్నసావిహహాలముఖే || ౧ || భు
 జగశిశుస్సతానామః || ౨ || * || ౧౦ || పక్ష్యాం,
 ససజాస్సుముఖేమతాగురుః || ౧ || మ్నాన్దోశుద్ధవిరా

‡ చిన్త్యమిదంలక్షణకరణమ్ | ఉక్తావశిష్టానామే తచ్ఛందో
 భవానాం సర్వేషాం వృత్తానామేవం లక్షణకత్వా సంభవాత్
 కింతుప్రస్తారకృమేణ లబ్ధానాం భిన్నభిన్నలక్షణానామ పున్యక్తావశి
 ష్టానామే తచ్ఛందోభవానాం వృత్తానామిదం సాధారణంనామ,
 తత్తల్లక్షణంతు తత్తత్సర్వరూపానుసారేణ సుధీభిః కల్ప్యమితి వక్తుం
 యుక్తమ్ ||

* శుగ్రీ చమృకమాలాయత్రీభవే, దంత్యవిహినాప్రేమనిధే |
 ఛందసిదక్షాయేకవయ, స్తంమణిబంధంతేబ్రువతే ||

డిదమృతం || ౨ || మ్నాన్తౌచేతిపణవనామకం || 3 ||

జౌరగౌమయూరసారిణీస్యాత్ || ౪ || భౌసగయు

క్తారు క్తవతీయం || ౫ || * మత్తాన్తౌనూమభసగయు

క్తా || ౬ || నరజగైర్భవైస్సరూరమా || ౭ || * చమృక

మాలాచేద్భమసాగః || ౮ ||

ధీశో || ౮ || * ౯ బృహత్పా || రౌససావితిహాలముభితి || రగణ
నగణసగణాః ప్రతిపాదంచేత్ హాలముభితి వృత్తంభవతి || ౧ || కించ
* భుజగశిశుస్పతానామభితి || నగణాద్వా మగణశ్చచేత్ భుజగ
శిశుస్పతేతివృత్తస్యాత్ || ౨ || * ౧౦ పక్ష్యాన్ || మ్నాన్తౌశుద్ధ
విగాడిదం మతమితి || మ్నామగణసగణాన్తాజగణ గురూచ ప్రతిపా
దంచేచ్ఛుద్ధవిరాణ్ణామ వృత్తంభవతి || ౧ || కించ * మ్నాన్తౌచే
తిపణవనామేదమితి || మ్నామగణసగణాన్తౌ నూయగణ గురూచప్ర
తిపాదంచేత్ ఇదంపణవభితి నామ యస్యతేత్ పణవభితివృత్తస్యాత్ ||
౨ || కించ * జౌరగౌమయూర సారిణీస్యాదితి || జౌరగణజగ
ణౌ రగౌరగణ గురూప్రతిపాదం చేస్సరూరసారిణీనామ వృత్తం

— శ్రీకాళిదాసకృతా వృత్తరత్నావళి సరస్వతీస్తుతిః

* మా౭భూత్సంగౌజననిజనైస్తై, మత్తాయేషాంమతిరిహవి
త్తైః | భాగ్యోదారే భవతువిహారో, భక్తేస్సాధకంతవకృపయామే.
అత్రీమాభూత్సంగౌ ఇతివణామగణభగణసగణానాం గురో
శ్చజ్ఞాపకాః, ఏవమాసమాప్తే ముద్రాలంకారోజ్ఞయః.

వృ * భూమసగర్వానాతనుషెత్వం, దేవినికృష్టానప్యతిభక్త్యా |
భావయత సైమూర్తిముదారాం, చంపకమాలానిందకబాహుమ్ ||

* శ్రీ || తస్విగురుస్యాదాద్యచతుర్థం, పంచమషష్ఠే చాంత్య
ముసాంత్యం | ఇందియబాణైర్వ్యతీరరామ, స్సానకధనీయాచమృక
మాలా ||

స్యాత్ । ఇదమపిప్రక్షిస్తుం । ౩ ॥ కించ * ఘ్నాసగయుక్తాదుక్తవ
తీయమితి । భగణమగణసగణగురవః ప్రతిపాదంచేదియం రుక్తవతీ
భవతి ॥ ౪ ॥ కించ * మత్తాజ్ఞేయమభసగయుక్తేతి । మగణభగణ
సగణగురుభిర్యుక్తానుత్తానామేతిజ్ఞేయం ॥ ౫ ॥ కించ * సరజగైభా
వేన్నరమేతి ॥ సగణజగైరగణగురుభిః, ఉపలక్ష్మితేతిశేషః । మ
నోరమాభవతి । ఇదమపిప్రక్షిస్తుం ॥ ౬ ॥ కించ * చంపకమాలా
చేద్భుచసాగృతి ॥ భగణమగణసగణగురవః ప్రతిపాదంచేత్ స్యు
శ్చమ్పకమాలానామ వృత్తంభవతి ॥ ఇదమపిప్రక్షిస్తుం ॥ ౭ ॥

మణి ॥ బృహత్సాం రాన్నసావిహహలముఖితి ॥ ఇహబృహ
త్సాం సవమెబృహతీచందసి రాత్ రగణాత్పరం ససాసగణసగణౌ
యదిహలముఖినామవృత్తం ॥ ౮ ॥ రావణేనతుజనకజాం, వాక్ష్పరై
భృశమభిహతాం । భీషయంత్యధహలముఖీ, రాక్షసీగిరమభిజ
గౌ ॥ ౯ ॥ భుజగశిశుస్సతానామృతి ॥ సగణద్వయంమగణశ్చ భుజ
గశిశుస్సతానామ ॥ ౧౦ ॥ ప్రసవకుతుకతాయాతా, తరుణముపవనం
తస్మిన్ । వదనశశధ రేత్యుక్త, ద్భుజగశిశుస్సతాకింస్యాత్ ॥ భుజగశిశు
రాహుః ॥ ౧౧ ॥ పక్ష్యాం ససజాస్సముఖిమతా గురురితి ॥ పం
క్త్యాంవశమేచందసి సగణద్వయంజగణః గురుశ్చనుముఖినామ ॥ ౧౨ ॥
కుటిలాచికురెసమున్నతా, కుచయోస్తరథావిలోచనే । మధురా
వచనె వగాంగనా, సుముఖివిదధాతిమేముదం ॥ ౧౩ ॥ మ్నాశ్లోశుద్ధ
విరాడిదమృతమితి । మగణసగణౌజగణ గురుచయదిశుద్ధవిరాట్ ॥
౧౪ ॥ తత్త్వానాం సమవాయతఃకృతా, లోకాస్తైకథితాశ్చతురదశ ॥
దేవాద్యాస్సకలాస్తదంతరే, శాస్త్రైశుద్ధవిరాడిదమతమ్ ॥ శుద్ధేతి
సమ్బుద్ధిః ॥ ౧౫ ॥ మ్నాశ్లోచేతిపణవ నామకమితి ॥ మగణసగణౌజగ
ణౌ గురుశ్చపణవనామకవృత్తం ॥ ౧౬ ॥ గౌరీశౌజయతిహిమాచలే,
వెదాంతేవితిగుణావలిః । గంధర్వైరనుకలమిడితో, గానోఽస్థితప

ణవాదికైః ॥ అపిచ ॥ భూపాలైతుకలితశాసనై, జేతుంచాపిదధతి
మానసం । శత్రూనిస్తానవదదనాగతాన్, గంభీరౌఘపణవభూరన ॥
3 ॥ జౌరగౌ మయూరసారిణీస్యాదితి ॥ రగణజగత్సారగణ గురూ
చయదిమయూర సారిణీనామ ॥ ఉ ॥ నాయుకాసమస్తదేవతానాం,
పాతుమాంవలూనిలసీలా । చంద్రికాసమానమదహసా, కుంభితే
మయూరసారిణీసా ॥ సాప్రసిద్ధాకృష్ణాఖ్యా ॥ ౪ ॥ భౌసగయక్తా
రుక్తనతీయమితి ॥ భగణమగణౌసగణౌ గురుశ్చరుక్తవతీభవతి ॥
ప్రక్షిప్తమిదం, చంపకమాలాచెద్భువనాగ ఇశ్యంత్యైవలక్ష్యస్యా
త్తరత్రవిధానాత్ ॥ ఉ ॥ చారణసిద్ధి ర్యోగికదూబై, సైవిత్తీర్థా
కాననరుద్ధా ॥ భూధరసానారస్యతుభూమి, రాజతిదీప్తా రుక్తవతీ
యమ్ ॥ ౫ ॥ మత్తజ్ఞేమూమభసగయక్తేతి । మభసై గణైగుణ
రుణాచయక్తామత్తనామ ॥ ఉ ॥ కృత్వాహసంభృత మతిఘోరం,
క్షుద్ధాకాక్షికగతశూలా । హత్వాశత్రూరుధిరవసాభి, మత్తా
కృత్యంకెలివివేద ॥ ౬ ॥ సరజగైభవేన్ద్రనారమేతి ॥ సరజై గణై
గుణరుణాచ మనారమా ॥ ఉ ॥ వియదిహావృతం ఘనాఘనై, స్త
టిదియం పునదుకరాసదా । సతుయువాగతౌనచాగమత్, కథమి
యం భవేన్ద్రనారమా । యద్వా, మధురసాసఖామనోభవో, మల
యజౌమరుద్వరోరథః । కుసుమసంచయాస్తుసాయకా, స్త్రీభువనం
జయత్యసాపునః ॥ కించ ॥ ఉదయమౌశుమాన్ గతౌయదా, సలిల
జాతకన్యకాతదా । అశివిలొచనాఽమ్బుజాసనా, సలిలజంగతామ
నారమా ॥ ౭ ॥ చంపకమాలాచెద్భువనాగతి । భమసాగణాః గు
రుశ్చయది చంపకమాలా ॥ ఉ ॥ భూధరపుత్యైం రాజతిదేవ్యాం
మేచకగాత్యైం చంపకమాలా । మత్తమయూరీమోదజనన్యాం
జీవనభృత్యైక్తావినవిద్యుత్ ॥ జీవనభృతాంజలధరాణాం పంక్తా
పటలే ॥ ౮ ॥

౧౧ త్రిష్టభి, జ్ఞాన్తౌగురుణేయ ముఁస్థితాస్యా
త్ ॥ ౧ ॥ స్యాదింద్రవజ్రాతతజాస్తత్రోగా ॥ ౨ ॥ *

ఉపేంద్రవజ్రాతతజాస్తత్రోగా ॥ ౩ ॥ *

భీశో ॥ * ౧౧ ॥ త్రిష్టభి, జ్ఞాన్తౌగురుణేయముఁస్థితాస్యాదితి ॥
పృతిపాదం ఆదితః తగణేనలసంతరంద్వాభ్యాం జగణాభ్యాం తదనంత
రంద్వాభ్యాం గురుభ్యాంచ యుక్తేయః ఉపస్థితానామవృత్తభవతి ॥
౧ ॥ క్రిచ * స్యాదింద్రవజ్రాయదితో జగగృతి ॥ తాన్ద్వాతగణాజ
గణగురూః గురుశ్చపృతిపాదం స్యుయః దితిహే ఇంద్రవజ్రానా
మవృత్త ॥ ౨ ॥ ఉపేంద్రవజ్రాతతజాస్తత్రోగావితి । జతజాఃజగణ
తగజగణా తతః పశ్చాదేషామిత్యధః, గురుచపృతిపాదంచ
దుపేంద్ర వజ్రానామవృత్తస్యాత్ ॥ ౩ ॥

మణి ॥ త్రిష్టభి ॥ జ్ఞాన్తౌగురుణేయముఁస్థితాస్యాదితి । త్రిష్ట
భిసకాదతేఛందసి తగణోజగణౌ గురుచఉపస్థితా ॥ ఉ ॥ యా
భీష్టముఖైర్పురాతనోక్తా, యాతేతనయైహేకృతా విమూఢైః ।
యాసాధృతరాష్ట్ర నచైవబుద్ధా, ఘోరావిపదేవముఁస్థితైషా ।
యచ్ఛబ్దైః దాపదీవస్తాపహృదీరుచ్యతే ॥ ౧ ॥ స్యాదింద్రవజ్రాతత

* వృ, కాంతంజగద్గీర గుణస్యబాణైః, క్షిప్తేంద్రవజ్రాహతి
భిస్సనిరస్య । స్వాంతంమదీయంసుఖితం విధేయా, సాంద్రామ్నతై
దేశపికటాక్షవాతైః ॥

* శు, యస్యాం త్రిషట్పుష్టమక్షరం స్యాద్ధ్వం సుజంఘే
నవమంచతద్వత్ । గత్యాసలజ్జేకృత రాజహంస, తామింద్రవజ్రాం
బువతే కపింద్రాః ॥

* శు, యదీంద్రవజ్రాచరణేషుపూర్వే, భవతివణాలఘు
నస్సవణే । అమందమాధ్యస్తనతదానీ, ముపేంద్రవజ్రాకథి
తాకపింద్రాః ॥

జాస్త్రోగావితి । తతఃజాగణా గురుచణ్డ్రవజా । స్వాదింద్రవ
జాయదితౌ జగౌగృత్యపిపాతః ॥ ౬ ॥ తామింద్రవజాదపతీష్ఠన
తాం, తాపింధకాంతింశరదిందుకృత్ ॥ పాంచాలరాజస్యసుతాం
సపాధణః, కాంతాం స్తరగ్ మౌమతిరోఒమావ ॥ తాపింధకాంతిత
చూలమెచకాం, పాధణ-అజానః, మౌమతిరోఅతికృతః ॥ ౭ ॥ ఉ
పేంద్రవజాస్త్రోగావితి । జతఃజాగణాగురుద్వయంచ ఉపేం
ద్రవజా ॥ ౮ ॥ ఉపేంద్రవజాదపిష్ఠీచ్ఛచిత్రా, న్నరేంద్రముఖ్యాః హ
సేనమానః । భృశంవిపణ్ణస్తి ధనాశయాహంకృపైవతెస్యా స్తయి
కింమూన్యైః ॥ ౯ ॥

* అనంతరొదీరితలక్ష్యభాజౌ, పాచాయదీయా, వు
పజాతయన్తాః । ఇన్ధ్రకిలాన్యాస్వపి మిశ్రితాసువదం
తిజాలిష్విదమవనామ ॥ ౧౦ ॥

ధీశో ॥ * అనంతరొదీరితలక్ష్యభాజః, పాదాయదియా ఉపజాత
యస్తాశ్చితి । అనంతరొదీరితయోః పూర్వోక్తయోః ఇంద్రవజో
పేంద్రవజోయోః లక్ష్యలక్షణంభజంత ఇత్యనంతరొదీరిత లక్ష్యభాజః
యదీయాః పాదాభవంతితా ఉపజాతయోనామస్యః । ఏతేఉపజా
తయశ్చ యాడశభిః ప్రకారైభిఃన్నాభవంతి । యదుక్తంజయదెవ
న ॥ పాదేనవాదతితయేన చాస్తావధాః ధణయోగేన పజేవధదాః
ఇతింద్రమాలాః కిలపూర్వమిశ్రాః ప్రమాణైష్టాడశభేదభిన్నాః,
ఇతి అస్మిన్లోకస్యామధణః, ఇంద్రవజోపేంద్రవజోయో
మణ్యో ఏకస్యాఏకేన పాదేన అస్యస్యాప్రీతిభిః పాదైశ్చయక్తత్యే
అస్తాభేదాః, తథాఏకస్యాలభణస్య అస్యస్యాలభణస్యచ యోగేన

* శు, యత్రద్వయోరప్యనయోస్తుపాదా, భవంతి సీమంతిని
చంద్రకాంతే । ద్వద్విరాద్యః పరివేత తాసా-ప్రధమబ్యతామ
త్యుపజాతామా.

పరస్పరసంబంధే షట్ భేదాః, ఇత్యనెనప్రకారే షడభిన్నాః భేదైర్నిన్నాజాతయః పూర్వమిత్యాః పూర్వాభ్యామిద్రవజ్యోపేంద్రవజ్యోభ్యామితితాః ప్రమాణతః సంఖ్యతః షడశశ్చైవభవంతి, ఏతాఃకిలేంద్రమాలా ఉద్యంతితి । ఇంద్రనజ్యోపేంద్రవజ్యోపూర్వోక్తే । ఉపహాసయశ్చతురశశ్చభిన్నాః స్థాప్తీరుపమాః, ప్రథమః పాద ఇంద్రవజ్యాయాః అపరేత్రియోపిపాదా ఉపేంద్రవజ్యాయా ఇత్యేకాఉపజాతిః ౧, ద్వితీయఃపాద ఇంద్రనజ్యాయాః అన్యేత్రియః పాదాః ఉపేంద్రనజ్యాయా ఇత్యేకా ౨, తృతీయఇంద్రనజ్యాయాః అన్యేత్రియఉపేంద్రనజ్యాయా ఇత్యేకా ౩, చతుర్థఇంద్రనజ్యాయాః అన్యేఉపేంద్రనజ్యాయా ఇత్యేకా ౪, ప్రథమఃపాద ఉపేంద్రనజ్యాయాః అన్యేత్రియోపిపాదా ఇంద్రనజ్యాయా ఇత్యేకా ౫, ద్వితీయః పాదఉపేంద్రనజ్యాయాః అన్యే ఇంద్రనజ్యాయా ఇత్యేకా ౬, తృతీయఃపాద ఉపేంద్రనజ్యాయాః అన్యేఇంద్రనజ్యాయా ఇత్యేకా ౭, చతుర్థఉపేంద్రనజ్యాయాః అన్యేత్రియోపేంద్రనజ్యాయా ఇత్యేకా ౮, ఇథమేకస్యా ఏకే కేనపాదేన అన్యస్యా(ప్రీ)గ్(ప్రీ)గ్ః పాదైరష్టేభేదాః । ప్రథమద్వితీయా ఇంద్రనజ్యాయాః తృతీయచతుర్థా ఉపేంద్రనజ్యాయా ఇత్యేకాఉపజాతిః ౧, ప్రథమతృతీయా ఇంద్రనజ్యాయాః ద్వితీయచతుర్థా వుపేంద్రనజ్యాయా ఇత్యేకా ౨, ద్వితీయతృతీయా ఇంద్రనజ్యాయాః ప్రథమచతుర్థా వుపేంద్రనజ్యాయా ఇత్యేకా ౩, ప్రథమద్వితీయా ఉపేంద్రనజ్యాయాః తృతీయచతుర్థావింద్రనజ్యాయా ఇత్యేకా ౪, ప్రథమతృతీయా ఉపేంద్రనజ్యాయాః ద్వితీయచతుర్థాఉపేంద్రనజ్యాయాః ఇత్యేకా ౫, ద్వితీయతృతీయా ఉపేంద్రనజ్యాయాః ప్రథమచతుర్థావింద్రనజ్యాయా ఇత్యేకా ౬, ఏవమథా ద్వయ సంబంధేనవశ్యేదాః । ఇహాథామితి పాచద్వయమూత్రిం వివక్షితం । ఏవమిం

దోషజ్ఞోపేంద్ర వజ్రాభ్యాం అన్యాస్వపిహలిషు మిళితాన సతీ
 ఘతాసా మప్సృజజాతితి సజ్జాధనతీత్యాహ * ఇత్థంకిలాన్యాస్వపి
 మిళితాను, స్తుతిజాతిష్విదమేవ నామేతి । అత్రినకేవలమేకచ్ఛం
 దో భవానామేవ వృత్తానాంపాదస్య పాదత్రితియస్య అధఃస్వా
 ధఃస్యచ పరస్పరయోగే ఉపజాతిత్వం వివక్షితం అపితుభిన్నచ్ఛం
 దో భవానామపి । తథాఅభియు క్తపయోగదర్శనాత్ ॥ మాఘ
 ప్రయోగస్తావత్ ‘ఇత్థంరథాశ్వేభనిమాదినాం ప్రియో, గణాన్య
 పాణామధతేరణాద్భూతిః । ప్రస్థానకాలక్షమవేష కల్పనా, కృతక్ష
 ణక్షేప ముద్రేషితాచ్యుతమ్, ఇతి । అత్రప్రధమత్యతీయపాదౌ ఇం
 ద్రవింశాయాః, ద్వితీయచతుర్థౌ వంశశ్ఛస్య, ఛండస్తు ప్రతిపాదం
 ద్వాదశాక్షరా త్తకత్వాజ్ఞగతే । భల్లటకవేః ప్రయోగస్తు । ‘కల్ల
 లవెల్లితదృశత్పురుష ప్రహరై, రత్నానిరత్నాకరమావమంథాః
 కింకాస్తుభేన భవతోవిహితోననామ, యాష్టాప్రసారితకరః పురు
 షౌ త్రమోషి, ॥ ఇతి ॥ అత్రిద్వితీయపాద ఇంద్రవింశాయాః, అన్యే
 త్రియో వసంతతిలకాయాః, ఛండస్తుఏకపాద ఏకాదశాక్షరా త్త్య
 త్వాత్ప్రతిష్ఠమ్, అన్యేచతురదశాక్షరా త్తకత్వాచ్ఛక్వరీ, ఏవమనక
 తాపి ప్రయోగానుసారణౌ దిప్తవ్యోపజాతిః ॥ (గాగ్యగోపాల
 మిశ్రీయం । అథల్లోకేకోపజాతివృత్తానిలక్షయతి । అనంతరోదీరితే
 తి । తతజాస్తతోగౌ, జతజాస్తతోగౌ, ఇత్యేతేఇంద్రవింశాయాః
 వజ్రాలక్ష్మశేభజుతే ఇతితద్బాజి, తాఉపతాతయ ఇత్యాఖ్యాయం
 తె, సంక్షేపజాతిత్వాత్ । తదయధః, యద్యేక స్థిపాదే ఇంద్ర
 వజ్రాయాలక్ష్మ భవతిఅన్యేషు త్రిషుఉపేంద్రవింశాయాః, యదివా
 త్రిషుపాదేస్వింద్ర వింశాయాలక్ష్మభవతి ఏక స్థిస్తూపేంద్రవింశాయాః,
 యదిద్వయోపాదయో రింద్రవింశాయాః ద్వయోశ్చోపే
 ద, వజ్రాయాః, తాన్యుపజాతినజ్ఞాం వృత్తాని । అత్రపాదచతుష్ట

యం చ త్వాకింఘానాని, తేష్వింద్రవజ్రా లక్షణముపెంద్ర వజ్రాలక్షణమితి ద్వేనస్తురీప్రస్తోతవ్యే, తథాచప్రతిష్ఠాధిదోవత్ పొడవభేదాసంజాయంతే, తతాసంకీర్ణా ప్రధమోక్తా భేదావింద్రవజ్రాపెంద్ర తజ్జేధవతః, అన్యాస్తుచతురశ భేదాఉపజాతయః, తాసాంప్రథమాయథా ॥ 'ఉదస్వవల్లభుః, ౧ ॥ ద్వితీయా- 'వివిత్సయా' ౨ ॥ తృతీయా- 'త్వగంకః శైనుందర, ౩ ॥ చతుర్థీ- 'ముగ్ధాముఖయోశన' ౪ ॥ పంచమీ- 'ప్రవృద్ధతాపాదినసః' ౫ ॥ షష్ఠీ- 'స్వభ్యస్తరూపా' ౬ ॥ సప్తమీ- 'కదధితస్యాపి' ౭ ॥ అష్టమీ- 'భిర్ముఖిలాసీ' ౮ ॥ నవమీ, 'భటెనకెనాపి' ౯ ॥ దశమీ- 'అయంమయాత్మోః' ౧౦ ॥ ఏకాదశీ- 'అస్పష్టిసంరంభ' ౧౧ ॥ ద్వాదశీ- 'విశ్రమ్యవిశ్రమ్య' ౧౨ ॥ త్రయోదశీ- 'నమోస్తురామాయ సలక్షణాయ' ౧౩ ॥ చతుర్దశీ- 'స్వాయత్తమేకాంతహితం' ౧౪ ॥ అథాయంప్రకారః ఛందోస్తోద్భవాస్వపి జాతిష్విత్యాహ, ఇత్థంకిలేతి । అన్యాస్వపివృత్తజాతిషు ఇత్థమనెనప్రకారేణ మిశ్రితాసు ఇదమేవఉపజాతిరిత్యేవ నామవదంతికిల । ఇత్థమితి । సమానేఛందసి నిష్పన్నయోఃప్రధమాక్షరగురులఘుభావమాశ్రేణభిన్నయోవృత్తజాత్యోస్సజ్జ-రణేత్యథః । తద్యథా । అనుష్టుభి, నారాచికాప్రమాణికయోస్సజ్జ-రాదుపజాతయోభవంతి । జగత్యాం, ఇంద్రవంశావంశస్థయోః । అన్యేతుబునతే నానాచ్ఛందస్యనామపి వృత్తానాం సంకరాదుపజాతయోభవంతితి, తదయుక్తం, ఇత్థంకిలేతి నియమాత్ । ఇతిరథాతద్వైయధ్యే పరిసంగాచ్చ । తస్మాద్భిన్నచ్ఛందస్యవృత్తసంకర సిద్ధాంతోక్తాస్త్వలాక్షణికావేదిత్యాః ౪॥

మః ॥ అనంతరొదీరితలక్షభాజౌ, పాదాయదీయావుపజాతయస్తాః । ఇత్థంకిలాన్యాస్వపిమిశ్రితాసు, వదంతిజాతిష్విదమేవసామే । తిలత్రానంతరశబ్దః పూర్వపరామణీ, అనంతరొదీరితలక్షభాజౌ

పూర్వోక్తే చ్చనజాగృహం చ వజ్రాలక్షణయ క్తాయాసాం పాదాతా
ఉపజాతయోధనంతి, అన్యస్త్వపిన్యత్తజాతిష్టిత్తమనెన ప్రకారేణ
మిక్రితాసుయోజితాసు ఇదమెఉపజాతిరిత్యననామ అభిధాను
వదంతినిగదంతి, కిలేతిప్రసిద్ధా । యథాత్రిప్రధమ చతుర్థయోః
పాదయోరుపేంద్రవజ్రయాః ద్వితీయతృతీయయోరింద్రవజ్రా
యాశ్చలక్షణా ॥ ౪ ॥

* నజజలగై గౌదితాసుముఖి ॥ ౫ ॥ * దోధకస్య
త్తమిదంభభభాగౌ ॥ ౧౧ ॥ * శాలిన్యక్తామూతగౌ
గోబ్ధిగౌక్తేః ॥ ౭ ॥

* వృ ॥ నిజజలగాహనమమ్బజనం సురతటినివనఖాంశుభృతమ్!
సపదిపునాతుగతంతవమాం చరణతలం భవతీసుముఖి ॥

* వృ ॥ భాభిభుగంగాపయఃప్రసరాణాం, పజ్జ-జసంభవజీవితనా
ధే । దోధకస్యత్తనదాత్త గురుత్వం, భాతివపుర్థగణోల్లసితంతె ॥

* శు ॥ ఆద్యచతుర్థమహీననితమ్బే, సప్తమకందశమంచత
ధాంత్యం । యత్రగురుప్రకట స్థరసారే, తత్కథితంననుదోధకత్వజ్ఞమ్.

* వృ ॥ మాతాతుంగంగీతమాలాపయన్తీ, మాన్యావీణాశాలి
నీమంత్రరూపా । సంతాపఘ్నే శారదాంభాదశుభా, సాన్నిధ్యంమే
సంతతం త్వంవిధేయాః ॥

* వృ ॥ వెదైనిత్యం సస్వరైస్తుయమానే, కాంతిసోతశ్శా
లినీపాదపద్మై । దేవిత్యతేకచేతసాయోధజంతే, తెహిప్రాజ్ఞాస్పర్శవి
ద్యానపద్యాః । యతినియామకోయగ్లోఃకి, నాత్రగణజ్ఞాపకవణా
విన్యాసః, ఏవముత్తరత్రాపిబాధ్యమ్.

* శు ॥ హ్రీస్వనజోజాయతేయత్రీషష్ఠః, కమ్బుగ్రీవేతద్వ
దేవాప్తమాంత్యః । విశ్రామసన్యతన్వితేస్తరగ్నే, స్తంభాషం
తేశాలినీం ఛాందసాగ్లోః ॥

[* || వాతోమీఁకాయం కథితామహ్యతశాగః || ౮ ||

ధీశో || కించ * సజజన్మై గౌఁసహితాసుముఖితే | నగణజగణద్వయం
లఘుగురుభిస్సహితా సుముఖితీవృత్తభవతి || ౫ || * దోషకవృత్త
మిమం భభభాగావతి | భభభాభగణత్రయం శాగురుద్వయంచప్ర
తిపాదంచేద్దోషకాభ్యం వృత్తంభవతి || ఇనమపి ప్రక్షిప్తం || ౬ ||
కించ * శాలిచ్యుతామృతాగోభిలోక్తే రితి | మృతానుగణతగణాతశాఠ
గణగుహగః గురుశ్చసృతిపాదంచే చ్చాలిసీనామోక్తా, అద్భిలోక్తే,
అద్భిభిశ్చతుభిః లోక్తేస్స ప్తభిశ్చ అక్షరైః, యత్యన్యదితిశేషః |
పాదభవేష్వేకావశ స్వక్షరేషు ఆదితశ్చతుభిఃరక్షరై రేకాయతిః
పుంసంచమాక్షరాత్ ప్రభృతినప్తభిరక్షరై రపరాచయతి రిశ్యన్థః ||
అయంపాదాంతయతి నియనుస్సర్వవృత్తానాం సమానోవేదితవ్యః,
అస్యాక్తిస్త్వయతి ప్రసంగాత్ | అత్రలోకశబ్దేన సప్తశ్చసంఖ్యాని
వక్షిమా | ఎతేనప్తపయోధరాః ధశదిశస్సప్తైచ గాత్రాచలాః
పాతానాన్యపి సప్తసప్తశుచనాన్యేకం నభూముడలం, ఇశ్యనేనన్మధ
వ్యవహారే భువనాని సప్తైతి ప్రసిద్ధాః || ౭ || కించ * వాతోమీఁ
కాయంగదితామహ్యతశాగః || మగణభగణతగణ గురుద్వయానియ
త్ర ప్రతిపాదంస్యస్మయం వాతోమీఁకదితా || ౮ ||

మ.శి || నజజన్మై గౌఁదితాసుముఖితే | నగణజగణాభ్యం లఘు

* వృ|| మద్భూతంగణసీయంనకస్తా, దంబాత్తాయంమను
భావ్యగవజ్జం | కార్యాలీనస్తవపాదేభిరాలా, వాతోమీఁకవక్ష
యతేజాయతేయ'

ః అత్రపయోధరాణాం సప్తశ్చకథనన అన్యత్ర సముద్గాదిప
దైశ్చతుష్ట్యసంఖ్యాప్రతితి ర్నిహన్యతే | లోకే పయోధరీభూత
చతుస్సముద్గామే, ఇత్యాదాచతుష్ట్యస్యాపి ప్రసిద్ధేః | యద్వా, ప
యోధరామేఘాః, తెచ్చష్కలా వతఃకాదయః ||

గురుభ్యాంచ సుముఖివామగది తాడుక్తా ॥ ఉ ॥ భవనగతేమణితరు
 చీకర వ్యాధియేవనితామసరాం । స్తగవిభృతః కిం శ్రేయఃఖలే, స్తి
 తియికిరొసలులం సుముఖి । తతహ్యుగయే నూక విప్రియస్మన్తనసే-1
 ౫ ॥ దోషకన్య త్తమివం భభభాగావతి । భగి ఎత్తయి గురుద్యయం
 చవోషకన్యత్తం ॥ ఉ ॥ అననచంద్రినుసంపవసేతే, రోమలతాభుజ
 గంపజిఘ్నకుం । రుద్ధగుణాత్తన భూచరముగ్న, దోషకన్యత్త
 మిడునమాజెకః ॥ దోషకిఖల, సూక్ష్మాన్వన ఇతేభాతొర్నిష్పత్తిః
 ౬ ॥ శానిన్యక్తామ్నా శా గోక్షియాక్షే ౩౫ ॥ ముణస్తగహ గూరూచ
 శాలిని, అభిలాక్షేచతుభిః స్సప్త భిశ్చనైకైరృతిః ॥ ఉ ॥ నీలాం
 కేశే నిగుణాంమధ్యభాగే, దీర్ఘాంన పౌ నిమః లాంగండబింబె
 పీనాంతుజ్ఞాం శ్రావితవక్షోజభారే, కృష్ణాశీలా శాలినిం నామిలక్ష్మీం ॥
 ౭ ॥ వాతోమీయకథితా మ్భూతిశాగతితి ॥ మగతగణః గురూ
 చవాతోమీవృత్తం ॥ ఉ ॥ శామాగాతొచలా నెత్తిదై,
 క్లాంతామధ్య కిరినాసాపురోజె । ఏమాడేపీవనఎత్తుభ, ద్వ
 తోమీయ ప్రతిమాంస్వరోతి ॥ వాతోమీయోనామ మృగ
 పశేకః సోతిచపలతిస్యస్రలిమాం । యద్వా, వాతానాం వాయూ
 నామూదికః పరంపరా, తిత్తిమ్మస్థిసీవాతోమీయా, వృద్ధాచ్చ
 ఇతిఛస్త్రిశ్రయః । సాచసాస్త్రిహూఉహమాచతాం, భగవతీం స్థ
 చిత్తరయా క్షుమపిథ్యాతుమశక్తం మనోవిషయేషు ధావతీభిభా
 వః ॥ ఉక్తశాలినివాతోమీయా భ్యాముపజాగ్నిసతి ॥ యథా ॥
 దేవస్థీమాం రావణారాతిరవ్యా, దృశ్యకోధాన్నయనె క్వాపిర
 క్తే । అసేన్నాళఃపాచ సామాత్రితాపా, వహ్నయోః గాతొలశ
 స్థ యథామ్ముః ॥ అతీప్రధమత్వోయాపాదా శాలినిలక్షణా, ద్వితీ
 యచతుర్థావాతోమీయ లక్షణా, పూర్వోక్తైర్దశజాగ్నిపెద్ర
 వజ్రబ్యామి వాత్రోప్యకజాత యోహేభవంతి, ఉపజాతివైద్య

యోవృత్తయోరైకస్త్రిః పృథ్వీపాదగర్వయమేకసమేవ గ్రంథకా
రస్య వివక్షితం, పాదాయదీయీ పుంజాతయస్తా ఇహద్విసచనః రై
శాత్, యద్యేకపాదమేకసస్యాపి మహాకవిప్రయోగేషు దృశ్యమా
నత్వాత్తదపి ప్రమాణంభవేత్తదా యోషశభేదాన్మయః ॥ ౮ ॥

* మ్నాన్లొగస్సస్యస్పృమరవిలసితం ॥ ౯ ॥ * రాన్న

రావిహరఫోద్ధతాలశా ॥ ౧౦ ॥ * స్వాగజైతిగనభా

గుమయ్య ॥ ౧౧ ॥ నసగగురుచితావృత్తా ॥

౧౨ ॥ నసభగగురుకె రథవృక్ష్వి ॥ ౧౩ ॥

ధీశో ॥ కించ * మ్నాన్లొగస్సస్యస్పృమరవిలసితమితి ॥ మ్నాను
గణభగణాన్లొనగణలఘుగః గురుశ్రవతిపాదంబద్ధమర విలసి
తం నామవృత్తస్యాత్, ఇదమపిప్రక్షిప్తం ॥ ౯ ॥ కించ * రోనరా
వితరఫోద్ధతాలగావతి ॥ రగణనగణ రగణలఘుగురవః పతిపాదం

* వృ, మాభూర్నాలంగుణసనునదితుం మాతస్మైతాః కిముసు
రవతాః । యాసంయాంతిప్రతిదినమశకా, స్వత్పదాజ్జే భ్రీ
మరవిలసితమ్ ।

* వృ, ప్రిచ్ఛ రేలగతియాధనాధికే, సామలీమమత వాద్యవి
గ్రాంసంశ్రితాఖిలమనారథోద్ధతా, స్యాద్యధాజనకల్పయేస్తథా.

* శ్రీ, అద్యమక్షరమత స్త్రీతీయకం, న ప్రమంచనవమంతిథాం
తిమం । ఓఘు మిందుముఖయత్రజాయతే, తాంవదంతికవయో
రథోద్ధతామ్,

* వృ, శ్రీనిభాంగగుఃసీందుకరాణాం, సత్యలోకమున్బృందమి
దంతత । ధన్యమేనతవదశశకాలె, స్వాగతాదివచనంభతెయత్.

* శ్రీ, ఆనతాగినగమః దశమంచ, వ్యభ్యయాద్భవతి యత్ర
వినీతే । పోక్తమేనయనెయదినైర, స్వాగతైతికవిభిషణ్ణతాసా ।
నైవరథోద్ధతే వ.

చెద్రీధోద్ధతైతి వృత్తంస్యాత్ ॥ ౧౦ ॥ కించ * స్వాగతైతిరసభాగు
రుయుగ్మమితి ॥ రసభాః రగణనగణభగణాః గురుయుగ్మం గురుద్వ
యంచ యదిస్వాగతేతి వృత్తంభవతి ॥ ౧౧ ॥ * ననసగుయుగరచి
తావృత్తైతి ॥ ననసైగణైః గుయుగెనగురుద్వయేనచ రచితాకృ
తావృత్తా నామవృత్తంస్యాత్ ॥ ౧౨ ॥

మణి ॥ మ్హ్లాగస్సృద్భ్రమరవిలసితమితి ॥ మభనగణాల
ఘుగురూచభ్రమరవిలసితం ॥ ఉ ॥ ఆరామస్థానరసిజనయనా పు
ష్పద్వప్తాభ్రమరవిలసితమ్ ॥ కృష్ణంనీళాపరిజననవిధే, వీక్షించకృ
ముహూరధనరసమ్ ॥ నీళానామకాచితకృష్ణనధూః ॥ ౯ ॥ రాన్నరా
విహారధోద్ధతాలగావితి ॥ రాత్ రగణాత్ నకానగణ రగణాలగౌ
లఘుగురూచ ఇహలక్ష్మి ఛందసిరధోద్ధతా నామవృత్తం ॥ ఉ ॥
కుంజరేశ్వలితపర్వతోపమే, ర్భంధురాతురగసంఘమస్థరా ॥ మృ
త్యుమాతనిభవతి సుకులారాజతెనృపచమూరధోద్ధతా ॥ రసోద్ధతె
త్యైకే ॥ ఉ ॥ వ్యాప్తసప్తభువనారసాతలె, భాగినామపిచమోదదా
యినీ ॥ భారతీచిదామహాశవె, జాహ్నవీయముదితా రసోద్ధ
తా ॥ మహాకవిఃవ్యాసః ॥ ౧౦ ॥ స్వాగతైతిరసభా గురుయుగ్మమితి ॥
రసభాగణాః గురూచస్వాగతా ॥ ఉ ॥ హాయనెనతునచ్చేతియధావత్,
క్లైశతః పరిగతాపిచహాస్యం ॥ సంతినోతికవితాస్వయమేవ, స్వాగతా
సుఖమతీవవిధతే ॥ స్వంజత్తానం ఆగతాప్రాప్తాస్వాగతా ॥ అపిచ ॥
తామఫశ్యదధచంచలనెత్సా, ముర్వశీంసశశలాంఛనవక్త్రః ॥ సుప్త
వీవతు సమెత్యచబోధం, స్వాగతాంసురవహూం సమమంస్త ॥ సఃపు
రూరవాః ॥ ౧౧ ॥ ననసగురురచితావృత్తైతి ॥ నగణాభ్యాంసగణే
నగురుభ్యాంచరచితా నిబద్ధావృత్తావృత్తావృత్తం ॥ ఉ ॥ అలమల
మతినిపుణైర్వాక్యై, యదవరవిసృజసృతిరుద్ధాం ॥ అనునయత
మధజనంస్నిగ్ధం, తవమయిరసలహరీవృత్తా ॥ ౧౨ ॥ ననభగగురుక్తే

రథపుధ్వీతి । నగణద్వయేన భగణేన గురుభ్యాంచ పృథ్వీవృత్తం ॥
 ఉ ॥ మమపునరియమాలనణాబ్ధై, రితినిజవిషయే మమతాన్ధాన్ ।
 ప్రహసతిమితధీవిషయాసూన్నరపతి పశుకానిహపుధ్వీ ॥ ౧౩ ॥

ననరలగురుభిశ్చభద్రీకా ॥ ౧౪ ॥ ననతగగురుభిశ్చ

త్రీవృత్తా ॥ ౧౫ ॥ శ్వేనికారజౌరతా గురుర్యదా ॥

౧౬ ॥ * మాక్తికమాలాయది భత నాగౌ ॥ ౧౭ ॥

* పశ్చరసైశ్చీర్నితనగగేస్సాన్యత్ ॥ ౧౮ ॥ ఉపస్థిత

మిదు జ్వేతాద్గకాకౌ ॥ ౧౯ ॥ సరయగంభవేషు

మృతాలగౌ ॥ ౨౦ ॥ యయాయాలగౌచెత్కుమారి

మతా ॥ ౨౧ ॥

ధీశౌ ॥ కించ * ననరలగురుభిశ్చ భద్రీకేతి । నగణద్వయరగణ
 లఘుగురుభిః రచితాభద్రీకానామవృత్తం భవతి । చశబ్దఃపూర్వసూ
 త్రస్థురచితేత్యేతత్ సముచ్చినోతి ॥ ఇదంచప్రక్షిప్తం ॥ ౧౩ ॥ కించ
 * శ్వేనికారజౌరతా గురుర్యదేతి । యదారజౌ రగణజగణౌ పునః
 రగణౌలఘు గురూచప్రతిపాదం స్యుస్తదాశ్వేనికా నామవృత్తం
 స్సాన్యత్ । శ్వేనికారతౌజకౌ లగౌభవేదితి పాశాంతరం । రతఃరగ
 ణాత్పరంజకౌ జగణరగణౌలగౌలఘు గురూచప్రతిపాదంచేత్ శ్వేని

* వృ, నయభృగుగీతాం తావకమూర్తిం నభినవికాసాం దేవి
 మనోమే । స్తనతటభాస్వన్తాక్తికమాలా, తరుణిమనిత్యాయా
 శశిచూడా ॥

* వృ, భాతినగాంగప్రతినిధిశోభ-హారయూరీతేజనని కుచాగ్రా!
 శ్రీనందనందౌ హసతిసరోజే, కాంతిముపేతాసతతవికాసమ్ ॥

తద్యతిః! వంచితమక్షైః కపటరసే మాణం, వామదృశాంచక్షు
 భితవివేకం । నిమలభావం కలయతునిత్యం, దేవికటాక్షస్తవక
 మలశ్రీః ॥

కాభవేత్ || ౧౪ || కించ * మాక్తికమాలాయదిభత నాగౌ, ఇతి ||
భగణతగణనగణాః గురూచ యదితహి మాక్తికమాలా వృత్తం
భవతి | ప్రక్షిప్తమిదం || ౧౫ || కించ * పఞ్చరసైశ్చీర్నతనగై
స్సాన్యదితి || భతనగైః భగణతగణనగణ గురుద్వయైః శ్రీర్నామ
వృత్తం, పఞ్చభిశ్చరస్తేః పద్భిశ్చయతి || ౧౬ || * కించ ఉపస్థితమి
దంజ్యైశ్చ^౧ గకారావితి || జ్యైజగణనగణాతః తగణాగకారా గురూ
చ ప్రతిపాదయత్ర తదిదం వృత్తముపస్థితం నామభవతి ఇదమప్ర
క్షిప్తం || ౧౭ ||

మః || ననరలగురుభిశ్చభద్రీకేతి || నగణాభ్యాంరగణేన లఘు
గురుభ్యాంచ భద్రీకావృత్తం || ఉ || మధుసఖముదితం సీశాకరం
సురపశికకుభావిశేషకం | అతపతతరుణీతు భద్రీకా, ముహూరధవి
రహాద్వ్యనిందత || విశేషకంతిలకం || అతపతతరుణీనుభద్రీకా ము
హూరధ విరహేహవీక్యసా, ఇతివా || ౧౮ || ననతగగురుభిశ్చిత్రవృ
త్తేతి || నగణాభ్యాంతగణేన గురుభ్యాంచ చిత్రవృత్తా || ఉ || మతి
మతివిశదాంశాస్త్రిదీప్తాం | కురుగురుచరణేముక్తివాతే | ప్రగళతి
హితదాబంధదాత్రీ, జనిమరణకలాచిత్రవృత్తా | చిత్రవృత్తిత్యేకే
|| ఉ || సజయతిరమణీయాకృతిశ్చీ, దశరథతనుజశ్శౌషకో^౨ బ్ధేః | ద్విషు
దపహృతయాపీడితస్త్రి, జనకతనుజయా చిత్రవృత్తిః || ౧౯ || శ్వేని
కారజౌరతా గురుయదేతి | రజరాగణాః లఘుగురూచ యదా
భవేయుస్తదాశ్వేనికావృత్తం || ఉ || రావణానుజాతదారఘూద్వ
హం, చారుతాభిభూత మారగాత్రీకమ్ | శ్రీసఖంరిరం సయావ్య
చారయ, చ్యేనికాయధామిమం హుతాశనమ్ || ౨౦ || మాక్తిక
మాలాయది భతనాగావితి | భతనాగణాగురూచ మాక్తికమాలా
వృత్తం | నయభగైస్సాన్యైక్తిక మాతేతి పాఠాంతరమ్ || ఉ ||
చమ్పకగౌరీంశఘరవరాక్షిం, తామరసద్భూ మదనసవిత్రిం | నూధవ

దారాఁ ప్రణమతలక్ష్మీ, మాక్తికమాలాలలిత కుచాగ్రామ్ ॥౨॥
 పంచరసైశ్చీర్ణతనగై స్సాన్యదితి । భతనైగణై గురుభ్యాంచ శ్రీ
 రామవృత్తం । మాక్తికమాలాలక్షణమేవాస్యాపి విశేషస్తునియ
 మెన పంచభిః పద్భిశ్చనైకయతిః తత్రైతు వికల్పేనెతి ॥ ఉ ॥ కుం
 చితకేశా కువలయనెత్తా, కోమలగాత్రీ కుచభరనమ్మా । ఇందు
 ముఖసా హిమగిరిపుత్రీ, రింఖతుచిత్రై జలదనమశ్రీః ॥ ౧౮ ॥ ఉపస్థి
 తమిదు జ్యోతాద్గకారావితి । జనత్రైః గణై గురుభ్యాంచ ఉపస్థితం
 నామవృత్తం ॥ ఉ ॥ సుయోధనపురాయద్యాన్జనేనీ సభాతలమగా
 చ్చీర్చి పాండవానామ్ । తవాపనయతస్తత్పాపహేతు, రుపస్థితఫ
 లాసానీతిహనిః । కించ, పురాతుభగవాన్నందీయదాహ, మహీధర
 వరేమామాగతంసః । ఉపస్థితమిదంశాఖామృగాత్త, తదేవదశకం
 తోచింతయత్సః ॥ ౧౯ ॥ నరయుగంభవేత్సమ్మతా లగానితి । నగ
 ణేన రిగణద్వయేన లఘుగురుభ్యాంచ సమ్మతా ॥ ఉ ॥ మరతకోమల
 శ్యామవిగ్రహం, జలధికస్యకాభూమి వల్లభం । కపిశవాసనం సంశ్ర
 యేహరిం, త్రిదశసమ్మతాపాంగ విభ్రమం ॥ ౨౦ ॥ యయామో
 లగౌచేత్కుమారీమతెతి । యగణత్రయం లఘుగురుచకుమారీ ॥
 ఉ ॥ హిమాద్రేస్తపెయా గిరీశాప్తయే, తపాఘోరమాస్థాయ భ
 క్త్యాహరం । రమానాథపద్మాసనాదైవృత్తం, యయా రక్షతాన్తాం
 కుమారీగిరైః ॥ ౨౧ ॥

* ౧౨ జగత్యాం, చంద్రీవత్తన్విగదంతిరసభనేః

॥ ౧ ॥ * జతేతువంశస్థముదీరితంజరౌ ॥ ౨ ॥

* వృ, జితాజరత్నల్లవమమ్మతావకం, పదాంబుజంలిపునిరహం
 సుదులభం । అలంఘ్యవంశస్థుపేక్షిణౌమధు, ప్రయామిపంగా
 స్సమతాంప్రసీదమే ॥

* శు, ఉపేంద్రీవజ్రాచరణేషు సంతిచే, దుపాంత్యవణాల
 ఘవఃపరేకృతాః । మదోల్లసద్భూజిత కామకాముకె, పదంతివం

* స్యాదింద్రీవంశాత్తజైరసంయుతైః ॥ ౩ ॥ * ఇ

హతోటకమం బుద్ధిస్సైకధితమ్ ॥ ౪ ॥

ధీశో ॥ * ౧౨ జగత్కాం - చంద్రీవత్కగదితంతు రసభసైరి
తి । రసభసైః రగణనగణభగణనగణైః సహితంయద్వృత్తం తత్తు
చంద్రీవత్కనామ గదితంకథితం ॥ ౧ ॥ కించ * జతౌతువంశస్థము
దీరితంజరానితి ॥ జతౌజగణతగణౌ జరాజగణరగణౌచ ప్రతిపాంచే
త్ వంశస్థనామ ఉదీరితంఉక్తం ॥ ౨ ॥ కించ * స్యాదింద్రీవంశాత్
తజైరసంయుతైరితి ॥ తగణద్వయజగణరగణై రుపలక్షితం ఇంద్రీ
వంశానామస్యాత్ ॥ ౩ ॥ * కించ ఇహతోటకమమ్బుద్ధిసైః ప్రమిత
మితి ॥ ఇహజగతీచ్ఛందసి అంబుద్ధిసైః చతుర్భిస్సగణైః ప్రమితం
పరిచ్ఛిన్నం యద్వృత్తైతతోటకం నామన్వృతస్యాత్ ॥

మణి ॥ జగత్కాం । చంద్రీవత్కగనిగదంతి రసభసైరితి । జగ
త్కాంద్వాదశే ఛందసిరసభసైరగణైః పాదశ్చైత్తత్ చంద్రీవత్క
శస్థమిదంబుధాస్తదా ॥

* వృ, తాంతాంజరాత్కస్సముపాగతోదశాం, శక్నోమినాహం
తవయావదచక్షాణా త్రాతేంద్రీవంశాత్రిజగత్కృతానతి, స్తావత్వ
మారాచ్ఛరితాథాయామ్బుమాం ॥

* శు, యస్యామశౌకాంకురపాణిపల్లవై, వంశస్థపాదాగురువ
ణపూర్వకాః । తారుణ్యలీలారతిరంగలాలసై, తామింద్రీవంశాంక
వయః ప్రచక్షతే ॥

* వృ, సససంసదిమాన్యతః కృతినాం, తవయోయ ఉపాసక
తాంభజతై ॥ అవతాప తథావిధమంబదిశః, పరితోటకమథకత్వ
పాభువిమామ్ ॥

* శు, సత్కతీయకపష్టమనంతరతే, నవమంవిరతి ప్రభవంగురు
చేత్ । ఘనవీనపయోధర భారనతే, ననుతోటకవృత్తమిదంకథితమ్.

నిగదంతి । చంద్రపద్మముగితంతు రనభ సైరితి కెచిత్పరంతి । య
 ధాక్రమముదాహరణే । వంద్యవసతతంస మునివరః, కుంభయో
 నిరమరాసురవిసతః । చంద్రపత్నై గతిమప్యధచరవె, వింధ్యశైల
 యమనాద్వ్యధితహియః । సింధునాథతనయై తవవదనం, మంధరా
 షీకరుణారసభరితం । హంతహంతకవయో నిరతిశయం, చంద్రప
 ద్మనదృశం ప్రతిగృహతే ॥ ౧ ॥ జతౌరువంశస్థ ముదీరితంజరావితి ॥
 జతజరాగణాః వంశస్థానామవృత్తం ॥ ౬ ॥ చరంతిధమం ప్రగృ
 ణంతిసత్కథాం, భవంతిశుద్ధాహృదయేగుణేశుచ । నపాతకంకమ
 చకుర్వతెనరాః, క్షితౌతువంశస్థ మనుష్యసంగతాః ॥ ౨ ॥ స్వాదింద్ర
 వంశాతతజ్జీర సంయుతై రితి ॥ తతజరై గణై రింద్రవంశా ॥ ౬ ॥
 యేదుజనానాం శరజష్టాచెతసాం, మాయావినాం సంగతిమాశ్రి
 తానరాః । కాలుష్యహేతుహృదయస్య పాపరాట్, తానింద్ర
 వంశానపి సంవిశేత్కలిః ॥ ౩ ॥ ఇహతోటకమంబుధి సైకధితమితి ॥
 ఇహ ఛందసిచతుర్థి సృగణైః తోటకంకధితం ॥ ౬ ॥ వలవైరితిలాద
 శభంగరుచం, మధురాధరసంగత వంశలతాం । జగతాంజనిపాలన
 నాశకరీంభజతాంప్రతిభామితితోటకకం ॥ తాంప్రసిద్ధాం ప్రతిభాం
 శ్రీకృష్ణరూపామభిఖ్యాం భజ ॥ ఇతితోటకకంవృత్తం స్వాధేకః ॥ ౪ ॥

* ద్రితవిళంబితమాహనధౌభరా ॥ ౫ ॥ మునిశర

విరతినౌమాపుటాయమ్ ॥ ౬ ॥

* వృ, నిభభరాతపనీయగిరెస్తనా, ద్రితవిలంబిత మాశ్రవ
 ణాంతికం । నయనమంబతనుజితచంద్రికా, తవకథంకధయామ్యభి
 రామతామ్.

* శ్రి, అయిశృశౌదరియశ్రి చతుర్థకం, గురుచనప్రమకంద
 శమంతథా । విరతిగంచ తద్దైవవిచక్షణై, ద్రితవిలంబిత మిత్య
 పదిశ్యతే.

* ప్రముదితవదనాభవేన్నారణా ॥ ౧ ॥ * నయసహి

తౌన్యో కుసుమవిచిత్రా ॥ ౨ ॥ రసైజ్జ సజసాజ్జలద్ధత

గతిః ॥ ౩ ॥ * భుజంగప్రియాతంభవేద్యైశ్చతుభిః ॥

ధీశో ॥ ౪ ॥ * దుగ్రీతవిలమ్బితమాహ నభౌభరావితీ ॥ నగణభ

గణౌభగణ రగణౌచ ప్రతిపాదంచ తద్వృత్తం దుగ్రీతవిశంబితంనా

మ ఆహ, ప్రిగ్రీతశ్చితీశేషః ॥ ౫ ॥ * వసుయుగవిరితి నౌమామృ

టాయమితి ॥ నౌనగణౌమామృగణయగణౌచ ప్రతిపాదయస్య

అయంవృత్తవి శేషః పుటానామభవతి, కించాస్యవసుయుగవిరితి, వ

సుభిః అష్టాభిః యుగైశ్చతుర్భిరక్షరైశ్చ విరతియతిభవతి । అత్రి

యుగశబ్దేన చతుస్సంఖ్యావివక్షితా, కృతాదయో యుగాశ్చత్వార

ఇతిప్రసిద్ధేః ॥ ౬ ॥ * ప్రముదితవదనాభవేన్నారణావితీ । సుగమం ॥ ౭ ॥

* నయసహితౌన్యో కుసుమవిచిత్రేతి ॥ నగణయగణసమేతౌన్యోన

గణ యగణౌ ప్రతిపాదంచేత్ కుసుమవిచిత్రానామన్వృత్తంభవతి ॥

* వృ, ననిరగుణిమితే పదాంభోరుహం, మనసిమమసదాప్రస
క్తంక్రియాః ॥ భగవతిమదభీష్ణితార్థాయతః, ప్రముదితవదనాత్వ
మాపూరయః ॥

* వృ, నయనయుగంతేభగవతి దీప్త్యా, నయతిదిగంతా కువ
లయకాంతిం । ప్రసృమరితారాం తిమిరభరాభాం, విహసతిచూళీ
కుసుమవిచిత్రా ॥

* వృ, యయామోయధేచ్ఛం జనస్త్యక్తశీలౌ, భుజంగప్రి
యాతం సదాయాతిమాగణం । ధియంతాంచలామేతదీచూం భవ
త్యాం, ప్రసక్తాం ప్రసాదేనవాగ్దేహికుర్యాః ॥

* శ్రు, యదాద్యంచతుర్థంతతతస్సప్తమంచె, త్తథైవాక్షరం
హృస్వమేకాదశాద్యం । శరచ్చంద్రీ విద్వేషివక్తారవిందే, తదుక్తం
మునీంద్రైర్భుజంగప్రియాతం ॥

౮ || * రసైజ్జనజ సాజలౌ ద్ధతగతిరితి । జనసాగణాః ప్రితిసాదం
 చేత్ జలౌద్ధతగతి ర్నామనృత్తభవతి । రసైఃషడ్భిః ఘనశ్చర
 సైః షడ్భిరక్షరై ర్యతిర్భవతి- అత్రీరసశబ్దేన షట్సుఖ్యావివక్షితా,
 మధురాస్లుబవణ కటుకమాయ తిక్తభద్రేన రసస్యషడ్విధత్వాత్, ర
 సైరిత్యత్రీవికస్య రసశబ్దస్యలోపః కృతః, సూత్రీప్రాయత్వాదితి వెది
 తవ్యం, ఇత్థంచస్య త్రాప్యేవం విఘ్నోక్తిః సుఖ్యాభ్యయం ||౯|| * భుజంగ
 ప్రయాతంభవైద్యైశ్చతుర్భిరితి । చలుభః యైః యగణైః ఉపల
 క్షితంభుజంగ ప్రయాతంనామ నృత్తభవతి || ౧౦ ||

మణి || ద్రితవిళంబితమాహ సభౌభరావతి || నగణోభగణ
 ద్వయంరగణశ్చ ద్రితవిలంబితం ||ఉ|| నరకసూచనదశ్చనలాలసా,
 శివగళత్విషిసంతమసెప్రియా । పృథునితంబకుచద్వయభారతో, ద్రి
 తవిళంబితమేవ జగామసా || ప్రియారాధా ||౫|| మునిశరవిరతినౌ
 మ్యాపుటోయమితి నగణద్వయం మగణయగణౌచ యదిభవేయః
 అయంపుటానామనృత్తం సప్తసుపంచసుయతిః || ఉ || సరిసిజముకు
 తైస్సామ్యం సరస్యాం, నరపతితిలకః పశ్యత్ప్రమోదాత్ । స్ఫరిహిని
 తరాం స్వస్యప్రియాణాం, ముకుళితసురుచామణ్యః పుటానాం || పు
 టానామితి కర్మణిష్ఠీ, పాశ్వానిత్యధః || ౬ || ప్రముదితవద
 నాభవెన్నారరావతి నగణద్వయం రగణద్వయంచ ప్రముదితవద
 నా || ఉ || సరిసిజచరణాం సరోజాశ్రీయాం, కుచభరనమితాం కురం
 గేక్షణాం । హిమగిరితనయాం సదాభావయే, ప్రముదితవదనాంప
 యోదక్ష్యేపం || ౭ || నయసహితౌన్యౌ కుసుమవిచిత్రేతి || నగణ
 యగణౌ ద్విధావృత్తౌ కుసుమవిచిత్రా || ఉ || ఉపవనభూమా
 హిమగిరిపుత్రీ, మణిమయభూషా మధురతరాక్షీ । భ్రీమరకదంబైర
 కలయదిద్ధాం, కుసుమవిచిత్రాంకురవకశాఖాం || భ్రీమరకదంబైః
 భృంగపక్షుభిః ఇద్ధాందీప్తాం, అకలయత్ అపశ్యత్, కలిఃకామ

ధేనుః సర్వాభావప్రదత్వాత్ ॥౮॥ రసైః జనసాజలౌధతగతిరి । జన
జసాగణాః జలౌధతగతిర్నాను వృత్తం ॥ వడ్భిర్వైశ్చయైః ॥ఉ॥
నరే గుణాయై విశిష్టమతిభి, సుదాపరివృత్తోఽప్యయంశంజనః ।
విసశ్యతియతోజలౌధతగతి స్స తామభిగతిశ్చియోహినిలయః ॥ ౯ ॥
భుజంగప్రియాతంభవేద్యైశ్చతుర్భుజైః । యగణచతుష్టయే న భుజంగ
ప్రియాతం ॥ఉ॥ ఇదానీంకథంత్యం ప్రియోసి ప్రిచన్నాం, సదామాం
మురారెత్వదేకాగ్రిచిత్తాం । వినాఽన్యంజనం మద్భృదాఽఽదాయ
యస్తా, ద్భుజంగప్రియాతంత్యమాపూర్వమెవ । భుజంగ ధూతేతి
సంబుద్ధిః॥ అపిచ, హ్రదేనీల మేఘేంద్రీ నీలాభతాయో, నిపత్యా
ఽగకృష్ణః కదంబ ద్మమాగ్నాత్ । సలీలం దదశఃజ్వలత్ప్రైశ్చజా
లం, భుజంగప్రియాతంఖిలానాంవినెతా ॥ భుజంగస్య కామ్యస్యప్రి
యాతం దహే ధతగతిం ॥

౧౦ ॥ * రైశ్చతుర్భుజైర్మతా సర్వీణీకమ్మతా ॥౧౦॥

। భువిభవెన్నభజరైః ప్రియంపదా ॥౧౧॥ త్యోత్యో
మణిమాలాచ్ఛిన్నాగుహవక్త్రైః ॥౧౩॥ ధీరైరభా
ణిలలితాభాజరా ॥ ౧౪ ॥

ధీకౌ ॥ * రైశ్చతుర్భుజైర్మతా సర్వీణీకమ్మతేతి । రగణైశ్చతుర్భు
జైర్మతాపరిమితా సర్వీణీకవేత్ - సమ్మతేతిపాఠే సమ్మతాభవేదిత్య
న్వయః ॥ ౧౦ ॥ * భువిభవెన్నభజరైః ప్రియంపదేతి । నగణభగ
ణజగణరగణైరుపలక్ష్మితా ప్రియంపదానామభువిప్రసిద్ధాభవతి॥౧౧॥
* త్యోత్యోమణిమాలాచ్ఛిన్నా గుహవక్త్రైరితి । త్యోతగణయగ
ణౌపునశ్చత్యోతగణయగణౌయస్యైః ప్రతిపాదంస్యః సాగుహవ

* వృ, శ్రీరచరాహృతాయేన పంకిరుహ, స్తైసనేత్రాంచలే
నాస్తథక్తవ్యధా॥ అంబతేవిశ్వసృష్ట్యాహునాసర్వీణీ, మూర్తిరస్తు
శివోయో మోహహంత్రీనతాం ॥

క్షే[ఁ]ః స్కందముఖైః షడ్భిః చిన్నాయతిమతి మణిమాలానామవృ
త్తింభవతి || ౧౩ || * ధీరైరభాణిలలితాతభాజరావితి । తగణభగ
ణౌ జగణరగణౌచ ప్రతిపాదయన్త్యాః సాధీరైర్విద్యద్భిః లలితేతి
లభాణిలలితాభావయతి || ౧౪ ||

మణి || రైశ్చతుర్విధ్యుతా స్రగ్వీణీ సమృతైతి । చతుర్ణీరగణై
యుతాస్రగ్వీణీ || ఉ || కాలకూటాశనాకాలకామాపహాకాశమె
ఘప్రభాకామినీవామతః । భాగిభిభూమితా పాతుమాం దేవతా,
స్రగ్వీణీగంగయా శ్రీమతిభస్తనా || ౧౧ || భువిభవెన్నభవరైః పి
యంపదైతి || స్పష్టం || ఉ || భ్రమతిమేమన ఇదం సమంతా, ఘట
యతెమ్మతిమసాతు వేదనా । జనకజాచటుల మీనలొచనా, శశి
ముఖిక్వనుభవెత్ప్రియంపదా || ౧౨ || త్యేత్యేమణిమాలాచ్ఛిన్నా
గుహవక్త్రైరితి । తగణయగణౌ పునశ్చ తగణయగణౌ, షడ్భిఃష
డ్భిరక్షరైర్యతిః, సామణిమాలా || ఉ || పాథోధరనీలాం ప్రాణాన
ఖిలానాం గోపాలకవేషాం గోమూసురనాథాం । మారాయధభూ
తాంగోపీనహానాం, వదైకరుణాంతాంచంచ స్త్రీమాలాం || ౧౩ ||
ధీరైరభాణిలలితాత భాజరావితి । తభజరాగణాః లలితా || ఉ || పా
యాత్స దైవజలరాశిమెచకా, మాయావశీకృత సమస్తనిష్ఠపా ।
దాయానభూతమకరధ్వజాదయాయుష్మానతీవలలితావిభూతిభిః || ౧౪ ||

ప్రమితాక్షరాసజనసైగుడితా || ౧౫ || / ననభమసహి

తాభిహితాజ్వాలా || ౧౬ || * షడ్భాశైర్విశ్చిన్నా

* వృ, సృజనంసదిప్రథమగణ్యగుణాం, విదుషామిమాంజననిమే
కవితాం । ప్రమితాక్షరాపిజనతాభజతే, నిఖిలాంయయా విపుణ
తాంఘణితౌ ||

* వృ, మాంమాయాయాతం సంసృతిప్రేమరూపాం, మూ
ర్తిస్సేయంతే పాతుముగ్ధేనుచూడా । సర్వాసంధానామంబసీ

వేత్వదేవీమమాయా ॥ ౧౭ ॥ * అబ్ధస్తౌభిజల

ధరమాలామ్భస్తా ॥ ౧౮ ॥

ధీశో ॥ * ప్రమితాక్షరాసజసైరుదితెతి । సగణోజగణః సగణ
ద్వయంచత్తేః ప్రమితాక్షరా ఉదితాకథితా ॥ ౧౫ ॥ * ననభమర
చితాభి హితాజ్వాలెతి ॥ సగణద్వయభగణమగణ కృతాజ్వాలేత్య
భిహితాఉక్తా ॥ ౧౬ ॥ * పశ్చాత్తేవ్యశ్చిన్నావై శ్వదేవీమమాయా
వితి ॥ మగణద్వయం యగణద్వయంచ యస్యాః ప్రతిపాదంస్యాతాం
సాపశ్చభిశ్చాత్తే న సప్తభిరక్షరైశ్చ చిన్నాయతిమట్టవైశ్వ దేవీ
నామర్పతంస్యాత్ । అత్రాశ్వశబ్దేన సప్తత్వసంఖ్యావివక్షితా, అది
త్యాశ్వా స్సప్తేతిప్రసిద్ధేః ॥ ౧౭ ॥ అబ్ధిగ్జైస్సాన్విజలధర మాలా
మ్భస్తానితి । మ్భామగణభగణౌ స్తాసగణమగణౌచ యస్యాః ప్ర
తిపాదంస్యాతాం సాజలధరమాలాస్యాత్, అభిభిశ్చతుభిః ఆంక్షే
రప్తభిరక్షరైశ్చయతిస్యాత్, అత్రాంగశబ్దేన అష్టత్వసంఖ్యావివక్షి
తా, యోగస్య యమనియమాసనప్రాణాయామ ప్రత్యాహార ధ్యాన
ధారణ సమాధయోఽష్టావంగానీతి ప్రసిద్ధేః । కచిత్తువేదాంగాని
మాంతరేఖాం, సాక్షాదాచలగ్యాం వేత్వదేవీతిసన్తః ॥

* శుక్ర హాస్వోవణాస్సన్య త్సప్తమోయత్రీబాలే, తద్వద్భిం
బొష్టిన్యస్త ఏకాదశాద్యః । బాణైర్విశ్రామస్తత్రీచేద్యాతురంగైః,
నామ్నానిదిష్టాసుభ్రీసావై శ్వదేవీ ॥

* వృ, మాభూతాన్మమెసతతమవిద్యామాతః, సంతాపంయావిత
రతిసుసారాఖ్యం । సద్భక్తానాంహరసితయా సజాతం, సద్భక్తాపం
జలధరమాలేవత్వం ॥

తద్యతిః ॥ వేద్యాంవేద్యైర్వసుభి రుపాస్యాంముక్తై, రాద్యాం
కైశ్చైజలధరమాలాక్షేత్రీం । వాచామీ శేవిజిత శశాంకాలోకా,
కూనండాధ్యాం హృదిభవతీమాలాక ॥

శ్లో॥ శితౌవ్యాకరణంఛందో నిరుక్తంజ్యోతిమంతథా । కల్పశ్చైవ
డంగాం వెదస్యామనుసీషిణ ఇత్యుక్తానిషడితిమన్య మానాశ్చ
తుష్టిష్ఠిష్ఠాక్షరై ర్యత్యా భావ్యమితివ్యాకుర్వతే, తదనత్, తథా
గ్గంధకతురసభిప్రేతత్వాత్ ॥ ౧౦ ॥

మః ॥ ప్రమితాక్షరాసజససైరుదితేతి ॥ స్వప్నం ॥ ఉ ॥ అకృ
తాస్రూకా ఇవరణేషుసరాః, పరిహాస్యతాం వృగ్గతమాంతుగతాః॥
అయశోభృతః కిలభవంతితథా, ప్రమితాక్షరా అపినభానుజనాః ॥
౧౧ ॥ ననభమపహితాభిహితాజ్వాలేతి ॥ స్ఫుటం ॥ ఉ ॥ మలయ
జరసతః శిశిరావాణీ పరిణతవచసాం మధురాన్నిధా । జగతిహిశిఖి
నోభయదాజ్వాలా, పునరపినతతః కుధియాంవాణీ ॥ మలయజరస
తః చందనపంకాత్, శిఖినఃఅగ్నేః ॥ ౧౨ ॥ పంచాశ్వైశ్చిహ్నై
శ్వదేవీ మమకాయావితీ । మమయయగణాః, పంచభిన్నప్రభిశ్చయ
తిః ॥ ఉ ॥ రామాస్తైశ్చిన్నైయాతుధానెనుబాహా, వీరింసంప్రా
ప్తేదేవతానాం సమాహే । శీమద్భక్తిష్టాపిగాఢాధి సూనుస్త
దానీం, చక్రేనిర్విఘ్నం వే శ్వదేవీం క్రియాంసః ॥ ౧౩ ॥ అభ్యుష్టా
భిజలధర మాంలాహ్లాస్తావితీ ॥ మధసమాగణాః, జలధరమాలా
నామ, చతుర్భిరప్తభిశ్చయతిః ॥ ఉ ॥ ధారాపాతై శ్శశిమహేదండాకారై,
ర్వాతోద్ధూతైః స్థితిదిగంతాం దృష్టావ । రామశ్శ్రీమాం జలధ
రమాలంకాలై సీతాందేవీం స్మరతినబాహ్యోష్టిడమ్ ॥

అభినవమాలికానజభయైస్సాన్యత్ ॥ ౧౪ ॥ * స్వర

శరవిరతిన్ నారాప్రభా ॥ ౧౫ ॥ భవతినజావిహ

* వృ, ననరిచయతి ప్రియంమెమనో, ద్రివిణవతియథా ప్రసీ
దేస్తథా॥జననిశవనఖప్రభాపుంజితే, చరణసరసిజేప్రసక్తంక్రియాః॥

తద్యతిః - భగవతిముచిభిజితాతైస్సదా, ప్రకటితమహిమప్ర
భానాదయా । ప్రసృమరవిమల ప్రకాశోజ్జ్వలా, భవతుమమపు

మూలీనిజనా || ౨౧ || * అభినవతామరసం నజా
యః || ౨౨ || నయగరయుగ యుగ్మసౌరీమతా ||
౨౩ || * పంచమునౌభౌ ససయుతాలలనా || ౨౪ ||
లలితమభిహితం నౌమానామతః || ౨౫ || చతుర్జ-
గణాయదిమాక్తిదామ || ౨౬ || సయసైన్యనే
తోకకతాయయక్తే || ౨౭ ||

ధీశో || * ఇహవనమూలిని నజపకాభ్యావితి || నజపకానగణ
జగణాభ్యాం పకాభ్యా భగణయగణౌ ఇహస్త్రిజగతి చందసిప్ర
తిపాదంచద్వనమూలిని నామచ్యుత్తభవతి, నవమూలినిప్రకేచిత్వరం
తి || ౧౯ || * స్వరశరవిరచినౌకాప్రభేతి || సనౌనగనద్వయం రా
రగణద్వయం, స్వరే సుప్తభిః శరైః సంచభిః శరైశ్చ విరచిః యతిశ్చ
యదిస్యాత్తహిః ప్రభానామవృత్తం భవతి || అత్రస్వరశబ్దేన సప్త
త్వసంఖ్యా వివక్షితా, నిసాదక్షభగాంధారాది భేదేన స్వరా
ణాంసప్తత్వాత్ - శరశబ్దేనపంచత్వ సంఖ్యాచవివక్షితా | అరవింద
మశోకంచ చూతంచననమల్లికా | నీలొత్పలంచపంచైతే పంచబా
ణస్యసాయకా ఇతిప్రసిద్ధేః || ౨౦ || * భవతినజావితి మాలతీజరా
వితి || నజజరాగణాః ప్రత్యుంఘ్రిచేత్ తద్వృత్త-మాలతీత్యుక్తంభ
వతి || * ఇతివదతామరసం నజజాయఇతి || ప్రతిపాదంనగణజగణ
రోభవత్యాస్తనః |

* వృ, నిజజయగర్వితమాననమింసౌ, ద్యుతిజితతామరసం త
వనేత్రమ్ | అతిశుభగాత్ర మరస్త్యచుధీశం వివశయసీతి కిమమ్మ
విచిత్రమ్ ||

* వృ, భాతినసెయంభగవతి జనతా, భక్తిముదారాంత్య
నభజతియా | కాంచనదీప్తిప్రహసన నిపుణా, కాంతమనాప్తాభ్యశ
మివలలనా ||

ద్వయంచ యగణశ్చయదిభవేయస్తహి తామరసమితివదేతి శి
ష్ట్యంశిక్షయత్యాచార్యః ॥ ౨౨ ॥

మఃశి ॥ అభినవమాలికానజభయైస్సాన్యదితి ॥ స్పష్టం ॥ ఉ ॥
త్రిదశనదీదివః పరిపతంతీ, హఠభస్మిలచ్ఛవిః కలినిహంత్రీ । రజతమ
క్షీభ్రతశ్చియమకాషీ, దభినవమాలికా విరభితేవ ॥ ఇహనవ
మాలికైత్యేకే, ఉ, భజతతమాదిమం శ్రుతిగణేద్యం, జలధరమేచ
కం సరసిజాక్షం । కపిశసువానసం రుచిరవేణు, స్ఫుటనవమాలికా
కలితమూలం ॥ పవమాలికాజాతీ పుష్పభేదః ॥ ౧౯ ॥ స్వరిశరవిర
తిర్ననారాప్రభేతి ॥ ద్వానగణాద్వారగణౌచ ప్రభా, సప్తసుపంచ
సుచయతిః, యతినియమాభావేతు ఇయమేచప్రముదిత వదనాభ
వతి ॥ ఉ ॥ జలదచయవిభాజగత్పావనీ, విధిహరివిబుధైర్ముచుః
ప్రాధికతా । భవతుమనసిమే భవాంగాద్యతా, హిమగిరితనయా
శరీరప్రభా ॥ ౨౦ ॥ భవతిసజ్జావిహమానీనీ జరావితీ, నగణాజగణ
ద్వయం రగణశ్చమానీనీ ॥ ఉ ॥ భ్రమరగణైః పరిచుంభితాళకా,
కువలయితామివ క్యవతీర్థనీమే । నయనరుచా మురవైరివల్లభా, స్థి
తిమకరోన్నచ మాచీనీపురః ॥ ౨౧ ॥ అభినవతామరసం నజాయ
జితి ॥ నగణాజగణౌయగణశ్చ అభినవతామరసం ॥ ఉ ॥ ప్రచలిత
హంసపలం స్ఫుటమీనం, మలయభువా మరుతాపరిభూతం । మ
ధుసమయేతత దానగరాజ, వృభినవతామరసం సరఆయాన్ ॥ ౨౨ ॥
నయగరయుగయుక్చగారీమతేతి । నగణద్వయరగణద్వయ యతా
గారీమతా ॥ ఉ ॥ ఫలభిదుపలనీలదేహప్రభా, శ్రుతిగణముఖరద్వి
జేద్రస్తుతా । గజముఖశిఖవాహనాభ్యాం నతా, వితరతుభవతాం
తుగారీనుఖం ॥ ౨౩ ॥ పంచమునౌభౌన సయతాలలనెతి ॥ భగణ
తగణౌ నగణద్వయంచలలనా, పంచసు సప్తసుయతిః ॥ భౌ ససయు
క్తౌ భవతిహిలలనీతి పాతాతరం ॥ ఉ ॥ దానతపాభివిభిదభేదక

రై, యాగవిధానై రపిచయత్ పురుషాః । అశ్వవతేతత్ ఖైతతే
 తుఫలం, భతకరిభక్త్యై న నితరాంలలనాః ॥ ౨౪ ॥ లతీతమభిహీ
 తం నౌమానామతత్తతి ॥ సగంధ్యయం మగణరగణౌచ నామతక
 లభితమభిహీతం ॥ ఉ ॥ కవిభిరభిహీతం కావ్యసుందరం, మధుర
 సయుతం మాన్యాలోచితం । రసయతిరిసికా నన్వత్తమం, లభిత
 మధతతః కింస్వాదుక్షితో ॥ ౨౫ ॥ చతుజగణాయదక్షాక్తిదా
 మేతి ॥ స్పష్టం ॥ ఉ ॥ సవేనపయోధర కాంతిసమాన, కళెబరదీప్తి
 కుభృత్తమజాహి । సుమాక్తిదామయుతోడుగణేన, నిశేవకుమా
 రజనిః ప్రసిధాతి ॥ కుమారజనిః సుందరజననీ, కుభృత్తమజా గీరిత
 సయా ॥ ౨౬ ॥ సయస్సైశ్వవేతోకరతాయయుక్తైరితి । సగణయ
 గణౌ పునశ్చతా కోకలతా ॥ ఉ ॥ ద్విజసంఘరాజైక కుటంబినిది
 బ్బుఖచిత కిభూతనిశాక రేణ । ఉడుప జ్యేమాలాభిరలంకృతాసా-ప్ర
 విభాతి నిహోకరతాత్రియానూ ॥ చిత్రకిభూతః తిలకిభూతః ॥ ౨౭ ॥

* ౧౩ అతిజగత్యామ్, యమాకావిఖ్యాతా చజ్ఞ
 రికావళిగ ॥ ౧ ॥ తురగరసయతి రాత్రితాగః
 మా ॥ ౨ ॥ * మాజ్యోగ స్త్రీదశయతిః ప్రహమిక
 ణీయమ్ ॥ ౩ ॥

వృ, సవతితుగురుద్విగ్రహేత్వత్వదే, సమధిగతరజా మానసం
 మామకం । సపదివిమలయత్వం దయాఽర్భరా, భవనమివతమస్సర
 వృతంచ ద్రికా, ‡

తద్యతః మునిభిరతిరపైచుక్తీసంలబ్ధయే, మనసిసకుతుకం
 భావ్యమానాసదా । తనురుచినిచయై శ్చంద్రికా యేషిణీ, జననజయ
 జయత్వం జగన్నాయికా ॥

* పృ, మాంనై జై రగురుతరై గుణై నికృష్టై, స్సంయుక్తం

‡ తుమావృత్తస్థాన మణినిధి వ్యాభ్యాక్తచంద్రికా వృత్తాన
 సారణాయం ॥

ధీకా ॥ * ౧౩ అతిజగత్కాం ॥ యమాకావిఖ్యాతా చంచరీ
కావగిగతి ॥ యమాకాయగోమూకా రిగ్గోగి గురుశ్చ
యన్యా ప్రితిపాదించు; సాచంచరీకావగి విఖ్యాతాపిఖ్యాతా ॥ ౧ ॥
తురగరసయతిసా తతొగిగ్మతి ॥ సగ్గోతగహ గురుశ్చ
మాగామచ్చత్త ॥ అన్యా తుగ్గోగి ప్రితి; ర్మసా ప్రితిచ్చత్త
ర్యతిర్భవతి ॥ ౨ ॥ మాగ్గోగి (స్త్రి) సరయతి; ప్రివాపి-గియమితి ॥
మగ్గోగిగ్మ జగ్గోగిగ్మ గురుశ్చప్రహపి-గి నామచ్చత్త ॥
అన్యాప్రితిభిఃతతః పరందశభిశ్చత్త ర్యతిర్భవతి ॥ త్రిష్యక్షరక్షే
కాయతి; పాదాంజేచ్చే కాయతిరిగ్గోగి ॥ ననుఆనిత ఆరభ్యతిభి
రక్షరైః ఏకాయతి; పునశ్చనితఆరిభైవ దశభిరక్షరై రేకాయతి
రితి కిమినిత్యతే వ్యాఖ్యానమితిచెన్న, లక్ష్యవిరోధాత్ - తథా
హి-దశమేనాక్షరేణయతే ద్విగ్మితిచ్చే ప్రిహతి మాకారస్య దశ
మస్యాక్షరస్యాపి యత్యాభావ్యం, సాచాత్రినా స్తి ప్రితిపదికను
ధ్యవత్-త్వాత్, అతోజానీమహే అదతస్త్రిభిరేకాయతి; తతఃప
రిందశభి; పాదాంజేచ్చే కతి ॥ ఏవమన్యతాపి అభిలోకేరిత్యాదిమ
ఆదితఃచత్సు సతః పరింద ప్రితి; పాదాన్తగ్గోగిగ్మనస్యా చితిచ్చే
గమకమేతవాదివాక్య మనుసంధేయమ్ ॥ ౩ ॥

మః ॥ అతిజగత్కాం ॥ యమాకావిఖ్యాతా చంచరీకావగి
గతి ॥ అతిజగత్కాం త్రియోదశే చందరి. యమాకాగి యగ్గో
బహునిషయ ప్రసక్తిచ్చత్త ॥ సంరక్షేజగ్గోగి సదా ప్రహపి-గిత్వ,
కాయగ్మత్తలహరీ భృతైః కటాక్షైః ॥

* ప్రి ॥ ఆద్యంచేత్రితయమధాప్తమం నవాంత్యం, ద్వేచాం
త్యే గురుసుధగేసుభాషితంస్యాత్ ॥ ఏశామోభవతి మహేశనత్రి
గ్మి, ర్మజ్జేమానను సుక్షిప్తప్రహపి-గిసా ॥

మగతౌరగణవ్యయం గురుశ్చ ప్రతిపాదం యస్యవృత్తస్య సాచచ్ఛ
 రీకావశీతివిఖ్యాతా ప్రసిద్ధా ॥ ౬ ॥ అసౌబంధుశ్చేమాం శ్చందనా
 నౌకహనాం, కరీంద్రాణాందానం చంచరీకావశేషా । భృశంశంసన్వా
 తౌమానినీభౌగభదం, హరస్వీధ్యాం క్రీడత్యాయతి చారుచారిక ॥
 వాతిమలయమారుతః ॥ ౧ ॥ తురగరసయతినౌత తౌగఃక్షమేతి ।
 సగణాభ్యాంతగణాభ్యాం గురుణాచక్షమా, సప్తభిషడ్భిశ్చయతేః ।
 ససతితగురుభిశ్చంద్రీకాశ్వర్తుభిరితి పాశాంతరం । అధఃపూర్వోక్త
 ఏవ, కింతుచంద్రీకేతినామ ॥ ౬ ॥ సపదిగఽవశైః పర్వతైస్తాడితై
 రజనిచరగణైః పాదసౌత్పిడితైః । రణభువిమరుతః పుత్రికేజ్యుభితే,
 దురధగమతరాసాబహువక్షమా । ౨ ॥ హ్నావౌగ ప్రౌదశయతిః
 ప్రహషిణీయమితి । మనజరాగణాగురుశ్చప్రహషిణి, తృతీయా
 క్షరే త్రియోదశాక్షరేచయతి ॥ ౬ ॥ కింభూమ్యాచతురుదవాసమ
 ధ్యభాజా, కిలత్యైమదవికృతి ప్రభూతిదాత్యా । కించాన్వైస్ససర
 ననితాదిభిషదాతైః, స్సంవిత్తీరసయతిమాం ప్రహషిణీయం ।
 ద్వితీయచరణేమదకలికారి భూతిదాత్యైతివాపాతోస్తు । సంవిత్తిః
 జ్ఞానం ॥ ౩ ॥

* వేదైరంద్రైర్మాత్రయసగామ త్తమయూరీం ॥ ౪ ॥

చతుర్గ్రహైరిసారుచిరాజభస్మగాః ॥ ౫ ॥ * సజ

* వృ, మాతేయంసద్గుప్తివిధాత్రీశ్వమపాఙ్గై, స్సంరక్షేమాం
 దేవివిస్తృష్టామృతిధారైః । అభ్రేలోకం నిజః తనీలోత్పలశోభై,
 ర్వేలేహచ్చేనాదలసస్తత్తిమయూరీ ॥ ౩౪ ॥

తద్యతిః పారావారైస్సంభృతరత్నైః పరీవితే, పృథ్వీచక్రీవాణి
 మహాత్వంసవిదత్తైః । యత్రాపాంగం వెదవనీమత్తమయూరీ, సం
 ధత్సేత్వం ధాత్రిముఖామౌరుహహంసీ ॥ ౩౫ ॥

* వృ, స్పృశస్జగత్రి శకీకాంతినిదనై, తవసంతతస్తుతి పరాం

సాజశాభవతి మంజుభాషిణీ || ౬ || సజసాగురుశ్చ
కథితాసరస్వైమాః || ౭ || భవతినిజౌచసజగాః ప్రభ
ద్యుమ్ || ౮ ||

ధీశో || పేదైరంధ్రైః ప్రామయసగామత్త ముగూహీతి || మూమ
గణతిగణౌ యగణనగణౌ గురుశ్చప్రతిపాదంచె త్సామత్తమయూ
రీనామచ్చత్తం, పేదైశ్చతుర్విః రంధ్రైః సవభిశ్చాక్షరైర్వత్తిచతి ||
అత్రవేదశబ్దేన చతుర్వస్వాభ్యా రంధ్రైశ్చబ్దేనసవత్వ స్వాభ్యాచవివక్షి
తా || శ్లో || పురాన్యాయమిమాంసా ధర్మశాస్త్రాంగమితి
తాః | వెదాస్థానాని విద్యానాంధర్మశాస్త్రచ చతుర్దశైత్యత్రైవే
దానాం చతుర్వైవ || శ్లో || పురంనిర్మాణయజ్ఞేహుక్యం వవరంధ్ర
సమన్వితం || నాదీపిణీవేశయతం ప్రవిష్టఃపరిమేశ్వర ఇత్యత్రైరంధ్రా
ణాం సవత్వేనచప్రసిద్ధత్వాత్ || ౮ || చతుర్గ్రహేరితి రుచిరాజ
భజ్జగతి || జగజ్భగణనగణజగణౌ గురుశ్చయదిరుచిరేతినామ,
చతుర్భిఃగ్రహైః సవభిశ్చాక్షరైర్యతః || ౯ || సజసాజశాభవతి
మంజుభాషిణీతి | సగణజగణౌచనశ్చతా గురుశ్చమంజుభాషిణీశ్చ
త్తం || ౬ || సవతతగురుభిశ్చంద్రికాశ్చతుర్భితి || సవతతగురుభి
యైక్తా చంద్రికానామధవసి, అశ్లేష్వసప్తభిః ఋతుభిః షడ్భిశ్చ
ధియంమమ | ప్రణయప్రకోపభృత మంజుభాషిణీ, పరిసాంత్యచాటు
చరణైకసంగినః || ౩౬ ||

వృ, సృజనత్సుశారన కృత సనమూళైశ్చమమ మంజుమంబవి
భవనమూస్యాః | హృదియానిరుద్ధవివరాణి విచింత్యా, సవనది
నీవివిషదాం మురళీకైః శ్రీ

|| అత్ర 'సజసాస్సగౌచకథితా సరస్వైమా' ఇతియుక్తిమ్ ||

శ్రీ సరసానృత్యనా మనీనిధివ్యాయోక్త పారాతిరానసా
రేణయమ్ ||

యతిర్భవతి, ప్రక్షిప్తమనం || ౭ ||

మణి || నెదై రంధ్రే హ్మాయ సగామ త్తమయూరమితి || మత
యసగణా గురుశ్చమ త్తమయూరం, చతుర్వింశ నభిశ్చయతి || ౬ ||
కాలేత స్థిః పుల్లకదంబాజ్ఞాననీపే, నీలాంభోదైః కంచుకితాశా
ముఖశోభే | దేవశ్యామీనాం పసంబ్రదానసదేశం, గాస్సంగక్ష
నీరియుతోమ త్తమయూరం || నీరియుతి సబలభద్రః || ౮ || చక్షుర్గ
ప్రేహుచిరాజభస్మగాతితి | జభ సజగణాగురుశ్చ ఇహాఛందసిరుచి
రా, చతుర్వింశ నవసుచయతి || ౬ || స్ఫురద్రీసాఽహువిధ వణాశో
భితా, హరెగుణానభిదధతీ మనోహరాత్ | మనీశ్వరై స్సతతమ
తాకధాపరై, మహాకవేరిహరుచిరాతుభారతీ || వణాఃస్తాతా
ణి, మహాకవివ్యాసః || ౬ || సజసాజగౌభవతి మంజుభాషిణీతి | స్ప
ష్ట || ౬ || నిహతేమతత్ర రచనీచరేషుసా, రఘునాయకేన శిరదూ
షణాదిషు | జనకాత్తజాతు ముదితాతదాపఠిం, పరిషవృజైతమధ
మంజుభాషిణీ || ౬ || సజసాగురుశ్చకథితా సర్వసైచితి || సగణాగ
ణానగణద్వయం గురుశ్చసరసా || ౬ || శశలాంఛనః సదృశం నద
నంతే, నయ నెముకుండకమలౌదరశోభే || భుజయోయుగంచ సు
రపాదపతుల్యం, కిరుణాతవాస్తుసరసా భయదీనై || ౭ || సజసాస్సగౌ
యది సుమంగళికేయమిత్యపిపారః || సజౌగణౌ సగణద్వయంచ గు
రుశ్చసుమంగళికా || నవనందినీసజనసై గుణరుయుక్తై రిత్యపిపారః ||
౬ || అవతాత్పదాహిమధరైద్రీ సుతామాం, శరణాగతంకరుణయా
మణివీణాం | నఖరాంకురై లకలిత మాకలయంతిహర వల్లభాన్మమ
సుమంగళికార్యా || ౭ || భవతినజౌచసజగాః ప్రభద్రీకమితి || సజసజా
గురుశ్చప్రభద్రీకం || ౬ || మలయతటాత్తుశనక్తే వికసిగణతో, మృ
దుళ నదీసుకణికాభిరంచితః | భుజగనధూకలితచారణోభృశం, దిశత్తి
మరుద్ధితరుణిప్రభద్రీకమ్ || ప్రభద్రీకంప్రకృష్ట కల్యాణసుఖం || ౮ ||

* ౧౮ || శక్వయామ్ । మ్రాన్సెగావక్ష గ్రహవిర
తిరసమ్బాధా ॥ ౧ ॥ ననరసలఘుగై స్వరై రి పరా
జితా ॥ ౨ ॥ ఉక్తంవసంతతిలకం తథ జాజశాగః సి
హోర్ధతెయముది తామునికాశ్యపేన ॥ ఉద్దపణీతిక
ధితా మునిసైధవేన ॥ శోభావతీతిగదితా భుజగా
ధిపేన ॥ ౩ ॥

ధీశో * ౧౮ || శక్వయామ్ ॥ మ్రాన్సెగావక్షగ్రహ విరతిర
సమ్బాధేతి ॥ మ్రామగణతగణౌ న్సానగణసగణౌ గురూచ ప్రతిపా
దంచేత్ ఇదం అసమ్బాధా నామవృత్తంభవతి, అక్షగ్రహవిరతిః
అక్షైః ఇంద్రియైః పంచభిర్నవభిశ్చాక్షరై విరతిః యతిర్భవతి, అక్ష
శబ్దేనసంచత్వ సుఖ్యావివక్షితా ॥ శ్లో ॥ పాయూపస్థంపాణిపాదౌ వా
క్పేతీంద్రియ పంచకం । ఉత్పర్ధకసందాదాన గత్యాలాపాశ్చతత్త్వి
యా ఇత్యుక్తత్వాత్ ॥ ౧ ॥ ననరసలఘుగై స్వరై రపరాజితైతి ॥
నగణద్వయరగణ సగణలఘుగురుభిరుపలక్షితా అపరాజితానామ,
స్వరై స్పృష్టభిః పునశ్చసప్తభిరక్షరై ర్యతిర్భవతి ॥ ౨ ॥ ఉక్తావసంతతి
కాత భజాజశాగఇతి ॥ ఉక్తంవసంతతిలకమితి కేచిత్ సప్తంసకలింగ
తయాపఠంతి, తదాసింహాన్నతే యమితిసఘటతే ॥ ౩ ॥ సింహో
న్నతెయముదితా మునికాశ్యపేనేతి ॥ మునికాశ్యపేన ఇయంవసంత
తిలకా సింహాన్నతానామఉదితా । ఉభయోరపిమతే లక్షణభేదౌ

* వృత్తాంభూజజాంగగన సద్గురుసామ్యహేతో, ర్భిభ్రీత్వ
చంవపుషియాగజబిందుశోణా । ధన్యోగిరంభజతితే ప్రణిధాయదేవి
మూర్తిం వసంతతిలకంప్రభయా జయంతిమ్ ॥ ౩౮ ॥

* శ్లో । ఆద్యంద్వితీయమపి చెద్గురుతచ్ఛతుర్థం, యతాష్ట
మంచ దశమాంత్యముపాంత్యమంత్యం । కామాంకుశై ర్వశిత కామి
మతంగజేంద్రేకాంతే వసంతతిలకాంకిలతాంవదంతి ॥

నామవృత్తం నామధగనవైతిభావః । (గాగ్గోగోపామిశ్రీయం ॥ ఉక్తం
వసంతతిలకం తభజాజగౌగతి । తగణోభగణోజగణ ద్వయం
గురుద్వయంచపాదశ్చైద్వసంత తిలకంభవతి ॥ ౩ ॥ అధాస్యస్మత్తస్య
పరం ప్రసిద్ధం నామాంతమామా । ఉద్ధృషణీయముదితా ముని
సైంధవేనెతి । ఇయమితి స్త్రీలింగనిదేశ శ ఉద్ధృషణీతినామాపెక్ష
యా । మునిశ్చాసౌ సైంధవశ్చతేనయంఉద్ధృషణీతికథితా, లక్ష
ణంసమాసం)

మణి ॥ శక్వర్యామ్ ॥ మ్రాన్సాగావక్షగ్రహ విశిరసంభాధేతి॥
శక్వర్యాంచతుడేశే చందసిమతన సగణాగురుద్వయంచ అసంభా
ధా నామవృత్తం, సంచుసునవ సుచయతిః, చతుడేశాక్షరః పా
దః ॥ ఉ ॥ రామాస్తైస్తత్త స్ఫురదనలశిఖాకారై, ర్విచ్చివైర్మరక్ష
స్ఫుభటరథగజాశ్చౌఘైః । భూఃకీర్ణాకించస్పటమభవదధోలజ్జా-
కాలాష్టాదప్త స్ఫుటగణయుగ సంభాధా ॥ యుగసంభాధః యుగప్ర
ళయః ॥ ౧ ॥ ననరసలఘుకైస్సర్వరైర పరాజితేతి ॥ ననరసగణైలఘ
ఘగురుభ్యాంచ అపరాజితా ॥ ఉ ॥ మునిజనతతిగానుబుద్ధి పరంప
రా, మనసిజనృపతేశ్చరైరపరాజితా । ఇతినిజహృదయేమతిం సక
లాధాదాం, దధతికవిజనా స్సదాభువిదేవతాః ॥ అపిచ॥ వలరిపుమ
ణిరుక్కుదా మహిషాసురం, కులిశవచురుభిశ్చరైరనలొపదైః ॥ క్షప
యతిధృతరుట్పరైరపరాజితా । జగదవతిచసాముదాగిరిజాసదా ॥ ౨ ॥
ఉక్తంవసంతతిలకంత భజాజగౌగః । సింహాద్ధతేయముదితా ముని
కాశ్యపేన । ఉద్ధృషణీతికథితా మునిసైంధవేన । శోభావటీగదితా
భుజగాధిపేనెతి । తభజజగణా గురుద్వయంచ వసంతతిలకం నామ
వృత్తంభవతి । మునికాశ్యప మునిసైంధవ పింగళనాగైయధాసం
ఖ్యం సింహాద్ధతాద్ధృషణీశోభారతి నామభిఃకథితం । ఇయమితిస్త్రీ
లింగనిదేశ స్తత్తత్తనామాపెక్షయా ॥ ఉ ॥ దృష్ట్యావసంతతిలకం

సహకారవారీ, సింహాద్ధతాన్వితగతి సముపరసంహాః । ఉద్ధమీ-
ణీ మనసివ్యయథాస్రప్త్యై, శోభావతీ ఎనకబాం మననా
జగము ॥ ౩ ॥

ననభనలఘుగాః ప్రహరణతిలకం ॥ ౪ ॥ * ఇమ
వదనాభజననేస్సగురుయుక్తైః ॥ ౫ ॥ ద్విస్సప్తచ్ఛిద
లాలాహ్లాహ్లాగౌచరణేచైత్ ॥ ౬ ॥ నజభజన్తే
రుశ్చనసుషట్కుమారీ ॥ ౭ ॥ సపసాబగౌగితచమంజు
భాషిణీన్యాత్ ॥ ౮ ॥ సరనరేలకగౌచ లళిణింసుకే
సరం ॥ ౯ ॥ అంతెగురుయుక్తగృత్యసభాశైస్తద
నాతా ॥ ౧౦ ॥

ధీశో! ననభనలగితి ప్రహరణతిలకైతి । ననభనలగ్, ద్వంద్వై
కవద్భావః, ప్రహరణతిలకైతి నామభవతి । నగణద్వయంభగణనగ

* వృ, భంజనసగాంగళిరయేణ సురసింధు, ర్నారతితటిమీవ జిత
స్ఫటిశోభా । సమృద్ధ రేణలసదీదువదనాత్వం, సంస్మతిరుచింమమ
సమగ్రతరగాగావః ‡

వృ, కుటిలం । మాభూన్నయాగగననదబలాభిః క్రితా, తాభి
ర్యాచామతి కఠినయుగజేనాభా । నిమ్నంకేశకుటిల మసితమణ్ణో
గాత్రిం । మూర్తి రూప్యాయా న్నమతవదయయావగీ శై ‡

వృ, లళితా । నిజభుజవింగభూత లలితాక్షగుణ, స్ఫుటరుచిపు
స్తకాభయరొల్లసితా ॥ కలయతుభద్ర మంబమమకాంతినదీ, కవ
చితసర్వది ధృఖవతీభవతి ॥ ‡

వృ, కలభాషిణీ ॥ సృజనాయలింగనన తారకాసద్యుతిః జనని
త్వమద్యమమకాంక్షితాంసంపదం । కలభాషిణీప్రసృమరాను కమ్పా
ర్పరి, కబళీకృతాక్షియుగళీగిరాం దేవతా ॥ ‡

‡ అత్రపద్యై 'భజ్జ' ఇతిరూపంచింత్యమ్ ॥

‡ ఇదువృత్తత్రయం మూలేవ్యాఖ్యానయోశ్చ నదృశ్యతే ॥

కౌ లఘుగురూచ ॥ ౪ ॥ ఇందువదనాభజననై స్సగురు యుగైరితి ॥
భగవాజగనగనగజై స్సగురుయుగైః అంతేగురుద్వయ సహజైః
ఉపలక్ష్మితా ఇందువదనానామవృత్తం వతి ॥ ౫ ॥ ద్విస్సప్తచ్ఛిద
లోలాహూహూగౌ చరణేచెదితి । చరణేపాదేహూ మగణనగకౌ
హూ మగణభగణౌ ద్వా గురూచచేత్ తహి అలోలానామవృ
త్తభవతి, అప్యైర్విః సప్తచ్ఛిత్ వారిద్వయం సప్తభిశ్చేదనం
యత్సినతి । సంపాదిభ్యః క్విబిత్కేమ్ ॥

మ శి ॥ ననభనలఘుగా, పరిహరణలకమితి ॥ స్వస్త్వం ॥ ఉ ॥
సరిసివయనా శశభరివదనా, కుచలయరుచిరా కుచభరినమితా ।
మణిమయిశనా శివమపగిరిజాప్య తనుతవివశం పరిహరణతిలకా ।
అపిద, జలభరయమునా జలభరరుచిరా, కపిశకవననా శశినిభవద
నా । శ్రితనుతచరణా మమవ్యాదికరుణా, విలసతితిరుణే పరిహరణ
తిలకా । తరుణీనాం పరిహరణం మదనోద్దీపకంతిలకం కస్తూరీపశ్చ
కంయస్యాస్తా, శ్రీకృష్ణరూపాకరుణా ॥ ౪ ॥ ఇందువదనాభజననై స్స
గురుయుగైరితి । సగురుయుగైః గురుద్వయోపేతైః భజననైగ
జైరిందువదనా ॥ ఉ ॥ ఇందువదనామృషిగణాచిత పదాజ్ఞాం, చం
దననాకితి తుంగకుచభారాం । కుకుమరుచం కుచలయోదరిక
టామం పంకవగృహభజిత పంకవినిహంత్రీమ్ ॥ ౫ ॥ ద్విస్సప్తచ్ఛిద
లోలాహూహూగౌ చరణేచెదితి । ఛిత్ ఛేదయతి, సప్తస్థితీ,
ద్విద్వివారిం, మనమభగణగురుద్వయంచ చరణేపాదేచేత్ సా
లోలానామ ॥ ఉ ॥ విశ్వామిత్రపురోగైర్వ్యగీంక్షృతపాదాం, పే
దాం శైష్యగుణౌఘాం శ్యాచూంగీం శశివక్త్రాం । మాయాజాలవి
మూఢాంకుర్వాణాంకిలలోకా, వందేష్టప్తిమలోలాం విష్ణ్వఖ్యా
మఃకదూరాత్ ॥ కించ ॥ దృష్ట్యావిద్యుదుదినాకం నీలాంతాం ఘన
రాజిం, భేదాత్విత్పరిహీనామౌ ముంగీనిజదూతీం । పశ్యేఃకీచ్యుత

కేశాప్రాశాసాం పరియాణం, ప్రాశంసత్స్వమలాలాం కుర్వాహాకీల
 దృష్టిం || పరియాణం ప్రయాణం || ౧౪ || ౬ || నజభజగై గురుశ్చ
 వసువట్కుమారీతి | నజభజగైః గురుభ్యాంచకుమారీ, అష్టసుష
 ట్కుచయతి || ఉ || సనయగళే గురుశ్చష్టగులాలాలబె, నయన
 యుగం సుదీఘమయంతితాంతం | అనమహిషేవిధాయ విలస
 త్ప్రభావా తిశిఖక రాజగామ కుపితాపమారీ | త్రిశిఖకరా త్రిశూ
 లహస్తా, కుమారీ మహిషాసురమదిశీ || ౭ || సజనాజగౌగితచ మం
 జభాషేశిస్యాదితి | పూర్వోక్తాఽతిజగతీచ్ఛందోగతి మంజుభాష్యా
 పెక్షయా అన్యమెకోగురురధికః || ఉ || వలయానీల ప్రతిమనక్ర
 మారుతాధ్యం, మణిమేఖలారుచిభిరు త్స్పిరిన్నితంచాం | సతురు
 క్తిణీంసపదిమాధవో మనోజ్ఞా, మిదమూచివాం త్సరసమంజుభాషి
 ణీంతామ్ || ౮ || నరనరై లఁగాచ లభితంసుకెసరమితి | నరనరై
 గఁజైస్సహ లఘుగురూయదిలభితం సుందరంసుకెసరం నామవృ
 త్తం || ఉ || అధపురామృతాబ్ధి మధిశయ్యమాధవె, ఘణితౌ సు
 షుప్తిమపియోగవేభవాత్ | విదధతీంద్రనీలసరుచౌ సుకేసరం, స
 రసిజం బభూవకిలనాభిపల్వలాత్ || ౯ || అంతేగురుయు గ్గంత్యసభా
 శ్చైన్ద్రనాతేతి | తయసభాగణాగురూచ అంతేయదిమదనాతా
 నామ || ఉ || కాలాంబుదనీలోత్పల నీలోపలశౌభం, కృష్ణందిశిజి
 స్థూత్వ సహిష్ణురిపుసంఘాత్ | మారాశుగధారాభిరుదారాభిరు
 దూడా, సీతాంబరమా గాదిహ గోపీమదనాతా || ౧౦ ||

* ౧౫ | అతిశక్యర్యాం, ద్విహాహయలఘురధగితి

వృ, రజసి | శ్రీనివాభిరనిశం రజనీపతిరొచిమాం, కాంతిరహాతిభి
 రావృతిదిక్కుఖమండలం | పుస్తకాభయవరాక్షగుణాంకభుజోజ్జ్వలం,
 సన్నిధింతనభజేవ పురమ్మసదైవమే || ‡

‡ ఇదంమూలేవ్యాఖ్యానయోశ్చ వదృశ్యతే ||

శశికలా ॥౧॥ స్రగితిభవతిరసనవకయతిరియం ॥౨॥

* వసుహయయశిరిహమణిగుణనికరః ॥ ౩ ॥ * నన

మయయయతేయం మాలినీభోగిలోక్తైః ॥ ౪ ॥

దీశో ॥ * ౧౫ ॥ అతిశక్వయాం, ద్విహతహ యలఘురధగితిశశి కలెతి । ద్వాభ్యాంహతావధిః తాహయ లఘవః సప్తలఘవః ద్వి హతహయలఘుః చతుడశలఘవ ఇత్యధః, ఏకవచనప్రయోగ స్తు తల్లప్యప్యఘటనాధః । అధఃక్తానాం లఘూనామనతరంగ్ గురుశ్చప్రతిపాదంచేత్ శశిః లేతినామభవతి ॥ యుగనగణలఘుయు గగురుశశికలేతి పాఠశ్చైత్తుష్టు । తదానీమేషం యోజ్యం, యుగాని చత్వారః నగణాశ్చలఘుయుగంచ గురుశ్చైతియుగ నగణలఘుయు

* వృ, ననుననుభవతి కృతనతిరఖిలే, సురసిజభవనహచరితవ చరణః । ఉదయదరుణిమనిధిరభిలషితకృ, స్నఖిరుచితతిజిత మణి గుణనికరః ॥

తద్యతిః ఘటిపతిశిఖరిభిరుపహృత విదృశిం, భువమపిదధపిశశి రుచినిసరైః । భగవతికుచధృత మణిగుణనికరః, ప్రసరతుమమహృ దితవవపురుదయః ॥

* వృ, ననమయయమినీడ్యచిత్తమే తన్తనీయం వపుషిపరవ ధూనాం వంచనాసందదత్తై । స్తనతటనవముక్తామాలినీ మూర్తిర గ్భ్యా, తవలగతియథాస్తిన్తై తథాదేపికుర్యాః *

తద్యతిః ॥ వసుభిరపిమునీంద్రై ర్వంద్యమానానుభావా, కమల భనన బాహూమాలినీ కామధేనుః ॥ కరధృతిమణివీహ కాతుణ్డ్య లచిత్తా, కలయభగవతిత్వం కాంక్షి తాథోపలభ్యమ్ ॥

* శ్లో॥ ప్రధమమగురుషట్కం విద్యతేయప్రకాంతే, తదనుచ దశమంచేదక్షరం ద్వాదశాంత్యం ॥ కరిభిరథ తురంగైర్యత్రకాంతే విరామ, స్సకలజనమనోజ్ఞేయాలినీసా ప్రసిద్ధా ॥

గగురు । ద్వంద్వైకవద్భావో నపుంసకలింగత్వంచ, ఆదితశ్చత్వాశో
 నగణాః పశ్చాద్ద్వలఘూ అనంతరం గురుతేకశ్చైత్ ప్రతిపాదశశి
 కలానామ వృత్తస్యాదితి ॥ ౧ ॥ స్రీగితిభవతిరసవకయతి రియమితి ॥
 ఇయంశశికలారపైః పడ్భిశ్చనవై ననవకాః కైశ్చయతిర్యస్యాస్సార
 సనవకయతిః నామ్నా స్రీగితిభవతి ॥ ౨ ॥ వసుహయయఃఽఽహమణి
 గుణనికరేతి ॥ ఇహశశికలాయాం వసుభిరప్తాభిః హయైస్సప్తభిశ్చ
 యతిభవతిచైత్తస్యా మణిగుణనికరేతి సజ్ఞాంతరంస్యాత్ । శశిక
 లాస్త్రజ్ఞి గుణనికరాణాం ప్రతిపాదం ఆదితశ్చతుదశలఘవః అ
 నంతరంగురుశ్చైక ఇత్యేతత్సమానం, ఆద్యాయాః యతినియమా
 భావః, ద్వితీయస్యాష్టభిర్నవభి శ్చక్షురైః తృతీయస్యాఽష్టభిస్సప్త
 భిశ్చవక్ష్యత్యితి స్య మన్యోన్యంభేదః ॥ ౩ ॥ ననమయయముతే
 యం మానిసిభాగిలొక్తేతి ॥ నగణద్వియమగణ యగణద్వియయు
 క్తామాలినీ నామభవతి, ఇయంభాగిభిరప్తాభిః లొకై స్సప్తభిశ్చవ
 క్ష్యత్యితిమతిభవతి ॥ ౪ ॥

మణి । అతిశక్వర్యాం ॥ ద్విహతహయలఘురధగితిశశికలేతి
 అతిశక్వర్యాం పంచదశేఛందసి, ద్విహతాఃద్విః ణితాః హయాస్స
 ప్తలఘుయస్యాస్స, అథఅంతే గురుశ్చశశికలైత్యుచ్యతే ॥ ౬ ॥
 యదుచరికమలమిదమిహతవముఖం, నయనయుగమపి కువలయవిల
 సితం । అధరమణిరపిచ సరసమధుమయో, విలసదపి పశురధకిలశ
 శికలా ॥ ౧ ॥ స్రీగితిభవతిరసన కయతిరియమితి ॥ ౬ క్తస్యైవసృ
 త్తస్య యతివిశేషనశాన్నాను విశేషమాహ, స్రీగితితి । ఇయంపూ
 ర్వోక్తాశశికలైవ పడ్భిర్నవభిశ్చ ఛిన్నాచేత్ స్రోక్ ఇతిసజ్ఞతాభవ
 తి ॥ ౬ ॥ యదుచరమమభవ గరళకబళితం హృదయమిహహి బహు
 విషయవిఘటితమ్ । గ్రథితవితతి రధకమల కువలయై, స్రీగివభ
 వతి ఖరకిరణకరహతా ॥ ఖరకిరణస్సూర్యః ॥ కించ ॥ భవతిసుము

ఖమదనశరశఃలితే, వదనసురభిపవనమిహావితరతే ॥ స్రగినభవతితవ
తసుతి మృదుశా, పృథయమధర మధుపిఘతుభృశమయం ॥ ౨ ॥
అస్త్యేనపుసర్యత్యంత రాన్నామాంతరమాహ ॥ వసుహాయయతిరి
హమణి గుణనికరగతి ॥ ఇహఉ క్తశశికలావృత్తే అక్షరాష్ట్రకేఽక్షర
సప్తకెద యతిశ్చైస్త శిగుణనికరొనామవృత్తం ॥ ఉ ॥ కుచయుగమి
దమయిగిరివరతనయే, విలసతివృధుతర మధిగతకమలం । నిజకరఘరి
గత మధిగళనిహితం, విరచయపునరపి మణిగుణనికరమ్ ॥ మణిగు
ణనికరంమణిహారం - అధిగతకమలంప్రాప్తశ్చి, కమలాశ్రీరిత్యేతా
పర్యాయా ॥ తవస్తనయుగ్గమధికశ్చియం కరోద్వితిభావః ॥ ౩ ॥
ననమయయయతేయం మాలినీభాగిలోక్తేరితి । ననమయయగణాః
మాలినీ, అష్టసుసప్తసుచయతిః ॥ ఉ ॥ కువలయకమలానాం కాన
నైః కోకరమ్యై, మృదులపవన ఘ్రాతైః పిఙ్గూణీయాంబులక్ష్మీమ్ ।
మదనవివశరిం ఖన్తల్లికాక్షాభిరామా, మకలయదధరాజా మాలినీ
మద్ధిదారాః ॥ కొకఃచక్రవాకః, మల్లికాక్షాహంసాః, మాలినీకా
చననదీ, అత్తిరాజాదుష్యంతః ॥ ౪ ॥

మౌక్త్యానూఢ్యో భవేతాంసప్తాప్తభిశ్చంద్ర
లేఖా ॥ ౫ ॥

ధీశో ॥ భవతినజౌభజౌ రసహితౌ ప్రభద్రకమితి ॥ నగణజగ
ణభగణ జగణరగణైః ప్రభద్రకం నామవృత్తః, సుకెసరమితికెచిత్స
రంతి ॥ ౫ ॥ సజనానయాశరదశక విరతిరేలేతి । నగణజగణనగ
ణాశ్చ నగణయగణౌచ ప్రతిపాదంచేత్ ఏలానామవృత్తభవతి ।
అస్యాశ్చరైః పంచభిః దశభిశ్చయతిర్భవతి ॥ ౬ ॥ మౌక్త్యానూ
స్తాభవేతాం సప్తాప్తభిశ్చంద్రలేఖేతి ॥ మగణరగణమగణ యగణ
ద్యయంచ పాదశ్చేత్, పప్తభిరక్షరైః పూర్వభాగః అష్టాభిరు

త్తరశ్చేతియతి యతఃసాచంద్రలేఖనామ నృత్త భవతి || చంద్ర
లేఖాభిధానం భవేత్సంచభీరైస్సుఖట మితికచిత్పఠంతి ||

మనః || మోహ్యాయాఙ్మోహవెతాం సప్తభిన్నంద్రితేభిః ||
మోమరగణౌమ్యా మయగణౌయాఙ్మో యగణౌనయక్తౌ భవే
తాం సప్తభిరప్తభిశ్చక్షరైర్యతిః, చంద్రలేఖనామనృత్తమ్ || ఉ ||
పానౌవెధః కపాలంకాకౌదరా భూషణాని, స్ఫాయద్దపః కకుద్వా
న్యానం పరంభ స్తనూతిః | వాసోనాగేంద్రిచమః స్ఫుజఃద్విషం
ప్రాణహేతుః, కాలకాశ్యం నరాణాం మూర్ఖైస్సురైచ్చంద్రిలే
ఖా || యానంవాహనం, భస్తనూతిః అంగరాగళీః, కాలేమరణ
సమయే || ౫ ||

* ౧౬ || అప్యైమ్, భౌతినిగాస్వరాః ఖమ్మషభ
గతివిలసితమ్ || ౧ || నజభజరైస్సదా భవతివాణీనీగ
యక్తైః || ౨ || పశ్చభకారకృతాశ్వగతి ర్యదిచాంత
గురుః || ౩ || లఘుగురునిరంతరం యదానపంచ
చామరః || ౪ ||

ధీశో || * ౧౬ || అప్యైమ్ || భౌతినిగాస్వరాః ఖమ్మషభగ
తి విలసితమితి || భగణశ్చరగణశ్చ త్రియోనగణాశ్చ గురుశ్చభౌతి
నగాః తైస్సహితం ఋషభగతివిలసితం నామనృత్తంభవతి | అత్రి
స్వరాఃసప్త, ఖంకాకాశంనవచయతి స్థానం, సప్తభిర్నవభిశ్చయతి
మదిత్యధః | ఖశబ్దస్య నవసంఖ్యావాచిత్యంతు, 'వ్యోమరంధ్రీన
వేలిచ' ఇత్యాగమపసిద్ధమ్ || ౧ || నజభజరైస్సతీ భవతివాణీనీగ

అప్యైమ్ || శైలశిఖా | భూరిభంభగ్మునివరస్య మహా
వితిరేః, పంకజసంభవప్రియతమే తవపాదయుగం || సాధకరక్షకం క
నకశైలశిఖాధిగతై, స్తాపనసంచయైవమసితం మమభానయతః || ‡

‡ ఇదంమూలేన్యాఖ్యానయోశ్చ నదృశ్యతే.

యక్షే రితి || అంతెగురుయుక్తేః సగణజగణభగణ జగణరగణైరుప
లక్ష్మితాసతీ వాణినీనామవృత్తింభవతి | వారుణీతి కేచిత్పఠంతి | ఇదం
స్మత్తప్తప్రక్షిప్తం || ౨ || లఘుగుణరునిరంతరం యదీహపంచచా
మరశ్చతి || ఇహలక్ష్మ్యే, లఘుగుణరుశ్చ యదినిరంతరం అన్యథా
సంయథా తేధాభవతితదా పంచ చామరొనామవృత్తింభవతి | జ
రాజరాజగౌతమ్యధః || ౩ || పంచభకారయుతాశ్వ గతిర్యదిచాం
తగురురితి || పంచభగణయుతా అంతెగురుశ్చ అశ్వగతి నామన్య
త్తంభవతి || ౪ ||

మశి || అప్త్యామ్ || భౌతిగ్రాసగాస్వరాః ఖమ్ముపభగతి విలసి
తమితి | అప్త్యాంషాడశే ఛందసిభౌ భగణరగణౌత్రినగాః త్రయో
నగణా గురుశ్చఋషభగతి విలసితన్నామ | సస్తమసవమాక్షరయో
ర్యతిః || ౬ || నీరదనీలరుక్ తుయదుషు కృతశుభజనిః, శ్రీధరణిపతి
స్సఋషభగతివిలసితమ్ | నీరభృతాయుతస్త మతులవిధిమ కలయ
ద్దానవగా మదై నమకృత కిలగతమవమ్ | దానవగః వృషభాసురక
తందానవగామ్, స్త్రియాంపుంసిశౌరిత్యమరః || ౧ || సజభజరై స్స
దాభవతి వాణినీగయ్యైరితి | సజభజరై గణైః గురుయుక్తేః సదా
వాణినీనామ || ౬ || భ్రమరగణైః కరీంద్రకటదానపానయుక్తేః, క
లితరవైనకరేంద్ర శుభచూలికావసక్తేః | కురుపుతనా రథాజిల
సాధుగీతిమత్రా, ప్రథితతరాగతేవ పృథువాణినీసలాస్యా | వాణినీ
సతకీ-సలాస్యాసవృత్త్యా || ౨ || పంచభకార కృతాశ్వగతిర్యదిచాం
తగురురితి | భగణపంచకరచితా గుర్వంతాచమదిసా అశ్వగతిర్నా
మ || ౬ || పక్షి-రథోధవనేషు తదామ్మగయామరతః కుండలమం
డితగండతలో మశివమధరః | జృంభితమండలచారులసత్తరఖాశ్వ
గతి, గంధకరీంద్ర మృగేంద్రగణైః సతమాపవనమ్ | పక్షి-రథః
దశకథః || ౩ || లఘుగుణరునిరంతరం యదాసపంచచామరశ్చతి

యదాలఘుగురూప్రతి ముహూరావతే తేతదాసః పంచచామరః ।
అనష్టస్థందోగత ప్రమాణికావృత్తసాధక మస్యైకః పాదోభ
వతి ఉ ॥ వసంగతాఅపీహరాజ్య కారణే (సాధన) నిరాదరా
స్పదమజస్పదాగతే స్ఫుతస్ఫురేద్రసంభవః ॥ అథాశ్వినోస్తు
తావమేన్మపాస్సయోషితాశ్రియా, స్వితాస్తుతాషితానరాన
పంచచామరేశ్వరాః ॥ పంచచపంచాపి పాండవాః అమరేశ్వరాః
పూర్వేంద్రాః ॥ ౪ ॥

* ౧౭ ॥ అత్యష్టామ్ * రసైరుద్రేశ్చిన్నాయ మన

సభలాగశ్చిరిణీ ॥ ౧ ॥

ధీనో ॥ * ౭ ॥ అత్యష్టామ్ ॥ రసైరుద్రేశ్చిన్నాయమనసభలా
గశ్చిరిణీతి ॥ యగణమగణనగణ సగణభగణాః లఘుగురూచప్రతి
పాదంచేత్ శిఖరిణీనామవృత్తంభవతి, రసైష్షడ్భిః గుద్రేరకాదశభి
శ్చిన్నాయతిమతి ॥ ౧ ॥

మణి ॥ అత్యష్టామ్, రసైరుద్రేశ్చిన్నాయ మనసభలాగశ్చిరి
రిణీతి । అత్యష్టాంస ప్రద శే ఛందసియమనస భగణాలఘుగురూచశి

* వృ, యమాన్నాసాభీలోద్ధృతకభరే జీవవిగళు, భటశ్రేణీ
యావచ్ఛీమదరుణ నెత్రప్రతిభయా । విలీనాసాగచ్ఛేద్వికటతరదా
హాశిఖరిణీ, విధేయంసాన్నిధ్యం మమజననితావత్సరభసమ్ ॥

తద్రుతిః ॥ రసాధారైరీశైరభిమహిత భాస్వద్గుణగణా, జగత్స
ర్వజ్యోతస్ని భృతమివభాసావిదధతీ । కటాక్షైమాంరక్షేత్ప్రస
రదమృతై హారలతికా, రురీదత్తచ్ఛాయస్తనశిఖరిణీ దేవిభవతీ ॥

* శుక్ర, యదాపావ్యోవణః కలితకమలేషష్టకపరే, తతో
హ్రీస్వాః పంచప్రకృతిసుకుమారాంగి రచితాః । త్రయోన్యసోపాం
త్యాస్తుతనుజఘనాభాగసుభగ, రసైరీశైర్యస్యాం భవతివిరతిస్సా
శ్చిరిణీ ॥

ఖరిణీవృత్తం భవతి । పఞ్చరేకాదశభిశ్చ నైకార్యతిః ॥ ౬ ॥ ససఃపా
యాద్దేవః కలుషమథనో దంతివదనో, మదస్యాతి స్త్రీమృద్వికటకర
టోద్భాగితమభుపే । ముగానప్రకీడాం విరచయతి యస్మిన్ ఖేతి
భృతా, మభూత్పక్షిర్భిన్నాక్షితి మకృతభుగ్నాం శిఖరిణీ ॥ శిఖరి
ణీతిపర్వత పక్ష్యైర్విశేషః ॥ ౧ ॥

జసాజనయలా వసుగ్రహ యతిశ్చ పృథ్వీగురుః ॥ ౨ ॥

* దిట్టునివంశ పత్రిపత్రితం భరనభనలగైః ॥ ౩ ॥

ధీశో ॥ జసాజనయలా వసుగ్రహ యతిశ్చ పృథ్వీగురురితి । జసాచ
జనయలాశ్చ గురుశ్చ ప్రతిపాదంచేత్ పృథ్వీవృత్తం, అస్మాచ చచసు
భి అష్టాభిః గ్రహైర్వేదభిశ్చ యతిభ్యుతి ॥ ౨ ॥ దిట్టునివంశపత్రిప
త్రిత భర నభనలగైరితి । భరనభనలగైః ఉపేతంవంశ పత్రిపత్రితం

* శు ॥ ద్వితియమసికుంతలేయది పడస్త్వచంద్వాదశం, చతుదశ
శమధస్త్రియే గురుగభీరనాశహ్రాదే సపంచదశమంతి మంతదనుయ
త్రీకాంతెయతిః కరీద్రోధః భృతుక్తేర్భవతిసుభృ పృథ్వీతిసా ॥

వృ, అతిశాయినీ ॥ సస్పృశభుజగాః గిరీనపి త్రిజాతీందధా
నాః, సకలమరలోకశైఖర స్థునివాసమాన్యాక । విభృతావతి
శాయినీ సదాభజతియద్విధాతా, మహిమాసహిదే తేరగ్రహ
శుభోదజాతః ॥ ౪ ॥

* వృ, భూరిసభానిలాగ్తివశస్థిత జలదభృతం, నూతనవంశపత్రి
పత్రిశంకామివపయసః । పాతుకమెనజీవితిమిద స్థిరమితీకలయ, స్వ
ద్భిన్నతత్త్వమమృతచయేమమ శుభమమలె ॥

తద్యతిః ॥ దిట్టుభుజశ్చైమునివైర్విరచితనినుతి, దీనజనా
వనకృతంతి స్త్రవమఖిలజనని ॥ పాండరవంశపత్రి పత్రితంహిమమివత
రళం, సాదరమంబమే కురుమనస్తవపదకమలె ॥

† ఇదంచృత్తమూలే వ్యాఖ్యానయోశ్చ నోపలభ్యతే.

నామవృత్తిభవతి, అస్మిన్దిశోదశమునయస్సప్తచదిట్సుః, ద్వంద్వైకవద్భావః నపునకలింగత్వంచ, యతిస్థానః భవతీతి శేషః ॥ ౩ ॥

మఃశి ॥ జసౌజనయలా వసుగ్రహయతిశ్చ పృథ్వీగురురితి ॥ జనజనయగణా లఘుగురుచస్పృథ్వీవృత్తం, అష్టసునవసుచయతిః ॥ ఉ ॥ తమాలననమేచకం శశధరౌపమానాననం, పిశంగరుచిరాంబరం శిఖిశిఖండచూడాన్వితమ్ ॥ భజేతతమీశ్వరం మధురవెణునాదం హరిం, పుగావ్యధితయోమురంశకల మెకపృథ్వీభరమ్ ॥ అపిచ ॥ శశేఘటితమాక్రీకః కుచలయం క్వచిత్కూణితం, శ్లేధాచతమిరావతిమలయ మారుతోవేగవాన్ ॥ కదంబముకుళాంచితా గిరియుగీచ పృథ్వీపునలక తాపిచ శిలాతలంగతవతీనజానెపరం ॥ పృథ్వీస్పృధుళా ॥ యతిభగోయథా ॥ సమామితమిహ ప్రపంచవిధినహృతౌ కారణం, గిరిశమగరాజపుత్ర్యధిగతం లలాటేక్షమ్ ॥ సురేంద్రమునిసిద్ధ ముఖ్యగణవందితాంసుద్వయం, విశద్ధభసితాంగరాగరుచిరం నదాశాశ్వతమ్ ॥ అత్రినవాప్తసుయతిః ॥ ౨ ॥ దిట్సువివంశవత్రీపతితః భరనభనలగైరితి ॥ భరనభనగణైలఘుగురుభ్యాంచ వంశవత్రీపతిరం, దశభిస్సప్తభిశ్చయతిః ॥ ఉ ॥ ఉద్ధతనీలకంఠతరుణే జలధరినమయే, వషటికాశమేఘ పటలెనతియదుశ్చసభః ॥ కాననమధ్యగస్తు నితరాం హలధరసహితో రాజతివంశవత్రీ పత్తిశైర్వపుషి జలకణ్డైః ॥ నీలకంఠాబహిణః ॥ ౩ ॥

* మందాకాగ్రితా జుధిషడ్వైమ్భానతౌతౌ

* వృ. మాఽభూన్నైతాఽలిగగుఽయుతౌ విత్తమత్తోనరౌమె, భూయాన్తాతః పశ్యమరిదయ స్త్వత్కూటాక్షప్రస్తాదః ॥ మందాకాగ్రితాజగతి జనతాప్యంబయెనప్రసూతే, వాచాంపూతిః ॥ ప్రహసిత సుధామాధురీ వేభవానామ్ ॥

గూఢాచేత్ ॥ ౪ ॥ * రసయుగహద్యై నౌస్కావత్రా

స్తౌగూయదాకథితాహరిః ॥ ౫ ॥

ధీకో ॥ మందాకాగ్రితా జలధిషడ్వై మ్యాసతౌతౌ గూఢా
చెదితి । మగణభగణౌ నగణతగణౌ పున స్తగణోద్యా గూఢాచప్రి

తద్యతిః ॥ ఆమ్నాయైర్యద్భహు విధరపైస్సన్నరై రప్య శక్తా,
స్సంతోజ్ఞా కుంజననివపురస్తానీనస్యస్య । జాతు స్తృత్యా సరసక
వితా సంపదంయాతిబుద్ధ్యా, మందాకాగ్రితాలితంపి సృణాండుగఁ
తత్వేనగాఢా ॥

* శ్రీ ॥ చత్వారిః పాక్ సుతనుగురవో ద్వాదశై కాదశౌచె,
న్యగ్ధేనశౌ తదనుకుముచామోదిని ద్వాదశాన్త్యా తద్వచ్చాన్త్యా
యుగరసవాయైర్యత్ర కాంతేవిరామౌ మందాకాగ్రితాం పరివరక
వయ స్త్వితాం సంగిరంతే ॥

పు, నసమరసిలంగేయందివ్యంజ్ఞైః పరిధూన్వతీం, మధురమ
ధురై స్తత్రీనాదై స్సదామణివల్లభీం । కరసరసిజ్ఞైః బిభ్రాణేయం
ప్రభాజితచంద్రికా, చకితహరిణీప్రీతామూర్తిః స్తవాంబ శుభంక్రి
యాత్, ‡

తద్యతిః ॥ శరభవముపై ర్నైదై లోకై రపి స్తుతవైభవాం, శ
శరభకలా లోకాంకాంతిం సతాందఫతీంసదా । మనసిభవతీం మా
తమంద స్థితేందు ముఖాంబుజాం, విజితహరిణీవీక్షాం సేవేవిలా
చనవిభ్రమైః, ‡

శ్రీ, సుముఖిలఘవః పంచపాంచ స్తతౌదశమాంత్రిమ, స్తద
సులలితాలాపే వక్షాంలఘూత్రి చతుదశౌ । పరిభవతిచ్చనర్హ
త్రోపాంత స్ఫురత్కరకంకణే, యతిరివిరపై ర్నైదై ర్నై స్తస్మై
తాహరిణీతిసా ‡

‡ ధీకోధియ్యక్తహరిణీ వృత్తినిషయకమిదం పద్యత్రయమ్ ॥

తిపాదంచెత్ ముదాక్రాంతా నామవృత్తంభవతి, జలభిభిశ్చతుస్త్విః
షడ్విః అగ్రైఃపర్వతైః సప్తభిశ్చయతిర్బువతి । అగ్రశబ్దేనసప్తసఃఖ్యా
వగతిః, సప్తైచగోత్రాచలా ఇతిప్రసిద్ధః ॥ ౧ ॥ రసయుగహయైస్సాన్
మాన్తా గోయదాహరిణీతిదేతి । సగణసగణౌ మగణరగణౌ సగ
ణలఘూచగురుశ్చ ప్రతిపాదం యదాతిదా హరిణీనామవృత్తభ
వతి, అస్యాంరపైః షడ్విఃయుగైశ్చతుభిః హయైస్సప్తభిశ్చయతిర్బు
వతి । భవతిహరిణీన్సామాన్తా గోరిసామ్యుధినిష్ఠప్రీతి కేచిత్ప్ర
థంతి ॥ ౨ ॥

మణి ॥ ముదాక్రాంతాజలభి షడగైర్మూసతౌతౌ గురూ
చేదితి । మగణభగణౌసగణః తగణద్వయం గురుద్వయంచ పాదః,
తత్రాచతురక్షరః పృథమౌశః షడక్షరౌమధ్యమస్సప్తాక్షరః స్త్రోతీ
యఇతియతిశ్చైత్ ముదాక్రాంతా నామవృత్తం ॥ ౩ ॥ రక్షోనాథం
రణభువి తదారాజమానం స్వభాసా, దన్వ్యాకోపాద్దశరథ సుతేది
ప్రభానుప్రకాశే । కోదండేన స్ఫుటగుణవతాతేన భూర్మాధరేం
దై, ముదాక్రాంతా సహజలభిభిస్సంశయం సంప్రపేదే । మం
దుశనై రాక్రాంతాభూః భూధరేంద్రై స్సహేతసంబంధః ॥ ౪ ॥
రసయుగహయైస్సాన్ మాన్తాగోయదాకథితాహరిణీతి ॥ ససమర
సగణౌ లఘుగురుశ్చ హరిణీనామవృత్తం, షడ్విశ్చతుభిశ్చసప్తభి
శ్చయతిః ॥ ౫ ॥ వలభిదుపలశ్యామాం కామారిషద్భవచింతాం,
కరసరసిజై శ్శంఖంచక్రం గదాంచ శరాసనం । అసిమపిసదాసంబి
భ్రాణాం భజేతరుణాత్తికాం, హరిణీతి ముహుర్వేదాంతేషు శ్రు
తాంపరదేవతాం । అపిచ, ప్రసవధనుషాఖానైఃఫూలైర్భృశం
పరిపీడితా, కథయతినీజైరంగైః క్లాంతింక్మితైః పరిపాండవైః । మల
యపవనో దీప్తశ్చంద్రశ్చ మండితిమండల, స్సతుశరమతి వైవా
యాతః కిమత్రభవేద్ధరిః ॥ ౬ ॥

* హయదశభిన్జౌ భజజలాగితి నత్కు-టకమితి ॥౬॥

మునిగుహకాణః ప్రేః కృతయతిం వదకొకిలకమితి ॥౭॥

ధీశో ! యదినియతానజౌ భజజలాగితి నత్కు-టకమితి । నగణజగణౌచ భగణ జగణద్వయం లఘువశ్చ గురు శ్చైత్యేతే ప్రతిపాదం నియతాయదితహిన్ నత్కు-టకం నామన్వృత్తంభవతి ॥ ౬ ॥ మునిగుహకాణః ప్రేః కృతయతిం వదకొకిలకమితి - అముమెవనత్కు-టకం మునిభిన్నప్రభిశ్చ గుహకైః గుహస్యస్కందస్య క్షేష్టిరోభిష్టద్భిః లాఘవేశ్చతుర్భిశ్చ కృతయతిం కోకిలకం వదేతిశిష్యబోధయత్యాచార్యః । నత్కు-టకాత్ కొకిలకస్యయతి నియమేనైవ భేదః సగణవిన్యాసవిశేషేణ ॥ ౭ ॥

మణి ॥ హయదశభిన్జౌ భజజలాగితి నత్కు-టకమితి । నగణజగణౌ భగణౌజగణద్వయం లఘుగురూచైతి నత్కు-టకంవృత్తం సప్రభిదశభిశ్చయతిః ॥ ౬ ॥ జలధరమేచకేమహసి శంఖరథాంగధరే, మణిమయభూషణే మధురవంశేనిదాకరే ॥ సరసిజమందిరానయన భృంగసరౌజముఖే, మమమతిరేధతామతితరామితి నత్కు-టకమ్ ॥ ౭ ॥ అథాస్యయతివిశేషాన్నామభేదమాహ, మునిగుహకాణః ప్రేః కృతయతింవదకొకిలమితి । మునిభిన్నప్రభిః గుహకైః కుమారముఖైః షడ్భిఃలాఘవేశ్చతుర్భిశ్చ కృతయతిం పూర్వోక్తం నత్కు-టకం కోకిలకం వదేతిశిష్యస్యోపదేశః ॥ ౬ ॥ మనసిజజీవితేవ

* వృ ॥ నిజభుజజాలగః ఘణసహస్రధరఃఘణినాం, పతిరిపినక్షమోవి లిఖితుంకిలనణయితుం । ద్యుతిజితచంద్రికం కుచనిరస్తకనత్కు-టకం, తవవపురంబకిం పునరహం భృశేమందమతిః ॥

తద్యతిః ॥ సమునివరైః ప్రజాపతి భిరచితసుంఘ్రియుగం, భజతితవాంబయస్సఖలుభాగ మనెకవిధం । గృహమపిహాటకద్యుతికనత్కు-టకందళితం, శ్రీయతిధనం మహద్వరచఘోరవికాంతిజుహః॥

కుళ పాదపమెత్త్యశనే, మధుసమయేతదా కబళయంత్యధభారిను
ధు । పికతరుణీభృశం మదనశాత్కిలమంజుత్తరై, రసయఃకూజత్తే
రతితరాం ధురికొంఱకమ్ ॥ ౭ ॥

౧౦ ॥ * ధృత్యామ్ హ్నాజౌజౌభర సంయుతః కరి
హ్నాక్షే హ్నాఃస్థుతమ్ ‡ ॥ ౧ ॥ * నగణయుగళ
తోఽబ్ధిరేషా యదాస్య నిశాసాభవేత్ ॥ ౨ ॥
సనజాలపినభాసాశ్చరయతిభి యదికరిణీ ॥ ౩ ॥

* వృ, ద్రాస్సజాజభరౌద్వహే త్రిజగత్కృతౌ మమవాఙ్మ
యం, చంద్రచూడఃటాటవీ చటులాపగాజయపాటవం । జెత్తభి
హ్నాఃస్థుతంతరసెంది యైస్తురగై బలా, చ్చిత్తమూఢమిదంచ
తైస్సహబధ్యతై స్థుతిరశ్చినా ॥

తద్యతిః ॥ దేవిదిక్పతిభిస్తుతం స్మరసాయక్తే సహపంచభిః, స్పథి-
లోచనవిభ్రమం తవభావయేతదిదం వపుః । దిబ్దుఖేమవిసారిభిద్వ్య
తిజాలక్తే నిశాఝాద్ధియ దైహినాం విషయాటవీ విహరన్తనోహరి-
స్థుతమ్ ॥

* వృ ॥ ననురురరవిందజాతిర్వధూలోచనస్యోపమా, తవదృ
శిమహిమైష మాతస్తయోః కింసముత్పద్యతే । పశుపతిముకుటీవి
రాజన్నిశా వల్లభోద్యుష్సిధా, మధరిమబయినీం భజంతెగిరాంయే
నభక్తాశ్చీయమ్ ॥

తద్యతిః ॥ దశహరిదుదితానుభావేః ఘణీందైః కృతాంస్త్రిస్తుతి
శ్శశధరవిలసత్కిరీటా సమగ్రీప్రభావౌజ్జ్వలా । కుశలమతిమిహత్వ
మంబస్ఫురత్తరకా భానురా; దిశవవకుముదప్రకాశానిశాశారదీ
వస్థితా ॥

‡ వృత్తరత్నావల్కులక్షణ సంవాదాద్ధిశోధిన్యక్తమేవ లక్ష
ణమస్య వృత్తస్యయుక్తమితి ప్రతిభాతి ॥

ధీశో || * ౧౮ || ధృత్యామ్, సౌద్భూతత్వజైవైః కుసుమిత
లతావల్లితామ్రా నయానయావితి ! భూతైః పంచభిఃకుతుభిః
షడ్భిః అశ్వైస్సప్తభిశ్చనక్షైః యతిభిః శల్లితాయుక్తామత నగ
ణాశ్రయో యగణాశ్చప్రతిపాగంచెత్ కుసుమితలతానామవృత్తం
స్యాత్ || ౧ || రొసజౌజభరై ర్యుతంకరిబాణక్షేహారిణాప్లుతమితి || రగ
ణసగణజగణద్వయ భగణరగణై ర్యుతం కరిభిరష్టభిః బాణైః పంచ
భిః, స్వాధేకః | యతిమత్ హరిణాప్లుతం నామవృత్తంభవతి | అత్ర
తృతీయయతే రవిధానాత్పనశ్చ పంచభిః పాదాంతయతిరితిసిద్ధమ్ ||
౨ || రాజయశాభర సహితౌ కరిబాణాక్షై హారనతకమితి | ర
సజయభరాగణాః ప్రతిపాదంచెత్ కరిభిరష్టభిః బాణైః పంచభిః అ
క్షైరిందిమైః పంచభిశ్చయతిమత్ హారనతకమ్ || ౩ || నయుగళ
రచతుష్టయాసా నిశాదిగ్వసుచ్ఛేదినీతి || నగణయుగళంచ రగణచ
తుష్టయంచ యస్యాస్సనయుగళరచతుష్టయా దిగ్భిఃదశభిః వసు
భిరష్టభిశ్చాక్షరైః ఛేదఃయతిః అస్యాస్తీతి దిగ్వసుచ్ఛేదినీ, మత్సర్థీ
యనిఃనాం తత్వాత్ జీవ - నిశానామవృత్తంభవతి సుధేతికచిత్పరం
తి - ఇదంప్రక్షిప్తమ్ || ౪ ||

మణి || ధృత్యాం, మ్నాజౌజౌభర సంయుతః కరిబాణక్షేహారి
ణాప్లుతమితి | ధృత్యాం అష్టాదశైఃచందసి, మ్నామగణసగణౌజౌ
జగణాః పునశ్చభరసంయుతః భగణరగణాభ్యాం యుక్తః జౌజగ
ణౌయదిహరిణాప్లుతం, అష్టభిఃపంచభిశ్చయతిః || ౬ || ఆరూఢోజవ
నో హయోవనభూతలే రఘుభూభుజా, వేగేనాథజతానిలౌ మృగ
యారసేగతచేతసా | ఆకాశేపిమహీతలే పరికల్పితంముహూరద్భు
తం, మోఘంతద్విదధేతదాకృతమండలౌ హరిణాప్లుతం | హరిణాప్లు
తంకురంగొల్లవనం || ౧ || నగణయుగళతోద్భిరేఘాయదాస్య ని
శాసాభవేదితి | నగణద్వయరగణ చతుష్టయాభ్యాం నిశావృత్తం,

సయుగళరచతుష్టయూభ్యాం నిశాద్విసుచ్చేదిసీతి పాఠాంతరం ||
 ఉ || భజతతమసిశం మహామాయీసు నిలమేఘచ్ఛవిం, యచతుల
 తిలకంతదాభారణే యోరణేపాండవం | గరయితుమపితం నిహం
 తుంచ ఘోరన్యపంపైంఘం, వ్యతనుచచివైవ సక్షత్రిమాలాభి
 రామానిశాప || గరయితుగుంకతుం, పైంఘనవధేనోత్కృ
 స్త్వ కతుమిత్వఘః || ౨ || సనజాఅపిసభసాశ్శరయతి భిర్కదికర
 ణీతి | సనజసభసాగణా, త్రివారంపంచభిగ్యతియదికరిణీసృష్టం
 || ఉ || కరుణారసనరుణాలయ హృదయేగరతనయేసదయే మమహృ
 దయేనసశశశ్శేఖరదయితే | కమలాసనకమలాపతి వినుతేమునివినతే,
 అమలేపదకమలెవిశ కరిణీసమగమన || ౩ ||

* ౧౯ || అతిధృత్యామ్, * రసత్వశ్చైవ్వియోగోన్మ
 రరగురుయుతం మేఘవిచ్ఛాజితం స్యాత్ || ౧ ||
 * సూరా, శ్చైవ్వియోగోన్మ సత్తాస్సగురవశ్శామూల
 వికీడితమ్ || ౨ || మస్సోజయగామణి దీ పిడి
 జ్జిధిభిగ్యదివిచ్ఛిన్నా || ౩ || మ్హాస్సాయస్సగురు
 సహితానిధి విరతిశ్చేదిహవాణీ || ౪ ||

* వృ || యమీనాసారంధాద్దశిముపగతం వాయుమంతనిక
 రుంధకే, సదాయః ప్రోదంచత్పళక భరితో వారిపూణేక్షణస్సై |
 వపుధ్యాయత్యంబ ప్రహసితశరన్దైరు విస్ఫుజితాభం, గుణా
 నస్తేసాయ భృశమసులభాన్తస్సంలభేతాణిమాద్యాకే ||

* వృ || మాంసజ్జుసతతం గుణైర్విరహితం వత్త్రామ్బుజాలొకన,
 వామానాంబహుభేద వంచనకలావైదగ్ధ్యసీమాభువాం | మూర్తిక
 స్సజ్జయతాత్తవాంబ విలసన్తగ్ధైదుచూడామణి, స్తద్ధ్యానంఖలు
 దుష్కృత్రేణహనన శామూలవికీడితమ్ ||

* శ్రీ || ఆద్యా శ్చేద్ధు రవస్రయః ప్రియతమేషస్తథా చాష్టమో

ధీశో || * ౧౯ || అతిథృత్యామ్ || రసత్వశ్చైవ్యయాన్సార
 రగురుయు తామేఘునిసూజితాన్యాదితి || యామ్యగణమగణౌ
 స్సానగణసగణౌ రరగురచః రగణద్వయం గురుశ్చ, ఏతైరితీతేషః,
 యు తానహితామేఘ విస్ఫుజితానామన్యాత్, అన్యగ్రన్తైష
 డ్భిః ఋతుభిః సుష్టి అశ్వేన సప్తభిశ్చ యతిర్భవతి || ౧ || సూర్యా
 శ్చైవ్యమన్వస్తతాస్సగురవ శ్శాదూన్లపిక్రీడితమితి || మనజామ
 గణసగణ జగణస్తతాః సగణగణతగణశ్చసగురవః గురుణాన
 హితాస్సుర్యది శాదూన్లవిక్రీడితం నామన్వత్తాభవతి, అత్రసూ
 రైః ద్వాదశభిః అశ్వేన సప్తభిశ్చ యతిర్భవతి | సూర్యశబ్దేనద్వా
 దశసంఖ్యాసేవకీతా, ద్వాదశాదిత్యాకృతిప్రసిద్ధైః || ౨ ||

మ. ౧ అతిథృత్యామ్ || రసత్వశ్చైవ్యయాన్సార రగురుయు
 తామేఘ విస్ఫుజితాన్యాదితి || అతిథృత్యామ్ ఏకోనవింశత్యదసి,
 యచనసరరగణైః గురుశాచయుక్తంమేఘ విస్ఫుజితంన్వత్తం,
 సుష్టిష్టష్టిస్సప్తభిశ్చయతిః | ౬ || అభికు ధైరామే కలయతిముహూ
 శ్చాప మార్వసముద్ధై, ధ్వన్నివాన్తైః కిమ్మం సకలజగతాం మేఘ
 విస్ఫుజితాభైః | శరజ్వాలామాలా కబళితపటః పాదసాంసార్వ
 భౌమో, భయంచకేవాహాననహుతభుజో జీవనా భావజాలమ్ ||
 వాహాబడబా || ౧ || సూర్యాశ్చైవ్యమన్వస్తతాస్సగురవ శ్శాదూన్ల
 లపిక్రీడితమితి || మనజసతతాగణాః సగురవః అంతేగురుణాయుక్తా
 శ్చైచ్చాదూన్లవిక్రీడితం నామన్వత్తం, ద్వాదశభిస్సప్తభిశ్చయతిః ||
 ౬ || భగ్నైతత్రనిజేబలే కురుపలేబాన్తైహుతాశోషైః, వాన్
 తోద్ధూతపురాణ తూలనద్యశీం వృత్తింప్రపన్నేతదా | కుర్ధేనాధ
 నస్వేకాదిశత్రుయస్తదనుచేదస్తాదశాద్యాతథా | మాతృకండ్డై
 మున్లనిభిశ్చ యత్రివిరితిః పూర్ణైదుబింబాననై, తద్వృత్తం ప్రప
 దంతి కావ్యరిసికా శ్శాదూన్లపిక్రీడితమ్ ||

ధనంజయేనచరాం గాఢీవనున్నైశ్చరైః సైవాఽకాం సృపేషు గో
 ప్సివతత శ్శాదూలవిక్రీడితం । కరుపతేఽభీష్టస్య, పురాణాలః
 జ్ఞానా శాల్మలీకాః సాది ఫలపాణిః, శాదూలవిక్రీడితం వ్యా
 ఘ్నీక్రీడా ॥ అపిచ ॥ కష్టరైః పరికల్పితైవ లలితా మాలాకపెర్భా
 రతీ, శుమ్భాణాంపరిపీడనం నసహతేశాస్త్రైః ఖిన్నాత్తనాం । శృం
 గారైక గుణమనౌభవరణే నీమాలినీనిదకయా, ప్రస్థానైతికధంస
 హేత వికృతం శాదూలవిక్రీడితం ॥ వికృతం ఘోరం ॥ ౨ ॥
 మస్తోజయగామః దీప్తి దిశ్చిధిభిర్యది విచ్ఛిన్నైతి ॥ మగ్ధం
 గణద్వయతజయగణగుశ్చ, దశభిః వభిశ్చయతిచ తీయదిమణి
 దీప్తివామ ॥ ఉ ॥ శౌరీభూధరనాయక పుత్రీచంపకహటక సచ్చా
 యా, పద్మాదీవరమీన కురంగీశైత్య విణోచనవక్త్రేః । జీయా
 చ్చజ్జరమిందుకలాపం సజ్జలయంత్యతి హృష్టాంగం, తాటంకొ
 జ్జ్వలన స్తశి దీప్తిస్సాప్త సమస్తసిగాభాగా ॥ ఇందుకలాపం చం
 ద్రీమాడం ॥ ౩ ॥ మ్భాస్నాయస్స గురుసహితానిధివిరితిశ్చేదిహవా
 ణీతి ॥ మభసనయనగణా గురుశ్చ, నవసుయతిః ఇహాఽందసిచెత్
 వాణీనామ ॥ ఉ ॥ విద్మగ్ధౌరీ విధుమకుటాఽధిమహీషీయాతనుమ
 ధ్యా, వాచాం దేవీవిధృతి శుకానవమణివిణాం క్షయంతీ । దేయా
 న్మహ్యం సురతటిసీసమధురధాటీం జిత్రహాటీం, వాచాంపూర్తిం
 బుధవినుతాసరిజనేత్రా కలవాణీ ॥ ౪ ॥

* ౨౦ । కృత్యాం, తీరిశౌగతాభవేదిహ దృశేన
 లక్షణేన వృత్తనామ ॥ ౧ ॥

* మంత్రాభిన్నాయకాలాగరు తిలకకలారమ్యాయశమినై, వా
 గీశైతావకాయమృతి విజితశరచ్చంద్రాతపరుచే । నిర్ఘంమమానసం
 స్యాత్సతతవినతనాకౌకస్సనదనా, చూడారత్నాంశు వీరాజితచర
 ణయుగామ్భోజాయవపుషే ॥ ‡

‡ ధిశోధినీ గాగ్యగోపాలీ మోక్షసువచనావృత్తా సేక్షయేదషు ॥

ధీశో॥ * ౨౦ ॥ కృత్యామ్ ॥ జ్ఞానమాసప్తాశ్వపక్షిమ౯ రభస
యగఃకాథాగస్సుపదనేతి ॥ మరభసయగఃకాథా భగణలఘూగః
గురుః, మరభసయభాగణాశ్చ లఘుగురూచ ప్రతిపాదంచేత్ సప్తభిః
అశ్వైః ఘనస్సప్తభిశ్చపక్షిశ్చయతి మతీసువద నైఃజ్ఞేయా ॥ ఇదం
వృత్తంప్రక్షిప్తం ॥ ౧ ॥ త్రివిజౌగతా భవేదిహేద్యశేన లక్షణేనన్య
త్తనామేతి॥ త్రివిజౌగతా రజౌరగణజగతౌ గతౌ గురులఘూచ
ప్రతిపాదంచేత్ ఈద్యశేనలక్షణేన న్యత్తమినినామయస్యతిత్ వృత్త
నామభవేత్ ॥ (గాగ్య౯గౌపాలమిక్రీయం॥ అధవిశం ఛందఃచ్యతే
కృతిరితి ॥ తత్తేకింస్సత్తంలక్షయతి, జ్ఞానమాసప్తాశ్వైతి ॥ మగణరగ
ణభగణయగణభగణా లఘుగురుశ్చేతి పాదః, తతిగస్తనప్తాక్షరా
ప్రధమాభాసౌ త్రితీయష్టడక్షర ఇతియతి, సాసుపదనా ॥ ౧ ॥

మఃశి ॥ కృత్యామ్ ॥ త్రివిజౌగతా భవేదిహేద్యశేన లక్షణేన
వృత్తనామేతి ॥ కృత్యాంవిశేఛందసి, త్రివిక్రీకృష్వః రజౌగతౌ
అంతే గురులఘూచవృత్తినామన్యత్తం పక్షిగ౯జై గురు ల
ఘుభ్యాంచపాదః ॥ ౬ ॥ మాధవంసదాభజే తమాలమేఘమే
చకంకరామ్బుజేస్త్య దేవపాదసౌపమైరధాంగ శార్ఙ్గవారిజాది
విధ్రితంచ ॥ పీతవాససం లసత్కిరీటహార నూపురాదిభూషి
తంహి, దేవదాసవాసతం మనోజ్ఞాన్యత్తమిశ్వరిం పరంహృదీహం ॥
వారిజశ్శంఖః ॥ ౧ ॥

౧ ॥ ౨౦ ॥ * ప్రకృత్యామ్ మత్తైర్కృత్యానాంత్రీ

* నిజభుజజజకరీకృత పటేరకుచాగః, దృఢోపగూహవం, విజిత
సుధారసాలపితిలీల మనెకవిలాసభాసురం ॥ పహిభుషిభాగమేతి సు
భృగౌమపి దివ్యపదార్పరాత్పరం, శశివదనాత్వమంబ హృదియేనను
చిద్యుతి మత్కుపాన్యసే ॥ ‡

‡ ఇదన్వత్త, మూలెవ్యాఖ్యానయోశ్చ నోపలభ్యతే ॥

యో త్రిమునియతియు తాస్యోగ్ధరాకీర్తితేయమ్*॥౧॥

ధీశో॥ * ౨౧ ॥ ప్రకృత్యామ్ ॥ మృత్యు యా నాంతియోణ
త్రిముని యతియుతా స్యోగ్ధరాకీర్తితేయమితి ॥ మృత్యుః మగణ
గణ భగణనగణైః యానాం యగణానాం త్రియోణత్రితయేనచ ఉప
లక్ష్యతాత్రిభి ముః నిభిన్నప్రభిః యత్యాయుతాఇయం స్యోగ్ధరాకీర్తి
తా, సప్రభిన్నప్రభిరక్షరైః (స్త్రిషుస్థా నేషు యతిభవనతీత్యధః॥ ॥
(గాగ్యం, అత్రైకవింశం ఛందఉచ్యతే । త్వికైకింస్యత్తమ్, మృ
త్యుర్యానామితి ॥ మగణరగణభగణనగణై యగణాత్ప్రయైశ్చ య
ద్వృత్తం ఇయంస్యోగ్ధరా, త్రియోమునయస్సప్రాక్షరా యస్యోంసా
త్రిమునిః నాచసాయతిశ్చ, తద్యుతాభవతి ॥ ౧ ॥

మః॥ ప్రకృత్యామ్ ॥ మృత్యుర్యానాం త్రియోణత్రిషునియ
తియుతా స్యోగ్ధరా కీర్తితేయమితి ॥ ప్రకృత్యామ్ ఏకవింశేఛందసి,

* వృ॥ మారోభానుయాయాఽయం యమభృతమనః కమః
ణాంవాసరాణా, మీశత్వం పాప్తవంతౌ తవకమితురియం సాహిత
క్తిస్సమగ్రా । వక్త్రామ్భాజై యదీయేవసతి నవమణిస్యోగ్ధరా కుంద
మూర్తిస్తే మాతర్వాగధీశేనభవతికతర సస్య ధాతుః ప్రభావః॥

తద్యతిః ॥ నీత్యంలొకత త్రియోణస్తుతనిజ మహిమానిశ్చలానంద
కందః, కక్రీపాదౌజ్జహాద్య న్తగుకరమకుట స్యోగ్ధరాం శత్రుగో
ష్ఠీమ్ । వాగ్జాలానాం సవిత్తీభగవతి సతతం వాఙ్మలాధాన్యదా
త్రీ, భూయాన్తైకాంతిపాత్రీ ప్రసృమరకరుణా భూషితాశేషగాత్రీ ॥

* శు॥ చత్వారోయత్రీవశాః ప్రధమమలఘునష్టప్రకస్నప్త
మోద్వ్యా, తావంతౌ షోడశాద్వ్యా మృగమదతిలక షోడశాంత్యో
తథాంత్యో ॥ రంభాస్తంభారుకాండే మునిముముసిభిర్యత్రీ కాంతే
విరామో, బాలేపూర్వైః కపింద్రోస్సుతను నిగదితాస్యోగ్ధరాసా
ప్రసిద్ధా ॥

మృదైః సురభనగణైః యానాంత్రయేణత్రిభిర్యగణైః మరభనయ
యయగణైః త్రిమునియతియుతా, త్రిషుమునిషు సప్తసుసప్తమేచ
తుదశైః ఏకవింశేచవణేః యతినహితాఇయంస్థగ్రా నామకీర్తి-
తా, నాగరాజేనెతిశేషః ॥ ౬ ॥ ఘోరంశూలంకపాలండమరుమ
సిలతాం బిభ్రతీవాహువగై, దక్షిణాద్విస్తాస్య రంధ్రజ్వలిత హు
తవహప్రేక్షణాదీప్రమాళిః । అవిభూతా పురిస్తాత్ప్రమథగణవృ
తాచండతిన్యాట్టహాసా, కాశీకాలామ్బుదాభాధవళశవశిర స్స్థిగ్రా
దగ్ధశత్రుః ॥ ౧ ॥

* ॥ ౨౨ ॥ ఆకృత్యామ్, భ్రాసరనారనావధ గురు
దిగ్గజవిరమం సుభద్రకమిదమ్ ॥ ౧ ॥ త్రిభా
యజౌసరనగాః పశ్చిమాసూర్యయతిమతైభ మత్యేక
ధితిమ్ ॥ ౨ ॥ నయసభయక్తానసాగోదశరవికృ
తయతిరిహలక్షీః ॥ ౩ ॥ * ॥ ౨౩ ॥ వికృత్యామ్,
మత్తాక్రీడామోక్షానానావితి లగితిచవసు శరదశ
యతికా ॥ ౧ ॥

ధీశో ॥ * ౨౨ ॥ ఆకృత్యామ్, భ్రాసరనారనావధ గురుదిగ్
గజవిరతం ప్రభద్రకమిదమితి ॥ భగణాగణౌనగణ రగణనగణాశ్చ
రగణనగణౌచ అథగురుశ్చ ప్రతిపాదంచెత్ప్రభద్రకం నామవృత్తం
తచ్చదిగ్భిదశభిః అక్షేద్వాదశభిశ్చ విరతం విచ్ఛిన్నంభవతి,
దిగ్గజవిరతం హిమద్రకమిద మితికెచిత్పరంతి । తదాహిశబ్దఃప్రసి
ద్ధౌ, మద్రకమితి నామ ॥ ౧*౨౩ ॥ వికృత్యామ్ ॥ యదిహసజౌభజౌ
భజభజగాస్తదశ్వ లలితంహరాకయతిమత్ ఇతి ॥ నగణజగణౌ
భగణజగణౌభగణ జగణభగణ లఘుగురువశ్చ ఏతైరుపలక్షితంయ
త్వృత్తం ఇహవికృత్యాంభవేత్ తత్ అశ్వలలితం నామభవతి, కిం
చేతిత్, హరేః ఏకాదశభిః అక్షేః ద్వాదశభిశ్చయతిః హరాక-

యతిః సా అస్యాస్తీతి హరాకళయతిమత్ భవతి, త్రియోవింశ
త్యక్షరఃపాదః ॥ ౧ ॥ విశ్వత్వామ్, మత్త్రాద్రామాత్నానా స్థాగితి
భవతి వసుశరదశయతియుతమితి ॥ మామగణాత్పైతగణనగణా
నానగణాన్దానగణలఘూగ్ గురుశ్చప్రతిపాదంచేత్ మత్త్రాక్రీడం
నామవృత్తభవతి, కించేతత్ నసుభిష్టభిః శరైఃపశ్యభిః దశభిశ్చ
భవంత్యాయత్యాయతుభవతి ॥ ౨ ॥

మణి ॥ ఆకృత్యామ్ ॥ భౌసరనారనానథ గురుదిగకవిర
మం సుభద్రకమదమితి ॥ ఆకృత్యాంద్వావింశేఛందసి, భరనరనరన
గణా గురుశ్చసుభద్రకంనామ, దిగకవిరమందశసు ద్వాదశసుచ
యతిః ॥ ౬ ॥ భావయరొహిణీపతికలామ్యసింధువిలగజ్జుకాకుమార
కం, ఘోరభుబంగరాజ కటకంమహాక్షకలిత ప్రయాణమమలం ।
శారదచంద్రబిమ్బనదనం త్రిశూలడమరు స్ఫురతకరతలమ్, ఫా
లహతాశనా స్తమదనం సుభద్రకమురు ప్రభావమనిశమ్ ॥ ౧ ॥
తోభోయజ్ఞాసరనగాః పక్షిసూర్యయతి మత్తైభవత్రకధితమితి ॥
తభయజసరనగాగురుశ్చ మత్తైభన్నామవృత్తంకథితం, అత్రాపి
వృత్తైపూర్వనత్యతిః ॥ ౬ ॥ వందేశశాజ్గళత సజ్గాశ దివ్యత
నుమాకంఠసింహమతులం, స్తంభంబిభేదసమమింద్రాది బృంద
భృతదంభంచయోనరహరిః । ప్రహ్లాదభక్తవరదుర్వార దుఃఖమహి
వక్షో హిరణ్యకశిచో, లక్ష్మీసనాథ మరిమత్తైభ కుంభతటతీర్థాంకు
శాయితసఖమ్ ॥ సనాథంసమేతం ॥ యద్వా ॥ రత్నాకరమునిషు
శిక్షాకరోరిపుషు యత్పాదిపాదినతః, ప్రహ్లాదభక్తవర మాహ్లాద
యః జలధికన్యాసమేతఃపాదా ॥ అంహాహారోస్తు సరసింహామూ
దాదితి ॥ ఇహ్లాద్రావెన్ద్రాగళో, దత్తేంద్రభూరిభయ దైత్యేశ ముఖ్య
రిపుమత్తైభ కుంభదశనః । అపిచ, అశ్వస్తవృత్తుఖలు తుంగస్తనౌ
తరుణిసన్ధాస్థుయావనమిదం, ప్రాచీయరొచిరహకాలె సమున్మిష

తిజాలే విలొకయసభః । అంగారవర్షమివ శృంగారయోనిరయ
మంకేవిముంచతిశరాణ్, సంభావయత్వమయి రంభారమాంచర
పుంభావకెలిభిరలమ్ ॥ అశ్వస్తనౌఅస్థితా ॥ ౨ ॥ నయసభయక్తాన
నసాగౌ దశరవికృతయతిరిహలక్షీరితి ॥ నయసభనసాగణా గురు
శ్చలక్షీనామవృత్తౌ, అతాపిప్రాప్తద్వయతిః ॥ ౬ ॥ సరిసిజహస్తా
మ్బుజ గేహాధృతదమనకమరువకచూళి, పరిమళలుబ్ధాళికదంబాము
రమధుబకవృచరిపుపత్నీ । కనకలతాంగీ జగదమ్బుకునలయ సరసి
జజయి నెత్తా, కలయతుదృష్టికరుశాద్రామనుపదమిహ భువిమ
యిలక్షీః ॥ ౩ ॥ వికృత్యామ్, మత్తాక్రీడామోమోనానావితిలగిశిచ
వసుశరదశయతికెతి॥ వికృత్యాం త్రయోవింశేఛందసి, మగణద్వయ
తగణనగణ, చతుష్టయైలఘు గురుభ్యాంచమత్తాక్రీడానామవృత్తౌ,
అష్టమేత్రయోదశేత్రయోవింశేచ వణేయతిః ॥ ౬ ॥ మెఘశ్యా
మంపింఛాపీడం వివిధమణిగణ ఖచితకటకభుజం, విద్యుచ్ఛాయంన
స్త్రం వెఱుందధతమధ మధురతమరణితయుతమ్ । దెవంద్వైత్వ
గారక్షంతం హృదయహృతివన భువితుమదననిభం, మత్తాక్రీడాదే
వ్యఃఖిస్థాపరిముముహురలసతర నయనయుగాః ॥ దెవంకృష్టం,
దేవ్యఃస్వగఃస్త్రియః ॥ ౧ ॥

* ౨౪॥ సజ్జత్యామ్, యదిహసజౌభ సాజసజన
కాస్తవశ్వలలితం స్వరేశ రసభిత్ ॥ ౧ ॥ భూత
మునీనైర్యతిరిహభతనా స్ఫాభనయాశ్చ యదిభవ
తితన్వీ ॥ ౨ ॥ * ౨౫॥ అభిక్యత్యామ్, క్రాంతప
దాభౌభరానననానగామునిశరవసుశరవిరతియుతా॥

ధీశౌ ॥ * ౨౪ ॥ సజ్జత్యామ్ ॥ భూతమునీనైయతిరిహభత

‡ ఇదంవృత్తం ధీశౌధిన్యామెకాక్షరన్యూనతయా భిన్నలక్షణ
తమాద పూర్వస్థిన్నేవ ఛందస్సుక్తమ్ ॥

నాస్పృభనయాశ్చ యదిభవతిఽస్వీతి || భగణతగణనగణాన్సగణ భ
గణౌభగణ నగణయగణాశ్చయది పఃతిపాదంస్యః త్స్వీతిస్వీనామ
వృత్తంభవతి, ఇహతన్వాన్యంభూతైః పంచభిఃమునిభిః సప్తభిః ఇన్ద్రే
రాదిత్యైద్వాదశభిశ్చ అక్షరైర్యతిభవతి || ఇనశబ్దన్యాదిత్యవా
చత్వం వైజయంతాముక్తిః ఇనాన్త్యాత్మాధిపాకాధ్యాః' ఇతి ||
* ౨౫ || అభిశృత్యామ్ || క్రొంచపదాబ్జైజ్ఞానననానగావిషు శర
మునివసుయతిరిహభవేదితి || భగణమగణౌ సగణజగణౌ నగణచ
తుప్తయం గురుశ్చపఃతిపాదంచేత్ క్రొంచపదానామవృత్తంభవతి,
కించాస్యామిషుభిః పంభిశ్శరైః పునఃపంచభిఃమునిభిః సప్తభిఃవసుభిర
ప్తభిశ్చయతిర్భవతి || ౧ ||

మణి || సజ్కృత్యామ్ || యదిహసజౌభసౌజ సజసకాస్తదశ్వ
లభితం స్వరేశరసభిదితి || సంకృత్యాం చతుర్వింశేఽందసి, నజభసజ
సజసగణ ఇహఽఽందసిచేత్ తదా త్తకంయత్, సప్తమపకాదశసుష
టుచభిత్ ఛేదోయస్యతదేతత్ అశ్వలభితంనామ || ౬ || మరకత
మేచకే మధుమథనేపిశంక వసనె సరౌజనయనే, మణిమయభూషణే
భరతపతే స్తదాశ్వలభితం రథంకలయతి | అనిమిషలొచనావిమత
నృపాస్తదీయవదనే నివిష్టనయనా, జహారధసంస్పృతిం సమరముఖైశ్
రీర కుహరంవిశయముదితాః || భరతపతేః అజూనస్య, కలయతిగమ
యతిసతి || ౧ || భూతమునీనైర్యతిరిహభతనాస్థా భనయాశ్చయది
భవతిఽస్వీతి || భతనసభభనయాగణాః పంచసుసప్తసుద్వాదశసు
చయతిశ్చయది ఇహతన్వీనామవృత్తం || కాలవలాహచ్ఛవిఖరపు
తనా నాయకరాక్షసవృతమధదృష్ట్వా కాననభాగంగురుధనురజరం
జ్యా గుణయుక్తభుజగపతితుల్యం | ఆనమయం స్తచ్ఛరవరకులిశైరా
కులయంశ్చ సరఘుకులవీరః, ప్రాపముదాతా మనుజనిసహితాం
స్వామథ తన్విజనకపతికన్యామ్ || కాలవలాహః నీలమేఘః, జ్యాగు

ణయుక్తంచతత్ భుజగపతితుల్యమితి కనుభారయః, అనుజనిస
హితాం లక్ష్మణాభిరిక్షితాం ॥ ౨ ॥ అభిక్యత్యాం । కౌంచపదాభ్యా
భరాసననానగౌ మునిశరవసుశర విరతియుతైతి ॥ అభిక్యత్యాంపం
చవింశేఛందసి, భతభరవసననగణాగురుశ్చ సప్తసుపంచసు అష్టసు
పంచసుచ యతియుతాచనుది కౌంచపదానామవృత్తం ॥ ఉ ॥ పాం
డుసుతెభ్యో మహీంతునరేంద్ర దేహిశకుః సమతరతసకలభృత, నైవ
తథాచెద్రణాయ కురుష్వబుద్ధిచుతులవిపుల ధనురధబలైః । యాద
వనాధేతదాహి గిరై నమావదతి సదసిర్పుటితి నరపతి, కౌంచప
దాక్రాంతగాంచ ధరాంచవత్ప్రదిశతి మహిరితిసగిరమదాత్ ॥ సనర
పతిః దుర్యోధనః, కౌంచపదాక్రాంతగాంచకుర్జ్మక్షి పదావలంబ
స్థానమాత్రామపి, శాఃపృథివ్యాంస్థాన మాశ్రేయతిరన్ననూలా ॥ ౧ ॥

* ౨౬ ॥ ఉత్కృత్యామ్, నస్తీశాశ్వచ్ఛేదోపేతంమ
మతనయుగనరసలగై భుజంగవిజృంభితమ్ ॥ ౧ ॥
మోనాష్టద్రగిగితియది నవరసరసశరయతి యుత
మాపవాహాఖ్యమ్ ॥ ౨ ॥ జసానభజసానభలగామనుది
వాకరయతియదితు శంభునటనమ్ ॥ ౩ ॥ * ఇతి
సమవృత్తప్రకరణమ్ ॥

ధీశో * ౨౬ ॥ ఉత్కృత్యామ్ ॥ నస్తీశాశ్వచ్ఛేదోపేతంమమత
నయుగనరసలగై భుజంగవిజృంభితమితి ॥ మగణద్వయతగౌ నగణ
ద్వయ నగణరగణసగణ లఘుగురుభిః భుజంగవిజృంభితం నామవృ
త్తింభవతి, కించైతత్ వసుభిరష్టభిః ఈశైరేకాదశభిః ఆశ్చైవసప్త
భిశ్చ కృతేనఛేదేనయత్యాఉపేతం యుక్తంభవతి ॥ ౧ ॥ మోనాష్ట
ల్పగితియది నవరసరసశరయతియుత మపవాహాఖ్యమితి ॥ మఃమ
గణాషట్నాః నగణాశ్చసగన్సశ్చగశ్చౌచసగన్, ద్వంద్వైకవద్వా
వః, సగణాగురుద్వయంచైత్యథాః, ఏతత్ ప్రతిపాదయదితీ అప

వాహాఖ్యం నామవృత్తభవతి, కించైతత్ నివభిశ్చషడ్భిశ్చ ఘనష్ట
 ష్ఠిశ్చపంచభిశ్చ యత్యాయుతంభవతి || ౩ || ఇతిచందోభవాన
 వృత్తానిదశికాతాని || *** ఇతి సమవృత్తప్రకరణమ్ ||

మః ॥ ఉత్కృత్యాం - వర్ణశాస్త్రచ్ఛేదాపేతం మమతనయు
 గనరసలగై భుజంగవిప్రభితిమితి । ఉత్కృత్యాంషడ్వింశేఛందసి
 మమతననరసగణై లఘుగురుభ్యాంచ భుజంగవిప్రభితిం నామ
 వృత్తభవతి, ప్రధమద్వితీయానుగతౌత్పతీయస్తగణః చతుర్థా
 దయస్త్రయోనగణః సప్తమోరగణః అష్టమస్సగణః లగౌలఘుగు
 రూఇతి షడ్వింశత్యక్షరః పాదః, అష్టసుపకాదశసు సప్తసుచయతిః
 అష్టమేవకోనవంశే షడ్వింశేవణౌచేతిభావః || ౬ || శ్రీమాన్ దృ
 ష్టాకృష్ణో ఘూరంవిషశిఖకళకళనలిలంభుజంగవిప్రభితిం, కొపా
 వేశాదాతామ్రాక్షో వలరిపునాణిదళగుచి మనోహరవేభవః । రు
 ద్ధానాంగకృత్యాశాంతం తదురుకషణదశదశకే మహామణిబంధురే
 భుగ్నగ్రీవంచక్రభగ్నంధిగితిచధిగితిచ వలనై రుదంచిత తాండవం॥
 శిఖి అన్ని, బాధురేసుందరే, తస్యకాళీయస్య, ఉరుఅధికం కషణం
 దశనంయస్మి స్తాదృశేదశదశ కేశతశీషేతాండవంచక్ర, భుగ్నగ్రీ
 వంచక్రగళం, తదురుకషణదశదశ కేతివాపారోస్తు, శదాఉరుకంవిపు
 లంఖణానాందశదశకం శతతస్మిన్ ||౧|| మోనాష్టాంగితియదినవ
 రపరసశరయతి యుతిమాపవాహాఖ్యమితి । మగణఃషట్నగణాః
 రగణో గురుద్వయంచయది ఆపవాహాఖ్యమితి వృత్తంభవతి, న
 వసుషట్సుషట్సుసంచసుచయతిః || ౬ || స్థూణాయాహుతపహద్వ
 శి దినకరరుచి సురకృతముదిదీప్తజిహ్వగ్, దేవేశేష్ఠభవతికిలనర
 హరిమయవపుషితు సఖిన్దైత్యేంద్రే । తన్నాదైజలనిధిరపి
 కులగిరి వరగజపరిబృఢశేషభాగీంద్రే, భూశాస్త్రద్వితధృతిరథ
 శశ్శరరవియుతమపిఙ్గదాపవాహాతిః మ॥ స్థూణాయాహుతపహద్వ,

తన్నాదైః శ్రీసరసింహాట్టహానైః, వాహాతిః బాహాభ్యాం పీడాం
 వబయోరభేదః, బాహుర్భాహాకరోహస్త ఇతికోశః । భీత్యాపాణి
 నాపాణిమూపిక్షజనా ముముహూరితిభావః । అథవా, వా, హ,
 ఇతిచ్ఛేదః, ఆతిఃఽపవాఅభజదివ, వాస్యాద్వికల్పపమయోరితిర
 త్నమాలా, హేతిప్రసిద్ధౌ ॥ ౨ ॥ జసానభజసా నభలగామనుదివా
 కరయతియః దితు శంభునటనమితి । జననభజనసభగణాలముగురూ
 చ, ఐతైయః స్యవాదష్టద్వింశత్యక్షరభవతితత్ శంభునటనం నా
 మవ్యత్తంభవతి । అస్మిన్మను దివాకరయతిః చతుడశై షడ్విం
 శేచ వణేఽవిచ్ఛేదః ॥ ౬ ॥ మృకండుముసూనునుతమంతక భయం
 కరమభంగురిత కంకిణిరవం, జటాతటవలత్సరధునీ ఝరకచాకచివి
 చక్షుఃమమందఫలదం, సమజ్జనశమోధరహారం ఘణధరైశ్చ మణిదీ
 పిత దిగంతమవతా, స్త్రుకుందపిథిహస్త భృతమద్దళలయధ్వని సమా
 నుస్మృతిశంభునటనమ్ ॥ ౩ ॥ * ఇతినమస్త త్తప్రకరణమ్ ॥ *****

* అథదండకాః ॥ * యదిహనయుగళం తతస్త్వస్త
 రెఫాస్తదా చండవృష్టిప్రయాతోభ వేద్దండకః ॥ ౧ ॥
 ప్రతిచరణ వివృద్ధరెఫా స్ఫురణాణాణావవ్యాళ జీ
 మూతలీలాకరౌద్దామశంభాదయః ॥ ౨-౭ ॥ ప్రచితక
 సమభిధోధీరధీభిస్తస్మతోదండకోనద్వయాదుత్తరే
 స్సప్తఖ్యైః ॥ ౮ ॥ ***** ఇతిశ్రీ కేదారశ్రుతే
 వృత్తరత్నాకరే తృతీయాఽధ్యాయః ॥ **

* వృ॥ సరిరమరుగుగ్రోహాభవేత్తస్య సర్వజనోపశ్యతాంగా
 హతే సంతతమ్, సమధికతరరూప శోభాజ్వలాస్సంతి వామాళకా
 స్సంపదశ్చాతియత్యైశ్వరాః ॥ భగవతికిమపి ప్రసజ్యతయ స్త్రిప్రపు
 ల్లాసితాంభోజవక్త్ర ప్రకాశైఃపునః, ప్రకీకలవిసరద్వయాచండవృష్టి
 ప్రయాతిః కటాక్షౌఽవతాద్గండకస్తావకః ॥ ౧౦ ॥ * ఇతిశ్రీకాళిదాస
 కృతా వృత్తరత్నావళీ సరస్వతీస్తుతి స్సంపూర్ణా ॥

ధీశో॥ అధకిమప్రీప్తానాం దండకానాం లక్షణం లక్షయితు
 కామస్తానవ తారయతి * అధదండకా ఇతి । ప్రదశ్యంత ఇతి శేషః ॥
 లక్షణసూహ * యదిహ నయుగళం తతస్స ప్రరేఫా స్తదాచండవృ
 ష్టి ప్రయాతోభవేద్దండక ఇతి । ఇహ దండకప్రకరణే సర్వదండకవృ
 త్తానాం ఆదితోన గణద్వయం నియతమితి ఛందశ్శాస్త్రేషు ప్రసిద్ధ
 మథామనువదతి, ఇహ నయుగళమితి । తతఃన గణద్వయాత్పరం స
 ప్రరేఫాః సప్తరగణాః ప్రతిపాదంస్య శ్చైత్ చండవృష్టిప్రయాతో
 నామదండకోభవేత్ ॥ ౧ ॥ * ప్రతిచరణ వివృద్ధరేఫాస్సర్వరగణా
 ః నవ్యాళ జీమూతలీలాకరద్దామ శంఖాదయ ఇతి । ప్రతిచరణం
 చరణచరణేవివృద్ధా వధితారేఫారగణాయేషాంతే ప్రతిచరణవి
 వృద్ధరేఫాః అణాదయోదండకాస్సర్వాః, ఏతదుక్తంభవతి, నగణ
 ద్వయాత్పరం అష్టారగణాః ప్రతిపాదంస్య శ్చైత్ అణానామదం
 డకోభవతి, నవచెదణావః, దశచెద్వ్యాళః, ఏకాదశచేజ్జీమూతః,
 ద్వాదశచేల్లీలాకరః, త్రియోదశచెదుద్దామః, చతుర్దశచెచ్ఛం
 ఖః, ఆదిశబ్దేనాపరే పంచదశ ప్రభృతిరగణవన్తో ప్లవహాసభుజంగా
 దయోదండకాస్త్య పరిమితాః ప్రయోగానుసారేణ ద్విష్టవ్యా
 ఇతిజ్ఞాపయతి ॥ ౨-౩ ॥ (గాగ్యగోపాలమిశ్రియం ॥ అథా
 ణాదీదండకాలక్షయతి ॥ ప్రతీతి ॥ ప్రతిపాదంవివృద్ధారగణా
 యేషు దండకేషు తెతిధోక్తా, ఏషం లక్షణాలణాదయోదండకాః,
 ఏనముక్తంభవతి, ఆదౌనగణద్వయం సర్వేషాంసమానం రేఫాస్తు
 ప్రతిచరణమేకైకశో వివృద్ధాశ్చైత్ అణాదయోదండకాః క్రిమ
 ణభవంతి, తతాప్రేరేఫాః ప్రతిపాదంచే దణానామదండకః,
 నవచెదణావః, దశచెద్వ్యాళః, ఏకాదశచేజ్జీమూతః, ద్వాదశచే
 ల్లీలాకరః, త్రియోదశ చెదుద్దామః, చతుర్దశ చెచ్ఛంఖః, ఆది
 శబ్దేనాన్యైష్యతో వివృద్ధరేఫాః ప్రయోగభాజౌదండకాః పరిగృ

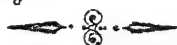
హ్యంతే, తథాభవభూతినామాలతీమాధవే సౌడశరేఖోదండకః
ప్రియుక్తః, వరాహమిహిరైశ సంహితాయాం ద్వాత్రింశద్దేహౌ
దండకఃప్రియుక్తః, ఎవమన్యేపి యథాప్రయోగం దక్షిన్యాః, ఇతి)
* ప్రిచితకనమభిసాధీరధీభిస్సన్పితౌ దండకోనద్వయా దుత్తరైస్స
ప్రభిరైస్సరితి । అయమథః, యస్యప్రతిపాదంద్వా సగణోలతః
పరంసప్తయగణాఃసః ధీరధీభిః విద్వద్భిః ప్రిచితకొనామదండకస్సన్ప
తః, ఇతి । ఉక్తాదిచ్ఛందోభవానాం ప్రస్తారలబ్ధానాం వృత్తానామ
నూతత్వేన సామన్వైనవక్తుమశక్యత్వాత్ దిక్షాశ్రమస్త్రిన్నధ్యాయే
దకేతమితిబోధ్యమ్ ॥ ౮ ॥ * ఇతిశ్రీమహావిశాదూర్లేన శ్రీనా
థాన విరచితాయాం ధీశోధినీ సమాఖ్యాయాం వృత్తరత్నాకర
వాఖ్యాయాం తృతీయోఽధ్యాయః ॥ * * * * *

మణి ॥ అథదండక ప్రకరణమ్ । ఏవముక్తాప్రభృత్యుత్పత్తి
పర్యంతానాం ఛందసాం వృత్తాన్యక్త్యా సంప్రతిదండకాలక్యంతే,
అథదండకా ఇతి । అథానంతరందండకాః తదాఖ్యాఅతిచ్ఛందసో
వృత్తవిశేషాః, వక్ష్యంతఇతిశేషః । యదిహనయగళంతత స్సప్తరే
ఖాస్తదా ఛందశృష్టి ప్రయాతోభవేద్దండకఇతి । ఇహదండకేషుప్ర
థమశ్చండశృష్టిప్రయాతో నామదండక ఏవంవిభాభవతి, పూర్వంస
యగళం సగణద్వయంతతస్సప్తరేఖాః వశ్చైత్సప్తరగణాయదిన్యస్తే
దాచండశృష్టి ప్రయాతోదండకోభవేత్, ఇతి ॥ నవభిగణైస్సప్త
వింశత్యక్షరఃపాదః చతుభిః పాదైదండకః ఆష్టైత్తరశతాక్షరౌభ
వతి । ఉ ॥ జలధరరుచిరాం భుజంగేంద్రీభౌగాభచంచద్భుజాద్ధ శూ
లాయుధాస్త్రప్రభామ్, హుతవహవిలసచ్ఛర ప్రాప్తవేగానమ
చ్ఛందశృష్టి ప్రయాతాముదంచదుష్మమ్ । మణిమయవిలసద్విభూ
షాం మహాసింహవాహంగర్జున్ధుగటికా మండితాంచండికామ్, ప్రణ
మతమహిషాసుర ప్రాణవాతాశనీభూతదృశ్యద్వరాసిం రిపుధ్వంసిశీ

మ ॥ సింహవాహం సింహవాహనాం వాతాశనఃసర్పః ॥ ౧ ॥ ప్రతి
చరణవివృద్ధరేఖా స్ఫురణాణాం వవ్యాశ జేమూతలీలాకరౌద్దామ
శంఖాదయ్యతి ॥ ప్రతిచరణంచతుషుపాదేషు వివృద్ధావధానా
నారేఖా రగణాయేమాంతే అణాదిసంజ్ఞకాభవంతి । అయమణా
నామదండకః యత్రనగణద్వయాత్పరం అష్టారగణాః, త్రింశద్వ
ణాత్తకః పాదోభవతి ॥ ఉ ॥ స్ఫురితనఖర ఘోరనిఘాత పాతప్ర
భిన్నాసురేంద్రీ స్ఫురద్బాహు మద్యోచ్చలచ్ఛోణితైః, పరిలితఘ
స్పణాంతేన ఘోరవిద్యుత్ప్రభా పింగచంచళటా మండలౌదంచితా
స్యంపరం । శ్రుతికటువిసర న్తహహసజాల స్ఫుటద్భిష్టాల్పాకాండ
భూమండలీదిష్టుహాడంబరం, భజతతమతి దృప్తదైత్యాంతకం తార
కాణాంతరే సంస్థితంభీషణం శ్రీన్యసింహంహరిం । బాహుమధ్యం
ఉరః, తారకాణాంతరే తారకవణమధ్యే, అణోవణాంతరే
మంత్రీశాస్త్రప్రసిద్ధిః ॥ ౨-౩ ॥ ప్రచితకసమభిఘోషరీతి స్పృతో
దండకోన ద్వయాదుత్తరైస్తప్తభియోరితి ॥ శంఖాదిభ్యః పరంప్ర
కారాంతరమాహ ॥ నద్వయాత్ నగణయుగళాత్ ఉత్తరైఃపైః
సప్తభిఃపైః యగణసప్తకేన ప్రచితకసమభిః ప్రచితకనామధ్యే
దండకః ధీరధీభిః పింగళాదిభిరాదారై స్తృతఃనిదిష్టః । చండ
వృష్టిప్రియాతవదతాపి సప్తనింశత్యక్షరః పాదః । నగణాభ్యాం ప
రంతరీరగణాంత్రీయగణా ఇతిభేదః ॥ ఉ ॥ అయమిహఖలుహనూ
మానుషా పర్వతంతుంగశృంగావ్వితం సాలమాలాభిరామం, ప్రకు
పితతనురిదం వేగతోఽభ్రాంతనిష్క్రాంతవహ్నిం క్షిపత్యాశరేవ్యక్ష
హంతా ॥ నిశిచరబలమహాభగ్నమేతద్దరీ దృశ్యతేద్వస్త నిభిన్న
నాగంవిమూఢం, ప్రచితకమపి మహీమండలం వ్యస్తజీవేశ్వయా
నైః పులస్త్యాన్వ వాయోస్సుఖారైః । నాగాగజాః, ఇదంరెగతఃహ
నూమత్క్షిప్తపర్వతగెన, అభ్రాంతే ఆకాశేన్మూత పహ్నిం ఉ

ద్వాతాగ్ని పర్వతం, ప్రచితకంవ్యాప్తం- స్వాధేః కః ॥ ౮ ॥ * ఇతి
శ్రీ నారాయణపురోహిత విరచితే మణినిధి సమంఖ్యానే వృత్తర
త్నాకరవ్యాఖ్యానే తృతీయోఽధ్యాయః ॥

శ్రీలక్ష్మీచరసింహాయ నమః.

సవ్యాఖ్యానే వృత్తరత్నాకరే- చతుర్థోఽధ్యాయః

భక్తీయమోజగతంగుణజీవే, ద్యుజిచనజౌజ్యయుతౌ
దుగ్రతమధ్యా ॥ ౧ ॥ విషమేయదిసాపునజాగౌగౌ
భౌయజభాద్గురుకాపుపచిత్రీమ్ ॥ ౨ ॥

ధీశో॥ అధాధః సమవృత్తానాం లక్షణముచ్యతే* విషమేయదిసా
సలగాదశే, భౌయజభాద్గురుకాపుపచిత్రీమితి ॥ దశైలధేః, ఇయం
విషయసప్తమీ, లక్షణముచ్యత ఇతిశేషః । అయమభిసంధిః, తృతీ
యేఽధ్యాయే సర్వసమవృత్తానాం తుల్కలక్షణాఖిలపాదత్వాదేకం
పాదం విషయీకృత్య లక్షణముక్త్యా అన్యేత్రీయోపి పాదాస్తథార
చయితవ్యా ఇతిదర్శితం, అస్తిన్నధ్యాయేపునరథః సమవృత్తానాం
తుల్కలక్షణాఖిల పాదత్వాభావాదధః విషయీకృత్యలక్షణము
క్త్యా అన్యదప్యథః తథారచయితవ్యమిచ్ఛాప్యతే, అయంనిబం
ధాలక్షణానాక్యం లక్ష్యమపిభవేదితి ప్రతిజ్ఞాతత్వాదితి । విషమేపా
దేసాసగణౌ సలగాః సగణలఘుగురవఃస్యః, యుజిపాదేభాభగ
ణౌభాత్ భగణాత్ గురూవవ గురుకౌగురుద్వయంచ యదిస్యస్త
హ్యూపచిత్రీం సామవృత్తంభవతి । నన్వనంతరొదీరిత లక్ష్మభాజఇ
త్యాగినాఇంద్రవజ్రాపేంద్రీ వజ్రీయోరన్యోన్య మిశ్రణేన చతుదః
శఢాభిన్నానాం వృత్తానాంమధ్యే అధఃమవృత్తలక్షణవతీద్వప్తతే

దశ్చిత్రయోరుపజాతిరితి సంజ్ఞావిధాయ అనంతరం త్థాకిలాన్యాన్వ
 పిమిక్రితాస్విత్వాదినా ఎకచ్ఛంనాభవానాం భిన్నచ్ఛన్దోభవానాం
 వాప్యత్తానాం అన్యోన్యమిశ్రణే పుష్పజాతినంజ్ఞాయా అజిడిష్టత్వా
 త్ ఉపచిత్రస్యప్రకమృతీయ పాదయో త్రిష్టుప్ఘంబోభవ ౭౩౨
 ద్వాత్రింశదధిక సప్తశతతమచ్ఛత్తాత్ ద్విత్వీయచతుర్థపాదయోః
 త్రిష్టుప్ఘంబోభవే ౪౩౯ కోనచత్వారింశదధిక చతుశ్శతతమ పుత్ర
 త్వాత్ ఉపజాతిత్వం సిద్ధ్యతి | ఏవం ద్విత్వమధ్యాదీనాం అధ్యాయప
 రిసమాప్తేర్విద్యమానానామర్థ సమవృత్తానా ముపజాతిత్వసిద్ధి ని
 రర్థకోయం చతుర్థాధ్యాయారంభఞ్చితి, సత్యమ్, ఉక్తానామను
 క్తానాం చ పాదపాదప్రియమిశ్రణేన అధాభాగయోగేన చ భిన్నా
 నాం సర్వేషామపివృత్తానాం ఉపజాతిరితి సామాన్యతస్సంజ్ఞా ప్రసం
 గాదభిహితా, తథాచ ఉపచిత్రాదీనాం గణవిన్యాస విశేషవతాం
 వృత్తానాం విశేషసంజ్ఞాచాస్తీతి ప్రదశేయితు మన్యాధ్యాయన్యా
 రంభాః-కించాపచిత్రాదీనివృత్తాని సర్వైకవిభిః ప్రయుజ్యంతే అన్యా
 నితుకతిః యైరితి సూచయితుమితి | (గార్గ్యగోపాలమిశ్రీయమ్ | అథ
 చతుర్థేనాధ్యాయేన అధాసమవృత్తానిలక్ష్యంతే, సర్వాణ్యత్రీ
 వృత్తలక్షణాని శ్లోకాధారూపాణి, తత్రాదాపుపచిత్రస్య లక్షణ
 మాసా, విషమేయదీతి || దశైశ్లోకాధేః పూర్వస్థిన్న తరస్థిశ్చ
 సమానం లక్షణమవిశేషాత్, తత్ప్రవిషమేషాదేయది సానలగాః-స
 గణత్రీయం లఘుగురుశ్చ క్రిమేణభవంతి - యుజియుగైసాదే
 భాభాద్గురుకా భగణత్రీయం గురుద్వయంచ తదా ఉపచిత్రీనామ
 వృత్తః ||) భప్రియమోజగతం గురుకాచే, ద్యుజిచనజౌ జయకౌ
 దుత్రిమధ్యేతి || భత్రీయం భగణత్రీయం, ఓ జగతమయుక్వాదగతం,
 గురుకౌగురూ అయుక్వాదేభవతశ్చైత్, త్రయోభగణాద్వా గురూ
 చెత్యర్థః, యుజిసాదేవజౌ సగణజగణౌ జయకౌస్వాధేకః, జగ

ణాయగణౌచయది, నజజయగణాయదిస్మరిత్యధికః, తహిణద్రుత
మధ్యానామన్వృతభవతి ॥ ౨ ॥

మణి ॥ ప్రధమమంత్రాచ్ఛందసి ఆర్యాదీనాం లక్షణముత్వా
పశ్చాత్ వణాచ్ఛందసిఉక్తాప్రభృత్యుత్కృతి పర్యంతం కతిపయా
నాం సమన్వృతానాం స్వరూపంలక్షణంచ పరిపాద్యతాంతర మతి
చ్ఛందసాం దండకానాం కెమా చిల్లక్ష్యలక్షణాపిరూప్యలదై పేవ
వచ్ఛందస్సతావదధిక సమన్వృతానికానిచనకథయతి । పద్వింశతౌ
ఛందసాని పోక్తాన్యేవ నృత్యాన్యన్యోన్య సమ్మేళనాదధిక సమన్వృత
త్వంప్రాప్నునంతి, పూర్వోత్తరచ్ఛందస్థితానామేక చ్ఛందస్థితా
నాంవా విషమసమపాదతయా తావదేక స్త్వివృతై నృత్తిరధికసమ
త్వం । భక్తియమోజగతంగురుణీచె, ద్యుజచనజౌజ్యయితౌ ద్రుతమ
ధ్యేతి ॥ భక్తియంభగణత్రయం ఓజగతంవిషమపాదగంచేత్, విష
మాఽయుగాయుగౌజాః పర్యాయాః । గురుణీగుర్వక్షరేచచేత్, యు
జచనమెపిపాదేన జౌజ్యయితౌ నగణజగణౌజగణ యగణసహితౌచ
యదితదాద్రుతమధ్యానామన్వృతంభవతి । అస్థాయమధికః, ప్రధ
మతృతీయాపాదౌ భగణత్రయగురుద్వయాత్తక, ద్వితీయచతుర్థౌ
పాదౌ నగణజగణద్వయ యగణరూపావతి । అస్థిన్నధ్యాయే పా
దద్వయేన లక్షణనిరూపణం అధికసమత్వం దశయితుమ్ । ఇద
మధికమెవలక్ష్యమపి, అత్రీపాదౌవిషమా, తయోఃపూర్వః త్రిష్టుభి
ఛోధక వృత్తలక్షణ ఏకాదశాక్షరః, ఉత్తరఃజగత్పాఞ్చందసి అభి
సవతామరసలక్షణో ద్వాదశాక్షరశ్చ । ఏవంపూర్వోత్తరచ్ఛంద
స్థితత్వాత్పాదయోర్విషమత్వమ్ ॥ ఉదాహరణం ॥ తత్త్రితమాజి
గతం కురునాథం, వలరిపుజౌభుజగోపమబాహు । ఆపయదారుషి
తఃపుత్రనాసా, దిశమఖిలామగమద్ద్రుతమధ్యా ॥ కురునాథందుర్వోధ
నం, ద్రుతమధ్యాశిశుగ్రావలగ్నా ॥ ౧ ॥ విషమేఋది సౌపురజా

గౌగౌ, భౌయుజభాద్గురుకాపుసచిత్రమితి । విషమేఓదేవధిమేత్స
తీయేచ పాదేసాసగణౌపునః తదనంతరంజగౌగః జగణోగురుగ్వ
యంచ యుజసమెద్వితీయే చతుర్థేచపాదే భౌభాద్గురుకాభగణ
త్రీయః గురూచయదితదుపచిత్రీంనామవృత్తం । అత్రీసమాపాదౌ
ద్వయోరప్యేకాదశవణత్వాత్ । ఆద్యఃపాదఃప్రేక్ష్యస్ఫుటసి ౩౪౮
అష్టచత్వారింశదుత్తర త్రీశతతమవృత్తం, ద్వితీయఃపాదః ౪౩౯
ఏకోనచత్వారింశ దధిఃచతుశ్శతతమవృత్త భవతి । ఏనమేకచ్ఛం
దష్టితత్వాత్పాదయోస్సమతా ॥ ఉలిఖితానపరాన్విహాయభూపాకే
బాహుతారుచిరానుపచిత్రీమ్ । అనిరుద్ధచుసా విహాకృతాంతం,
ప్రీతిమవాపపరాంజలజాక్షీ । ఉపచిత్రీంఆలేఖ్య ॥ ౨ ॥

సయుగాత్సగురూవిషమేచె, ద్భావిహవేగవతీయుజ
భాగౌ ॥ ౩ ॥ ఓజెతపరాజరాగురుశ్చై, స్త్వాస్త్వాగ్న
ద్రవిరాడ్భవేదనాజే ॥ ౪ ॥ అసమేసజౌసగురుయు
క్తాః కతుమతీసమేభరనగాగః ॥ ౫ ॥ విషమేససజా
గురుస్సమే, సభరాలాధ గురుర్వియోగినీ ॥ ౬ ॥
అఖ్యానికాతౌజగురూగఓజె, జతావనాజెజ గురూ
గురుశ్చేత్ ॥ ౭ ॥ * జతౌజగౌగౌవిషమే సమేస్యా
త్తాశౌగవమావిపరీతపూవా ॥ ౮ ॥

ధీశో॥ సయుగంసగురూవిషమేచె, ద్భావిహవేగవతీ యుజభౌగా
వితి॥ ఇహవిషమేపాదే సయుగంసగణద్వయం సగురూసగణగురూచ

* శుత్రబోధః ॥ అఖ్యానికాస్యాత్ప్రకటికృతాఽర్థే, యదిద్ర
వజ్రచరణః పురస్తాత్ । ఉపేంద్రవజ్రచరణాస్త్రియోన్యే, మనీ
షి శక్తౌ విపరీతపూర్వాః ॥

॥ వృత్తరత్నాకరవిరచిత మిదంలక్షణమ్ ॥

యుజిపాదేభౌ భగణౌభః భగణశ్చకౌ గురూచ యదితహిణా
 మ్నా వెగవతీస్యాత్ ॥ ౩ ॥ ఓజేయదితౌజకౌ గురుశ్చెన్ద్రేన్ద్రాగ్భ
 ద్రవిరాడ్భవేదనౌజఇతి । ఓజేపాదేతః తగణశ్చజకౌ జగణరగణౌ
 చ గురుశ్చ-అనౌజెనమేపాదే మ్నామగణసగణౌశ్చ జగణగురూ
 గ్ గురుశ్చయదితహిణభద్ర విరాణ్ణామన్యత్తం భవేత్ ॥ ౪ ॥ అస
 మేసజౌసగురుయుక్తౌ, కేతుమతీసమేభరనగాగఇతి ॥ అసమేపాదే
 సజౌ సగణజగణౌ సగురుయుక్తౌ సగణగురుభ్యాంయతౌ, సమేపా
 దేభరనగాః భగణరగణౌ సగణగురువశ్చగః పునగురుశ్చ యదిత
 హిణకేతుమతీ నామన్యత్తంస్యాత్ ॥ ౫ ॥ విషమేససజాగురుస్సమే,
 సభరాలోభ గురువియోగినీతి । విషమేపాదే సగణద్వయం జగ
 ణః గురుశ్చ సమేపాదే సగణభగణ రగణాశ్చలః లఘుశ్చ అథల
 నంతరం గురుశ్చయదితహిణ వియోగినీనామన్యత్తంభవతి । ఇదం
 ప్రక్షిప్తం । అన్యయద్యపి వై తాళీయత్వం వక్తుంశక్యంతథాప్య త్ర
 గణ విన్యాసనియమోద్దశ్యతే వై తాళీయేతునెతి భేదోవిద్యతవప
 ౬ ॥ ఆఖ్యానికాతౌజగురూగ ఓజే, జతావనోజే జగురూగురుశ్చేది
 తి । ఓజేతౌతగణౌజ గురూజగణగురూగః గురుశ్చ, అనౌజేజతౌజగ
 ణతగణౌ జగురూ జగణగురూ పునగురుశ్చచేత్ ఆఖ్యానికానా
 మన్యత్తంస్యాత్ ॥ ౭ ॥ జతౌజగౌగౌవిషమేసమేస్యా, త్రైన్ద్రాగ ఏ
 మా విపరీత పూర్వేతి ॥ విపరీత శబ్దః పూర్వో యస్యాస్సా విపరీ
 తపూర్వా ఏమాఆఖ్యానికావి పరీతాఖ్యాని కేన్యధః ॥ ౮ ॥

మః ॥ సయుగాత్సగురూ విషమేచే. ద్వావిహవెగవతీ యుజ
 భాద్దావితి ॥ విషమేపాదేసయుగాత్ సగణద్వయాత్పరం సగురూ
 సగణగురూ సగణత్రయం గురుశ్చ, ఇహచ్ఛత్రైయుజి పాదేభౌభా
 ద్దౌ- భగణౌభగణాద్గురూ భగణత్రయం గురుద్వయంచచేత్ వెగ
 వతినామన్యత్తం । అత్రోదశ్చైకాదశాక్షరౌ పాదౌవిషమా, తయో

రాద్యః పశ్యంతః కిమపిన్వత్తం, ద్వితీయస్త్రిష్టభిదోధకవృత్తమ్ ||
 ఉ || నృపతెభవతస్తురగణా, మావలిరంశుమతోపిచ తేజః | రజ
 సాంనిచమైః పరిభూతం, సమ్మృతి వేగవతీ తువిధతై || ౩ || ఓజ
 తపశా జకాగురుశ్చై, స్నైగైగ్గుద్రవిరాడ్భవే దనోజెఇతి || ఓజ
 విషమేపాదేత పకాతగణాదుత్తరా జగణరగణా గురుశ్చ తజరగ
 నాగుసశ్చ, అనౌజెసమేమ సజాగణాగురుద్వయంచ చెత్ విరాడ్వృ
 త్తం భవేత్ భద్రేతిసమ్బుద్ధిః | అత్రాపి సూక్ష్మవక్షిప్తమావాదా ||
 ఉ || ఆదాప్రకృతేమహాస్పృజశ్చే, తప్తాదావిరభూదహజ్జియా
 త్తా | తన్తాన్తగనాది భూతస్సస్త్రి, సైహంభద్ర విగాడభూత్సమప్తిః ||
 భద్రేతిశిష్య సమ్బుద్ధిః || ౪ || అసమేసశౌ సగురుయుక్తా, కేతుమ
 తీ సమేభరన గాగఇతి || అసమేఅయుక్తే పాదెసజసాగణాగురుశ్చ,
 సమేతుభరనాగణా గురుద్వయంచ యదిద్వృత్తా కేతుమతీనా
 మ | పూర్వవక్షిప్తమావాదా || ఉ || అధనాచమా స్తరుణవిరా,
 కేతుమతీమహింకలిత కమ్పామ్ | వ్యవధాద్ర జౌభిరపిధూమ్రే,
 భానుమతః ప్రభాంవిగతేవీర్యామ్ || కేతుమశీధ్వజినీ || ౫ || విష
 మేససజాగురుస్సమే, సభరాబోధ గురువికయోగినీతి || అయుక్తేసస
 జాగణాగురుశ్చసమే సభరాగణా లఘుగురూచయది సావియోగినీ |
 ప్రక్షిప్తమవః, అస్మైవలక్షణస్య ఉత్తరత్రయంపకనూలికేతి వక్ష్య
 మాణత్వాత్ || ఉ || సముదీక్ష్యకృతౌదయంశస్తే, వికవశామ స్తనబా
 నావీడితా | ఉద్భిత్తేనతపక్షయష్టశ్చ, త్యనదత్కాపి విధుంవియోగినీ ||
 వియోగినీవిరహిణీ || ౬ || అఘ్నానికాతౌ జగురూగఓజై, జతావనౌజే
 జగురూగురుశ్చైదితి || ఓజేవిషమేతత జాగణాగురుద్వయం యదిఅ
 నౌజెసమేజతజాగణాగురుద్వయంచ చెత్ - ప్రథమతృతీయాపాదౌ
 ఇంద్రసజ్జాయాః ద్వితీయచతుర్థౌ ఉపేంద్రవజ్రాయాశ్చ యది
 స్యాతాం తదాతఖ్యానికావృత్తం - ఏవంపాదనియమాభావే ఉ

పజాతిరితి వివేకః అత్రైకాదశాక్షరాసమాపాదౌ॥ఉ॥ ఆకల్యణరా
మస్వకథాం మనోజ్ఞామ్, మహాషిక్తప్రాంతానయాభిగీతాం ।
అభ్యానికాం లక్ష్మణమాబభాషె, పరాగతేయం పురతిస్థితేతి ॥
మహాషిక్తప్రాంతాన్తీకివిరచితాం- ఆభ్యానికాం ఇతిహాసంశ్రీరా
మాయాం- పరాగతాలితా, పురేతివాపారః ॥ ౭ ॥ జతౌజసౌగౌ
విషమేనమెస్యాత్తాజ్ఞాగ ఏషావిపరీతపూర్వేతి । విషమేజతజాగ
ణా గురూఉపేంద్రవజ్రా, సమేతతజాగణా గురూఇంద్రవజ్రాచయది
వినిమయేన భవేతాం ఏషా విపరీతపూర్వా విపరీతాభ్యాని కెత్య
ధాః ॥ ఉ ॥ కథాం సమాకల్యతా తదామురారె, రాఖానికాం
తాం విపరీతపూర్వామ్ ॥ సురషిఖాంతాం సతుకోపయంతః ప్ర
హ్లాద అసీద్ధిమాయయైవ ॥ ౮ ॥

* సయుగంసలఘూవిషమేగురు, ర్యజినభౌచభరా
హరిణాప్లుతా ॥ ౯ ॥ అయుజితుననరాలగౌసమే,
తపదరవక్త్రమిదంనజౌజరా ॥ ౧౦ ॥ అయుజినయు
గరెఫత్యకారో, యజిచనజౌజరగాశ్చ పుష్పి
తాగ్రా ॥ ౧౧ ॥

ధీశో ॥ సయుగాత్సలఘూవిషమే గురు, యజినభౌచ భరా
హరిణాప్లుతేతి ॥ విషమేసయుగాత్ సగణద్వయాత్పరం సలఘూనగ
ణలఘూగురుశ్చ, యజిపాదేనగణ భగణౌభగణ రగణౌచ యది
తహిక హరిణాప్లుతానామవృత్తం భవతి ॥ ౯ ॥ అయుజిననరలాగు
రుస్సమే, తపదరవక్త్రమిదం నజౌజరావీతి ॥ అయుజిపాదే నగణ
ద్వయ రగణలఘవః గురుశ్చ-సమేపాదేనగణజగణౌ జగణరగణౌచ
యత్రతదిదంసపరవక్త్రాన్నామవృత్తంభవతి అస్యాపి వై తాళీయతః

* ప్రధమాక్షరమాద్యత్రితీయయో, ద్వీతవిశంబితకస్యచపా
దయోః । యదిచేన్నతదాకమలేక్షణే, భవతిసుందరి సాహరిణాప్లుతా॥

గణనిన్యాసనియమ వత్తయాభేదః || ౧౦ || అయుజినయగరేఘతాయ
కారో, యుజిచనజౌజరగాశ్చ పుష్పితాగ్రేతి || అయుజిపాదే నగణ
ద్వయంచ రెఘోరగణశ్చనయగ రెఘౌతాభ్యాం సయగరెఘతః, పం
చమ్యాస్తసిత్ | పరత్క్షయకారః యగణః, సనరయగణ ఇత్యధః ||
యుజినమెపాదనజౌ నగణజగణౌజరగాః జగణరగణాగురుశ్చ య
దితహి= పుష్పితాగ్రినామవృత్తం | ఔపచ్ఛందసికన్యాస్యచ వృత్త
స్య గణనియమా నియమాభ్యాం భేదః || ౧౧ || (గాగ్య= || అయు
జినయగేతి || అయుజిపాదే నగణద్వయం రగణోయగణశ్చ యుజి
తునగణో జగణద్వయం రగణౌగురుశ్చచత్ తద్వృత్తంపుష్పితా
గ్రినామ | తదేవమస్తిన్నధ్యాయే దశవృత్తాన్యూక్తాని | ఇహాను
క్తాన్యధ్యధ= సమవృత్తానియథాప్రయోగం దోష్టవ్యాని | తత్రీవ
రాహమిహిరణ ' రజగావిషమెపాదే సమేతుజరలగాః ' ఇత్యేవం
రూపంకిచిద్వృత్తం ప్రయుక్తం || శ్లో || కూరసంయుతశ్శశీ, స్త
రాంత్య మృత్యులగ్నగః || కంటకాద్భహిశ్శుభై, రపీక్షితశ్చమృత్యు
దః, ఇతి - ఏవమన్యదపి) ||

మణి || సయగంసలఘూవిషమెగురు, ర్యజినభౌచ భరాహరి
ణప్లుతేతి || విషమెనగణత్రయం లఘుగురూ, సమేనభభరాగణా
యదిహరిణ ప్లుతావృత్తం, ఏకాదశద్వాదశాక్షరౌపాదౌ, తయో
ద్విత్తయో ద్దుతవిలంబితవృత్తమ్ || ఉ || తినయేనకధంతరఖేక్షణ, ప్ర
సవకోమలకాంతిమతాగతాః | విషమాశ్చశునావనభూమయః, పరి
గతాస్సురహా హరిణప్లుతాః || మృగీంప్రీతిత్రస్తహరిణోక్తిః, ప్ర
సవకోమలా పుష్పమృదుళా, శునాపరిగతా హరిణప్లుతాః మృగ
ప్లువనాహాః కధంగతాస్సురిత్యన్వయః || ౧౨ || అయుజితుననరాలగౌ
సమె, తదపరవక్త్రమిదం నజౌజరావితి || అయుజివిషమేపాదే నగ
ణద్వయం రగణౌలఘుగురూచ, సమేతునగణోజగణద్వయం రగ
ణశ్చయదితత్ అపరవక్త్రినామవృత్తమ్ || ఉ || ప్రధమకవదనం

దహేత్యధౌ, తదపరవక్త్రమిదం జహీతితం । ముఖమపిపునరన్య
దాగ్రీహ, త్వరితక మిత్యవదత్క-పిరిహః ॥ తం కపింహ నూమం
తం, రిహఃరావహన్య ॥ ౧౦ ॥ అయుజినయుగరేఫతో యకాఠా,
యుజినజౌ జరగాశ్చ పుష్పితాగ్రేతి ॥ అయుజివిషమే సనరయ
గణాయుజి సమేతునజజరగణా గురుశ్చపుష్పితాగ్రా । ద్వాదశత్ర
యోదశాక్షరాపాదా ॥ ౬ ॥ అధసమురిజదన్వితః ప్రియాభిమృదన
మదాన్విత గాత్రమంధరాభిః । ఉపవనమభిగమ్య పుష్పితాగ్రం,
సులలిత మాపరసాల వృక్షవాటిమ్ ॥ మంధరాభిః మందగామినీభిః
సులలితం అతిసుందరమ్ ॥ ౧౧ ॥

వదంత్యపరవక్త్రాఖ్యం వై తాళీయం విపశ్చితః । పు
ష్పితాగ్రాభిధంకెచిదా పచ్చందసికంతథా ॥ విష
మేససజాగురూ సమేచే, త్సభరాయశ్చ వసంతమా
లికాస్యాత్ ॥ ౧౨ ॥ విషమేససజాగురస్సమే, సభ
రాశ్చమ్మక మాలికాలగౌ ॥ ౧౩ ॥ స్యాదయుగ్తకే
రజౌరజౌసమేతు, జరాజరాగురు యదాపరాపతీ
యమ్ ॥ ౧౪ ॥ * ఇతిశ్రీ కేదారకృతే వృత్తరత్నా
కరే చతుర్థోఽధ్యాయః ॥

ధీశౌ ॥ ఉక్తస్మత్తయోధేదమాహ ॥ వదంత్యపరవక్త్రాఖ్యం
వై తాళీయంవిపశ్చితః । పుష్పితాగ్రాభిధంకెచిదా పచ్చందసికంత
థేతి ॥ అస్యాయమధః, ద్వితీయాధ్యాయేదశితయోః షడ్విష
మేష్టాసమేకలాః ' పర్యంతేర్యా తథైవశేషం ' ఇత్యనయోన్మత్
త్తయోః అపరవక్త్రమితిచ పుష్పితాగ్రేతిచ నామనీభవతః । ఏత
చ్చతుర్థాధ్యాయోక్తయోః ' అయుజిననరలా ' అయుజినయుగ
రేఫతః ' ఇత్యనయోన్మత్తయోః వై తాళీయమితిచ ఔపచ్చంద
సికమితిచ నామనీభవత ఇత్యేవంసంజ్ఞా వ్యత్యాసం కేచిద్విపశ్చితః

అంగీకునఁజేసితి || (గాగ్యఁ || అథాత్రీవృత్త సంకరప్రదేశఁనాథఁ
 మానా || వదంత్యపరేతి || విపోజ్ఞానంతచ్చిన్వంతీతి విపశ్చితఃవిద్వాం
 సః తేఅపరవక్త్రాఖ్యం వృత్తంచేతాళియంవదంతి, వైతాళియే అ
 తర్భూతం వదంతీత్యధః | తథావివం పుష్పితాగ్రాభిధం వృత్తం
 జౌపచ్చందసికైస్తభూతంవదంతి | ప్రదేశఁసహ్యోతదస్యేషామ
 పి వృత్తసంకరానామ్ | తథాహి, భద్రవిరాట్ వసంతమాలికాచె
 త్యేతే జౌపచ్చందసికైస్తభూతే, వైతాళియేచమ్మకమాలికా,
 అపరాంతికాయాం రధోద్ధతేతి | తథారచనావిశేషాత్ ఉపగీత్యాం
 వక్త్ర చపలావక్త్ర విపరీతపథ్యా వక్త్రాణామంతభావః,
 తత్రీవక్త్రస్యాంతభావస్తా వదస్తాభిదేశితః || (ఇహసూచితమా
 త్రాణామథానాం సూరిభిః పూర్వైః || ఉపగీతరియంవక్త్రే)
 నిత్యం స్థిరూదభిజ్ఞానమ్, ఇతి || చపలావక్త్రస్యయథా గోపాలమి
 శ్రీరచితే వ్యాఖ్యానజ్ఞానదీపాఖ్యే || వెద్యంరహస్యమఖిలం వృత్త
 నాంసూరిభిస్సమ్మక్ || ఇతి | విపరీతపథ్యావక్త్రస్యయథా, వేదా
 థతత్త్వవేదిని గాగ్యేగోపాలమిశ్రేణ్యైః || కార్యానైవకదా
 చన ధీరైస్సర్వాధికైఃసూయా, ఇతి | వివమన్యేపి వృత్తసంకరా
 యథా యోగమనుసంధేయాః ||) స్యాదయుగ్గకేరజౌ రజౌసమే
 తు, జరౌజరౌగురుర్యదా పరావతీయమితి || అయుగ్గకపాదెరజౌ
 రగణజగణౌ పునశ్చరజౌగణౌ, సమేపాదేతుజరౌ జగణరగణౌ పు
 నశ్చజరౌగణౌ గురుశ్చయదాతదా ఇయం పరావతీనామవృత్తంభ
 వతి | జరౌజరౌగురుః పరాయవాస్తతియ మితికేచిత్ పరంతి, తదా
 ఇయంయవాత్ యవశబ్దాత్ పరాఉత్తరామతీ భవతియవమతీనా
 మస్యాదిత్యధః | అత్యేదమనుసంధేయమ్, యవమతీత్యంజనోక్తే
 జరజరగణగురుమల్లక్యమప్యే తదెవసన్యాత్, అతశ్చయవాత్పరా
 మతీతి ప్రకృతిప్రకృత్యయయోర్భేదోక్తే రనుకూలత్వాన్న దుష్య

తి, ఏకనైవవాక్యేన లక్ష్యలక్షణయోరుక్తైరతి దుష్కరత్వాత్ ।
 ఏవమప్యత్రాప్యేవం విఘాతీషు నిర్వాహ్యమ్ ॥ ౧౨ ॥ * ఇతిశ్రీ
 మత్స్య-విశాచూక-లేన శ్రీనాథేన విరిచితాయామ్ ధిశోధిన్యభిఖ్యా
 యాం వృత్తరత్నాకర వ్యాఖ్యానాం చతుర్థాఽధ్యాయః ॥ *

మణి॥ వదంత్యపరచక్రా ిక్యం వైతాళీయంవిపశ్చిలః । పుష్పితా
 గ్రాభిధంకేచిదా పచ్చందసికంతధా, ఇతి॥ వడ్విషమెస్తావితిలక్షణ
 యోగాత్ అపరనక్తా ిక్యం సృత్తం వైతాళీయవిశేషఇతి విపశ్చి
 తోవదంతి ॥ పుష్పితాగా భిధంసృత్తం కేచిదాఽచ్చందసికం వదం
 తీత్యథః ॥ పర్యంతేర్యావితిలక్షణ యోగాదినిభావః ॥ విషమెసస
 జాగరూ సమచెత్సభరాయశ్చ వసంతమా-లికాన్యాత్, ఇతి॥ అయు
 జినగణౌ జగణోగురుద్వయం, సమెతుసభరయ గణాశ్చ చెద్వసంత
 మాలికా । ఏకాదశద్వాదశాక్షరౌపదౌ ॥ ౬ ॥ మధురామధుపావ
 కీకదంబైః, కలకలరీకలకూజితాభిరామా ॥ వకుళదుమవాటికాత
 దాన్తి, ప్రచకాశేతు నసంతిమాలికానా ॥ మధుపావకీకదంబైః
 భృంగపక్షి-సమూహైః ॥ ౧౨ ॥ విషమెససజాగురు స్సమెసభరా
 శ్చమ్పక మాలికాలగావతి । విషమెసగణద్వయం జగణోగురుశ్చ,
 సమెతుసభరాగణా లఘుగురుచయది చంపకమాలికా వృత్తమ్ ।
 దక్షైకాదశాక్షరౌపదౌ ॥ ౬ ॥ ప్రణమామి హరిప్రియాంసదా,
 పరిపూణేంద్రుసమాననాంబుజామ్ । మణిజాలమనోజ్ఞ భూషణాం
 విలసచ్చంపకమాలికా ప్రభామ్ ॥ ౧౩ ॥ స్యాదయస్కకేరజౌ రజౌ
 సమెతు, జరౌజరౌగురుర్యదా పరావతీయమితి ॥ ఆయుస్కకే విష
 మెపాదే రజౌరజౌరజరిజగణాః, సమెతుపాదే ారౌజరౌ జరిజరగణా
 గురుశ్చ యదితహిపరావతీ నామవృత్తంస్యాత్ । ఆద్యతృతీయ
 పాదయోః ప్రథమతృతీయా రగణౌ, ద్వితీయచతుర్థాఽజగణౌ,
 ద్వితీయచతుర్థపాదయోః ప్రథమతృతీయా జగణౌ ద్వితీయ చ

తుభౌ రగణావితిభావః । ద్వాదశశ్రీయోదశాక్షరౌ పాదౌ ॥ ఉ ॥
 మాధవోనచాగ మత్కథంభవేత్తు పురామయానవాచితః ప్ర
 సూనదాణః । తిన్దుఖామ్బుజం కదాన్వహంపిబామి, పరావతీత్వయా
 హ్యహం సఖీహకార్యే ॥ పరావతీపరాధీనా ః ॥ ౧౫ ॥ *****

ఇతి శ్రీ నారాయణపురోహిత విరచితే మణినిధిసమాఖ్యానే
 వృత్తరత్నాకర వ్యాఖ్యానే
 చతుర్థోధ్యాయః.

‡ అత్రి, ‘సర్వనామ్నావృత్తిమాత్రైశుం వద్భావః’ ఇతిశుం
 వద్భావా ప్రవృత్తిశ్చైత్యై ॥

శ్రీ లక్ష్మీనరసింహాయనమః

సవ్యాఖ్యానే వృత్తరత్నాకరే పంచమోధ్యాయః

విషమవృత్తైశు పదచతురూర్ధ్వః ప్రకరణమ్
ముఖపాదోఽప్యభిర్వజైః, పరస్తాన్తకరాలయైః క్రీ
మాద్వృద్ధైః । సతతంయస్య విచిత్రైః పాదైః సుం
పన్నం సౌందర్యం, తదుదితనుమలమతిభిః పదచతు
రూర్ధ్వఃభిధం వృత్తమ్ ॥ ౧ ॥ ప్రధమముదితవృత్తైః,
విరచిత విషమచరణభాజి । సకలలఘుని గురుయుగ
రనిధన యుక్తే, విధృశ రుచిరపదవితతి యతిరహ
భనతిపీడా ॥ ౨ ॥

అథ విషమవృత్తానాం లక్షణముచ్యతే ॥ * ॥ ముఖపాదోఽప్య
భివజైః, పరస్తాన్తకరాలయైః క్రీమాద్వృద్ధైః ॥ సతతం
యస్యవిచిత్రైః పాదైః సుంపన్న సౌందర్యం, తదుదితనుమలమతిభిః
పదచతురూర్ధ్వఃభిధం వృత్తమితి ॥ యస్యవృత్తస్య ముఖపాదః
ప్రథమపాదః అప్యభిర్వజై ర్యుక్తో భవతి, అస్తాత్ ప్రధమపాదా
త్ పరేపాదాః ద్వితీయతృతీయ చతుర్థాః మకరాలయైః సము
దైశ్చతుర్భిర్వజైః క్రీమాత్ పర్యాయేణ వృద్ధాః వధితాభవం
తి, ద్వితీయః పానాద్వాదశాక్షరః తృతీయ ష్టాదశాక్షరః చతుర్థా
వింశత్యక్షరః, తైఃవిచిత్రైః పాదైః సతతంనిత్యం సంపన్నసౌంద
ర్యం ప్రాప్తసౌకుమార్యంతత్ వృత్తం అనులమతిభిః పండితైః పద
చతురూర్ధ్వఃభిధం ఉదితఉక్తమ్ । చిదభిహితమమలధీభిరితి కెచి

త్వరంతి || ౧ || (గాగ్ధ్యం || అథ పంచమోఽధ్యాయో విషమవృత్తా
 నిలక్ష్యంతే । అత్ర సర్వాః లక్షణాని శ్లోకరూపాణి, తత్రోపదచతు
 ర్థాధ్యాయా లక్షణమాహ ॥ ముఖపాదఇతి ॥ ముఖపాదః ప్రధ
 మపాదః అష్టాక్షర , పరేస్తా యేత్రయః పాదాస్తైవికరాలయైః
 చతుర్విః లక్షరైః క్రిమాత్ వృద్ధాః భవతి । తథాచ ద్వాదశా
 క్షరో ద్వితీయపాదః, యోడశాక్షరస్త్రీతియః, వింశత్యక్షరశ్చతు
 ర్థః, ఏవం విచిత్రైః పాదైః యస్య సతితం సాంసర్వం సంపన్నం
 తద్వృత్తం అమలధిభిః పదచతుర్యధ్యాయభిః సమభిహితం) ॥ ప్రధ
 మముదితవృత్తే, విరచితవిషమచరణభావి ॥ సకలలఘునిగురుయు
 గళ నిధనకా, విధతరుచిరపదవితతి యతిరితిభవతిపీడః, ఇతి ॥ విష
 మాఅనోన్య సమాసలక్షణాశ్చైవచరణాశ్చైతి విషమచరణాః పిర
 చితాశ్చైతే విషమచరణాశ్చైతి విరచితవిషమచరణాః తాత్కలికజతీతి
 విరచిత విషమచరణభావో తస్మిన్ప్రథమముదితవృత్తే ప్రధమంపూ
 ర్వం ఉచితేతధితెవృత్తే పదచతుర్యధ్యాయ సకల లఘునిసర్వ లఘు
 మతి గురుయుగళ నిధనై గురుయుగళం గుర్వక్షరస్వయం నిధనం
 అవసానం యస్య త త్తస్మిన్శ్చసతి, రుచిరేపదవితతిశ్చయతిః సర్వపా
 దాంత యతిశ్చ రుచిరపదవితతియతీ, విధతే రుచిరపదవితతి య
 తీయేన విషమవృత్త విశేషా. సః విధతరుచిరపదవితతియతిః, ఆ
 జాతశబ్దేనయుక్తః పీడః, అపీడఇతినామ్నాభవతి । అనేనేతదుక్తం
 భవతి యస్యవృత్త విశేషస్య పరిధ మేపాదేతదిశ్చక్షుషః అనం
 తరం ద్వోగురూచ, ద్వితీయేపాదే దశలఘువః ద్వోగురూచ శ్చ
 తీయేపాదే చతుర్దశలఘువః గురుద్వయంచ, చతుర్థేపాదే అ
 ష్టాదశలఘువో ద్వోగురూచ, సర్వపాదానామంతేషు యతినియమ
 శ్చ సలపీడోనామభవతి, పదచతుర్యధ్యాయ వర్ణసంఖ్యానియ
 ము ఎవనగురులఘు నియమః అపీడస్యతువర్ణ సంఖ్యానియమశ్చ

గురులఘునియచుచ్చే త్యనయోర్నైదః, ఇతి || గురుకయుగళనిధన
 ఇహకలిత అజా । పృథులలిత పదవితతి యతిరితిభవతిపీడ ఇతికే
 చిత్పరంతి, తదాగురుకయుగళ నిధనశ్చితివిశేషాపాదానాల్లక్ష్యవశా
 చ్చ చతుర్థామపి పాదానామంతి మాద్యాగురూవినా అవశిష్టాస్స
 ర్వేవణాః లఘువఃస్యరితి గమ్యతేఇతివ్యాఖ్యేయం (గాగ్య || అథా
 స్యలక్షణవిశేషాన్నాను విశేషమాహ || ప్రధమముదితేతి || విరచి
 తవిషమాక్షర చరణభాజి ప్రధమముదితే పదచతురూర్ధ్వఃఖ్యై
 వృత్తైముది సకలలఘుత్వం గురుయుగళనిధన భాక్త్వంచభవతి,
 గురుయుగళం పాదాంతభాగ్ యత్యతత్ గురుయుగళనిధనభాగ్,
 తథాచ ప్రతిపాదమంతి మాక్షరద్వయ వ్యతిరిక్తానసర్వాణి లఘూ
 నీత్సుక్తభవతి, తద్వృత్త వితతిరుచిరతర పదవితతియతిపీడా
 నామభవతి || ౨ ||

మణి || అథ విషమవృత్తానాం పాదచతుష్టయేపిభేదాత్ శ్లో
 కేన లక్షణంకథయతి, భిన్నచ్ఛందస్థితానాం 'వృత్తానామైకస్థితే'
 పద్యేపృథ్విర్విషమ వృత్తత్వం, పరస్పర సాదృశ్యహాని రితియావ
 త్ || ముఖపాదౌస్తభివః జ్ఞేయరితి || యస్యవృత్తస్య ముఖపాదః ప్రధ
 మపాదః అష్టభిః వజ్రైర్భవతి, పరస్తామతరత్ర త్రయిపాదాః
 మకరాలయైశ్చతుభిః కిమాద్వైధై రధికైర్వజ్రైః భవతి ద్వితీ
 యో ద్వాదశభిః తృతీయస్తాదశభిః చతుర్థావింశత్యా, తత్పదచ
 తురూర్ధ్వమిత్యంశః, పదేషుపాదేషు చ త్వారోవణాః ఊర్ధ్వం
 ఉపయ్యపరిభవంతీతి తథాభిధత్వమ్ || ఉదాహరణమ్ || అథధనుః
 కృతేపాదే స్తపాదానక్షమాసత్త్యైః పరంయుక్తః । క్రిమశోయా
 తినరాశాం గుణైస్సేతాది వేగుణ్యమ్ । పదవిరతిమహతుకతా
 పదచతురూర్ధ్వంగతః ప్రామః || కృతేఅద్యయుగే, క్రిమశః య
 థాసంఖ్యం । తే తాత్పర్యిత్త్రయేయుగే ఇతికాశః । పదవిరతింపా
 దన్యాసే నిరామం, పదైశ్చతుభిఃరంభిభిరపూర్వంగతః || ౩ ||

ప్రధమమితి || ప్రధమంపూర్వం ఉదితవృత్తై పూర్వోక్త పదచతు
 రూఢ్యైః గురుయుగళం నిధనెపాదానామంతే యుక్తసహితంయ
 స్యత స్థితః, సకలలఘునిపరిశిష్ట సవలఘుకేచ సతి, ఇహప్రకరణ
 పీడానామచృత్తంభవతి, అతి సవలఘుః అంతేద్వా గురూచేతి
 విశేషః || ఉ || సకలమనుజమిత్రై, సుధియిసతత దురితకకతుః |
 శతధియిగ్రహ భవతిర్గుడితి కిలచాపత్, పునరపియమసదసభువివి
 విధవిరచితపీడా || ౨ ||

ప్రధమమితరచరణ సముత్థం, శ్రీయతిజగతి లక్ష్మ |
 ఇతరతర గదితసపియదిభ జేత, చరణయుగళకమ
 వికృతమపరమితి కలికాసా || ౩ || ముఖచరణగతమ
 సుభవతిచ తృతీయం, ద్విగురుయుత సకలచరణాం
 తా | చరణగ్రహహిలక్ష్మ, ప్రకృతమపరమఖిల మపి
 యది భవతిలవలీసా || ౪ ||

ధీశో || ప్రధమమితరచరణ సముత్థం, శ్రీయతిజగతిలక్ష్మ || ఇతర
 దితరజనితమపియది తురీయం, చరణయుగళకమ వికృతమపరమితి
 కలికాసాత్, ఇతి || ప్రధమంతురీయం చరణం, తురీయశబ్దస్య చతు
 థాపర్యాయత్వాత్ శ్లోకచతుర్థాశస్య పాదస్వేన పరిభాషిత
 త్వాత్తురీయ మితిపాదాభిప్రాయేణోక్తం, చతుశబ్దాత్ పూరణా
 థాప్రప్రత్యయః చకారలోపశ్చ, తదుక్తం, చతుశ్చయతా వా
 ద్యక్షరలోపశ్చేతి || తత్ ప్రధమంతురీయం ప్రధమంచరణం ఇతరచ
 రణసముత్థం పదచతురూర్ధ్వస్య ద్వితీయపాదజాతం లక్ష్మలక్షణం
 శ్రీయతియది, ఇతరత్ ద్వితీయచరణం ఇతరజనితం ప్రధమపాదభ
 వం లక్ష్మశ్రీయతియది, అపిచ అసరంచరణయుగళకం తృతీయచ
 తుథా పాదద్వయం అవికృతంఅన్యథా అకృతంపదచతురూర్ధ్వ
 క్త సర్వాసంఖ్యాకమపియది భవతితహి జగతికలికానామచృత్తం

ప్రసిద్ధస్యాత్ । ఏతదుక్తభవతి, కలికానూః ప్రధమఃపాదో ద్వా
దశాక్షరః ద్వితీయోఽష్టాక్షరః తృతీయష్టాదశాక్షరః చతుర్థో
వింశత్యక్షరఇతి । అత్రాపి సర్వపాదానామంతి మాద్యావణా గు
రూలన్యైలఘవఇతి లక్ష్యనశాన్నిశ్చేశవ్యమ్ (గార్గ్యః ॥ అథాన్యై
షష్ఠ త్రయ్య పాదద్వయ న్యత్యాసా ద్వ్యంతాంతరాణ్యాహ ॥ ప్రధమ
మితరేతి ॥ ప్రధమంచరణం ఇతరచరణసముత్థం లక్ష్యశ్రీయతియది,
ఇతరశబ్దైర ద్వితీయముచ్ఛతే, ఊర్ధ్వం చరణయగళక మిత్యూపసం
హారాత్ । తప్రదిష్ఠితీయస్యైవ ప్రధమేతరత్వాత్ । ఇతరత్ ఇతర
గదితమపియది భజేత, తదయమధః, ప్రధమపాదో ద్వితీయచ
రణభవం లక్ష్యసృతిపద్యతే ఇతరత్ ద్వితీయమపి ఇతరజం లక్ష్యభజ
తి, ఏవంపూర్వం చరణయగళకం నికృతభవతి, అపరంతుచరణ
యగళకం అవికృతం యదిభవతినాకలికానామ) ॥ ౩ ॥ ముఖచరణ
గతమనుభవతిచ తృతీయం, ద్విగురుయత పకలచరణాంతా ॥ చర
ణఇహహిలక్ష్య, ప్రకృతమపర మఖిలమపియది భవతిలవలీసాఇతి ॥
తృతీయంచరణం ముఖచరణగతం పదచతుర్భాగ్యస్య ప్రధమపాద
స్థలక్ష్య అనుభవతిభజతి, చరణఇహహి లక్ష్యేతి । అత్ర, పూర్వసూ
తాది తరదితరజనితమిశ్యనువర్తతే, తచ్చప్రసమాంతంబోధ్యమ్ ।
తదయమధః, ఇహచరణే తృతీయపాదే ఇతరజనితం ప్రధమచర
ణోక్తం లక్ష్యభవతితి ॥ అపరమఖిలమపి ఇతరపాదద్వయమపి ప్రకృ
తమేవ ప్రస్తుత పదచతుర్భాగ్యక్త లక్షణకమేవభవతి, యదేవం
తహిద్విగురు యతసకలచరణాంతా సావృత్తవ్యక్తిహజగతి ల
వలీనామప్రసిద్ధా । అత్రాపిగురూక్తేస్తదన్యే వణాలఘవఇతిగ
మ్యతే । ఏతదుక్తభవతి, లనల్యాః ప్రధమఃపాద స్టాదశాక్షరః,
ద్వితీయో ద్వాదశాక్షరః, తృతీయోఽష్టాక్షరః, చతుర్థోవింశత్య
క్షరః సర్వపాదానామంతి మాద్యావణా గురూలన్యైలఘవఇతి

యదిభవతి లవలీయేతి కేచిత్పఠంతి, తడాలవలీయానామ ॥ ౪ ॥
 (గార్గ్య ॥ అథాపరంవృత్తనూహ ॥ ముఖచరణగతమితి ॥ అత్రా)
 పిఞ్చతరదిత రజనితమపి భజతీత్యనువతఃతే, తదయమథః, తృతీ
 యంచరణంముఖ చరణగతం శ్చైవభవతి ఇతరత్ ముఖచరణమపి
 ఇతరజనితం తృతీయపాదజం లక్ష్మ్యగజతి, అపరంఅన్యలక్షణం అఖిల
 మపి ప్రకృతం పూర్వోక్త మేవ, ఏవంభూతం ద్విగురుయుత సకలచ
 రణాంతం యద్వృత్తంసాలవలీ ॥ ౪ ॥

మణి ॥ ప్రధమమితరేతి ॥ అత్రాత్రిభిః పాదైః పూర్వాధ్యస్య
 లక్షణం, ప్రధమద్వితీయయో వినిమయే కలికానామ ॥ ౬ ॥ మ
 లయరుచిర శిఖరసుజన్తా, మరుదయమతిబాలః । సరసికమలమధు
 చిరమతిపరిపీతం, వమతితదఖిలమభిపతతిచ సపదికలికాంతాః ॥ ౩ ॥
 ముఖచరణేతి ॥ అత్ర ప్రధమపాదలక్షణం తృతీయే, త్రీతీయపాదల
 క్షణం ప్రధమే, అన్యత్స్వం క్రమేణయది లవలీనామ ॥ ౬ ॥ మల
 యపవనసనిచలిత లలితశాఖాం, మధుసమయకలిత శుభలక్ష్మీం ।
 అకలయదశకాంతా, వనభువిమధుపగణరవ ముఖరదిశి లవలీంసా ॥
 లవలీలతా ॥ ౪ ॥

ప్రధమమధివసతి యదిరుచితమచరమ పాదో, ప్య
 వసితీ గురుయుక్తా । అపరముఖల మభిలషితసమమ
 తీవ, లలితపదచయమమృతధారా ॥ ‡

—* ఇతిపదచతురూధ్వః ప్రకరణమ్ *

ధీశో ॥ ప్రధమమధివసతి యదితుర్యం, చరమచరణపదమవ
 సతిగురుయుక్తా ॥ అపరముపరితన సమమితిభవతిలలిత పాదా,

‡ మణినిధివ్యాఖ్యానానుస్మృతమిదం మూలమ్ । ప్రాయశ
 స్సర్వత్ర తత్స-వాద్యేవమూలపాఠః ॥

త్రితయమమృతధారాఇతి || ప్రథమంతుర్యం ప్రథమచరణం, చతు
 ర్శబ్దాత్పరణాథే= యత్ప్రత్యయశ్చకారలోపశ్చ | చరమచరణ
 పదంఅంతిమపాదస్థానం, పదశబ్దస్థానవాచీ || ని || పదంవ్యసంతితా
 ణస్థాన లక్ష్యాన్ప్రస్తుత్వైత్యమరః | అధివసతియదిఅధిత్వైతియది,
 అపరంపాదానాంతిత్వయం ఉపరితనసమం వక్షాసంఖ్యయా పదనతు
 రూర్ధ్వశబ్దశంయది భవతితహి= అవసితౌపాదానామంతే గురు
 యుగ్మం యస్యాస్మి అవసతిగురుయుగ్మాలితపాదాచ సతీనామ్నా
 అమృతధారేతిభవతి || అత్రాపిగురునియమకథనన లఘునియమోపి
 కథితప్రాయపవ, ఏతదుక్త భవతి, అమృతధారాయాః ప్రథమపా
 దోద్వానశాక్షరః, ద్వితీయష్టాదశాక్షరః, తృతీయోవింశత్యక్షరః, చ
 తుర్థోష్టాక్షరః, సమస్తపాదానామంతిమో ద్వావక్షాగురూఅ
 న్యేలఘవైతి || ౫ || *** ఇతిపదచతురూర్ధ్వ ప్రకరణమ్ ***

మ శి| ప్రథమచుధిసతీతి || అత్రచతుర్థపాదలక్షణం ప్రథమ
 ఇతివిశేషః, అన్యేషాంయధాచుచి సన్నివేశః అమృతధారానామ ||
 ఉ || అజరమఖిలగురు మమితగుణగణ మమరనాథం, ప్రశమితరిపు
 వగణమ్ || భజతజగదవనజనిహసన సమధణం, భవతిహిసతతమ
 మృతధారా || ౫ || *** ఇతిపదచతురూర్ధ్వ ప్రకరణమ్ ***

సజసాదిమెసలఘుకాశ్చ ‡ ససజగురుకైరధోద్గతా |
 త్క్రిస్త్రితభనజలాగయుతా, సజసాజగచరణ ఏ
 కతి ప రేత్ || ౧ || చరణత్రియంభజతిలక్ష్య, యది
 సకలముద్గతాగతమ్ || ర్నాభగౌభవతి సారభకం,
 చరణైయదీహ భవతస్త్రీయకే || ౨ || నయుగం

‡ అత్ర, సజసాదిమ, ఇతి సంధేరినుశాసన విరుద్ధత్వాత్, స
 జమాదిమెసలఘుకాచ” ఇతి ధీశోధినీధృతపవపాతాయుక్త ఇతి
 ప్రతిభాతి ||

సకారయగళంన, భనతిచరణైత్యతీయకే । తదుదితి
మురుమతి భిలఁలితం, యదిశైషమన్యఖలు పూర్వ
తుల్యకమ్ ॥ ౩ ॥ —* ఇత్కుద్గతాపకరణమ్ *—

ధీశో ॥ సజమాదిమెసల ఘుకౌచ, నసజగురు కాఅధోద్గతా త్ర్యం
ఘ్రిగతభనజలాగయుతా, సుజసాజగౌ చరమఏకతః పరెదితి ॥ అది
మెప్రధమేవాదే సజంసగణోజగణశ్చసజం, ద్వంద్వైవద్భావౌ న
పుంసకలింగత్వంచ । సలఘుకౌచసగణలఘూచ, అథానంతరం ప్ర
థమపాదా దితిలభ్యతే, ద్వితీయేపాదఇత్యర్థః, నసజగురుకా, నగ
ణసగణజగణ గురవః । త్ర్యంఘ్రిగతభనజలాః తృతీయపాద ప్రాప్త
భగణసగణ జగణలఘువః గయుతాః గురుణాయుక్తాః, చరమేచతు
ర్థేపాదే సజసా-సగణజగణసగణాః జగౌజగణగురూచ, ఏకతః పరె
త్ అధఃపద్యయమప్య కీకృత్యోచ్చరయేత్ యథాపూర్వాధిక
ముత్తరాధఁచ అన్యశ్లోకేషు పృథగవనిష్ఠతే నెహతథేత్యధికః
ఉక్తంచ జయదేవెన “తరసాదితాసజసలేష్వితి” తరసావేగెన ఉ
దితా ఉచ్చరితా, అధఃపద్యయమప్య విరామేషవీకృత్యోచ్చరితే
త్యధికః । ఏవంచనతి ఉద్గతానామచ త్తంభనః (గార్గ్యః ॥ అథో
ద్గతాయా లక్షణమాహ ॥ సజసాదిచుత్తి । అదిమేపాదేసజసాజ్యై
తే త్రయోగణాః సలఘుకౌశ్చ లఘునాసహిత శ్చభవంతి, అథ అ
నంతరః పాదఃససజగురుక్షేప్భవతి, త్ర్యంఘ్రిః తృతీయపాదః తదన్య
తా, తదన్వితాః భనజలాః గురుసహితాః, భనజాగణా లఘుగు
రూచ తృతీయః పాదఇతియావత్ । అవశిష్టేష్వైకతః ఏకస్తిచర
ణసజసాజగౌ ఇత్యేవంలక్షణాన్యక్షరాణి పరెత్ । తద్వృత్తముద్గ
తానామ) ॥ ౧ ॥ చరణత్రయం భజతిలక్ష్మ, యదిసకల ముద్గతాగ
తమ్ ॥ ర్నాభగౌ భవతిసారభకం, చరణేయదీహభవత స్తృతీయ
కెత్తి ॥ చరణత్రయం ప్రథమద్వితీయ చతుర్థపాదానాం త్రయం

ఉద్గతాగతం ఉద్గతాయాః ప్రధమద్వితీయ చతుర్థపాదస్థా లక్ష్య
 లక్షణం భజతియది, తృతీయకేపాదేర్నా రగణనగణౌ భగౌభగణ
 గురూచయదిభవతః తహిసారభకం నామస్మృతం ఇహజగతిప్రసి
 ధ్ధం భవతి । అత్రోత్పత్తీయకఇతి తృతీయపాదేగణవిశేషోపదేశాచ్చ
 రణత్రయ మిత్యనేన ప్రధమద్వితీయ చతుర్థపాదానాం గ్రహణ
 మితిగమ్యతే (గాగ్యం ॥ అథాప్యైవ స్మృతస్య తృతీయపాదేవికా
 రాద్వృత్తద్వయమాహ ॥ చరణత్రయంభజతీతి ॥ తృతీయచరణస్య
 విశేషోవక్ష్యతేతతోన్యచ్చరణత్రయం యదినకలమద్గతాగతం లక్ష్య
 భజతి, తృతీయకేచరణైరనభగణౌ గురుశ్చ యదితస్సారభకన్నామ
 స్మృతం) ॥ ౨ ॥ నయుగంసకారయుగశంచ, భజతిచరణం తృతీయ
 కం । తదుదితమురుమతిభిలంఘితం, యదిశేషమస్య ఖలుపూర్వ
 తుల్యకమితి ॥ తృతీయకిం చణం నయుగంసగణద్వయం సకార
 యుగశంచ సగణద్వయంచ భజతియదితత్ ఉరుమతిభిః లలితన్నా
 మస్మృతం ఉదితంఖలు ఉక్తంకిల । సనుత్పత్తీయస్య పాదస్య లక్షణ
 ముక్తం అస్యోప్రయోపిపాదాః కీదృగ్భూతా ఇత్యతలహ, అస్య లలి
 తస్య శేషం ప్రధమద్వితీయ చతుర్థానాం పాదానాంత్రయం పూ
 ర్వతుల్యకం పూర్వస్య ఉద్గతాస్మృతస్య సమంస్యాదితి । నయుగం
 సకారయుగశంచభవతి చరణాత్పత్తీయక ఇతివాపాతః । సారభగణలి
 తయోః ఉద్గతాసామాన్యలక్షణ ముపజీన్య తృతీయపాదమాత్రే
 విశేషఉక్తః ॥ ౩ ॥ *** ఇత్యుద్గతాప్రకరణమ్ ॥

మణి ॥ అధోగ్గతాలక్షణం సామాన్యేన కథయతి ॥ సజసాదిమే
 సలఘుకాశ్చేతి ॥ ఆదిమెసజసాః లఘుశ్చ ద్వితీయేనసజాఃగురుశ్చ,
 తృతీయేభవజాలఘుర్గురుశ్చ, ఏకతీర్చరణే చతుర్థే సజసజౌ గురు
 శ్చయది ఉద్గతేత్యధః । చరమఏకతః పఠెదితిచపాతః । తదాచర
 మేలంతిమే ॥ ఉ ॥ అరుణాధరాజలధరేణ, సమరుచిరఞ్గోగ్తాబ్దవృ

కౌ || నీలతరకుటిలకుంతలినీ, పరమాముదేస్తు భవతాంతుదేవతా ||
 ౧ || చరణత్రయం భజతిలక్ష్మి || తృతీయేచరణేరసభాగురుశ్చ, శేషం
 పూర్వసద్యది సారభకం || ఉ || మలయాచలాత్సపదివాయు, రిభి
 పతతి భృంగమాలయా | చమ్పకాగమక సారభకం, విదధాతిచా
 త్రిచలితాంగనాశకః || ఆగమః వృక్షః స్వాధేకః || ౨ || నయంగం
 పకారయగళంచెతి | అశ్రాపి తృతీయే సగణద్వయం సగణద్వ
 యంచెతి విశేషః || ఉ || మధుక్తేటభాసురపథేన, శమిశకణి
 గ్రభూభరా | జగదిదమతిలలితం సకలం, దధతీముదేస్తు భవతాం
 తుదేవతా || ౩ || *** ఇత్సుగ్ధతా ప్రకరణమ్ ||

హ్నాజ్ఞానా ప్రధమాంఘ్రి రేకతః పృథక్పాన్యత్,
 త్రితయం సనజరగాస్తథాననాసః | త్రినపరికలి
 తజయా, ప్రచుపితమిదముదిత ముపస్థితపూర్వమ్ ||
 ౧ || నౌపాదేనతృతీయ కేసనౌనసంయుక్తౌ, ప్రధ
 మాంఘ్రి కృతయతి ప్రవధే మానమ్ | త్రితయ
 మపరిమపి పూర్వసద్యశమిహ, ప్రతలమతిభిరితిగది
 తం ఖలువృత్తమ్ || ౨ ||

ధీకో || *** హ్నాజ్ఞానా ప్రధమాంఘ్రి రేకతః పృథక్పాన్యత్,
 త్రితయం సనజరగాస్తథాననాసః || ద్విసరికలితజయా, ప్రచుపిత
 మిదముపస్థిత పూర్వమితి || హ్నాచుగణసగణౌ జ్ఞాజగణభగణౌగా
 గురున్వయంచ ప్రధమాంఘ్రిః ప్రధమఃపాదః ఏకతఃపృథగవతిష్ఠతే |
 అన్యత్ త్రితయంఉక్త ప్రధమపాదాదితరత్ పాదత్రయంఏకతః పృ
 థగవతిష్ఠతే, తేదపాదాఃకేవళౌ ఇత్యతలహ, సనజరగాఇతి, సగ
 ణచగణజగణరగణగురవః, ద్వితీయఃపాద ఇతిశేషః | తథాననౌనగ
 ణౌన సగణశ్చతృతీయఃపాదః, ద్వాభ్యావగణభ్యాం పరికలితౌస
 హితౌ ఐయకాచుగణౌ ద్విసరికలితజయా, ద్వాసగణౌ అ

సంతరం జగణయగణౌచెత్తర్థ, చతుర్థఃపాదత్రయశేషః । ఏవంచది
దంవృత్తం ఉపస్థితపూర్వం ఉపస్థితపదపూర్వం ప్రచుపితం భవతి
ఉపస్థిత ప్రచుపితన్నామెత్తర్థః ॥ ఏతదుక్తంభవతి, ప్రధమేపాదే
మసజభాగణాః ద్వౌగురుచ, ద్వితీయేపాదేససజరగణాః ఏకా
గురుశ్చ, తృతీయేపాదేద్వా సగణౌసగణశ్చ, చతుర్థేపాదే సగణ
ద్వయజగణయగణాశ్చ యదిభగంతి తహి ఉపస్థిత ప్రచుపితం
నామవృత్తంభవతి । అస్తివృత్తేయథా అన్యశ్లోకానాం పాదః
పాదాంతరే సహసంధిసమాస వశాద్భూతోచ్ఛరణం లభతేతద్వ
త్ ప్రధమాదిపాదః ద్వితీయాదిపాదేన సంధిసమాసవశాత్ ద్వి
తోచ్ఛరణం సలభతే అపితుస్పృధగేవభవతి (గాగ్ర, అధోఽస్థి
తప్రచుపితంలక్షయతి ॥ మ్హజ్జ్వాగావితి ॥ మగణనగణజగణ భగ
ణగురుద్వయంచ ప్రధమఃపాదః, ఏవంతస్యైకస్యలక్షణం ప్రధగు
క్తం అన్యేషాంత్రయాణాం సహాచ్యతే, అన్యత్ పాదత్రయం
క్రమేణససజరగాః ద్వితీయఃపాదః, ససౌసత్తి, సగణద్వయం సగణ
శ్చతృతీయః పాదః, త్రిసగణపరి కలితౌ సగణత్రయపూర్వకా జగ
ణయగణౌ చతుర్థ పాదః, తదిదంవృత్తం ఉపస్థితపదపూర్వకం ప్ర
చుపితముదితం ఉపస్థితప్రచుపిత మితియావత్) ॥ ౧ ॥ సౌపాదేధ
తృతీయస సౌససంయుక్తా, ప్రధమాంఘ్రికృతయతి ప్రవధమా
నమ్ ॥ త్రితయమపరమపి పూర్వసదృశమహ, ప్రతతమతిగదితం ఖ
లున్మత్తమితి ॥ తృతీయకేపాదేనౌ సగణౌససౌ సగణనగణౌచ ససం
యుక్తౌసగణ యతౌభవతి, అపరంపాదత్రితయమపి పూర్వసదృశం
యదిభవతితహి ప్రధమాంఘ్రి ప్రధమపాదకృతా యతిర్యస్య
తత్ ప్రధమాంఘ్రి కృతయతి, ప్రవధమానం నామవృత్తం ఇ
హజగణిప్రతతమతిభిః విస్తృతధీభిః గదితంకదితం ప్రతతమతిగదితం
ఖలు । ఎతదుక్తంభవతి ప్రవధమానస్య ప్రధమేపాదేమగణనగ

ణ జగణభగణా గురుయుగళంచస్యః, ద్వితీయేనగణానగణ జగణరగ
ణాగురుశ్చ, తృతీయేనగణద్వయం సగణశ్చ, చతుర్థేన పాదేనగణ
ద్వయం జగణయగణౌచ, అత్రప్రధమఃపాదః పృథక్పరనీయః
అన్యేత్రయోపి పాదాఃకీకృత్య పతనీయాఇతి(గార్గ్యః || అన్యద్వృ
త్తమాహ || నౌపాదేఇతి || అథఅస్యతృతీయకే పాదేనౌననౌనసం
యుక్తౌ, ప్రథమద్వితీయా చతుర్థసంచమాచనగణౌ, తృతీయస్సగ
గణః, అపరంపాదత్రితయమపి పూర్వసదృశమహభవతి; ప్రథమాం
ఘ్రికృతయతి ప్రథమపాదే కృతచ్ఛేదంవృత్తం ప్రతీతమతిభిః నర్థ
మానమితిగదితం ఖలు) || ౨ ||

మః || అథౌపస్థిత ప్రచుపితలక్షణమాహ, మ్నాజ్ఞోగౌ ప్రధ
మాంఘ్రితి | ప్రథమేపాదేమగణ సగణజగణరగణాః గురుచ, ద్వి
తీయేనసజరాః గురుశ్చ, తృతీయేనగణౌసగణశ్చ, చతుర్థేనగణ
త్రయం జగణయగణౌచయది ఇదంఉపస్థితప్రచుపితేనామ || ఉ ||
శృంగాగ్రాన్తలయస్య భూభృహోమృగాక్షీణాం, చికురాన్తదుచ
లయన్తరుత్సభ్యః | జలకణశిశిరతరః, ప్రచుపితమధులవక ఉష్ణి
తపూర్వః | ప్రచుపితఃభక్షితః ‡ ౧ || నౌపాదేనతృతీయకేనౌ
నసంయుక్తావతి || అత్రాయంవిశేషః తృతీయపాదేనౌనగణౌ సనౌ
సగణానగణౌ నసంయుక్తౌ సగణసహితౌ సగణద్వయం సగణోనగణ
ద్వయంచ, ప్రధమాంఘ్రికృతయతి ప్రథమపాదేవిరచితయతికం
తత్ ప్రవధామానంవృత్తమ్ || ఉ || మెఘాభెమృగలాంఛనాననె
హారానాథే, మమధీస్తుచిరతి ప్రవధామానమ్ | గళశిసకలమ
పి పూర్వమసదమిత, ప్రతీతభవజవతితరళం ఖలువృత్తమ్ || ౨ ||

‡ ప్రచుపితాః మంసంగమితాః, అంతభావితన్యైర్ఘ్రిత్రచుపిః,
ఇతివక్త్రాయుక్తమ్ ||

అస్తిన్నైవ తృతీయపాదకేతజౌరస్స్యుః ప్రథమేచవి
రతిరాషాభం వదంతి । తచ్చుద్ధవిరాట్పురస్థితమ్, త్రియమపరమపిచ పూర్వసమన్యాత్ ॥ ౩ ॥**
ఇత్యుపస్థితప్రచుపిత ప్రకరణమ్ ॥

ధీశో ॥ అస్తిన్నైవతృతీయపాదకేతజౌరస్స్యుః, ప్రథమేచవిరతి
రాషాభంబ్రువంతి ॥ తచ్చుద్ధవిరాట్పురస్థితమ్, త్రియమపరమపి
పూర్వసమన్యాదితి ॥ తృతీయపాదేతజౌరః తగణజగణరగణాఃస్యః
అస్తిన్నైవపాదేప్రథమేకద్యై అక్షరేషరతిః యతిభావతి, అపరంపా
దానాంత్రీయమపిపూర్వసమం ఉపస్థిత ప్రచుపితసమన్యాత్ తహి
తద్వృత్తం శుద్ధవిరాట్పురస్థితం శుద్ధవిరాడితి శబ్దస్యాపరిస్థితంఆషా
భంబ్రువంతి ఇంద్రాస్త్రాక్షాః శుద్ధపరాడాషాభం నామవృత్తభ
వతీత్యర్థః ॥ ఏతదుక్తంభవతి, శుద్ధవిరాడాషాభస్య ప్రథమపాదేమన
జభగణా గురుయుగళంచభవంతి, ద్వితీయేననజరగణాగురుశ్చ, తృతీ
యేతగణజగణరగణాః, అస్తిన్నైవపాదే ప్రథమేనాక్షరేణయతిర్భ
వతి, చతుర్థేనగణద్వయజగణయగణాః, ప్రథమపాదః పృథక్
రసీయః అన్యేత్రీయోపిపాదా ఏకీకృత్యపరసీయాదితి (గాగ్యః ॥ అధ
తదైవవృత్తాంతరమాహ ॥ అస్తిన్నైవతృతీయపాదకేతి ॥ అస్తిన్నైవ
ఉపస్థిత ప్రచుపితాభ్యే వృత్తైవ తృతీయేపాదకేచరణేతజౌరస్స్యుః
అపరంపాదత్రీయమపి యదిపూర్వసమన్యాత్, ప్రథమేచపాదే
పూర్వవద్విరతిః శుద్ధవిరాట్పురస్థితం యస్యతత్ తద్ధోక్తం
శుద్ధవిరాట్పురస్థితం ఆషాభంవదంతి శుద్ధవిరాడా
షాభమిత్యర్థః) ॥ ౩ ॥ *** ఇత్యుపస్థిత ప్రచుపితప్రకరణమ్ ॥

మణి ॥ అస్తిన్నైవతృతీయపాదకేతజౌరస్స్యురితి ॥ తృతీయపాదే
తగణజగణౌ రగణశ్చస్యః ప్రథమేవణేయతిరితిచ విశేషః, తత్
శుద్ధవిరాడాషాభం వృత్తం ॥ ౪ ॥ తత్రైవావిరభూత్తదా పుమాన్

హరిశ్చీమాః, సవిలాసమతులమామృతభందధానః ॥ యజ్ఞధవి
రాఘ్నరాహ్యభూత్, ధృతిచనుజమయవపురపూర్వతరౌసా ॥ అ
మృతం విలాసంవృషభగతిం ॥ ౩ ॥ *** ఇత్యుపస్థిత ప్రియపి
తప్రకరణం *** ఇతిశ్రీనారాయణపురోహిత విరచితే మణినిధి
సమాఖ్యానై వృత్తరత్నాకర వ్యాఖ్యానై పంచమోధ్యాయః ***
(విషమాక్షరపాదత్వాత్, పాదేరసమంజసంధమృ
తత్ ॥ యచ్చందానోక్తమత్ర, గాఢేతితత్సరిభిః
ప్రొక్తమ్ ॥ ౪ ॥ ** ఇతిగాఢాప్రకరణమ్) ***
ఇతిశ్రీ కేదారకృతై, వృత్తరత్నాకరే, పంచమో
ధ్యాయః ॥ ****

శ్రీశో విషమాక్షర పాదత్వాత్, పాదేరసమంజసం ధమృ
తత్ ॥ యచ్చందానోక్తమత్రగాఢేతితత్సరిభిః ప్రొక్తమితి ॥ ఇయం
చతుష్పదీ గాఢా, అస్యా ప్రథమఃపాదోఽష్టాక్షరః, ద్వితీయోద
శాక్షరః, తృతీయస్సప్తాక్షరః, చతుర్థోఽనవాక్షరః । విషమాక్షర
పాదత్వాత్ విషమాక్షరత్వాత్ విషమపాదత్వాచ్చ పాదైః కరణ
భూతైః అసమంజసం అసదృశం యచ్చందానోభవతి యచ్చాత్రోచ్చం
దశ్చాస్త్రైః ఉక్తంచనభవతితత్ సూరిభిగాఢేతి ప్రొక్తం । ఉదా
హరణస్థలమాహ - ధమృతదితి, ధమృతత్ శాస్త్రైస్త్రివిధాని, సర్వత్ర
ధమృత్యు ప్రతిపాద్యమానత్వాత్ । మహాభారతే తావద్గాఢా
దృశ్యతే, యథా॥ 'యుధిష్ఠిరో ధమృతమయోమహాదురముః, సుం
ధోఽజూనో భీమసేనోఽస్యశాఖా ॥ మాద్రీసుతౌ పుష్పశులేప
మృద్ధే, మూలంకృష్టాబిప్తావ గ్రాహ్యశ్చైతి, ఇదంభందశ్చతు
విధః పాదేభుషేతం, పంచషత్వారింశదక్షరమితి త్రిష్టుప్ నభవతి,
పంచషత్వారింశ దక్షరాత్కత్వేన ఛందసాంసుధ్యై అస్మతమత్వేన

వక్రమశక్యత్వాత్ గాధాత్వంచోపపత్తిం । నన్వేకచ్ఛందోభవానాం
భిన్నచ్ఛందోభవానాం వాన్వత్తామన్యోన్య మిశ్రణసత్కుఃజాతి
త్వో పరిపాదితం బృతీయాధ్యాయే, య ధిష్ఠిరోధమః వయో
మహాదుఃఖ ఇత్యన్యజ్ఞోఽస్య పరిధిమఃపాదో ద్వాదశాక్షరత్వాజ్ఞ
గతిచ్ఛందః, అన్యేత్రయోపిపాదా ఏకాదశాక్షరాత్మకత్వాత్తిష్ఠ్య
చ్ఛంద, అతోజగత్యా ఏకేన పాదేనతిష్ఠుభ స్త్రిభిః పాదేశ్చమిశ్రి
తోయం వృత్తవిశేషః ఉపజాతీనః జ్ఞాకోభః తు మహాతి, అత్రీపు
నగాఢాత్వే నాదాహ్రియతేతస్మాదనిషణ్ణోయం వ్యాఖ్యానప్రకా
రఇతిచెత్ నైతిదేవం, ఏకచ్ఛందోభవేనవాభిన్నచ్ఛందోభవేన
వాపాదేన ఏకచ్ఛందోభవస్య వాభిన్నచ్ఛందోభవస్యవా పాదత్రి
యస్య, ఎవంఅర్థేనాధికస్యచ యోగేసత్కుఃజాతిత్వేన సంజ్ఞితా
నాం వృత్తానాం యల్లక్షణముక్తం తల్లక్షణం యధిష్ఠిరో ధమః
మయోమహాదుఃఖత్వస్మిన్ యదిదగ్ధేత తదేదమచాతుర్యంప
రాక్తమా పశ్యేత, అత్రీ ద్వితీయతృతీయ చతుర్థపాదా స్త్రిష్ఠ
చ్ఛందో గతత్వేన వేద్యమానాఅపిపరస్పరసదృశ లక్షణానదృశ్యంతే,
తిధాహి, ఏక స్త్రిష్ఠాదేతగణత్రియం గురుద్వయంచ దృశ్యతే, అన్య
స్త్రితగణద్వయ జగణగురుయుగళాని, అపర స్త్రిమగణతిగణద్వ
య గురుయుగళాని, ఉపజాతిషుపాదత్రియమధికంవాసమానల
క్షణదర్శితం । తస్మాదుపజాతిలక్షణభావా న్నాత్మావృత్తత్వేన వా
సమవృత్తత్వేన వాఅర్థ సమవృత్తత్వేనవా ఉక్తస్యలక్షణస్యా త్తా
యోగాద్విషమవృత్తిష్య భృక్తలక్షణైవస్యతమత్వేనా స్త్రిష్ఠ చం
దశ్శాస్త్రే గ్రీనుక్తత్వాదేతాదృశామపిచ్ఛందసాంపురాణాదిషు ప్ర
యోగదర్శనాచ్చ గాధాత్వేన నిర్వాహ్యమ్, నాన్యథేత్యేవం గా
ధాన్వయాం వివేచనీయం ॥ దశధర్మాన్నజానంతి ధృతరాష్ట్రీని
బాధనాత్ ॥ మత్తప్రమత్త ఉత్తత్తత్త్వాంతః కుద్ధోబుభక్షితః ।

పరాపవాదకొరీరుక్మభిః కామిచశేదశః || ఇత్యాద్యభ్యుదాహరణమ్
 ఇయంచపట్వదీగాధా, ఏతచ్ఛందసః అష్టాచత్వారింశదక్షరస్వై
 సత్యప్యచతుః పాదత్వైస్ జగతీశ్వస్య వక్తుమశక్యత్వాద్ధాధాన్వం
 ప్రాప్తం | నాక్తమత్రైత్యనేనార్యాదయో విషమాక్షరస్వైపి గాధా
 నభవంతీతిదర్శితం | ధమేశాస్మైస్త్రిష్వివేతి దృష్టాంతేనసాధాః పు
 రాణాదిప్రేషనకావాదిప్రతిగమ్యతే | ఉక్తంచజనాశ్రిణ
 'సాషీ' ఇతి | సాగాధాఅపిఃఋషి ప్రాక్తేః మనీషిఃప్రాక్తేః
 ర్భిః | ఏతదుక్తంభవతి, విషమాక్షరైః సుమాక్షరైః ర్వాత్రిభిఃపాదైః
 విషమాక్షరైః సుమాక్షరైః ర్వాచడ్భిఃపాదైః విషమాక్షరైః శత్రుర్భిః
 పాదైః ర్వాఉపేతః అస్తిచందశ్శాస్త్రి మాత్రావృత్తస్వైస్ సర్వవృ
 త్తత్యేనవాఽనుక్తంయచ్ఛందః స్పృతీహాసపురాణాదిమహాబంధేమ
 ద్యశ్యతే తచ్ఛందఃగాధేతి చందోవిద్భిఃకథితం, ఏతాదృశంకావ్యేమ
 కవిభిఃప్రయోజ్యమ్, ఇతి | (గాగ్యం || అథ గాధాలక్షణమాహ,
 విషమాక్షరేతి || యదస్తాభిరనుక్తంఛందః విషమాక్షరపాదంభిన్న
 సంఖ్యాకాక్షరైః పాదైరచితంభవతి సంఖ్యాసావ్యేపి భిన్నగురుల
 ఘు విన్యాసైర్వాపాదైరతుల్యరూపం భవతిత్తుబద్ధేగాఽధేయ
 క్తం | స్యల్లిక్షణం, గాధాయా ఉదాహరణం త్వస్యత్రిదోష్టస్యం
 లక్షణవాక్యస్యసాధ్యం, వక్త్రాదిరూపత్వాత్. - ససుకీవేపాగాధాకేదే
 కగాచరాశ్రికిం వాత్రాకేపిస్ప్రయోగంభవతే-అద్యేశ్చల్లిక్షణమిహ
 యుక్తంవక్తు-తాకకస్యవచనదస్తాత్రివిక్షితత్వాత్, -ద్వితీయలక్ష
 ణవాక్యమపి గాధాభూషణైవ ప్రయోజ్యం యాకేపి తస్యాప్రయో
 జ్యత్వాత్, -లక్ష్యలక్షణ సంయుతమితిగ్రంథాదా నియమాభ్యుపగ
 మాచ్చ || అత్రాచ్యతే || లోకవిద్యకేగాధా గ్రంథేష్వాపేక్షు
 కేవలం || అనాపేక్ష్య ప్రయోజ్యత్వాన్నా వై గ్రీక్యం లక్ష్యలక్ష్య
 ణోః || తద్దాదత్రిలక్షణవాక్యస్య గాధాయాపత్వాభావో నదోషాయ |

ఇహచ ॥ విషమాక్షరపాదం వాపాదేరిసమమేవవేతి ప్రకారద్వ
యశ్రీవశాత్ ఇహనుక్తానామపి సమాధాన సమవృత్తానాం నగా
ధాత్వం తథా-యచ్చందానా క్తమస్తాభిః ఇతివచనాదిహోక్తానాం
ఉపస్థితప్రచుపితాదీనాం నగాధాత్వమిత్యనుసంధేయం) ॥ ౪ ॥ ***
ఇతిగాధాప్రకరణం *** ఇతిశ్రీమతాకవిశామూలీన శ్రీనా
థేన విరచితాయాం ధీశోధినీ సమాఖ్యాయాం వృత్తరత్నాకర
వ్యాఖ్యానాం ప్రపంచమోఽధ్యాయః ॥

శ్రీ లక్ష్మీనరసింహాయ నమః

— శ్రీ * శ్రీ —

సవ్యాఖ్యానై వృత్తరత్నాకరే షష్ఠోఽధ్యాయః

— శ్రీ * శ్రీ —

పాదేసర్వగురావాదేలః ఘుంస్యస్య గురొరథః | య
ధోపరి తిథాశేషం భూయః కుర్యాదముం విధిమ్ ॥
౧ ॥ ఊనేదద్యాద్గురూనేవయావత్స్యే లఘుభా
వేత్ | ప్రస్తారోఽయం సమాఖ్యాత శ్చందోవిచి
తివేదిభిః ॥ ౨ ॥ *** ఇతిప్రస్తారః **

ధీ ॥ పూర్వైర్వ్యాఖ్యానైః సమవృత్తానాం లక్షణముక్తం, అధు
నాతేషామేవ సద్భావేయత్తాక్రమేషు ప్రమాణానిదశయితు కా
మేవ షష్ఠాఖ్యాయాంతరభ్యంతే ॥ తత్ప్రతిపాద్యతే ప్రస్తారాఖ్యం ప్రమా
ణదశయతి * ॥ పాదేసర్వగురావాద్యా ల్లఘుంస్యస్యేద్గురొరథః ॥
యధోపరితథాశేషం భూయఃకుర్యాదముంవిధిమ్ ॥ ఊనేదద్యాద్గు
రూనేవయావత్స్యే లఘుర్భవేత్ | ప్రస్తారోఽయం సమాఖ్యాతశ్చం
దోవిచితివేదిభిః, ఇతి ॥ సర్వగురవోయస్యతస్మిన్ సర్వగురౌపాదేవత
మానాత్ ఆద్యాత్ గురౌః అధఃలఘుంస్యస్యేత్ స్థాపయేత్, కించ

ఉపరి ఊర్వపక్షాగ్రం యథాయోగప్రకారేణ అక్షరస్థితి తథావై
 సహకారేణ శైవం ఆద్యాద్గురౌర్ధ్వలిఖితస్య లఘూః అవశిష్టస్య
 స్తోత్, అముంవిధిం విధానంభూయః పునఃపునః కుర్యాత్, యావ
 త్ అయంపాదః ఏత స్త్విధానే సిద్ధియమాణేసర్వలఘు భవేత్ తా
 వత్కుర్యాదితి సంబంధః । సస్వపంపున పునః ఆ స్త్విధానే కరియ
 మాణే ఆద్యాద్గురౌర్ధ్వం విన్యస్తస్యలఘూః అహాభాగః తృతీయే
 పర్యాయే శూన్యభవతితథా పర్యామంతరెవ్వపి యథాసంభ
 వంశూన్యభవతి త స్త్విధానేకింలిఖేత్ ఇతిచేదాహ, ఊర్ధ్వతి ॥
 ఊర్ధ్వనేగురూవేనదద్యాత్ లిఖేదిత్యధః । ఎవంచసత్యయంవి
 ధిః ఛందోవిచితివేదిభిః తచ్చ(స్ర)జ్ఞేః ప్రస్తావనామ సమాఖ్యా
 తః । ఏతిదుక్తభవతి, తృతీయేధ్యాయే ఉక్తావిచ్ఛందస్య ఏకైక
 స్త్విధందసి అనెకాని వృత్తాని లక్షితాని తేషామియత్యాహ
 పాయెమ ప్రధమంప్రస్తావనామప్రమాణం ప్రదర్శయేత్, ఇతి ।
 ఛందోనామ చతుర్నిపాదైః ఆధానం, పాదాశ్చనణాత్తకాః,
 వణాశ్చ గురులఘుసూహా, తలిశ్చకస్త్రిచ్చిచ్ఛందసి వత్కమానై
 ర్వణైః కేవలైర్గురుభిర్వా కేవలైలఘుభిర్వా మిశ్రైర్వాభవి
 తివ్యం, తథాచసతియస్మి సర్వేనాగురువోభవంతిత్ ఆద్యంవృ
 త్తంభవతి, యేషుమిశ్రితాగురనో లఘుశ్చతాని వాద్యమానివృ
 త్తాభివంతి, యతఃసర్వేనానలఘునః తచ్చరమంవృత్తమ్, సర్వ
 గురో వృత్తస్యాద్యశ్చంద్రవక్ష్యమాణప్రస్తారాఖ్యోవాయ విధానా
 నకూలతయా కల్పితమ్, సర్వలఘోవృత్తస్యచ రమత్వంచవక్ష్య
 మా, విధానస్య తతఃపర్యవనానాత్, ఉత్తరతాసంభవాచ్చ, ఏవం
 లిఖ్యజేచేత్ ఆ స్త్విధందైర్యయంతి వృత్తానిసంతి, అస్మానంతరం
 వైదితి ప్రస్తావనాత్ జ్ఞాయతే, తత్ప్రద్యావజ్ఞానంచ సిద్ధంభవతి ।
 తతీయవికల్పేత్ మధ్యాచ్ఛందోవృత్తైయతాక్రమా జ్ఞానతేహ్ని

[illegible]

శూన్యత్వేనా వతిష్ఠమానయోః ద్వైవకోగురురేఖలిఖత్, తథాన
 త్యాదౌ మధ్యేచద్యౌ గురుఅనంతరం లఘురేకః ౧౧ | తచ్చ
 పంచమం తగణాత్తకం వృత్తంభవతి, పునశ్చపంచమే వృత్తే ప్రధ
 మాక్షరత్వేన స్థితాత్ గురొరధః ఋశ్వీలఘురేఖాలిఖత్, ద్వితీ
 తీయాక్షరత్వేన స్థితాద్గురొః అధఃచక్రాం గురురేఖాలిఖత్, తృతీ
 యాక్షరత్వేన స్థితాల్లఘోరధస్తాన్ ఋశ్వీలఘురేఖాం లిఖత్,
 ఏవంచసతి ఆదానంతేచ ద్వాలఘూమధ్యే గురురేకశ్చ | ౧ | తజ్జ
 గణాత్తకం షష్ఠావృత్తంభవతి, పునశ్చషష్ఠావృత్తే ద్వితీయాక్షర
 త్వేన స్థితాద్గురొరధః ఋశ్వీంగురు రేఖాలిఖత్. తృతీయాక్షర
 త్వేన స్థితాల్లఘోః అధస్తాచ్చ ఋశ్వీం లఘురేఖాలిఖత్, ప్రధ
 మాక్షరత్వేన స్థితాల్లఘోరధోభాగే ఊనత్వేనావతిష్ఠమానే వ
 చక్రాం గురురేఖాలిఖత్, తథాచ సత్యాదౌ గురుస్తిష్ఠతిమధ్యే
 చాంతేచ ద్వాలఘూతిష్ఠత ౧ | తత్ప్రప్తమంవృత్తం భగణాత్తకం
 భవతి, పునశ్చసప్తమేవృత్తే ప్రధమాక్షర త్వేనస్థితాన్ ఆద్యాద్గు
 రొః అధః ద్వితీయతృతీయాక్షరత్వేన స్థితాభ్యాం లఘుభ్యాం అధో
 భాగయోశ్చ ఋశ్వీస్తిరాలఘురేఖాలిఖత్, తథాసతిత్రయాలఘు
 వోభవంతి | | తచ్చసర్వలఘునగణాత్తకం అష్టమంవృత్తంభవతి,
 ఏవంప్రస్తార వశాత్ మధ్యాచ్ఛందసి అష్టావృత్తానిఉక్త క్రమేణ
 సంతీత విజ్ఞాయతే—

(మధ్యాచ్ఛందః ప్రస్తారః)

౧ మగణః	౧	౧	౧	నారీవృత్తం-
౨ యగణః	౧	౧	౧	
౩ రగణః	౧	౧	౧	మృగీవృత్తం-
౪ సగణః	౧	౧	౧	
౫ తగణః	౧	౧	౧	

౧ జగణః |) |

౨ భగణః) | |

౩ సగణః | | |

ఏవమన్యేవపి చ్ఛందస్సు జిహ్వాసాయదిప్రస్తావో యమనేన క్రిమేణా విధేయః । ఏవముక్తాదా ఛందసి విధీయ మానే సతి ఉక్తాయాం ఆద్యంసర్వగురు, ద్వితీయంసర్వలఘ్వతి ద్వైవృత్తే భవతః ఏవమ్ అత్యుక్తాయాం ప్రథమవృత్తం సర్వగురు. ద్వితీయాలఘుగుర్వా శ్చకం, తృతీయంగురు లఘ్వాత్తైమ్, చతుర్థం సర్వలఘు, ఇతి చత్వారి వృత్తాని—

౧))

౨ |)

౩) |

౪ | |

మధ్యాయామహౌ వృత్తానిదశితాని, ప్రతిష్ఠాయాం షోడశవృత్తాని, సుప్రతిష్ఠాయాం ద్వాత్రింశత్, గాయత్రీం చతుష్షష్టిః, ఉష్ణిశీ అష్టావింశత్యధికంశతం, ఆనుష్టుభి షట్పంచాశదధికై ద్వైశతే ॥ ఏవంబ్రహ్మత్యాదావపి ఉత్తరస్థిన్నుత్తరస్థిః ఛందసిపూర్వస్తామ్నూర్వస్తాచ్ఛందసః ద్విగుణీభవంతి వృత్తానీతిజ్ఞాతవ్యం । తథాఽర్ధసమవృత్త విషమవృత్తానిచ ప్రస్తారజ్ఞాయమాన వృత్తానామన్యోన్య మిశ్రేణైన జాయంతే, మాత్రావృత్తాన్యప్రేవమేన జాయంతి ఇతిజ్ఞాతవ్యం । (గాగ్యగోపాలమిశ్రీయమ్ । ఏవముక్తంలక్షణం సర్వవృత్తానాం, ఇదానీంషష్టైరాభ్యా యోనకైక్తాయ క్తవృత్తస్వరూపతదవాంతరవికల్పనష్టాద్విష్టాది ప్రత్యయాకథ్యంతే, తెచప్రస్తాగాది షట్ప్రత్యయాత్తకా ఇహాసమవృత్త విషయాః సాక్షాదుపదిశ్యంతే, తదనుభవం సోర పాటవాత్ ఆర్యాదివృత్త విషయాలపి ప్రతిభావిశేషశాలి

భిః కృత్యభిరూహానీయాం, తత్తాదౌ గురులఘురూప వస్తేద్వయవి
 షయం పస్తారవిధిం క్షోభద్వయేనాహ ॥ పాదేనర్వగురావితి సర్వ
 గుకాపాదే ప్రధమంస్య స్తైవతి తన్మథేన ద్వితీయస్యవృత్తస్య పాదో
 న్యసితవ్యః, తన్మథేనతృతీయస్య, తన్మథేనతతఃపరస్య, తన్మథేన తః
 పరస్యేత్యాంతం విన్యాసః, తత్ప్రగురుర్వక్ర రేఖాత్తనాన్యస్యకై,
 లఘుస్తవ్విజు రేఖాత్తకెత్తుక్తం, స్వాగురుపాదం తావన్నస్య
 తస్మైయ ఆద్యోగురుస్తస్యాధస్తాత్ లఘుంస్యస్యకైషం యథోపరి
 తథాన్యస్యైత్, యస్మైదానై ప్రధమంలఘున్యన్యతేతతో దక్షిణ
 భాగగతాని స్థానానీవాశేష శబ్దేనగృహ్యంతే, తత్ప్రయస్య స్థాన
 స్యోపరి గురులఘోర్వరన్యతరొన్యస్తః, తంతమేనలథ స్తనైఖేత్, త
 థాచ ద్వితీయస్య వృత్తస్యఆదౌ లఘుర్భవతిశేషేషాతు గురురేవ,
 అథతృతీయాది వృత్తిస్తార విధిరుచ్యతే, బూయ కుర్యాదముం విధి
 మితి ॥ పూర్వపూర్వవృత్తామరూఢేన ఆద్యాద్గురారథః లఘుంస్యస్య
 యథోపరితథాశేషం న్యస్యైత్, తత్ప్రద్వితీయస్య వృత్తస్య ఆదౌ
 గుర్వభావాత్ ద్వితీయస్థానగత ఏవగురురాద్యో భవతితస్యాధస్తా
 త్ తృతీయస్యవృత్తస్య ద్వితీయేస్థానే లఘుంస్యస్య తృతీయాదిస్థానే
 షు యథోపరితథాన్యస్యైత్ నస్యేవం ద్వితీయాదీనాం స్థానానాం
 న్యాసఉక్తః ప్రధమస్యతుకథం న్యాసఇత్సతతహ ॥ ఊనేదద్యాద్గు
 రూనేపేతి ॥ యత్ప్రస్థానే ప్రధమంలఘున్యన్యతేతతో వామభా
 గగతాని స్థానానీహానశబ్దేన పరిగృహ్యంతే, తత్ప్రగురునేవన్య
 స్యైత్, ఏవం సర్వవృత్తానాం విన్యాసః కార్యః । ఆకుతోయంవి
 న్యాస ఇతిచేత్తత్రాహ ॥ యావత్సర్వలఘుభావేదితి । యదా
 సర్వలఘున్యన్యత్రపాదోభవత్ తతఃఉభయన్యన్యత్రావల్లఘుంస్యస్య
 గురారథః ఇత్యన్యప్రస్తార విధిరసంభవాత్ । అయమేవంరూపః
 ప్రస్తారః ఛందోవిచితి వేదిభిః పింగళాదిభిః సమాఖ్యాతః సమ్యగుప

దిష్టః । యద్వా, అయంవిన్యాసవిధిః ఛందోవిచితివేదిభిః పస్తారః
సమూహ్యతః పస్తారాఖ్యః కథితః । తద్గదా, ఉక్తాయాః
పస్తాః ౧౦ ఎవం, అన్యేషామపి చ్చందసాం పస్తారవిధి రనుసంధే
యః) ౩ *** ఇతిపస్తారపామామ్ *** ॥

మః ॥ అథపత్త్యత్తయోః పరిశిషాదయిషుః ఆదౌపస్తార
స్నానుసత్తయం కథయతి । పస్తారోనాను పృత్యవిశేషస్వరూప
జ్ఞాపకశిల్పవి శేషః ॥ పాదేసర్వగురావతి ॥ ఛందోపచితివేదిభిః, ఇన్ద్రం
అగ్నిం ద్యౌయమెకం వాక్యం, సర్వేషాంఛందసామాద్యం వృత్తంసర్వ
గురు, అన్యోసర్వలఘు, అతిపాదౌపి తథావిధిః, ఏవ సివేసర్వ
గురౌపాదే, అథః చంద్రాకారి వక్రరేఖాత్తక గుర్నక్షరవత్తయా
లిఖతేసతీతిశేషః, ఆదేగురొః అధః ఆద్యవక్రరేఖాయాఅధస్తాత్
ద్వితీయ పక్ష్మాలఘుంఋశురేహంస్యస్య లిఖత్వా లఘురేహయాః
పరతస్థానె దక్షిణపార్శ్వే ఉపరిపక్ష్మాల యద్వత్ గురులఘుజ్ఞాప
కరేఖాస్సంతి తథాతేన కి మేతైవ శేషం అవశిష్టగురులఘురేఖాః
పూర్వపక్ష్యవసానపర్యంతం స్వగృభుయః ఘనఃఘనరశిలదసః
త్పతీయపక్ష్యాదౌ అముంవిధిం ఆదెగురో రధ్యత్యాదకం కు
ర్యాత్ లిఖత్, ఉనక్రమవాప్తలేఖనహీనే ఆద్యలఘురేఖాయాః
పూర్వతస్థానె వామభాగే గురూనేవ వక్రరేఖా ఎనదద్యత్ లిఖ
త్, కొలవిధిత్సతపా, యావదితి । యావత్పాదః సర్వలఘుః
భవేత్ తావదయంవిధిరిభానః । పస్తారాయమితిస్పష్టమ్ । ఉదా
హరణతు, మధ్యాయాం ఛందసిద్రష్టవమ్, తద్గదా, ఆదౌమ
గణః, తతః యగణః, రగణః, సగణః, తగణః, జగణః, భగణః,
అంతే చనగణా ఇతి । (నృసింహభాగవతీయం ॥ పాదేసర్వగురావతి ॥
పూర్వోద్దితానివృత్తాని తథాన్యనిచభూరిశః । సంతీర్ణాపనాయా
త్రీ పస్తారః కథ్యతేధునా ॥ ౧ ॥ పస్తారాణాంచ సర్వేషాంఛంద

స్మృత సకలేష్యపి । సుఖబోధాయ మధ్యానాః ప్రస్తారకమిచ్ఛతే ॥
 ౨ ॥ నామభాగంసమాభ్యసయేత్ సత్త్వగుణసత్త్వసేత్ ॥ గురుభిః
 సంప్రద్యతే ॥ తేషామాద్యాద్గురారథః ॥ ౩ ॥ లఘుఃస్వస్య గురు
 ద్వంద్వః స్వసేచ్ఛేషస్య పూర్తియే ॥ గురుద్వంద్వేత్వాద్య గురోర
 ధస్తాల్లఘుకంస్యసేత్ ॥ ౪ ॥ యథోపరితథాదక్షభాగేష్యేకిం గురుంస్య
 సేత్ ॥ ఊనత్వాద్వామ భాగస్యగురుమేవ లిఖద్భుధః ॥ ౫ ॥ తత్రా
 ద్భిత్వాదాది గురారథస్తాల్లఘుకంస్యసేత్ ॥ యథోపరితథాశేషం ల
 ఘుః చేవగురుంస్యసేత్ ॥ ౬ ॥ తత్రాంత్యస్యగురారాది గురుత్వా
 త్తదధఃపునః ॥ లఘుఃస్వస్యానదేశేతు గురుద్వంద్వం సమాలిఖేత్ ॥
 ౭ ॥ గురోరథస్తాద్యస్య లఘుంవిన్యస్యదక్షిణే ॥ యథోపరితథాశే
 ష పూర్తియే గురులఘుంస్యసేత్ ॥ ౮ ॥ తత్రాద్యత్వాన్త్యస్యగు
 రొత్తగళాలఘుంస్యసేత్ ॥ శేషేలఘుంసమాలిఖ్య గురుంచోనేప్ర
 విన్యసేత్ ॥ ౯ ॥ తత్రాధస్తాద్యగురొ లఘుంస్వస్యాన్త్యదక్షిణే ॥
 లిఖల్లఘుద్వయం మధ్యా ప్రస్తారాయంసమాలిఖేత్ ॥ ౧౦ ॥ ఛండిసామ
 పినర్వేషా మేవంప్రస్తారితుః ॥ గుర్వాదికశ్చలఘుంతాం తత్తద
 త్తరసంఖ్యయా ॥ ౧౧ ॥ ఇతి ॥) రాజగోపాలీయమ్ ॥ పాదేనర్వ
 గురావీతి ॥ అస్యానోపనిషత్తః పూర్వవ్యాఖ్యాతృభిరసింహుటమ్ ॥
 రాజగోపాలరామేః హ్యుపాసూంతరముచ్యతే ॥ తత్తత్తత్తదఃప
 ద్యపాదాక్షరాణి స్వస్యాదేరారభ్యతేషామహోధః ॥ లఘ్వస్యగు
 ర్వ్యోరేఖికాంతసంఖ్యంప్రస్తారే స్వద్వైగుణస్థానసీమాః ॥ ౧౨ ॥
 ఎతద్వివరణమ్ ॥ క్షమాద్వైచతురస్థేతి ద్విగుణోత్తరొత్తరం ॥
 వధిక తాచేద్భవేత్సంఖ్యా హ్యుక్తావిచ్ఛందసామతః (౨) వివక్షిత
 చ్చందసావాప్తప్రస్యాన్యేనకేనవా ॥ యావంతేపాదవణాన్సుసర్వ
 రేఖాన్చ తావతి (౩) విన్యస్యతత్తత్తద్దోంత్య సంఖ్యావధిము
 లముహుః ॥ ఆదేగురోరథోధస్తాల్లఘుకం గురుమొకకం

(౮) విలిఖన్నాదిమామేవ ముఖశ్చైశీసమాపయెత్ । అథద్వితీ
యాదూఽన్వేష్టా ద్దురోరారభ్యపూర్వవత్ (౫) విన్యసేగ్గురుణీద్వై
ద్వే ద్వేద్వేచలఘుసీక్రమాత్ ॥ ఎవమాంతంసమాప్యేనాం ద్వితీ
యాం శ్రేణీమూఽన్వేతః (౬) తృతీయంగురుమారభ్య చతుగు
రుచతులఽఘు । అఘోఽన్వేష్టాపయన్మేతాం శ్రేణీమపిసమాపయెత్
(౭) అథాప్తపూడశ్చైత్యాది ద్వైగుణ్యేనతత స్తతః । ఆపాదపూర్తిః
విలిఖ త్ప్రస్తారేగురులఽప్యతి (౮) ఉదాహృతిస్తుమధ్యాయాం ఛం
దస్యద్యుగద్యతే । తచ్ఛంధోంతిమసఖ్యాప్తా విత్యాదాహృదిచిం
తయః (౯) పాదాదిస్థానమారభ్యాఽధోఽఘోఽప్తావృత్తివిన్యసేత్ ।
ఏకంగురుంచైకలఘు తతఃఃర్వంద్వితీయకం (౧౦) స్థానమారభ్య
చపునర్వాఽగురూద్యౌలఘూక్రమాత్ । అఘోఽవిన్యసేదేవం
తృతీయస్థానతఃపునః (౧౧) చతుగురుచతులఽఘ్వి త్యేవంస్యస్య
సమాపయెత్ । ఎవంప్రతిష్ఠాప్రభృతి చ్ఛండఃప్రస్తారమాచరెత్
(౧౨) ఇతి] ౨ ॥ *** ఇతిప్రస్తారవిధిః ॥

నష్టస్యయోధవేదః స్తస్యాధేధే సమేచలః !

విషమేచైకమాదాయ తదధేఽధే గురుభావే

త్ ॥ ౩ ॥ * ఇతినష్టమ్ * ॥

ధీశో ॥ ననుజిజ్ఞాసిశస్యేచ్ఛందసః పృత్రసద్భావేయత్తాకోమగ్నా
తుం ప్రస్తారోభవతీత్యక్తమ్, అతోయస్యకస్యచిచ్ఛందసః పథం
సప్తమం అష్టమం వాన్యద్వాప్రత్యోద్యశమితి జిజ్ఞాసాయామప్య
నైనైవవిధినాన్జాతవ్యంస్యాత్, తన్ అల్పాక్షరేమచ్ఛందస్సు ఘట
తెనబహ్వాక్షరేషు, ప్రస్తారానుకూల ప్రదేశ కాలాదేదుఃస్వమ్న
దత్వాత్, కథంచిత్రంపాదనపి ప్రత్యాహబాహుశ్యస్య దుష్పరి
హరత్వాచ్చ తద్వృతమజ్ఞాతమేవ స్యాదిత్యాశంక్య తత్పరిజ్ఞానా
య ప్రస్తారాల్లఘుతరమతిలలితముపాయమానా * నష్టస్యయోధ

వేదఙ్క-స్తస్యా ధౌఽధౌఽ సమచలః । విషమైస్తే కమాదాయ తద
 ధౌఽధౌఽ గురుర్బువేదితి ॥ నష్టస్యలనుపలభ్య మానస్య ఏతాదృశ
 గురులఘు విన్యాస వదిత్యవిజ్ఞాయమానస్య వృత్తస్యయః అంకః
 ఏకతద్రద్విత్వత్రితీత్వాది సంఖ్యాజ్ఞాపక చిహ్నంభవేత్, తస్మిన్ తస్మాం
 కస్యల ధౌఽధౌఽప్రత్యధౌఽంచ సమేద్వై చత్వారిషడిత్యైవమాది సమ
 సంఖ్యై సతివిషమేఏకంత్రీణి ప చసప్తనవేత్యాది విషమసంఖ్యేనతి
 చ లఃలఘుర్భవతి, తథాతస్మిన్ తదధౌఽ తదధౌఽవావిషమ సంఖ్యా
 త్వేన అధౌఽకతుఽ మశక్యేజాతే ఏకమంకమాదాయ సంయోజ్య
 విభజ్యమానే అధౌఽఅధౌఽప్రత్యధౌఽంచ సమేవిషమేచనతి గురుర్భ
 వేత్, ఎతదుక్తంభవతి, యదాకర్చిత్ మధ్యాచ్ఛందసః చతుర్థాం
 వృత్తుకీదృశ గురులఘురన్నివేశమితి పూర్వపూర్వ మజానానస్కో
 జ్ఞానతే-తదా తాశ్చతురః ద్విధావిభజేత్, తదధౌఽం ద్విసంఖ్యా
 త్వేన సమంభవతి- తతోజ్ఞాయతేవృత్తస్యాద్యో వణోఽలఘురితి,
 పునశ్చ తాం ద్విత్వసంఖ్యాం ద్విధావిభజేత్, తదధౌఽం ఏకసంఖ్యా
 త్వేన విషమసంఖ్యాత్, తతోజ్ఞాయతే ద్వితీయోపి వణోఽలఘురి
 తి, పునశ్చ తస్యా ఏకత్వసంఖ్యాయా విషమత్వేన ద్విధాకతుఽమశ
 క్యత్వాత్ తస్యామన్యమేకత్వ సంఖ్యాం సంయోజ్యద్విధా విభజె
 త్, తదానీమసిఅధౌఽం ఏకసంఖ్యాత్ త్వేన విషమసంఖ్యాత్ తతోజ్ఞా
 యతే తృతీయో వణోఽ గురురితి, ఎకంచనతి మధ్యాచ్ఛందసః చ
 తుర్థాంవృత్తుం ఆదామధ్యేచద్వాభ్యాం లఘుభ్యామంతే ఏకేనగు
 రువాచ ఉపేతంసంగతాత్మకం భవతీతిజానీయాత్ ॥

(విన్యాసాయధా)

మధ్యాచ్ఛందసి -

నష్టస్పృతాఙ్కః ౪,

ఏకమనాదాయతదధౌఽం ౨ అతః

లఘుః ప్రధమవణః, ।

ఏకమనాదాయ పునశ్చతదధః ౧

అతశ్చ ద్వితీయోపి వశోలఘురేవ, ।

పునశ్చ అధీకరణే ఏకసంఖ్యాయా విషమతయా

ఏకమాదాయార్థీకృతత్వాత్తీయోవణఃగురుః, ౨

అతః ఉత్తరం సగణాత్తమితి, ॥ ౩

జిహ్వానుః యదిపంచమంస్పృత్యం జ్ఞాతుమిచ్ఛతి తదాపంచత్వసంఖ్యాయా విషమత్వేన ద్విధాకతుః మశేక్యత్వాత్ తయావిషమసంఖ్యాయాసహ ఏకత్వసంఖ్యాం సంయోజయేత్, తదాషట్పంచఖ్యాభవతి, తాంవిభజెత్ తతస్తదధః త్రిసంఖ్యాత్వేన విషమంసత్ గమయతి పృత్తస్యాదాగురుమ్, పునశ్చతయా త్రిత్వసంఖ్యాయాసహ ఏకత్వసంఖ్యాం సంయోజయేత్, తదాచతుస్సంఖ్యాభవతి, తాంవిభజెత్ తతస్తదధః ద్విసంఖ్యాత్వేన సమంసత్ గమయతి పృత్తస్య మధ్యే గురుమ్, పునశ్చతాం ద్విత్వసంఖ్యాం విభజెత్ తతస్తదధః ఏకసంఖ్యాత్వేన విషమంసత్ గమయతి పృత్తస్యాం తేలఘుం, ఏవంచ సతి మధ్యాచ్ఛందసః పంచమవృత్తం ఆగౌమధ్యే చ ద్వాభ్యాంగురుభ్యాం అంతేలఘునాచే కేనయ్యుక్తం తగణాత్తకం భవతీతి జానీయాత్ । ఏవమన్యైష్వపిచ్ఛందస్సున్నతౌ ధృవాక్షరసంఖ్యా పూర్తిపర్యంతం పునఃపునరధీకరుర్యాత్, తత్రేకమంకం ఆదాయ అధీకరియమాణే తదధః సమంవాస్తువిషమంవాస్తు తదాగురుస్తిష్ఠతీతి జానీయాత్, ఏకమంకమనాదాయా ధీకరియమాణే తదధః సమంవాస్తువిషమంవాస్తు తదాలఘుస్తిష్ఠతీతి జానీయాత్, ఎవంకృతే జిహ్వాసితవృత్తమేతాదృశగురులఘుసన్నివేశమితి నిశ్చినయాత్ । అనేనాపి విధానైః తత్తచ్చదోభవ నిఖిలవృత్తకృష్ణానం కథంచి త్సంపాదయితుం శక్యత ఇతి ॥

(విన్యాసః)

మథ్యాంఛందసి

నష్టాఙ్కః ౫ ఏకం ఆదాయల్ధి

కృతత్వాద్గురుః, ౮.

తస్యాథం ౩ ఏకమాదాయా

ధీకృతత్వాద్గురుః, ౮.

తదథం ౨ ఏకమనాదాయాధీకృ

తత్వాల్లఘుః, ౧.

ఏవంచ, ఉత్తరంతగణాత్కమితి, ౮౮ ।

(గాగ్యః ॥ అధనష్టప్రత్యయమాహ ॥ నష్టస్యయోభవేదంకఇతి ॥
 నష్టశబ్దాత్ అదృష్టస్వరూపం వృత్తముచ్యతే, తత్ప్రాప్తిశ్చిందసి
 ఏతావత్సంఖ్యాకౌ భేదః కింస్వరూప ఇత్యేవంప్రశ్నోభవతి యదిత
 దాయత్సంఖ్యాపూరణం నష్టవృత్తం తత్సంఖ్యాఙ్కః నష్టవృత్తస్యాం
 కః తస్మిన్సంఖ్యాంకే నమేయగ్నేనతి తస్యాధే కృతే లఘులభ్య
 తే, విషమేతునస్తాంకతస్మిన్ ఏకమంకమాదాయ ప్రక్షిప్య తస్యా
 ధేకృతే గురుభావేత్, ఏవమధీకరణసిద్ధిప్యజే సమనతితస్మి
 న్నధే క్రియమాణే లఘుభావేత్, విషమేనతి ఏకమాదాయత
 స్యాధేకృతే గురుభావేత్, తద్వధా, ప్రతిష్ఠాయాంఛందసి ద్వా
 దశంవృత్తం కీదృశంభవేత్ ఇతి ప్రశ్నై న ప్రతిష్ఠాచ్చందఃప్రస్తారః
 స్థాంకః ౧౨. తస్యసమత్వాత్ అధేకృతేలఘుః ప్రధమగలభ్యతే, శేషాంకః ౬
 తస్యాపి సమత్వాదధేకలఘుః, శేషాఙ్కః ౩
 ౩ తస్యవిషమత్వాత్ ఏకమాదాయ అర్ధే
 కృతే గురులభ్య, శేషాఙ్కః ౨తస్య
 సమత్వాదధేకృతేలఘుః, తతోక్షర

ప్రతిష్ఠాచ్చందఃప్రస్తారః	
౧	౮౮౮౮౮
౨	౮౮౮౮
౩	౮౮౮౮
౪	౮౮౮౮
౫	౮౮౮౮
౬	౮౮౮౮

సంఖ్యాసంపూజాఽతి విరమ్యతే, తతా	౮	౮	౮	౮
ద్వాదశస్య వృత్తస్య స్వరూపమెవమ్	౯	౮	౮	౮
౮ సగణోలఘురితి ఏవమన్యే	౧౦	౮	౮	౮
షానుపి సమవృత్తవిషయాణాం నష్టప్ర	౧౧	౮	౮	౮
శ్చానాం ప్రతివచన మనుసంధేయమ్)	౧౨	౮	౮	౮
**** ఇతి నష్టప్రత్యయః ****	౧౩	౮	౮	౮
	౧౪	౮	౮	౮
	౧౫	౮	౮	౮
	౧౬	౮	౮	౮

మణి || * అథనష్టచూహ | నష్టన్నామనష్టవృత్తజ్ఞానసాధనం||
 నష్టస్యేతి || య స్త్రిక్ ఛందసి యద్వృత్తం నష్టాయతే తత్ర తత్ నష్టం,
 తస్య పస్తారేణ వినాజ్ఞాతుముపాయ ఉచ్యతే || నష్టస్యవృత్తస్యయః
 అంకః సూత్రా, భవేత్ త స్త్రిక్ తస్య అంకస్య అధే సమాంశే ఆ
 ధే తదధే చ సమేయ గ్నే విషమే అయ గ్నే చ సతి లఘుర్భవేత్
 లేఖనీయః, త స్త్రిక్ తదధే చ విషమే సతి ఎకమజ్ఞం సంఖ్యా
 మాదాయ అధికతయా స్వీకృత్య అధిక క్రియమాణే సమే విషమే చ
 సతి గురుర్భవేత్ నిధేయః, ఏవమేకమనాదాయా ధీక్రియమాణే
 లఘురితి ఎకమాదాయా ధీక్రియమాణే గురురితి చ విధిశ్చందా
 క్షర సంఖ్యాపూతక పర్యంతం కార్యః || ఉదాహరణం || మధ్యా
 చ్చందసి షష్ఠం వృత్తం నష్టం, తద్వృత్తస్య షట్సంఖ్యాయా సమ
 త్వా దేకమనాదాయాధీకృతే లఘుర్భవతీతి | ఋజురైఖాల్పితే,
 పునస్తదధే సగ్న త్రిసంఖ్యాత్వేన విషమత్వాదే కమాదాయాధీ
 కృతే గురుర్భవతీతి ౮ వక్రైఖానిక్షిప్యతే, పునశ్చ తదధే స్య ద్వి
 సంఖ్యాత్వేన సమత్వాదేకమనాదాయా ధీకరణాత్ లఘువిశ్య

స్వతే, తతః ఛందోక్షరసన్యాశ్శాస్త్రం పూర్ణత్వా దూర్ధ్వం నా
 యంవిధికియతే, | ౮ | ఏవంవిన్యాసే కృతేనతి పష్టం వృత్తం
 జగణ్ త్తకమితి స్వప్నభవతి | ఏవమన్యతాన్యాహ్నం (నృసిం
 హీయమ్ || నప్తస్యేతి || ఏతచ్ఛంధస్సముద్భూత మేతత్సంఖ్యాసమ
 నివృతమ్ || వృత్తఃకీర్త్యగితిప్రశ్న ఉపాయోవక్తురుచ్యతే (౧౨) ద్వి
 ధావిభక్తేస్తాజ్ఞే తదధేదళితేనమే | యదిన్యాతాం తదాపా
 హు లక్షణమివమనీషిణః (౧౩) విహాయాధికం తయోరేకం
 ద్వితియేధేకద్విధాకృతే | న్యాతాంయదితదధేపి సమేపాహు
 లక్షణుతదా (౧౪) ఏవమేకాజ్ఞాపర్యంతం ద్విధావిదళితేన
 తి | స్వతిఏవసమేన్యాతా మధేయదితదాలఘుః (౧౫) విషమ
 త్వాద్యదిసమదళ నాయాక్షమంభవేత్ | తదాజ్ఞేకంసమాదాయ
 సమసంఖ్యాంవిధాయచ (౧౬) తస్మిన్విదళితేద్వేధా తదధేదళి
 తేనమే | న్యాతాంయదితదాపాహు గురుమేవమనీషి : (౧౭)
 తదధేవిషమేత్వేక మాదాయదళితేనతి | గురుమేవతదాపాహు
 శ్చందోవిచితివేదినః (౧౮) అన్యోదాహరణంమధ్యా చ్చందస్యేవ
 ప్రదశ్యతే | సప్తమేకేనచిత్ప్రప్తై సంఖ్యాయావిషమత్వతః(౧౯)
 ఏకమాదాయతత్సంఖ్యా మప్తసంఖ్యాంవిధాయచ | ద్విధావిభజ్న
 తాంసంఖ్యాం గురుమేవలిఖేద్భుధః (౨౦) చతుస్సంఖ్యామధాదాయ
 తాంవిభజ్యపునర్ద్విధా | లఘున్యస్యతతోద్విత్వసంఖ్యాంచ విభజే
 ద్విధా (౨౧) పునలక్షణుసమాలిఖ్యతద్రాపం భగణంవదేతి |
 ఉన్నయమేనసర్వేషు పాదానాంపూరణావధి (౨౨) ఇతి ౩ || ,,,
 ఇతినష్టచిధిః ,,, ||

ఉద్దిప్తంద్విగుణానాద్యా దుపర్యజ్ఞాన్తమానిఖే
 త్ | లఘుస్థాయేతుతతాజ్ఞా సైస్సైక్తైమితి
 త్రేభవేత్ || ౪ || * ఇత్యుద్దిప్తమ్ ** ||

ధీశో ॥ అ ॥ నప్తవృత్తస్యజ్ఞానే లఘురుపాయఉక్తః, అధునాదృ
ప్తంవృత్తంకతమదేత స్తిక్తఃచంచసీతి జిజ్ఞాసాయాం తజ్ఞానేప్రస్తారల్ల
ఘుముపాయమాహ * ఉద్దిష్టద్విగుణానాద్యా దుపర్యంకాన్తస
మాలిఖేత్ । లఘుస్థాయేచతత్రాంకాస్తైస్సైస్సైక్తేమిశ్రితైర్భవేదితి॥
పరిదృశ్యమానవృత్తావ స్థితానామక్షరాణామధస్తాత్ స్థాపయితశ్యే
ష్వంకేషు ఆద్యాత్ ప్రధమాదధః స్థాపితాదక్షాదుపరిడోధ్వం
స్థాపయితవ్యా అంకాద్విగుణాత్, ప్రధమాక్షరాణాభాగేకత్వ
జ్ఞాపకమజ్ఞం ద్వితీయాక్షరాణా భాగేద్విత్వ సంఖ్యాజ్ఞాపకమం
కం, తృతీయాక్షరాణా భాగేచతుష్టవ సంఖ్యాజ్ఞాపకమంకం, ఇత్యే
వం పూర్వస్తాత్ పూర్వస్తాదంకాదుత్తరొత్తరమంకం ద్వగుణంన
మాలిఖేత్ విన్యస్యేత్, తత్రితేషుయేచ అంకాః లఘుస్థాః లఘూ
రణాభాగే లిఖితాధనంతిసైక్తేః ఏకేనాంకేనసహితైః రాశీకృతైః
తైః అంకైః ఉద్దిష్టంవృత్తందృష్టంభవేత్, అత్రపరిదృశ్యమాన వృ
త్తావస్థితాన్యక్షరాణి లిఖిత్యావేషామధస్తాత్ అంకాత్ స్థాపయేత్,
లఘుస్థాయేచతత్రాంకాస్తైస్సైస్సైక్తేమిశ్రితైర్భవేత్, ఇన్యనేన
ఏతదుక్తంభవతి, యఃకశ్చిత్ (కింవద) ఇన్యేతద్వృత్తంపశ్యతి, స
కదాచిత్ మధ్యాచ్ఛందసః కతమదేతద్వృత్తమితియది జిజ్ఞాసతేత
హి త స్తిక్తవృత్తై వతకమానానాం త్రీయాణామక్షరాణాం స్థా
నెషుత్రిషు ఆద్యస్థానెవకాం రేఖాంలిఖేత్, ద్వితీయ తృతీయస్థాన
యోః ద్వేబుజూరేఖలిఖేత్,

(మధ్యానూం న్యాసః)

తతః ఆద్యస్యగురొరధస్తాత్ ఎకత్వ	ఉద్దిష్టవృత్తమ్	కిం	వ	ద
జ్ఞాపకమంకం లిఖేత్, ద్వితీయస్యల	గురులఘవః	౮	౧	౧
ఘూరధస్తాత్ ద్విత్యజ్ఞాపకమజ్ఞం	ద్విగుణాక్షాః	౧	౨	౪
తృతీయస్యలఘూరధస్తాత్ చతుష్టవ	లఘుస్థాక్షాః	౨	+	౪

<p>జ్ఞాపకమంకజ్ఞా, తతశ్చద్వితీయ తృతీ యలఘ్వుఢోభాగావతిష్ఠమానయోః ద్విత్వ చతుష్ట్య జ్ఞాపకయోరిజ్ఞా</p>	<p>ఎకేనమిశ్రితాన్తై ౨ సప్త అలక్ష్మ త్తరం సప్తమంవృత్త మితి ॥</p>
--	---

యోమి శ్రీణసతి పట్నంభ్యాభవతి, పునస్తస్యామేకత్వజ్ఞాపకే
నాజ్ఞేన సహితాయాం సత్యాంసప్త సంఖ్యాభవతి, తతోజ్ఞాయ
తేజజ్ఞాసునాకింవదేత్యై తద్వృత్తం మధ్యాచ్ఛందసః సప్తమం వృ
త్తమితి । తథా “పురాపురారిణాజగత్” ఇత్యైతద్వృత్తం ఉప
లభమానోఽనుష్టుప్తఛందసి కతమదేతద్వృత్తమితియది జ్ఞాసతేత
హి తస్మిన్వృత్తై సతమానానాం అష్టానామక్షరాణాం అష్టసు
ష్ఠానైషు మిశ్రితాభ్యాః లఘుద్గురుః లఘుద్గురుః లఘుద్గురుః లఘుద్గు
రురిత్యేవం జ్ఞాపికాభ్యాః అష్టాభ్యోరేభాభ్యాః అధఃపరైశేషుః ఆద్యే
ప్రదేశే ఏకత్వజ్ఞాపకం ద్వితీయద్విత్వజ్ఞాపకం తృతీయే చతుష్ట్యజ్ఞా
పకం చతుర్థే అష్టత్వజ్ఞాపకం పంచమేషాడశ జ్ఞాపకం షష్ఠై
ద్వాత్రింశత్ జ్ఞాపకం సప్తమే చతుష్షస్తి జ్ఞాపకం అష్టమే అష్టావిం
శత్యధికశతజ్ఞాపకంచాఙ్కం లిఖేత్, తెషామంకానాం మధ్యే ప్రధ
మతృతీయ పంచమ సప్తమలఘ్వుఢో భాగావస్థితేషు ఏకత్వజ్ఞాపక
చతుష్ట్యజ్ఞాపక షాడశజ్ఞాపక చతుష్షస్తి జ్ఞాపకేషు అంకేషు మిశ్రితే
షు పంచాశీతీసంఖ్యాభవతి, పునస్తస్యాం ఏకత్వజ్ఞాపకేనాం కేనయో
జితాయాం సత్యాంషడశీతీసంఖ్యాభవతి, తతోజ్ఞాయతే జ్ఞాసు
నా (పురాపురారిణాజగత్) ఇత్యైతద్వృత్తమనుష్టుప్తఛందసి షడ
శీతతమం వృత్తమితి । ఏవం అన్యాన్యసి వృత్తాన్జ్ఞాతవ్యాని ॥

(న్యాసః)

ఉద్దిష్టంవృత్తం	పు	రా	పు	రా	ఓ	ణా	జ	గత్
గురులఘురేఖాః		⌋		⌋		⌋		⌋
ద్విగుణాఙ్కాః	౧	౨	౪	౮	౧౬	౩౨	౬౪	౧౨౮

లఘుస్థాఙ్కాః ౧ + ౪ + ౧౬ + ౬౪

ఎకేన మిశ్రితాస్తే ౮౬ పడవీళిః.

అత ఉత్తరం అనుష్టుప్చందసి పడవీతితమంవృత్తమితి ౮౬

గాగ్యం॥ అహోద్దిష్టప్రత్యయమాహ॥ ఉద్దిష్టైద్విగుణానితి॥ ఉద్దిష్టస్య నిదిష్టరూపస్య వృత్తభేదస్య కతిధః ఆయంభేదఇతి సంఖ్యాప్రశ్నాత్ సంఖ్యావగతిః ఉద్దిష్టప్రత్యయః, తత్తోద్దిష్టస్యవృత్తస్య అవయవభూతానాం గురులఘూనాం ఆద్యమారభ్యతత్తదు పరివకాదీనం కాద్యిగుణాన్ క్రమేనసమాలిఖేత్, తద్యథా, ప్రతిష్ఠాయాం ఛందసిలఘుద్వయం గురులఘురీత్యేవం రూపాభేదః కతిధ ఇతిసంఖ్యాప్రశ్నే ప్రధమాక్షరంపరి ౧, ద్వితీయోపరి ౨, తృతీయోపరి ౪, చతుర్థోపరి ౮, ఇతి ద్విగుణాంకాన్ విస్యస్యేత్,

(న్యాసఃప్రేష్టాయామ్)

ఏవమం కన్యాసేతుకృతే ల	ద్విగుణాఙ్కాః ౧ ౨ ౪ ౮
ఘూనాముపరిస్థితాయే అం	ఉద్దిష్టవృత్తమ్
కాః త్రైమిశ్రితైఃసంకల్పితైః	లఘుస్థాఙ్కాః ౧ + ౨ + ౮
సైక్తైః ఏకసపునః సంయో	ఎకేనమిశ్రితాస్తే ౧౨ ద్వాదశ
జితైశ్చసా సంఖ్యాభవేత్,	అతఉత్తరం ద్వాదశంవృత్తమితి.

అతోదాహరణే లఘుస్థాఙ్కాః ౧, ౨, ౮, త్రేమిశ్రితై జ్ఞాతౌంకః ౧౧, తతస్సైక్తజ్ఞాతౌంకః ౧౨, తస్మాదయంద్వాదశోభేదఇతి వక్తవ్యం ఏవమన్యతాఃపుద్దిష్టప్రత్యయోనుసంధేయః) ౪ ॥ * ఇత్కృద్దిష్టప్రమాణమ్ *

మః॥అహోద్దిష్టమాహ॥ఉద్దిష్టంనామ అముకచ్చందసిఇదంవృత్తంకిం సజ్ఞాకమితి యదుద్దిశ్య పృచ్ఛ్యతే తదుద్దిష్టం ॥ ఉద్దిష్టమితి ॥ లఘుగురురేఖయా ప్రస్తౌతస్య వృత్తపాదస్య ఆద్యాత్ ఆదేః గురోవాల్లఘూర్వా ఆరభ్యఅఙ్కాన్ తత్తత్సజ్ఞాజ్ఞాపక రేఖావి

శైవాన్ ద్విగుణాన్, యథా, ౧, ౨, ౪, ౮, ఇతి ద్విగుణితాన్
 ఉపరి తత్త్వద్వణశిరసి సమాలిఖత్, తప్రి లఘుస్థాః లఘూపరిస్థి
 తాః యేతు అంకాః సఙ్ఖ్యాః త్రైమిశ్రిశ్చైః రాశీకృతైః సేకైః ఏకే
 నాధి కేనసహితైః అక్షైః ఉద్దిష్టంభవత్ విదితంస్యాత్, ఉదా
 హరణం, మధ్యాచ్ఛందసి జగణః కిం చిద్వృత్తం, తచ్చకతమదితి
 ప్రశ్నేప్రధమస్య లఘూరుపరి ౧ ఇతి, ద్వితీయస్య గురోరుపరి ౨
 ఇతి, తృతీయస్య లఘూరుపరి ౪ ఇతిచ, లిఖత్, తథాచ లఘుద్వ
 యోపరిస్థితయోః ఏకత్వ చతుష్ట్యయో స్సంఖ్యయో మేళనేప
 ఇచ్చ ౫ ఏకేనాధికేనయోగేషట్ ౬ అతః షష్ఠంవృత్తమితిజ్ఞేయం
 ఏవమస్యత్రాప్ర్యాహ్యామ్(సృసింహీయమ్॥ ఉద్దిష్టమితి॥ ఎతే గణై
 ర్యతం వృత్తకతమంతు భవేదితి॥ వృత్తైష్యష్టైపరైర్వక్తు రుపాయ
 శ్చాభిధీయతే ॥ ౨౩ ॥ వృత్తస్థపణానాలిఖ్య గురూణిచలఘూని
 చ । ప్రధమేప్రధమాంసఙ్ఖ్యాం ద్విత్వసఙ్ఖ్యాంద్వితీయకే ॥ ౨౪ ॥
 తృతీయవేదసఙ్ఖ్యాంచ వసుసంఖ్యాం చతుర్థకే । ఏవంసర్వేషువ
 ణేషు పూర్వతోద్విగుణాన్ లిఖత్(౨౫) గురుస్సఙ్ఖ్యా స్సంత్యజ్య
 సంగృహ్యశులఘుస్థితాః । సఙ్ఖ్యాంసంయోజ్యతాస్యేకాం వృత్తసం
 క్ఖ్యతీతాంవదేత్ [౨౬] ఇతి ॥ ౪ ॥ ** ఇత్సుద్దిష్టధిః *** ॥

వణాన్ వృత్తభవాన్ సై కానా త్రరాధర్యతస్థితాన్ ।

ఏకాది క్రమశ్చైత తా నుపయుఃపరినిషీపేత్ ॥*

ఉపాంతత్రోనివతేత త్యజన్వైకైక మూర్ధ్వతః ।

ఉపర్యాద్యాద్గురోరేవ మేకద్వాదిలగక్రియా ॥

౬ ॥ * ఇతిలగక్రియా ॥

ధీశో ॥ ౭ ॥ యస్యకస్యాపిచ్ఛందసః కియత్సఙ్ఖ్యాంలఘుమంతి కి
 యత్సఙ్ఖ్యాగురుమంతిచ వృత్తానికియంతి సంతీతిశిష్టాసాయాం లజ్ఞా
 నాయప్రస్తారాదుపాయాల్లఘు ముపాయమాహ * వణాన్వృ

త్తభవాన్ సై కానా త్రరా ధర్మతస్థితాన్ । ఏకాదిక్రిమశ్చైతా
 నుపర్యుపరివిన్యసేత్ ॥ ఉపాన్యతో నివర్తేతత్యజ స్సైకేకమూ
 ధర్వతః । ఆద్యాద్గురూపర్యేవ మేకద్వ్యాదిలగక్రియేతి ॥ పృత
 త్తభవాన్ వణాన్ సై కాన్, ఎతద్విధానఘటరాధన్ ఆహితేన
 యేన కనచిత్ కతురిష్టేన వణేన సహితాన్ ఔత్తరాధర్మతః ఉ
 త్తరభావేనాధర భావేన చస్థితాంశ్చ సతః ఎకత్వజ్ఞాపకాఙ్కరూప
 ణ విన్యసేత్ పరికల్పయేత్, కించపునరేతాన్వణాన్ ఏకాదిక్రిమ
 శః ఆద్యస్థానస్థిమారభ్య ఉపర్యుపరిత త్తదూధర్వస్థాన నిక్షిపేత్,
 [నిక్షిప్యతత్రస్థేన సంయోజ్య తత్పాశ్వేనిక్షిపేదిత్యధః] ఉపరి
 తనేస్థాన అంకరూపేణైవ స్థాపయేదితి సామథ్యాల్లభ్యతే, అన్య
 ధాబహువణ్ లెఖనస్య దుశ్శక్త్యాత్ కథంచిల్లెఖనపి ప్రత్యూహ
 మాహుశ్యస్య దుష్పరిహరత్వాత్ ప్రవృత్తిరేవ సన్యాత్, కించ
 “ లగక్రియాంకనందో హే భవేత్సజ్ఞానిమిశ్రితే ” ఇత్యస్తివక్ష్య
 మాణే గ్రింథేలగక్రియాయాం అంకా స్తిస్థంతీతి గృహ్యమాణేనా
 థేన విరూఢస్యాత్ । న న్వేతస్యవిధానస్య సకృత్కర్తవ్యత్వై
 ధాన్సిద్ధిః పునఃపునః కర్తవ్యత్వే పర్యవసానాభావాన్నేష్ట పరిసి
 ద్ధిరిత్యాశంక్యాహ, ఉపాంత్యత ఇత్యాది, ఉధర్వతః ఉధర్వపి
 దేశే అవతిష్ఠమానం ఎకైకమంకం త్యజన్ ఉపాంత్యతః అంత్యన్యా
 క్షరస్య సమీపేవ తమానం ఉపాంత్యం తస్మాత్ నివర్తేత, ఆది
 మాక్షరస్థానైవ తరేది త్సభిషేతంభవతి । పునఃపునః కుర్యాదికీమ
 మథామవగమయి త్యజన్నేకే కమూధర్వత ఇత్యత్రోత్సవీపుయా ।
 ఏవంకృతే కిం ఘటన్యాదిత్యలహ, ఉపర్యాద్యాదిత్యాది । ఏవము
 క్తేన ప్రకారేణ ఆద్యాత్ ఆచారభవాత్ సర్వాధస్తా ద్వితమానాద
 జ్ఞాత్ గురోః సర్వగురుమతః, జ్ఞానమితి శేషః । ఉపరిఉపరితనెషు
 స్థానైష్టవతిష్ఠమానే రక్షేః క్రిమేణ ఏకద్వ్యాదిలగక్రియా, ద్వితీ
 యస్థానస్థితాంక సజ్ఞాకానివృత్తాని ఎకలఘూని, తృతీయస్థాన

సితాంక సజ్ఞాకానివృత్తాని ద్విలఘూని, చతుర్థానాసస్థితాంక
 సజ్ఞాకాని వృత్తాని త్రిలఘూని, ఇత్యేవమేకద్వాది లఘుగురు
 వణవద్వత్తే యతాజ్ఞానముప్పద్యతే । ఏతదుక్తంభవతి, యదిక
 శ్చిత్ సుప్రతిష్ఠాభ్యుచందసి సర్వగురువృత్తానికతి? ఎకలఘూనివృ
 త్తానికతి, ద్విలఘూనికతి, త్రిలఘూనికియంతి, చతుర్థానానికతి,
 పంచలఘుమంతికియంతి, ఇతిజిజ్ఞాసతేతహిత స్థి౯చందసిఎక స్థి౯
 పాదే వతకమానానాం పంచానామక్షరాణా స్థానెషుపంచసు ఎక
 త్నజ్ఞాపకా౯ పంచాంకా౯ షష్ఠేస్థానెచాన్యమేకత్నజ్ఞాపక మంకం
 ఆత్మనఃపురస్తాత్ సికతాద్యాచ్చాదితే భూమ్యాదౌ ఊర్ధ్వాధౌ
 భావనవతకమానా౯లిఖత్, తతఃపద్యమంకంతత ఉపరితనేద్వితీయ
 స్థానే నిక్షిప్తపూర్వస్థితమంకం సంయోజ్యతం ద్విత్వజ్ఞాపకమంకంత
 త్వాన్వేలిఖత్, తంచాంకం తృతీయేస్థానె నిక్షిప్తప్రతిత్వజ్ఞాపకమం
 కం తత్వాన్వేలిఖత్, తమవ్యంకం తతఉపరితనే చతుర్థేస్థానే ని
 క్షిప్త చతుష్టజ్ఞాపకమంకం తత్వాన్వేలిఖత్, తంచాంకంతత ఉ
 పరితనే పంచమేస్థానేనిక్షిప్త పంచత్వజ్ఞాపకమంకం తత్వాన్వేలిఖే
 త్, తతఉపరితనే షష్ఠేస్థానేస్థితం ఎకత్వజ్ఞాపకమంకం వజాయన్న
 వనివతేత, పునశ్చాదిమం ఎకత్వజ్ఞాపకమంకం ద్వితీయస్థానేనిక్షి
 పెత్ సా త్రిసజ్ఞాభవతితాం తత్వాన్వేనిక్షిపెత్, తాం తతఉప
 రితనే తృతీయేస్థానెనిక్షిపెత్ సాషట్సజ్ఞాభవతితాం తత్వాన్వే
 నిక్షిపెత్, తాంచనఖ్యాంతత ఉపరితనేచతుర్థేస్థానే నిక్షిపెత్ సా
 దశసజ్ఞాభవతితాం తత్వాన్వేనిక్షిపెత్, తతఉపరితనే పంచమే
 స్థానేవతకమానం పంచత్వజ్ఞాపకమంకం వజాయన్నేవ నివతేత,
 పునశ్చాద్యం ఏకత్వజ్ఞాపకమంకం ద్వితీయేస్థానేనిక్షిపెత్, సాచతు
 స్సజ్ఞాభవతితాం తత్వాన్వేనిక్షిపెత్, తామప్యపరితనే తృతీ
 యస్థానేనిక్షిపెత్ సాచదశసజ్ఞాభవతితాం తత్వాన్వేనిక్షిపెత్,
 తతఉపరితనేచతుర్థేస్థానె విద్యమానం దశత్వజ్ఞాపకమంకం తృజ

న్నెవనివతేత, ఘనశ్చాద్యమంకం ద్వితీయస్థానెనిక్షిపేత్ సాపం
చసజ్ఞాభవతితాం తత్పాశ్చేనిక్షిపేత్, తతఉపరితనే తృతీయ
స్థానె వత్కమానం దశత్వజ్ఞాపకమంకం వజ్కయన్నేవ నివతేత,
అతఃపరం వధకనంనఘటతే, అద్యపైవోపాంత్యత్వాత్ ఎవంచన
తినవేమా మంకానాం ఆగిమెనఏకత్వజ్ఞాపకెనాంకెన జ్ఞాయతేసు
ప్రతిష్ఠాభ్యుచందసి సర్వగురువృత్తమేకమితి, తతఉపరితనేన పంచ
త్వజ్ఞాపకెన జ్ఞాయతేతస్మిన్ ఛందసి ఏకలఘుకానివృత్తాని పంచేతి,
తతఉపరితనేన దశత్వజ్ఞాపకెన ద్విలఘుకాని వృత్తాని దశేతి, తతఉప
రితనేన దశత్వజ్ఞాపకెన త్రిలఘుకానిదశేతి, తతఉపరితనేనపంచత్వ
జ్ఞాపకెన చతుల్కఘుకాని పంచేతి, తతఉపరితనేన ఏకత్వజ్ఞాపకెనా
ంకెన సవకలఘుకంవృత్తమేకమితచజ్ఞాయతే । ఎతస్యకమస్య వే
పరీత్యే సర్వాపరిసర్వలఘునో వృత్తస్యజ్ఞాపకం ఏకమంకంముక్త్యాత
తోఽఘాఘాభాగస్థై రజ్ఞైః ఏకద్వ్యదిగురుమద్వ్యత్తే యత్తాఽ
ధాఽన్విధ్యతీతి సప్తధగుచ్యతే । ఏవమన్యేష్యపిఞ్చందస్సుజ్ఞాతవ్యాని,

సుప్రతిష్ఠాయాం ధీకోధినీరీత్యా లగక్రియా

౧				
౧	౫			
౧	౪	౧౦		
౧	౩	౬	౧౦	
౧	౨	౩	౪	౫
౧				

సర్వగురువృత్తమేకమ్; ౧

చతుగురుఃపంచేకలఘూని పంచ, ౫

త్రిగురుఃపంచేకలఘూని దశ, ౧౦

ద్విగురుఃపంచేకలఘూని దశ, ౧౦

ఏకగురుఃపంచేకలఘూని పంచ, ౫

సర్వలఘు వృత్తమేకమ్, ౧

గాగ్గః || అధైకద్వ్యాదిలగ్గియామాహ || వణాన్వృత్తభవా
 నితిః | లశాలఘుగురూతయోః క్రియాశయత్తాపరిచేదః లగ్గి
 యా, ఏకద్వ్యాదిసంఖ్యావచ్చిన్న లఘుగురుపరిచ్ఛేద ఉత్పదః,
 అత్రోగురారధ్య ఏకద్వ్యాదిసంఖ్యాపరిచ్చిన్న లఘుపరిచ్ఛేదః కా
 ర్యకత్తుచ్యతే, ప్రధమేష్టానె అగురుపరిచ్చిద్యతే, ద్వితీయేష్వేకగు
 రుః, తృతీయేద్విగురుః, చతుర్థేలోగురుః, పంచమేచతుగురుః,
 షష్ఠేపంచగురురిత్యాది, తదైవప్రధమేష్టానే అలఘుః పరిచ్ఛేద్య,
 ద్వితీయేష్వేకలఘుః, తృతీయేద్వలఘుః, చతుర్థేలోలఘుః, పంచ
 మేచతులఘుః, షష్ఠేపంచలఘురిత్యాది చానుసంభేయం వణాన్
 అక్షరాణి, తేషాంస్థానానీహ వణాన్బదైవ లక్ష్యంతే, తానిస్థానాని
 నై కానికృత్వా ఔత్తరాధర్యతః రథాకారరేణుతాకాయామే వా
 స్థాపయేత్, తద్వధా, ఉక్తాయాంప్రతిపాదం ఏకమక్షరంతతః ద్వేసా
 నేషాన్వేపక్షి రూపేణకల్ప్యే, అత్యుక్తాయాం ద్వేక్షరే తతః
 త్రిణిస్థానాని ఊర్ధ్వపక్షిరూపేణకల్ప్యని, ఏవంమధ్యాయాంచ
 త్వారి, ప్రతిష్ఠాయాంపంచ, సుప్రతిష్ఠాయాంషట్, గాయత్ర్యా
 సప్త, ఉష్ణిహి అష్టే, అనుష్టుభినన, బృహత్యాందశ, ఎవంకల్పిశేష
 స్థానేషుఅంకన్యాసఉచ్యతే, ఏకాదీతి || ఏకత్వసంఖ్యాదిసంఖ్య
 సంఖ్యాయధాభవతి తథా, అంకన్యాసఃకార్యః ఇతిశేషః | పంధమంస
 ర్వేషాం ఆద్యంతస్థానేషు ఏకత్వసంఖ్యలేఖ్యతిభావః | ఏవంప్రధమ
 మంకన్యాసంకృత్వా క్రిమశశ్చఏతాన్ అంకాన్ ఉపర్యపరి నిక్షిపే
 త్, ప్రధమస్థానగతమేకమంకం ద్వితీయనిక్షిపేత్ తేనద్వితీయస్థాన
 ద్వయంభవతి, అధైతద్వయం తృతీయనిక్షిపేత్, తేనతృతీయేతి
 యంభవతి, ఏతత్త్రీయం చతుర్థేనిక్షిపేత్, తేనచతుర్థేచతు
 స్త్వయంభవతి, ఏతచ్ఛతుష్కం పంచమేనిక్షిపేత్, తేనపంచమే
 పంచకంభవతి, కిమేషుసర్వేషు స్థానేషుపూర్వపూర్వస్థాంకౌ నిత్యే

పణీయభ్యంతరహ, ఉపాంతతో నివతేతేతి । ఎవముపాంతపర్యం
తం నిక్షిప్యతతోనివతేత, అంత్యేత్వేనంసక్షిపే దిభ్యధః । త
తశ్చసర్వస్తిన్నంస్యేస్థానే ఎకత్వసంఖ్యైవభవతి । పునశ్చక్షుధ్వః
ఉపరిష్టాదారభ్య ఎకేకంస్థానంత్యజ్ఞో కృమశశ్చైతానంకాః ఉప
ర్యుపరినిక్షిపేత్ । ద్వితీయేనిక్షేపపర్యాయే ఉపాంతంత్యక్వాంతతో
ధరేషు స్థానేషు ఏవంనిక్షేపఃకార్యః, ఏవంతృతీయే నిక్షేపపర్యాయే
ఉపరిష్టాత్ తీర్ణిస్తానా నిత్యక్వాంతినిక్షిపేత్, తత్రీయదాద్వితీయమ
పి స్థానం త్యాజ్యంభవతితదా విరామోధాసిద్ధః । తతఉక్తాదిసుప్ర
తిష్ఠాంతం సిద్ధాంతజ్ఞానధా ఉక్తాయాం, ఎకం, ఏకం, అత్యుక్తా
యాం ఏకం, ద్వయం, ఏకం, మధ్యాయాం ఏకం, త్రీయం, త్రీయం
ఏకం, ప్రతిష్ఠాయాం ఏకం, చత్వారి, షట్, చత్వారి, ఏకం, సుప్రతి
ష్ఠాయాం ఏకం పంచ, దశ, దశ, పంచ, ఏకం, ఏవంగాయత్యాదీనా
మపి ఛందసాలగక్రీయాజ్ఞానాసా నుసంభేయః । తత్రీక స్తింస్థానై
కస్య పరిచ్ఛేద ఇత్యపేక్షాయామాహ, ఉపర్యాద్యగురొరిత్కాది,
ఉపరిచలదిశ్చ ఉపర్యాదీతి సమాహారద్వంద్వః, ఉపరిష్ఠానం అదిష్ఠా
నంచ అగురోగురురహితస్యభవతి, తత్రీసర్వలఘూనాం భేదానాం
సజ్ఞ్యావగంతవ్యైత్యధః । ఏకద్వాద్విలగక్రీయేతి, ఏతేనైవక్రమే
ణఏక గురుద్విగురు త్రిగురుప్రభృతీనాం పరిచ్ఛేదః, తథాఉపస్థానే
అదిష్ఠానేవాలఘు రహితానాం భేదానాం పరిచ్ఛేదః, ద్వితీయతృతీ
యాదిషుతు ఏకలఘుద్విలఘుత్రిలఘు ప్రభృతీనామితి । తద్యథా,
ఉక్తాయాం గురురహితోభేదఏకః ఎకగురుభేదఏకః, ఏవంలఘురహి
తోభేదఏకః ఏకలఘుభేదఏకః, అత్యుక్తాయాం గురురహితోభేద
ఏకః ఏకగురుద్వై, ద్విగురు స్త్రై, ఏవంలలఘురైకః, ఎకలఘు
ద్వాద్విలఘురైకః, మధ్యాయాం అగురురలఘుశ్చైకః, ఏకగురువ
కలఘువశ్చత్రీయః, ద్విగురువా ద్విలఘువశ్చత్రీయః, త్రిగురుస్త్రిలఘు

శ్చైకః, ప్రతిష్ఠాయాం అగురులఘుశ్చైకః, ఏకగురవఏకలఘు
 వశ్చచత్వారిః, ద్విగురవోద్విలఘువశ్చషట్, త్రిగురవస్త్రిలఘు
 వశ్చ చత్వారిః చతుర్గురుశ్చతులఘుశ్చైక ఇతి, సుపఃప్రతిష్ఠా
 యాం అగురులఘుశ్చైకః, ఏకగురవఏక లఘువశ్చపంచ, ద్విగు
 రవోద్విలఘువశ్చదశ, త్రిగురవస్త్రిలఘువశ్చదశ, చతుర్గురవ
 శ్చతులఘువశ్చపంచ, పంచగురుః పంచలఘుశ్చైకః, ఏవమన్యే
 షామపి చ్ఛందసాం లగక్రియాదోష్టవ్యాః ‡ ॥ ౬ ॥

[ఉక్తాదిసుప్రతిష్ఠాస్త చ్ఛందసాం మెరువిన్యాసేన గాగ్య
 గోపాలీయరీత్యా లగక్రియా]

ఉక్తా	౧	౧				
అత్యుక్తా	౧	౨	౧			
మధ్యా	౧	౩	౩	౧		
ప్రతిష్ఠా	౧	౪	౬	౪	౧	
సుప్రతిష్ఠా	౧	౫	౧౦	౧౦	౫	౧

[ఉక్తాదిసుప్రతిష్ఠాస్త చ్ఛందసాం పతాకావిన్యాసేన
 గాగ్యగోపాలీయ రీత్యా లగక్రియా]

ఉక్తా	౧	౧				
అత్యుక్తా	౧	౨	౧			
మధ్యా	౧	౩	౩	౧		
ప్రతిష్ఠా	౧	౪	౬	౪	౧	
సుప్రతిష్ఠా	౧	౫	౧౦	౧౦	౫	౧

‡ ఇదం గాగ్యగోపాలమీశ్రీయం వ్యాఖ్యానం మూలాన
 నుగుణమసంబద్ధంచ.

మఃశి ! అథలగక్రియా । సాచల స్త్రిః ఛందసి ఎకలఘూనిన్య
 త్తాని ఇమన్తి ద్విలఘూనిన్యత్తాని ఇయంతి ఎకగురూణిఇయన్తి
 ద్విగురూణి ఇయంతి ఇళిజ్ఞానసాధనమ్॥ వణానితి ॥ ఉపాంతతత్త్వః
 వృత్తభవాఞ్చందసి విద్యమానాన్ వణాన్ ఎకం ద్వేత్రీణీత్యా
 దిసఙ్ఖ్యాజ్ఞాపకానంక విశేషానితియావత్ నైకాన్ అంతె ఎకసఙ్ఖ్యా
 జ్ఞానకాఙ్క విశేషసహితాః బేత్తరాధర్యత స్థితాః షాడ్వాన్
 ఐవగాన్ ఎకాదికృమశశ్చఎకం ద్వే త్రిణీత్యాదు క్రిమేణః క్షిపే
 త్ లిఖేత్, నతుత్యగ్నిఖేత్ పూర్వవదితిభావః । అయమధః ప్రి
 థనువణస్య ఏకత్వసఙ్ఖ్యాజ్ఞాపకమంకం, తదుపరిన్వితీయ వణా
 న్యద్వే, తదుపరితృతీయస్యక్రీణి, తదుపరిచతుర్థస్య చత్వారీత్యా
 ది యాచచ్ఛందోవణాం విఖత్వానన్వోపరి పునరేకంలిఖేదితి, కిం
 చుతాన్ ఏతాఃసఙ్ఖ్యా ఇత్యధః, ఏకాదియధాతధాకృమేణ ఉప
 ర్యుపరి తతోస్థితాయాం సఙ్ఖ్యాయామిత్యధః, నిక్షిపేత్ విన్యస్య
 త్, అధస్థితా ఏకాదెకాసఙ్ఖ్యాః తత్తదుపస్థాభి క్రిమేయోజ
 యేసిత్యధః, అతఃఅధస్థాంఏకసఙ్ఖ్యాం ఉపరిస్థయా ద్విసంఖ్యాయా
 యోజయిత్వామితాం త్రిసఙ్ఖ్యాం దక్షిణపాశ్వేలిఖేత్, తాంచ
 త్రిసఙ్ఖ్యాం సవ్యపాశ్వే ఉపరిస్థయా త్రిసంఖ్యాయామేళయిత్వా
 జాతాం షట్సఙ్ఖ్యాం తత్పాశ్వేలిఖేత్, ఏచంపునపునన్వోజయన్
 ఉపాంతతః అంతస్యసన్వోపరిస్థితస్య ఏకస్యసమీపః ఉపాంతః తత్త
 చ్చదొంత్య వణాసఙ్ఖ్యాజ్ఞాపకంకః, తతోనివశేతలధస్థితాం
 సఙ్ఖ్యాం నయోజయేత్, త్యజన్నైకేకమూర్ధ్వతత్త్వః, ద్వితీయా
 దియోజే త్వయంవిశేషః షాడ్వతః ఉపరిఎకైకం స్థానంత్యజన్
 ఉపాంతతోనివశేతేతి, సన్వోపరిస్థితస్య ప్రథమస్య అవిద్యమానవ
 ద్భూత మాచరన్ ద్వితీయేవధనే లదధస్థితాపేక్షయా ఉపాంత
 తోనివశేత, తృతీయేతువధనే ఉపరిద్వయస్య అవిద్యమానవ

త్వం ఆచరణతదధస్థితా పేక్షయాఉపాంతతో నివతేత, చతు
 ధా=దాతుప్రయా దెరవిద్యమాన వత్తమూచరణ తత్తదధస్థి
 తాపేక్షయాఉపాంతోనివతేతేత్యక్షః, ఉపరితద్యాత్ పృథమ
 త్గురోః, సజ్ఞాజ్ఞేయేత్యధ్యాహరః, పరిశేమాత్ అధతద్యాత్, ఘా
 సంఖ్యేత్యక్షః, ఏవమేకద్యవిది లగక్రియేతి, సప్తమ్ 1 ఉదాహ
 రణం, మధ్యామూశ్చందసః త్రిక్షరత్వాత్ ఏకం ౧, ద్వే ౨,
 త్రి ౩, పునరేకంచ ౧ ఉపధ్యా=పవగం పాగ్లిఖేత్, అధఅధ
 స్థితామేక సజ్ఞాం ద్వితీయస్థానస్థమూ ద్విసంఖ్యయా మేళయె
 త్, తహి=త్రిశభవంతి, తాంత్రీసజ్ఞాం తత్పాఞ్వే లిఖేత్ సర్వో
 పస్థితస్యా విద్యమానవద్భావనలదధస్థితాయాః త్రిసజ్ఞాయా
 అంతత్వాత్ తదధస్థితాయా ద్విత్వసజ్ఞాయాస్స కాశాన్నివశే
 త, సపునవృద్ధిః 1 తథాచ ఎవంతిస్తతి, ఎకత్రీణిత్రీణిఎకమితి, ఉ
 పరిపృథమాదేకాదారభ్య గురోః ౧ నా, సర్వగురువృత్తంఎకమ్ ౧

మణినిధిరీత్యా మధ్యాచ్ఛందో

మణినిధిరీత్యా ప్రతిష్ఠాచ్ఛందం

లగక్రియా.

దాలగక్రియా.

౧	సర్వగురువృత్తమేకమ్
౩	ద్విగురుణిత్రీణి
౨ ౩	ఏకగురుణిత్రీణి
౧	సర్వము, ఏకమ్

౧		
౪		
౩ ౬		
౨ ౩ ౪		
౧		

మణినిధిరీత్యా సుప్రతిష్ఠా
చుండోలగక్రియా.

మణినిధిరీత్యా గాయత్రీచుండో
లగక్రియా.

౧				౧	సర్వగురుస్మృతమేకమ్ ౧.
౫				౬	ఏకలఘూని-పంచగురూణి ౬.
౪	౧౦			౫ ౧౫	ద్విలఘూని-చతుగురూణి ౧౫
౩	౬	౧౦		౪ ౧౦ ౨౦	త్రిలఘూని-త్రిగురూణి ౨౦
౨	౩	౪	౫	౩ ౬ ౧౦ ౧౫	చతులఘూని-ద్విగురూణి ౧౫
౧				౨ ౩ ౪ ౫ ౬	పంచలఘూని-ఏకగురూణి ౬
				౧	సర్వలఘుస్మృతమేకం ౧

ఇతి, తదధస్థిత త్రిసంఖ్యాయా ద్విగురూణి తీరి ౩ ఇతి, తదధః
పాశ్వస్థిత్రీసంఖ్యాయా ఏకగురూణితీరి ౩ ఇతి ఎవంలధస్థితాదే
కాదారభ్య లఘాగణనా, సర్వలఘుస్మృతమేకమితి, తదుపరిద
క్షిప్రాపాశ్వస్థిత్రీసంఖ్యాయాద్విలఘూని తీరితి, తదుపరిసవ్య
పాశ్వస్థ త్రిసంఖ్యాయాఏకలఘూని తీరితి, ఆహత్యమధ్యాచ్ఛం
సోవృత్త సజ్ఞాప్రాప్తావిత్తీయం, ఎవమన్యత్రాపి । కింతుమధ్యా
చ్ఛంసోవృత్తిరీక్తేషు వృద్ధిరావతత ఇతివిశేషః । సయథా, చతు
ధాః పృతిష్ఠాచ్ఛందసి ఏకం ౧, ద్వే ౨, తీరి ౩, చత్వారి ౪, ఏక
మితి ౧ తిప్తతి, తత్రాప్రథమ ద్వితీయయోః మేళనేతీరి; ద్వితీయతృ
తీయయోర్మేళనేతుషట్ భవంతి; పరత్రీసవృద్ధిః ఉపరితన ప్రథమ

త్యాగైన చతుర్థాపేక్షయా తృతీయస్య ఉపాంతత్వాత్ । పునర్ద్వి-
 తీయయోఽన ద్వితీయస్థానై చ త్వాదిభవంతి (నృసింహభాగవతీయ
 మ్ ॥ వశాన్వృత్తభవానితి ॥ ఛందస్యేకలఘూన్యస్థిక్ కియంతిద్వి
 లఘూనిచ ॥ కియంతిత్రిలఘూనితి తథాగురుయుతానిచ ॥ (౨౭)
 వృత్తాబోధుః క్రియతేకద్వ్యాదిలగక్రియా । సుఖంబోధాయగా
 యత్యాం తత్ప్రకారశ్చకధ్యతే (౨౮) ఏకద్విత్రిచతుః పంచష
 ట్పుఖ్యాం కాన్తమాలిఖేత్ । వామాదిదక్షపర్యంతం వణాప్రతిని
 ధీర్బుధః (౨౯) అధికామప్యేకసంఖ్యాం షట్సుఖ్యాంతేనివేశయే
 త్ । షష్టాంతనుధిక్షే కాకం హిత్యాన్యాంకాకప్రవధాన్యేత్ (౩౦)
 ప్రవధ నసికారశ్చ ప్రధమాదినిగద్యతే । ప్రధమాంకంస్వరూపే
 ణ స్థాపయిత్వాచక్షుః (౩౧) ప్రధమాంకస్యసంఖ్యాంతు ద్వితీ
 యాంకస్యసంఖ్యయా । యోజయిత్వాద్వితీయాంక స్థానేతాంవిలి
 ఖేద్బుధః (౩౨) ద్వితీయాంకత్రిత్వసంఖ్యాం తృతీయాంకస్యసంఖ్య
 యా । యోజయిత్వాత్వతీయాంక స్థానేతాంవిలిఖేద్బుధః (౩౩)
 తృతీయాంకస్యచతుర్ఖ్యాం చతుర్థాంకస్యసంఖ్యయా । యోజయి
 త్వాచతుర్థాంక స్థానేతాంవిలిఖేద్బుధః (౩౪) దశసంఖ్యాంచతు
 ర్థాంక స్థితాంపంచమసంఖ్యయా ॥ యోజయిత్వాసంచమాఙ్క-
 స్థానేపంచదశాలిఖేత్ (౩౫) ప్రవధాన్యేషుహిత్యాంత్యం పునః
 పూర్వాన్ప్రవధాన్యేత్ । ప్రధమాంకస్యసంఖ్యాంతు ద్వితీయాంక
 స్యసంఖ్యయా (౩౬) యోజయిత్వాద్వితీయాంక స్థానేతాంవిలిఖే
 త్బుధః । ద్వితీయస్థాంచతుర్ఖ్యాం తృతీయాంకస్యసంఖ్యయా (౩౭)
 యోజయిత్వాత్వతీయాంక స్థానేతాంవిలిఖేద్బుధః । దశసంఖ్యాంతృ
 తీయస్థాం చతుర్థాంకస్యసంఖ్యయా (౩౮) సంయోజ్యవింశతిం
 తుర్య స్థానేతాంవిలిఖేత్బుధః । అంత్యంచతుర్థంసంత్య జ్యపునః
 పూర్వాన్ప్రవధాన్యేత్ (౩౯) ప్రధమాంకస్యసంఖ్యాంచ ద్వితీ

వదేత్సర్వబంధుతథా । ఎవంవామాదిదత్తంత సంఖ్యలఘుబో
 ధికాః (౪౭) దత్తాదివామపర్యంత సంఖ్యాస్తుగురుబోధికాః ।
 ఉదాహృతైవంగాయశ్శాస్త్రి మేకద్వాద్యదిలక్రియా (౪౮) ఛంద
 స్సుసకలేష్విన మేకద్వాద్యదిలక్రియా । వనానఃసంఖ్యానరూ
 ప్యైః సమున్నయవిచక్షణైః (౪౯) ఇతి రాజగోపాలీయమ్ ।
 వ.శాన్త్యస్తోత్రధవానితి ॥ అన్యథానాన్తస్త్వేవాస్తై పూర్వవ్యాఖ్యా
 నపక్షిభిః । సాలభ్యాపాదనాయాతి ప్రకారాంతరముచ్యతే ॥ ఉ
 త్తాచ్చందసఙ్గాఢ్యతః ప్రబలిభేత్కౌఠ్యద్వయం పాక్షికాన్తాన్
 ధస్త్రీ చతురశ్చందమముఖాన్వీధిః మాతౌఘ్నకాన్తా పాక్షిక
 ద్వంద్వసంధికానానాపత్త్యేకమేకేకికాపి ధ్యుక్తాదిలక్రి
 యాం జనయతిస్యాత్థడమోర్విసః (౧౩) పాక్షికాన్తాన్వపి వీధికా
 నువిలిఖేదాద్యంతయోః కోష్ఠయోరేకాంకంపరతావిలేఖనవిధాత్య
 త్తానుస్మత్యాముహూః । ఉన్య- ద్విద్విగృహంకమేళన భవానసంఖ్యా
 మసోపేధికాకోష్ఠేషు ద్విశృతీయక ప్రభృతిహస్తానం వినాన్యన్యసే
 త్ (౧౪) వివరణం, లగక్రియాం సుధీకుర్యాత్థడమరు విధానతః ।
 అనయాత్వయుకచ్ఛందో వృత్తానీయంతితేమహి (౧౫) ఏకద్వాద్య
 దిలఘూన్యతా వంత్యేకావిగురూన్యపి । ఇయంతితిఋచ్చేదో భృ
 ద్భృందంవిబోధ్యతే [౧౬] ఉక్తాద్యతక్రృతిపర్యంత విధిసాఖిండమే
 రుతా । తత్తల్లగక్రియాంకతు ముక్తాయాః కోష్ఠయోద్వయం
 [౧౭] అత్యుక్తాచూఘ్రయంమధ్యాచ్ఛందసశ్చచతుష్టయమ్ । ఏవ
 మేకేకకొష్ఠేన వధాతాన్తాన్వేయోద్వయోః [౧౮] యావ
 చ్ఛందోవధికానుక్రిమాత్సర్వాసువీధిషు । ఆద్యతకోష్ఠయో
 రేక సంఖ్యామాదావినిఖిపేత్ [౧౯] ఎకాంకరూపనక్షత్రీ మా
 లాబంకృతకంధరః । ఖండమరురసానామ విధిరాలొక్యతేబధైః
 [౨౦] అసోక్తాచ్చందసోపేధ్యాం స్థితయోఃకోష్ఠయోద్వయోః ।
 అదిమేనైచ్చేకమేకం నినిఖిప్తంపురైవహి [౨౧] అనయాజ్ఞాయ

తేవీధ్యా చందస్య స్థిత్తిస్థితిస్థుటం । సర్వగుర్వాదిమంవృత్తం సర్వల
ఘ్నాతిమంభవేత్ [౧౨] అత్యుక్తాచ్చందసోవీధ్యా మాదావంతే
చకఃష్టయోః । పాగవే కాఙ్కయోస్సత్త్వా దూర్ధ్వపిథీద్వికోష్ట
గా [౨౩] య క్షేప్రమేకకంద్వ్యంశం ద్వితీయైః ఫావినిక్షిపేత్ ।
అనయాబాస్య యోగ్యత్వా చ్చందస్యాదిమమంతిమం [౨౪] పాగ్వ
ద్వితియకొష్టస్థ సంఖ్యయా తువిశేషతః । ఎకలఘ్నకగురుణీ వృత్తి
ద్వైమధ్యగతి [౨౫] మధ్యాయాశ్చందసోవీధ్యా మాదావంతేచ
పూర్వవత్ । ౨ కాంఠిలిఖితంహిత్యా ద్వితీయేనదనెతతః [౨౬] ఊ
ర్ధ్వస్థమేకంద్వితయ మాయోజ్యాధస్త్రయంస్యసేత్ । తృతీయే
సదసప్యూర్ధ్వం పాక్త్యక్తః ద్వయమేకం [౨౭] సుయోజ్యతి
తయంభూయోఽధోనిక్షిప్యసమామయేత్ । అనయాజ్ఞాయతేమ
ధ్యా చ్చందస్యాదిమమంతిమం [౨౮] పాగ్వత్ త్రివిద్విగురుణి
త్రీణిద్విలఘుకాశచ । తుర్యాచావతిరేద్విధీం పోతిష్ఠాచ్చందిసన్త
తః [౨౯] ఊర్ధ్వమేకంత్రీయంయక్త్వా చతస్త్వయమధఃక్షిపన్ ।
పురూర్ధ్వంత్రీయంశ్యక్తం త్రీయంచాయోజ్యపిత్స్యసేత్ [౩౦]
తతశ్చోర్ధ్వంత్రీయంత్యక్త మేకంచాయోజయన్నధః । చతస్త్వయం
పినిక్షిప్య పజ్జీమనాఽసమాపయేత్ [౩౧] అనయాప్రతివ ద్వంతే
పొతిష్ఠాయాంయథాకామం । ఆద్యంతేపూర్వవద్వృత్తై చత్వర్యైక
లఘూనిచ [౩౨] చత్వర్యైకగురుణ్యైవం ద్వీలగానిషడిప్యపి ।
ఇత్యేవంచధికతేమేకా సర్వేషాంఛందసామపి [౩౩] ప్రోపిథిః
యైత తత్తచ్చందాలగక్రియా । ఐక్యేకపిథీకాష్టాంకా స్పృభూయ
పభవేదిహ [౩౪] తత్తచ్చందోవృత్తసంఖ్యాప్రస్తారవిధిమంతరా ।
ఖండమేరుమముసాహు ర్ద్ధిధిధిదోఽశారదాః [౩౫] అథచైక
ద్వాదిలఘుగురు కాణాంయథాకామం । లగక్రియోక్తవృత్తానా
మనాంతరవివేచనం । విజ్ఞానుబుధానంద హేతవేక్రియతేతరా
మ్ [౩౬] ఇత్యేకద్వాదిలగక్రియావిధిః.

రాజగోపాలీయరీత్యా ఉక్తానైవృత్తిస్తానైవచందసాం లగక్రియా

తత్తద్భవోవృత్తసంఖ్యా

ఉక్తా	౧	౧	౨		
అత్యుక్తా	౧	౨	౧	౪	
మధ్యా	౧	౩	౩	౧	౪
ప్రతిష్ఠా	౧	౪	౬	౪	౧
					౧౬
సర్వగురుప్రతిష్ఠా	౧	౪	౬	౪	౧
సర్వగురుప్రతిష్ఠా	౧	౪	౬	౪	౧
సర్వగురుప్రతిష్ఠా	౧	౪	౬	౪	౧
సర్వగురుప్రతిష్ఠా	౧	౪	౬	౪	౧
సర్వగురుప్రతిష్ఠా	౧	౪	౬	౪	౧

తాతపాదంజగన్నాథం గురుంపంచనదీశ్వరం । ప్రణమ్యరాజ
 గోపాల రాయస్సందర్భశోభినమ్ । పృథ్వీరాజురేచనక్త, కేదా
 రేణమహాత్తనా । పూజకమెరువిధివక్త తదంఘ్యజ్ఞస్త్రోతేబా
 లాత్ [౩౬] ఏకద్వాదశిలగక్రియాంక సమసంఖ్యకైశ్చకొష్ఠైః
 క్రిమాదాద్యామంతిమవీధి కాంచుచయేదేకైక కొష్ఠోజ్జ్వలామ్ ।
 ఎకైకామవీధికాముభయత స్సంకొచయేత్పాశ్వశ్చయోరేవం చె
 దధ మెరురేష మహితస్సాద్వధృ మాసస్వయం [౩౭] ఏకంస్యస్య
 తదాదిమద్విగుణాయతన్తదాధోధోఽన్యసన్నేకొనెనచతాక్ పరత్ర

విలిఖ్ ఛందోంకసంలఘనే॥ ఊర్ధ్వశ్రేణిగతాంకకం ద్విగుణాయక్
కుర్వీతమేరు క్రియాంఛందస్వేకలగాది వృత్తజనసంస్థానంఽన్విహజ్ఞా
యతే ॥ ౩౮ ॥ ఏకద్వ్యాదిలగక్రియాంక సమసంఖ్యాకేషు కొష్ఠాం
తరేష్వేకాదీద్విగుణా నసోఽధపరత స్వైకొనకాంతాంలిఖేత్ ॥ స
ర్వాధస్థితసర్వలఘుభి దధత్సూఖ్యా యతోతిక్రిమేత త్తస్యోర్ధ్వ
గపం త్త్యపాత్య కదనాంకాదీక్ ద్విగుణ్యాన్యసేత్ ॥ ౩౯ ॥ వివర
ణం ॥ లగక్రియావిధానేన వృత్తానాంబృందబృందశః ॥ సంఖ్యావిజ్ఞా
యతెసంఖ్యా వద్భిర్నుపుధపృథక్ ॥ ౪౦ ॥ కింకిలసంఖ్యాకవృత్తాని
సమ్భూయైకలఘూనిచ ॥ కతమానిచవృత్తాని సంభూయద్విలఘూ
న్యపి ॥ ౪౧ ॥ కతిథానిచవృత్తాని ఏకద్వ్యాదిలగానివై ॥ ఇత్యేవం
యెవకేనాపి యదిప్రశ్నఃకృతౌభవేత్ ॥ ౪౨ ॥ అముకాముకసం
ఖ్యాక వృత్తాన్యేకలఘూన్యథ ॥ అదోదస్సంఖ్యవృత్తాని సంభూయ
ద్విలఘూనిచ ॥ ౪౩ ॥ వృత్తానివైతావతిథాన్యేక ద్వాదిలగాన్య
పి ॥ ఇత్యేవంనిణాయంవత్తు పూర్ణమేరువిధిః స్మృతః ॥ ౪౪ ॥ ఛం
దసామపినర్వేషా మేకద్వ్యాదిలగాన్వదే ॥ ఖండమేకాకాంక్షితస్య
ఛందసావీధిష్టగాః ॥ ౪౫ ॥ యేఽజ్ఞాస్తత్తత్సంఖ్యాకాక్ కొ
ష్ఠాంస్తైమాంపురోలిఖిత్ ॥ హమపాశ్వాత్సమారభ్య దక్షపాశ్చైక్
సమాపయేత్ ॥ ౪౬ ॥ సర్వోపరితనాంవీధిం సర్వాసావిధికామపి ॥
ఎకేనేకసకొష్ఠేన పూరయత్వాశ్చయోద్వయోః ॥ ౪౭ ॥ ఏకేక
వీధిహాసేన కొష్ఠైర్వీధీప్రవధాయేత్ ॥ కల్పితేమచసర్వేషు కో
ష్ఠైష్వపివిలొక్యతే ॥ ౪౮ ॥ పూర్ణమేరురిహశేష వృత్తసంఖ్యాక
కోష్ఠభృత్ ॥ ఈప్రితచ్ఛందసపూర్వ మేవంమేరుంప్రకల్పయత్ ॥
౪౯ ॥ తతోఽపైష్వపివిన్యాస మప్రమాదేనకల్పయేత్ ॥ ఆద్య
ధ్వాధస్థితశ్రేణ్యాం శిరస్యేకంసమాలిఖేత్ ॥ ౫౦ ॥ అనేనజ్ఞాయతే
వృత్తం సర్వగుర్వాద్యమిత్యథ ॥ తదేకంద్విగుణీకృత్య ద్వ్యంకంచత

దధఃక్షిపేత్ ॥ ౫౧ ॥ అనేనతూక్తా ఛందస్యే ద్వేవృత్తైశ్చతినూచితే ।
 తద్ద్యవ్యంకంద్విగుణీకృత్య చతురంకనుధఃక్షిపేత్ ॥ ౫౨ ॥ అత్యుక్తా
 యాంతుచత్వారి వృత్తానిచ్ఛందసీతిచ । చతురంకద్విగుణనాద మ్మే
 చతదఘోస్యసేత్ ॥ ౫౩ ॥ అనెనాంకేనమధ్యాయాం వృత్తాన్యష్టావీతి
 స్ఫుటమ్ । ఏవంకొష్టానుగుణ్యేనాఽఘోఘాంకాఽద్విగుణాన్నియసేత్ ॥
 ౫౪ ॥ తత్తచ్ఛందోజాతవృత్త జాతసంఖ్యావిబుధ్యతే । అథద్వితీ
 యవీధ్యా ద్యకోష్ఠాద్యాపూరయేద్యథా ॥ ౫౫ ॥ మధ్యాయాంఛం
 సిద్ధ్యవ్యంక మాదౌద్విగుణాయఽచతుః ॥ ఉచ్చరంస్త్రాహితైవ్యంకం
 పరతస్త్రితయన్యసేత్ ॥ ౫౬ ॥ త్రియంచద్విగుణంకృత్వా షట్పం
 ఖ్యాంప్రాదిభావయత్ । తత్రైకమపనీయాథ పరతఃపంచనిక్షిపేత్ ॥
 ౫౭ ॥ పంచపంఖ్యాంకనిక్షేపా ద్వీధ్యేషాపూరితాసతి । మధ్యాయాం
 హిద్వితీయంఽత్యతీయమపిపంచమం ॥ ౫౮ ॥ తీర్ణేకలఘుకానీతి
 ద్విగుణాఽతీచద్విధాః । సంసూచయతివృత్తాని ప్రస్తారవిధిమంతరా ॥
 ౫౯ ॥ అథాథోనతరేద్వీధీం తృతీయామాద్యకోష్ఠగం । చతురంకం
 ద్విగుణిత మస్తేతత్రైకమూనయత్ ॥ ౬౦ ॥ సత్తసంఖ్యాంద్వితీయేచ
 కొష్ఠేతత్రినివేశయేత్ । సప్తాంకొపిద్విగుణిత స్సాన్యద్యదిస్యశ్చతు
 ర్దశ ॥ ౬౧ ॥ ఎకేనోనాతుగాసంఖ్యా సర్వాధఃకొష్ఠవతిఽనీ । స
 ర్వలఘువృత్తవృత్తీశ్చ సంఖ్యామష్టావతికింజెత్ ॥ ౬౨ ॥ సర్వవీధ్యా
 ద్యకోష్ఠాంకాః పాగెనద్విగుణీకృతాః । అతస్తదూర్ధ్వంవీధ్యాద్య
 కొష్ఠా కంఠజాయన్వరం ॥ ౬౩ ॥ ద్వితీయకోష్ఠగతిర్వికం ద్విగుణీ
 కృత్యతల్లిఖేత్ । షడంకస్యసనాదేవ పూర్ణామేరురనావభావో ॥
 ౬౪ ॥ తృతీయవీధ్యాన్వనయా చతుధః మపిసప్తమం । షష్ఠంచద్వి
 లఘూన్యేక గురుణీతిచనూచితం ॥ ౬౫ ॥ సర్వలఘుప్రమంవృత్తిం
 తుర్యవీధ్యస్త్రసంఖ్యయా । ఇతిజ్ఞాయతేపూర్ణా మేరరత్యద్భు
 తోవిధిః ॥ ౬౬ ॥ ఎవంఛందస్సుసర్వేషు కొష్ఠేష్వాద్యేషుకేవలం ।

ఊర్ధ్వార్ధఃక్రిమతః పూర్వమంకాద్విగుణితాస్త్వసేత్ ॥ ౧౭ ॥
 ద్వితీయపీఠీమారభ్య సర్వాస్వపిచపీఠిషు । ద్విత్వతీయాదికొష్ఠేతు
 తత్తదాద్యాంకసంభవాం ॥ ౧౮ ॥ తిర్యగ్త్యాక్రిమాత్సంఖ్యా మె
 కొనద్విగుణాంక్షిపేత్ । ఏవంవిలిఖ్యమానేషు యద్యత్కోష్ఠాంక
 సధికతా ॥ ౧౯ ॥ ఏకొనద్విగుణాసంఖ్యా వృత్తసంఖ్యామతిక్రిమే
 త్ । తతోష్ఠార్ధ్వార్థపీఠీస్థాన్ ద్విత్వతీయాదికొష్ఠగాన్ ॥ ౨౦ ॥
 త్రిపంచాదీం స్తథాన్యాంశ్చ యథాసంభవమూహయన్ । అంకాన
 ద్విర్విలిఖితాన్ ద్విగుణానేవకల్పయన్ ॥ ౨౧ ॥ అథాపీఠీకొష్ఠపూర్వైశ్చ
 షడ్జశాదీన్వినిక్షిపేత్ । తదారభ్యద్విగుణితా నేకొనాన్సుర్వవల్లి
 ఖేత్ ॥ ౨౨ ॥ ఇత్యేవంసర్వకొష్ఠేషు సత్స్వంతై రంకితేష్వసా । పూ
 ణామెరుస్సమస్తానాం వృత్తానాంచపునశ్చృధక్ ॥ ౨౩ ॥ పిస్తార
 క్రిమసంలబ్ధ తత్తత్సంఖ్యాంవదెదితి । రాజగోపాలరామోక్తో జీ
 యాదాచంద్రతారకమ్ ॥ ౨౪ ॥ * ఇత్యేకద్వాదీ లగక్రియూవాం
 తరనిణాయవిధిః ॥

(న్యాసః)

ఉక్తాదిమధ్యాస్తానాం లగక్రియా

మధ్యాయాఃప్రస్తారః

ఖణమెరుః.

ఉక్తా	౧	౧	౨
అత్త్యక్తా	౧	౨	౧
మధ్యా	౧	౩	౩
	౧	౩	౧

సర్వ

అత్త్యక్తా

ఉక్తా

౧	౧	౨	౩
౨	౩	౪	౫
౩	౪	౫	౬
౪	౫	౬	౭

సర్వగురు

ద్విగురుణ్యేక్ లఘూని

ఎకగురుణి ద్విలఘూని

సమధ్యాయా అవాంతర లగక్రియా పూణమెరుః

౧	౧	౧	౧
౨	౨	౨	౨
౩	౩	౩	౩
౪	౪	౪	౪
౫	౫	౫	౫
౬	౬	౬	౬

లగక్రియాజ్ఞానందోహే భవేత్సంఖ్యావిమిశ్రితే ।

ఉద్దిష్టాజ్ఞానమాహారస్సైక్కోవాజనయేదిమామ్॥౧౭॥*

ధీశో ॥ పూర్వోద్దిష్టై కద్వ్యాది లగక్రియాభ్యాపృత్యయా
 వృషజీవ్యవృత్తేయత్తా జ్ఞానోపాయమాహ, .. లగక్రియాంకసందో
 హే భవేత్సంఖ్యావిమిశ్రితే । ఉద్దిష్టాంకసమాహార స్సైకోవాజన
 యేదిమామితి ॥ లగక్రియాయాయే అంకానిష్పన్నాస్సైహం సం
 దోహేనముదయే విమిశ్రితేపిండికృతే సతతి స్తిక్ ఛందసి ఇయంతి
 వృత్తానిసంతీతి సజ్ఞాజ్ఞాతాభవేత్ । పక్షాంతరమాహ, ఉద్దిష్ట
 తి । అథవా ఉద్దిష్టాభ్యో పృత్యయేవతమానానామంకానాంసజ్ఞా
 నాం సమాహారః సమాహాః సైకః ఏకత్వజ్ఞాపకేన ఏకేనాంకేన స
 హితస్సక్ ఇమాంసజ్ఞ్యాంజనయేత్ ॥ ఎతదుక్తంభవతి, సుప్రతిష్ఠా
 భ్యోఛందసికతి వృత్తానిసంతీతి జిజ్ఞాసాయాం లగక్రియా విధానంకృ
 త్వా తత్రేద్యుత్తమథ ఏకత్వజ్ఞాపకం తదుపరితనం పంచత్వజ్ఞాపకం త
 దుపరితనం దశత్వజ్ఞాపకం తదుపరితనం పునః దశత్వజ్ఞాపకం తదుపరి
 తనం పంచత్వజ్ఞాపకం తదుపరితనమేకత్వ జ్ఞాపకంచ ఏకరాశీకుర్యా
 త్, తతోద్వాత్రింశత్సజ్ఞ్యాభవతి, తతోజ్ఞాయతే సుప్రతిష్ఠాభ్యో
 ఛందసి ద్వాత్రింశద్వృత్తాని సంతీతి । అథవాఏత స్తిక్ ఛందసిదృ
 ష్టై వృత్తపాదేవతమానానామక్షరాణాం అధస్తాత్ పంచసుప్థాన
 ముఉద్దిష్టాభ్యోగ విధానేన స్థాపితానాం ఏకత్వజ్ఞాపక ద్విత్వజ్ఞాపక చ
 తుష్టత్వజ్ఞాపకాష్టత్వజ్ఞాపక యోడశత్వ జ్ఞాపకానామంకానాం సమా
 హీకా రేనతి ఎకత్రింశత్సంఖ్యాభవతి, ౩౧, పునస్తస్యామేకత్వజ్ఞాప
 కేన కేనచిదం కేనసహితాయాం సత్త్వాం ద్వాత్రింశత్సజ్ఞ్యాభవతి
 ౩౨, తయాజ్ఞాయతే సుప్రతిష్ఠాభ్యో ఛందసి ద్వాత్రింశద్వృత్తాని
 సంతీతి ॥ యద్యపి ప్రిస్తారాదపి ఇయంతి వృత్తాని సంతీతిజ్ఞాతుంశ
 క్యతే, తథాపి తస్మాదయ ముపాయోలఘురితి సుకరతయోక్తిం, ఏ

సమన్యేష్వపి చ్చందస్సువృత్తైయత్తజ్ఞాతవ్యా (గాగ్య ॥ అథ
సజ్ఞానపత్న్యయమాహ ॥ లగక్రియాంకెతి ॥ లగక్రియాధానా
మంకానాం సందోహేనమూహేవిమిశ్రితే సతియోజ్ఞాజాయతే
సవవవృత్తిభేద సజ్ఞానకోభవతి, యథా, ఉక్తాయాంలగక్రియాం
కసందోహాః ఏకం ౧, ఏకం ౧, తస్మిన్విమిశ్రితేద్వే ౨, తస్మాదుక్తా
యాంచ్వాభేదా । అత్యుక్తాయాం ఏకం ౧, ద్వే ౨, ఏకంచ ౧, వి
మిశ్రితేసతిచత్వారి, తస్మాదత్రచత్వారోభేదాః । మధ్యాయాం, ఏకం
౧, త్రిశిషి, త్రిశిషి, ఏకం ౧, విమిశ్రితేసజ్ఞానై ౨, తస్మాదత్రాష్టాభే
దాః । ప్రతిష్ఠాయాం ఏకం ౧, చత్వారి ౪, షట్ ౬, చత్వారి ౪, ఏకం
౧, విమిశ్రితే షోడశ ౧౬, తస్మాదత్ర షోడశ భేదాః । సుప్రతిష్ఠాయాం,
ఏకం ౧, పంచ ౫, దశ ౧౦, పంచ ౫, ఏకం ౧, విమిశ్రితేద్వా
త్రిం శత్ ౩౨, తస్మాదత్ర ద్వాత్రింశద్భేదాః । ఏవముత్తరేష్వపి
చ్ఛందస్సుద్రష్టవ్యమ్ । అథాత్ప్రప్రకారాంతర ముత్తరాధేనోచ్య
తే । అథవా తస్యతస్య చ్ఛందఃసంఖ్యాయ ముద్దిష్టపల్కయంత స
మూహాః సఖిలునైకః ఎకాధికస్స౯ ఇమాంసజ్ఞానంజనయేత్ । త
ద్యథా, ఉక్తాయాం ఉద్దిష్టాంకః ఏకః ౧, నైకఃద్వౌ ౨, తస్మాదుక్తా
యాంచ్వాభేదా । అత్యుక్తాయాం, ఏకః ౧, ద్వౌ ౨, తత్సమా
హరః త్రియః ౩, నైకఃచత్వారి ౪, అథమధ్యాయాం, ఏకః ౧,
ద్వౌ ౨, చత్వారి ౪, తత్సమాహరః సప్త ౭, నైకః౮ష్టే ౮,
అథప్రతిష్ఠాయాం, ఏకః ౧, ద్వౌ ౨, చత్వారి ౪, అష్టే ౮, త
త్సమాహరనైకః షోడశ ౧౬, అథ సుప్రతిష్ఠాయాం ఏకః ౧,
ద్వౌ ౨, చత్వారి ౪, అష్టే ౮, షోడశ ౧౬, తత్సమాహరనై
కః ద్వాత్రింశద్భేదాః ౩౨ । ఏవముత్తరేష్వపిచ్ఛందస్సుద్రష్టవ్యమ్ ॥

మణి ॥ అథసజ్ఞానమాహ ॥ లగక్రియాంక సందోహాంతి ॥

లగక్రియాయాంయే అంకాస్సజ్ఞానః యోగోనందోహే సమూహే

విమిశ్రితే ఏకీకృతేనతి సజ్ఞానృత్తసజ్ఞాభవేత్ జ్ఞాతాస్యాత్,
 ఏవంలగక్రియాంక సందోహమెళనెన నృత్తసజ్ఞాజ్ఞేయేతి ప్రాగ్
 ధేనోక్త్యా పశ్యాదధేన తతోపాయాంతరమాహ, ఉద్దిష్టాంక
 సమాహారఇతి । ఉద్దిష్టనృత్తస్య లఘుగురురేఖా రూపేః విభిన్నస్య
 ఉపరియైః జ్ఞాపైః సమాహారః సమాహాః సైకః ఏకేనాధి కెన
 సహితోవా ఇమాంపూర్వాధోక్తాం నృత్తసజ్ఞ్యాం జనయేత్ । త
 ద్యధా, మధ్యాయాం లగక్రియాంకాః ఏకంగ, త్రిణి3, త్రిణి3, ఏకం
 ౧, ఆహత్య అష్టై ౮ భవంతి । యద్వా, ఏకం ౧, ద్వై ౨, చత్వారి
 ౪, ఇత్కుద్దిష్టాంకాః ఏమాంసమాహారః సప్త ౭ అధికెన ఏకేనాంకేన
 మెళనె అప్రావితి నృత్తసజ్ఞ్యా స్వాదితి (నృసింహభాగవతీయం ॥
 లగక్రియాంకేతి ॥ లగక్రియాయామంతేమ స్థితాంసజ్ఞ్యాంవిమిశ్రి
 తాం । తత్తచ్ఛందస్సముద్భూత నృత్తసజ్ఞ్యావదెద్భుధః ౫౦ ప్ర
 ధమాంకాద్విగుణితా సజ్ఞ్యావృత్తాక్షరస్థితా । తత్తచ్ఛందోవృత్త
 సంఖ్యా భవేచ్ఛేకవిమిశ్రితా ౫౧-౭) **ఇతిసజ్ఞ్యాసవిధిః** ॥

ఇతిసజ్ఞ్యాసమ్ * సంఖ్యైవద్విగుణై కోనాసద్భిర
 ధ్వాప్రకీర్తితః॥ వృత్తస్యాంగులికీవ్యాప్తిరధఃకుర్యా
 త్తథాఙ్గులమ్ (నృత్తస్యాఙ్గులికీవ్యాప్తి మధకుర్యా
 త్తదాఙ్గులమ్ ౮ । * ఇత్యధ్వయోగః * (ప్రస్తా
 రోసప్తముద్దిష్టమేకద్వ్యాదిలగక్రియా । సజ్ఞ్యాసమ్
 ధ్వయోగశ్చ షడతేపిత్యయామతాః ॥) ****
 ఇతిశ్రీకేదారంతర్వాణిశ్చ తే నృత్తరత్నాకరే షష్ఠా

ధ్యాయః ****

ధీశో ॥ అ ॥ సనుప్రీతీర్హప్రమాణస్య చ్ఛందసః కియాత్తేత్రీ
 మపెక్షిత మిత్యాకాంతోయామాహ * సంఖ్యైవద్విగుణైకోనాస
 ద్భిరధ్వా ప్రకీర్తితఇతి ॥ పూర్వోక్తసంఖ్యైవద్విగుణా ఏకేనావేక

తస్మాన్మహాకేశవ ఏకేనాంకేనవజ్జితాచ సతీలధ్యాత్మేత్రం ప్రకీర్తితః
 ఉక్తః । ఎతదుక్తంభవతి, సుప్రతిష్ఠాచ్ఛందసి ద్వాత్రింశద్వృత్త
 సంఖ్యాసంఖ్యానాభ్యేన ప్రత్యయేనజ్ఞాతా, సైవసంఖ్యాయదా ద్విగుణే
 కృతాభవతి తదాచతుష్టప్తిః ౬౪ భవతి, పునస్సంఖ్యాయ ఏకేనత్యా
 జితాత్రిషప్తిః భవతి, తస్మాత్ జ్ఞాయతే సుప్రతిష్ఠా చ్ఛందోవృత్తా
 నాం ప్రస్తారేఅయామతః త్రిషష్ట్యంగులప్రమాణం త్రిమపెక్షి
 తమితి । విస్తారతస్తుపంచాంగుల ప్రమాణమపెక్షితం భవతీత్యథా
 సిద్ధం, ఏక స్తిపాదేవతమానానాం పంచానామక్షరాణాం విన్యాస
 యోగ్యవైవా యామస్య పర్యాప్తత్వాత్, ఎవమన్యేష్యపిచ్ఛం
 దన్య ప్రస్తారక్షేత్రేయతాజ్ఞాతవ్యా ॥ సనుకుతఏకాన తత్సంఖ్యాయై
 గుణ్యం త్రితీయేత్యతహా * వృత్తస్యాంగులికీవ్యాప్తి రధఃకుర్యా
 త్తథాంగులమితి ॥ వృత్తస్యవృత్తాద్భవాక్షరస్య ఏకస్య యోగ్యు
 లింగులిప్రమాణంవ్యాప్తిః వ్యాపనంప్రస్తారాయ పర్యాప్తత్వేత్రం
 భవతి, తథాలభఃవృత్తాక్షరస్యాధస్తాదపి అంగులం అంగులిపరిమితం
 త్రితీయకుర్యాత్ । ఎతదుక్తంభవతి, మధ్యాచ్ఛందసి ప్రస్తీర్యమా
 నే వృత్తాద్భవాక్షర స్థానీయత్వేన విలిఖ్యమానరేఖాః ఆయామతః
 ఏకాంగులిప్రమాణాకుర్యాత్, తత్తదధోభాగే అంగులిపరిమాణత్వే
 త్రిమాయామత అంతరాళంచ కుర్యాత్, పూర్వంవృత్తాక్షరరేఖా
 త్రితీయం పశ్చాత్ అంగులిపరిమితాంతరాళ త్రితీయ తతోవృత్తరే
 ఖాత్రితీయ తదనుఅంతరాళత్రితీయ మిత్యేవమాన్వలమువృత్తాన్
 కుర్యాత్, ఏవంకృతే మధ్యాచ్ఛందసి అష్టావృత్తయైత్యాది సప్త
 అంతరాళత్రిత్యాది భవంతీత్యాయామతః పంచదశాంగులి పరిమిత
 త్రితీయమపెక్షితమ్, విస్తారతస్త్యక్షర సంఖ్యయా త్రింగులిపరిమి
 తంత్రేత్రం, ఏవంచనతి పంచదశాంగులిభిః తిస్రమంగులిషు వగి
 తానుపంచ చత్వారింశత్ ౪౫ భవతి, ఎవంఛందోంతరేపి విష్ణే

యమితి (గాగ్య - అధాధ్వయోగ పృత్యయమాహ || స్యుజై
వెతి || అస్యచ్ఛందసోవృత్తభేదాః ప్రస్తీర్యమాణాః కియదంగుల
ప్రాచీన మానేన అధ్వనాసంయుజ్యంత ఇతిప్రశ్నస్య ఉత్తరజ్ఞానమ
ధ్వయోగ పృత్యయసాధ్యమ్, అంతరంచాంగులిపరిమాణ సమ్మితమి
తిదోష్టవ్యం, తత్రాయముపాయః, వృత్తభేదసః ప్రేయ ద్విగుణాప
కోనాచసతీ తత్తచ్ఛందో వృత్తభేదవ్యాప్యస్య ప్రాచీనాధ్వనః ప్ర
మాణభూతా అంగులి సఖ్యాఇత్యేనం సద్భిఃప్రకీర్తితోఽధ్వా, త
ద్యధా, ఉక్తాయాంభేదసఖ్యాద్వే ౨, ద్విగుణాచ తసః ౪, ఏకా
నాతినః ౩, తస్మాదుక్తాయా వృత్తభేద ప్రస్తారవ్యాప్యస్యాధ్వనః
త్వీంగులం ప్రాచీనమానమ్ । అత్యుక్తాయాం భేదసఖ్యాచతసః
౪, ద్విగుణాఅప్టా ౮, ఏకానాసప్త ౭, తస్మాదత్యుక్తాయాం సప్తాం
గుళోధ్వా మధ్యాయాంభేదసఖ్యా అప్టా ౮, ద్విగుణాయోజిత౧౬
ఏకానా పంచదశ ౧౫, తస్మాదతి పంచదశాంగుళోధ్వా ఏవము
త్తరేష్వపి చ్ఛందససఖ్యామమ్ । కించనృత్తాక్షరసంఖ్యైవ ద్విగుణా
ఏకానాచ సతీత త్రచ్ఛేదవ్యాప్యస్య తిర్యగధ్వనః ప్రమాణాయభవ
తి । తద్యధా, ఉక్తాయాం ప్రతిపాదమక్షరసఖ్యా ఏకా ౧, ద్విగు
ణాద్వే ౨, ఏకానాఏకా ౧, తస్మాదుక్తాయామెకాంగులః తిర్యగ
ధ్వా । అత్యుక్తాయామక్షరసఖ్యా ద్వే ౨, ద్విగుణాచతసః ౪,
ఏకానాతినః ౩, తస్మాదతిత్వీంగుల స్తిర్యగధ్వా । ఏవము త్తరత్రా
పిదోష్టవ్యం । తథాత్ర్యాదిష్యప్రేవ మేవాధ్వయోగః || తదేవమ
స్త్రిష్విధ్యాయే అప్టాక్లోకాః, తథాచ పూర్వోక్తం షట్త్రింశదధికం
శలమానష్టుభావాం క్లోకానాశస్య గ్రంథస్య ప్రమాణం సిద్ధంభ
వతి । తథాహి, ప్రధమేధ్యాయేజాతా అక్షరసఖ్యాసప్తదశోత్తర
సప్తశతాని ౧౦౭, ద్వితీయేతిసప్తత్యధికసహస్రం ౧౦౭౩, తృతీయే
త్రిచత్వారింశదుత్తర చతుశ్శతాధిక సహస్రం ౧౦౮౩, చతుర్థే

చతుః పంచాశదధికకద్వైశతే ౨౫౮, పంచమేనవోత్తర షట్చతాని
 ౬౦౯, షష్ఠే షట్పంచాశదధికకద్వైశతే ౨౫౬, సంభూయద్విపంచా
 శదుత్తరత్రిశతాధిక చతుస్సహస్రాణి ౮౩౫౨, తథాచ ద్వాత్రిశ
 దక్షరాశాం శ్లోకానాం షట్త్రింశదధికశతం ౧౩౬ సమపాది ఇతి ॥
 *** విద్యచ్ఛాఘ్నం వృత్తరత్నాకరస్య వ్యాఖ్యాగ్రంథం జ్ఞానదీ
 పాభిధానం । వ్యాతన్వాసోగాగ్యం గోపాలమిత్రస్తత్రాధ్యాయం
 వ్యాకరొత్పత్త్యమేవమ్ - ***) ॥ ౮ ॥ అ ॥ పూర్వోక్తాష్టద్విధ
 యః వృత్తసద్భావేయత్తాక్రమేషు ప్రమాణానీతి బ్రువన్నపసంహ
 రతి ॥ * ప్రస్తావనప్రముద్దిప్తమేక ద్వాదశగక్రియా । సజ్ఞాన
 మధ్వయోగశ్చ షడతేప్రత్యయామతాఇతి ॥ అయంశ్లోకఃప్రక్షిప్తః
 పూర్వోక్తేర్విధానే రస్యాధ్యక్ష పరిజ్ఞానాత్, షట్త్రింశదధికశత
 గ్రంథాధికత్వాచ్చ పూర్వైవ్యాఖ్యాతృభిరవ్యాఖ్యాతత్వాచ్చ
 అథాస్తానదయం, ఏతేపూర్వోక్తాః షట్విధయః ప్రస్తారాదయః
 ప్రత్యయాః ప్రమాణానిమతాః సమ్యతాఃపింగళాదీనా మూచార్యా
 నామితి ॥ ఇతిశ్రీమతాకవిశాఢూలన శ్రీనాథేన విరచితాయాం
 ధీశోధినీసమాఖ్యాయాం వృత్తరత్నాకర వ్యాఖ్యాయాం షష్ఠాధ్యాయః ॥

మణి ॥ అథాధ్వయోగమాహ ॥ సంఖ్యైవద్విగుణైకొనాన
 ద్భిరధ్వా ప్రకీర్తితఇతి ॥ సజ్ఞాయంతేవృత్తావృత్తేతి సజ్ఞాప్రసా

॥ యద్యపి ద్వితీయ తృతీయ చతుర్థః షడ్చమాధ్యాయే
 మూక్త విసంవాదిన్యే వాక్షరసజ్ఞాదృశ్యతే, తథాపి వ్యాఖ్యానా
 నాం పరస్పరం సంవాదాభావాద్యధావస్థిత ప్రామాణిక మూల
 పుస్తకానుపలంభాచ్చ యధావస్థిత మూలపాఠస్య నిజైతుమశ
 క్యతయా సాతదైవస్థాపితా, అత్యోధావస్థిత మూలపుస్తకావ
 లోకనెన సాసమీకరణీయా సుధీభిః,

రభూమిః, సైవద్విగుణాకతః వ్యా ఏకొనాచకార్యా, సాఏకొనాప్ర
స్తారభూమిః అధ్వాప్రకీర్తితః । ప్రస్తారభూమయోయద్యష్టైతహి
తః సతరాళే సప్తాధ్వభూమయ ఇత్యధః, తత్కల్పనంచ పరస్పర
మసమ్మేళనాధః ॥ వృత్తస్యాంగులికీం వ్యాప్తిమధకుర్యాత్తదాం
గుళమితి ॥ అథతిర్యగధ్వ కథనానంతరం వృత్తస్యవిన్యాసే గురొ
లఘోఽచ్చంతరాళే అంగులికీంవ్యాప్తిం అంగుళివ్యాప్యశూన్య
భూమిం అమేళనాధః కుర్యాత్, తదాంగులం తదాసీం అంగు
ళంనామ ఊర్ధ్వాఽపారాపాదధ్వ భేదః - అధ్వవత్ ద్విగుణశ్చై
కొన ఇత్యధః ‡ నృసింహభాగవతీయమ్ ॥ సంఖ్యేవేతి ॥ గురురూ
పాంపఞ్చీమాదౌ లిఖత్వాంగుళిమానతః ॥ తావన్తాత్రించాంతరా
ళం హిత్యాన్యాం పఞ్చీమాలిఖత్ [౫౨] శైషాంపఞ్చీలిఖన్
వమంతరాళం పరికల్పయేత్ । లఘ్వంతమేవంప్రస్తారే కృతైసత్కష్ట
పఞ్చీయః [౫౩] భవంతిచాంతరాళాని మధ్యాయాం ముని
సంఖ్యయా । మిళితాస్సుః పంచదశభూమయోఽధ్వైతితాస్సన్
తాః [౫౪] తత్తచ్ఛుద్ధోజాత వృత్తసంఖ్యే ద్విగుణితాయది ।
ఏకొనాభూమయఇతి ప్రాక్తాఃప్రస్తారకర్మాణి [౫౫] ఉపసంహర
తి, ప్రస్తారోనష్టముద్దిష్ట మేకద్వ్యాదిలగక్రియా । సంఖ్యేతథా
ధ్వయోగశ్చ పరిత్యయాష్టదుదీరితాః, ఇతి ॥ స్పష్టమ్ ॥ శ్రీహరి
ప్రీతికామేన వృత్తరత్నాణామాయా । కృతస్సాయంహరే
భూయా స్తు దక్షిణాంబుధియథా [౫౬] ఇతిశ్రీ రామానంద
పూజ్యపాదశిష్య శ్రీనృసింహభాగవత విరచితే వృత్తరత్నాణావ
సమాఖ్యానే వృత్తరత్నాకర శ్లోకరూప వ్యాఖ్యానే షట్పాత్యయ
వివరణోనామ షష్టాధ్యాయః***] ౮ ॥ *** ఇత్యధ్వయోగః **
ప్రస్తారఇతి ॥ పూర్వోక్తాః ప్రస్తారసప్తాద్విష్టైక ద్వ్యాదిలగక్రియా

‡ ఇదం మణినిధివ్యాఖ్యానం మూలాసనుగుణం సర్వధాఽ
సంబద్ధం.

